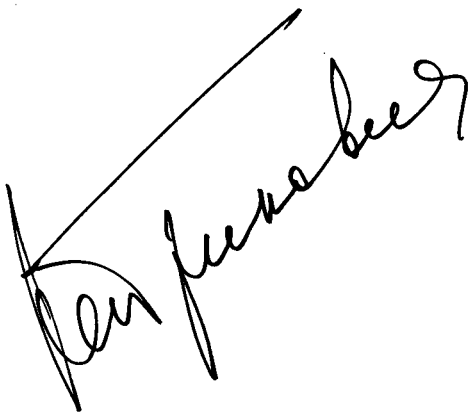
ЛІСОВІ ЧОРТИ

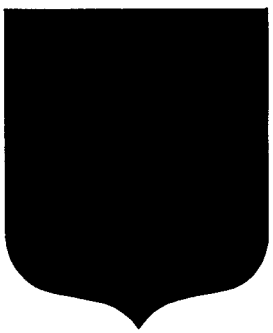
ЇХ ЖИТТЯ І БУТТЯ

1922 - 1945

ЮВІЛЕЙНИЙ ІСТОРИЧНО—МЕМУАРНИЙ ЗБІРНИК

У ЇХ ШІСТДЕСЯТИРІЧЧЯ

Накладом Великого Племени Лісових Чортів
(3-ій Курінь Уладу Пластунів Сеніорів і 3-ій Курінь Уладу Старших Пластунів)
в Австралії, Аргентіні, Канаді, Німеччині і США

Вашінґтон - Нью-Йорк - Торонто
1983

Редакційна колегія:

Голова: Роман Барановський

Члени колегії: Іван Р. Костюк, Мирослав Раковський, Юрій Старосольський

Мовний редактор: Іван В. Манастирський

Обкладинка і мистецьке оформлення: Іриней Юрчук

Адміністратор: Володимир Корнага

Друк: З друкарні Мирона Баб'юка, Рочестер, Н. Й.

Редакційна колегія залишає деякі особливості мови

ПЕРЕДМОВА

Історія пишеться не тільки великими подіями, які струшують світ, круто повертають біг життя людей та народів і, неначе вибух вулкана, сіють знищення, а може і дозволяють виколюватись зерну нового життя. Історія, як саме життя, це теж будень, це теж спокій між бурями, це теж ріст усього, що живе, фізичних створінь і духових проявів, радісного сміху і тихого смутку, поривів і даремних сподівань, зневіри і завзяття. Так є в житті людей і народів. Так пишеться історія.

Вона—не тільки велика книга настільна великих учених; вона—теж сума переживань і споминів учасників і спостерігачів щоденного життя, великого і малого, громадного і особистого. Усе творить історію, усе заслуговує на записання як джерельний матеріял для поважного історика.

З таких міркувань, хоч може з деяким почуванням нескромности, постала ця книга—нарис історії одного пластового куреня, Лісових Чортів. Вона стає в ряди тих споминів, описів, регіональних збірників, які, можна сказати, виростають із стихійно відчутої потреби живих людей, членів народу, писати хроніку свого життя як вклад у Книгу Битія своєї громади.*)

Немає сумніву, що в житті західніх українських земель часів між двома світовими війнами, а радше від часу, коли перша вже розпалювалася, до часу, коли друга дотлівала в згарищах, відіграла особливу ролю молодеча виховна організація—Український Пласт. На Волині

*)Перший свій Альманах п. н. „Гей-гу...Гей-га" видали Лісові Чорти ще в 1929-му році у Львові (Львів, грудень 1929, 26 ст.)

і Поліссі, на Закарпатті, а особливо широко в Галичині став Пласт невід'ємною частиною життя української громади в усіх його проявах, а перш усього в його національних і політичних прямуваннях і аспіраціях. Ще пишеться тепер історія Пласту і приготовляється історична оцінка його діяльности від часів, коли постав він напередодні першої світової війни у Львові і послав свої, ідейно і фізично приготовані курені в ряди тих, хто збирався збройно відвойовувати волю України. Ще пишеться історія про те, як—після трагічної поразки і під час нового поневолення—Пласт помагав народові „підняти вгору втомлений зір", усміхнутись і далі змагатись, як давав йому нові кадри молоді для кожного вияву його життя, від поезії до підпілля, як виховував нових робітників і провідників. Але пластова система діє організаційно в куренях як згуртованнях молодих людей, що в юнацькому віці з'єднані одним середовищем, однією школою, професією (напр. ремісничі курені) і т. д., а в старшому віці—особистим добором, спільним зацікавленням чи спільним місцем дії. Отже, Пласт діяв у громаді через свої курені. Багато таких старшопластунських куренів увійшло справді органічно в історію Пласту, а через нього в історію української громади. Творилися біля них легенди, що ще досі живуть у пам'яті: „Чорноморці" „Червона Калина", „Ті, що греблі рвуть" і т. д. і т. д. Кожний курінь відрізнявся своїм особистим складом, своїми особливими зацікавленнями (напр. морсько-водне пластування „Чорноморців") і своїм окремим вкладом у дію Українського Пласту. Між ними був і один з може найбільш особливих, популярних і напевно один з найбільш активних та заслужених: Третій Курінь Старших Пластунів „Лісові Чорти". Вже сама їх назва збуджувала увагу, зацікавлення, настороженість, а то й підзорливість.

Але не в назві була річ, а в людях, що пластували під нею, і в дії, яку проявляли. А вони, як пластуни, вступили в громаду українську, ще прибиту тяжкою долею поразки і обманутих надій, з новим, свіжим, духом, з усміхом життю назустріч, з романтичним оптимізмом, з піснею своєю оригінальною, з українською стихією в новому стилі. Хто були ті „Лісові Чорти", про яких пішов розголос і за якими лунала пісня по горах і долах Землі Галицької, а згодом далеко за її межами? На початку цієї книжечки вони самі дають відповідь на це питання словами свого оригінального Кодексу. Його списали вони на підставі старих записів і переказів та живої, особисто пережитої історії, чверть сторіччя після народження куреня, вже на чужині, в Німеччині 1947 р. Там розповідають вони про романтичне відродження їх куреня, їх дивної назви, їх відзнак; там кажуть вони по-своєму, „хто вони і чого вони хочуть". Там може й відповідь на те,чому до Лісових Чортів від початку тяглися молоді люди, які в їх притаманній формі пластування шукали і

знаходили середовище фізичне, духове, а то й психологічне для своїх особливих ідейних життєво-філософічних, мистецьких, поетичних здібностей, поривів і виявів. Там гуртувалися і формувалися молоді поети, мистці, композитори, провідники й інспіратори молоді, а згодом і громади. Було б нескромно подавати тут імена тих Лісових Чортів, що увійшли в антологію української поезії чи в історію українського мистецтва, що творили пластові пісні, займали провідні пластові, а згодом громадські пости, що наповняли тюрми всіх наших окупантів і гинули від їх куль. Але з цієї книжечки заговорить неодне таке ім'я, яким гордиться і курінь Лісових Чортів, і Пласт, і українська громада.

Лісові Чорти були, очевидно, тільки одним із пластових куренів, які творили Пласт і його дію. Усі інші теж повинні списати свою історію, бо без них історія Пласту була б неповна, і ще більше—історія кількох десятиліть західньоукраїнських земель була б неповна. Бо в ній бракувало б запису про велику частину української молоді, яка її співтворила, яка вносила в неї молоді ідеї, молодече завзяття, молодечий усміх і молодечу готовість іти в тюрму, а то й гинути за українську ідею.

Тепер, у цій книжці, 3-ій Курінь Уладу Пластунів Сеніорів і 3-ій Курінь Уладу Старших Пластунів з трохи дивною, але вже леґендарною назвою „Лісові Чорти" презентують свою історію. Це не суха хроніка дат і подій; така хроніка ледве чи можлива і ледве чи віддала б справжній зміст життя і діяння куреня, які не завжди даються записати датою і подією. Це збірка нарисів, споминів, документів, які повинні хоч частково віддати життєву філософію Лісових Чортів, їх романтичний та ідеалістичний світогляд, їх особливий стиль життя і їх дію, яка випливала з цього. Може була ця дія трохи особлива, як були особливими ті, що її творили. Але одночасно була вона справді пластова і справді українська дія. Ми думаємо, що її треба записати в рекордах української історії. Тож ми видаємо цей Збірник з нагоди шістдесятиріччя Лісових Чортів.

Юрій Старосольський

Із книг битія Великого Племени
ЛІСОВИХ ЧОРТІВ...

А се єсть

КОДЕКС

ВЕЛИКОГО ПЛЕМЕНИ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ
або
ЛІСОВО—ЧОРТІВСЬКА ПРАВДА

Старим, щоб не забули, молодим на науку, а прийдешнім поколінням на вічну пам'ять про славне Велике Плем'я Лісових Чортів—цей Кодекс складено.

У ньому записано ті звичаї та закони, що творилися з надхнення Лісової Премудрости—самим життям Лісових Чортів і приймались у Великому Племені Лісових Чортів як діюче право.

Ці звичаї сильні й живі, як саме життя; вони тривалі, але можуть змінятись і доповнятись, як до цього надхне Лісова Премудрість.

І в цьому їх сила.

А діють ці звичаї серед Великого Племени Лісових Чортів, для якого вони створені; вони не призначені для інших; їх повністю зрозуміти може тільки Лісовий Чорт.

Назовні Велике Плем'я Лісових Чортів, як спільність двох пластових, сеньйорського й старшопластунського куренів, відповідає та підлягає усім законам Українського Пласту, яким ці або нові звичаї не можуть бути суперечні.

ХТО ТАКІ ЛІСОВІ ЧОРТИ І ЧОГО ВОНИ ХОЧУТЬ?

Лісові Чорти—це гурти українських пластунів, що хоч розкинені по цілому світі, однак об'єднані у Велике Плем'я Лісових Чортів.

А постало це Велике Плем'я з малого гуртка львівських пластунів, коли то на мандрівках по диких і непроглядних закутинах Карпат, серед дрімучих лісів, промовила до них Лісова Премудрість. І відкрила вона очі лісовочортівським предкам на ясні сторінки життя, навчила їх життєрадости, фантазії, дала розмах і закріпила дружбу. І казала Вона їм складати свої пісні і сміятися серед найбільших негод.

І промовила Вона на краю гущавини біля скель-печер Розгірча устами старої бабусі, котра дала їм назву „Лісові Чорти". І це Вона наказала орлам, що бились високо над скелями, скинути під ноги мандрівникам свої пера. Так дала їм відзнаку.

І так Року Божого 1922, місяця липня, 22 дня, з гуртка зродилося Велике Плем'я Лісових Чортів.

І росло воно числом, силою і славою. І дало Українському Народові та Пластові робітників і провідників.

І дало героїв, що на жертівнику Батьківщини поклали свої молодечі голови.

У сумні часи ширило Велике Плем'я Лісових Чортів спів і радість і веселість. Серед праці, забави й мандрівки—слухаючи Лісової Премудрости—творило свої звичаї, що на них сперлася його сила й слава.

А об'єднується Велике Плем'я Лісових Чортів спільним розумінням пластової ідеї, власним стилем пластування і своєрідними особистими прикметами своїх членів.

Усі Лісові Чорти мусять бути добрими пластунами.

Але у пластуванні підходять вони суворо до змісту, а свобідніше до форми. І вірять вони непохитно у пластову ідею, що є по дорозі до Великої Української Ідеї і кращого завтра людства. Але у формальних справах керуються фантазією, свободою і вказівками Лісової Премудрости.

А спирає Велике Плем'я Лісових Чортів свою єдність і силу на вузлах особистого добору і дружби, а не тільки на формальній приналежності.

Кожний Лісовий Чорт мусить бути лицарської вдачі й аристократичного духу, при цьому мусить визначитися життєрадістю, оптимізмом, фантазією, чуттям гумору і романтики та в будь-якому—але доброму—напрямі вибиватись понад пересічність. Бо Лісові Чорти пересічности не люблять. І мусять вони завжди „тримати фасон". Ці прикмети окремих фаміліянтів надають цілому Великому Племені, його життю та пластовій праці окремого стилю.

А мають Лісові Чорти за мету працювати в міру своїх сил на користь і славу України, Українського Пласту і свого Великого Племени.

І хочуть вони внести у пластове життя та поглибити елемент великої дружби, буйного розмаху, фантазії, романтики й веселости, бо вірять, що їх племінне життя—це найкращий спосіб для цього.

І хочуть вони теж і поза Пластом жити згідно з пластовим законом і лісовочортівським стилем, а зокрема хочуть завжди собі взаємно допомагати, де й коли цього було б треба.

І хочуть вони, хоч розкинені по цілому світі, становити громаду, об'єднану загальноукраїнськими, пластовими й фамілійними ідеями, і працювати на користь української справи на теренах їх нового поселення.

ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА

Якби ми у збірнику, як цей, обмежились до споминів наших членів про їх участь у житті і дії нашого Куреня, то ми дістали б більше або менше суб'єктивний, зовнішній образ, спертий на окремих подіях і переживаннях. А проте зовнішня дія такої пластової організації, як наша, а в тому Куреня Лісових Чортів—мандрівки, табори, і т.д.—не віддзеркалює просто того її аспекту, який дає й пластову і громадську вартість та історичну перспективу на тлі її внутрішнього, ідейного змісту.

Колишній Верховний Отаман—і перший Начальний Пластун—висловив у журналі „На сліді" й у своїх споминах „Український Пластовий Улад в роках 1911-1945", вже з перспективи років і в новій історичній ситуації, свої погляди на дію Лісових Чортів у пластовій організації. Ми використали його ствердження, сказати б—ствердження найбільш авторитетного свідка, щоб увести читача у дальший матеріял. Цей вибір зладив Мирослав Раковський.

Черговий нарис Володимира Янева „Суспільна функція Лісових Чортів у міжвоєнну добу" дає нам образ громадської активности членів нашого Куреня, яка виростала на тлі і була необхідним вислідом того ідейного світогляду, який панував серед тодішньої молоді, а зокрема серед пластової молоді. Цей нарис дає нам образ того внутрішнього, ідейного життя, на тлі якого формувалась і зовнішньо проявлялась і діяла наша організація. Ледве чи хтось інший з-поміж Лісових Чортів був би для цього більше покликаний, ніж цей пластун

від юнацьких літ, член нашого Куреня від старшопластунських років, з глибоким відчуттям і розумінням нашої організації і сам діяч—живий здійснювач її громадської функції, поет, філософ і вчений.

Врешті третя стаття у цій частині нашого збірника—це Романа Рогожі „Діяльність Лісових Чортів у тайному Пласті". Вона кидає цікаве світло на пластову дію, а в тому й дію Лісових Чортів, від часу розв'язання Пласту польською владою в 1930 р. аж до кінця 2-ї світової війни, подаючи різні, непубліковані досі деталі з часів тайного Пласту. Це були часи, коли не пластовий однострій та пластові відзнаки грали ролю, а сама пластова ідея, яку доводилося реалізувати серед молоді в дуже змінених формах.

Редакційна Колегія

Група Лісових Чортів на Святі Весни на „Сагарі" біля Львова 10 травня 1930. Зліва, 1. ряд: Андрій Пясецький, „Коржик", Василь Кархут, Роман Барановський, Юрій Старосольський; 2. ряд: Роман Мармаш, Олександер Пашкевич, Юрій Пясецький, Петро Пясецький, Євген Врецьона, Володимир Врецьона; 3. ряд: Володимир Янів, Євген Коропецький, „Шані", Омелян Тарнавський.

ДІЯ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ У ПЛАСТІ

1922 - 1945

За спогадами тодішнього Верховного Отамана Северина Левицького[1]*
(подав Мирослав Раковський)

КУРЕНІ УУСП

3-ій курінь УУСП „Лісові Чорти" був найміцнішим куренем УУСП, визначився працею при організації таборів (Сокіл) і виробив у своєму житті багато окремих звичаїв та церемоній, створив багато пісень, що стало згодом зразком для наслідування. Курінним був студ. техн. *Ярема Весоловський.* Курінь вів головну організаторську працю серед пластунів львівського коша і ОПК[2] Львова. (ст.46)

ІДЕЯ ВЕРХОВНОГО ПЛАСТОВОГО З'ЇЗДУ І ЙОГО ПЕРЕБІГ

З лав старших пластунів вийшла думка скликати з'їзд пластового активу, що мав би зорієнтуватися в становищі і знайти вихід з уже тоді важкої ситуації.

На організаторів з'їзду покликано спершу ст. пластунів *Яремy Весоловського й Андрія Охримовича,* згодом проф. Северина Левицького. (ст.37)

З'їзд скликано на 12 квітня 1924 р. у Львові, в залі „Сокола Батька", на Руській вул. 20.

До президії обрано на голову проф. Теодора Поліху з Перемишля, на заступника д-ра Олену Степанівну-Дашкевич, на секретаря ст. пл. *Андрія Охримовича.* (ст.38)

*) Весь цитований текст автора зредагований мовним редактором.

Северин Левицький—Сірий Лев, Верховний Отаман, пізніше: Начальний Пластун

Обрана на 1. Верховнім З'їзді ВПК[2] уконституювалася так:

Голова: скм.[2] Северин Левицький
Заступник: ст. пл. *Богдан Кравців,*
Секретар: ст. пл. *Роман Мармаш,*
Скарбник: ст. пл. Ірина Макарушка,
Реф. організації: ст. пл. *Петро Козарний,*
Реф. діяльности: ст. пл. Стефанія Коренець,
Реф. новаків: ст. пл. Ростислава Демчук,
Реф. преси і пропаганди: ст. пл. *Богдан Кравців.*
Постачання: ст. пл. *Роман Мацюрак.*[3] (ст.109)

За час від квітня 1924 до грудня 1925 року вели діловодство секретаря: ст. пл. *Роман Мармаш,* Іван Покладок, *Клим Монцібович,* голова ВПК скм. Северин Левицький, знову ст. пл. *Роман Мармаш,* а від листопада 1925 р. ст. пл. скоб *Осип Бойчук.*

Підрефератом писаря був пл. Архів. Архівом займався ст. пл. *Коржик.* (ст. 114)

Організаційний реферат провадили: обраний на І. З'їзді ст. пл. *П. Козарний,* який вів діловодство до жовтня 1924 р., опісля ст. пл. О. Дворянин, згодом скм. Северин Левицький, а останньо ст. пл. *Петро Ісаїв.*

Реферат діяльности вели за цей час: ст. пл. Стефанія Коренець, ст. пл. скм. О. Тарнавський*), ст. пл. *Р. Мацюрак* і вкінці ст. пл. *Р. Мармаш.* (ст.118)

---

*) Син генерала М. Тарнавського.

Реферат діяльности розпадався на декілька підрефератів, а саме:

1) підреферат пластових іспитів, яким проводили скм. О. Тарнавський, ст. пл. *Р. Мацюрак* і ст. пл. *Р. Мармаш*;
2) підреферат музею—ст. пл. *Коржик*;
5) підреферат пластового одностроюю—ст. пл. *Б. Стернюк* і ст. пл. Софія Мосеович;
6) підреферат пластового таборництва:
   чоловічий відділ: ст. пл. В. Войтович, а згодом цей реферат переняв курінь „Лісові Чорти",
   жіночий відділ: ст. пл. І. Гаврищак. (ст.119)

Реферат преси і пропаганди очолював від 6 квітня 1924 р. ст. пл. *Богдан Кравців.* (ст.124)

Були обсаджені підвідділи: редакція (начальний редактор *Б. Кравців*, заразом головний референт), адміністрацію вели Іван Бойчук, Володимир Кметик, *Богдан Стернюк,* вкінці *Коржик*, якому до помочі приділено ст. пл. Лева Долинського як експедитора. Хроніку записував *Р. Мармаш*, бібліотекою займався ст. пл. *І. Манастирський* і З. Котович.

Підвідділи: видавництво, пропаганда та бібліографія не були обсаджені. (ст.125)

Понад ВПК був ще тільки Верховний Пластовий З'їзд, який відбувався що два роки, а саме 2-ий з'їзд на переломі 1925-1926, 3-ій на переломі 1927-1928, 4-ий (останній за легального Пласту) 23 і 24 грудня 1929 р. Головою ВПК був завжди обираний одноголосно проф. Северин Левицький. Разом з ним до ВПК декілька разів обирано ст. пластунів *В. Янева, П. Ісаєва, О. Бойчука,* о. О. Бучацького й проф. Дарію Навроцьку. (ст.65)

ПЕРШІ ПРАЦІ ВЕРХОВНОЇ ПЛАСТОВОЇ КОМАНДИ (ВПК)

З огляду на перенесення відповідальности за пластову працю на старших громадян-опікунів докладно оформлено вимоги до цих людей. Створено пост скавтмастра та зв'язкового, якими могли стати не тільки колишні ст. пластуни після закінчення 24-го року життя, а й старші особи, здебільшого з педагогічних кіл.

Для кращого ведення й нагляду над пластовими відділами Галичину поділено на 6 округ. На чолі кожної поставлено Окружну Пластову Команду—ОПК. Пластові полки перетворено на невеличкі кількагурткові курені. (ст.41)

ОРГАНІЗАЦІЙНА ЕВІДЕНЦІЯ УПУ ЗА ОКРУГАМИ

в рр. 1920-1930

ГАЛИЧИНА І ВОЛИНЬ[4]

1-А ОКРУГА „ПОГРАНИЧЧЯ“ — ПЕРЕМИШЛЬ
ОПК 1930: Теодор Поліха, Леонід Бачинський

2-А ОКРУГА „ОСЕРЕДНЯ“ — ЛЬВІВ-ОКРУГА
Окр. зв.: д-р *Василь Кархут,* 1930 р.

.
.
.

10-А Округа „ЛЬВІВ-МІСТО“
Окр. зв.: *Володимир Врецьона* (ст.105,108)

ІНСТРУКТОРСЬКІ ТАБОРИ НА КАМ'ЯНЦІ ТА СОКОЛІ

Думку уладити „Обласний Табір праці й інструкторства“, на якому зійшлись би пластуни цілої Галицької Области, кинув у квітні 1924 р. на 1-шім Верх. Пл. З'їзді у Львові проф. Іван Чмола, тоді зв'язковий 17-го пл. куреня при гімназії РШ у Яворові. Новообрана Верховна Пластова Команда негайно приступила до реалізації цього діла, хоч перед нею лежали гори іншої праці, а в касі не було ні одного золотого. Товариство Охорони Дітей і Опіки над Молоддю з допомогою прийти не могло. Але знайшовся гурток ст. пластунів, „Лісових Чортів“, що під проводом студента політехніки *Андрія Охримовича* вложив стільки праці й труду, що справа табору зарисувалася ясно. У приватній кватирі, на шапірографі вибито наказ до 35 пл. куренів, розіслано десятки приватних листів, збирано гроші між пластунами і їх знайомими, а завдяки знайомостям „Лісових Чортів“ одержано від Заряду Митрополичих Дібр довгий „бльокгавз“ на невідомім десь Кам'янці в Ґорґанах, краще „стайню“, повну гною і сміття. Бурса Рідної Школи в Яворові достарчила кухонного виряду, який 17-ий курінь привіз зі собою.

Питання, чи молоді „Лісові Чорти“, що на них лежав увесь тягар підготовки табору, погодяться з „суворим“ скавтмастром, що мав стати їх комендантом, скоро вияснилось. Суворість і досвід „старого вовка“ УСС і СС доповнили розмах і підприємчивість молодих, а їх пізніша приязнь гартувалась чим раз краще в твердих умовах пластового життя.

Восьмого липня 1924 р. почався табір. Зі всіх сторін Галицької Пластової Области мандрувала пластова молодь. Хто залізницею, хто

Пластовий табір на Соколі:
Лісові Чорти, організатори табору, на своїй Великій Племінній Раді, 1926. Зліва, 1. ряд: Андрій Охримович, „Мурмурандо", Юрій Пясецький; 2. ряд: Тарас Грушкевич, „Дзірґач", Роман Шухевич, Ярко Весоловський, Юрій Студинський, Богдан Стернюк, Юрій Цегельський, Марко Бачинський, Юрій Старосольський; 3. ряд: Іван Зубенко, Петро Пясецький, Мирослав Раковський, Роман Барановський; вгорі, на деревах: ?, Степан Щуровський, „Коржик", Роман Мацюрак, Богдан Кравців, Василь Кархут.

пішки. Поверх сотні їх зібралось. Комендантом став скавтмастер Іван Чмола, членами булави „Лісові Чорти". Вперше станула щогла, вистругана з 27 метрів високої смереки. Національне знам'я серед бадьорого настрою таборовиків знялось вгору. („На Сліді" ст. 101)[5]

Сквм. Чмола зі своїми помічниками створив дійсно прекрасний пластовий осередок праці молоді над собою. Запущену стаю власними руками замінено на романтичний чистенький закуток серед природи. Строга дисципліна, міцний гарт тіла, ручна праця, пластові бесіди, переважно при ватрах, виробляли новий тип пластуна.

На свято піднесення прапора на височенну щоглу запрошено представників старшого українського громадянства, м. ін., о. митрата Тита Войнаровського. Цей, захоплений такими гарними успіхами короткого побуту пластунів на Кам'янці, досяг згодом своїм впливом того, що Митрополит Шептицький подарував для таборування розлогу поляну під горою Сокіл (б. Підлютого). На цій поляні збудовано спершу чотири „бльокгавзи"-„курені", і це стало осередком постійного пластового вишколу й відпочинку. Згодом вибудували тут ще й велику світлицю. Пластуни не тільки керували цими будовами, а й вклали під проводом сквм. І. Чмоли багато праці при будові і уладженні, плянтуванні грища ітп. Рік-річно відбувалися тут 2-4 табори по 3-4 тижні кожний, на переміну чоловічий і жіночий. (ст.42)[6]

ПЛАСТОВІ ВИДАННЯ

На 1924 р. припадає ще й підготова до дальшого видавання пластової преси. Спершу видавано циклостилевий Бюлетень „Вісті з ВПК", що містив її накази та розпорядження. Після виходу 4-х чисел цього Бюлетеню почали його друкувати на сторінках „Молодого Життя", що від лютого 1925 р. появлялося як місячник за редакцією спершу ст. пластуна *Богдана Кравцева,* потім ст. пластуна *Петра Ісаєва.* За організацію його з економічного боку взялися ст. пластуни *Богдан Стернюк* і *Коржик,* пізніше, на їх місце, сквм. Дарія Навроцька. (ст.43)

„Вогні" видали в 1928 р. першим випуском поезії *Богдана Кравцева* „Дорога", накладом 1000 прим. Наклад розійшовся відразу. Потім видано пластові підручники д-ра Арсена Річинського „До щастя, слави і свободи" (інформація про Пласт), Євгена Ю. Пеленського „Пластовий гурток", поезії Р. Кедра: „Сонети". Підготовано до друку основний підручник пластових ігор.

Видавництво „Іскра" видало три маленькі книжечки: дві—пластових споминів *„Чачі" (Тараса Крушельницького)* і *Василя Кархута*

з мандрівного табору на Поліссі і збірник віршів *Богдана Кравцева* „Промені". Крім цього, „1-шу, 2-гу і 3-тю пробу Пластуна" *Василя Кархута,* пластовий підручник, який дуже добре доповнював частину „Життя в Пласті" про пластові іспити. Крім того треба відмітити, що українська преса того часу вже далеко більше місця присвячувала Пластові, зокрема видавництво Івана Тиктора, яке видало повість *Василя Кархута* з пластовою тематикою—„Вістря в темряві" (сконфіскована польською цензурою). (ст.44-45).

ЗАСНУВАННЯ УЛАДУ УКРАЇНСЬКИХ СТАРШИХ ПЛАСТУНІВ (УУСП)

На осінь 1925 р. припадає заснування УУСП. На першому з'їзді УУСП першим комендантом став чи не ст. пл. *Василь Кархут.*[7] В рр. 1926-27 комендантом був ст. пл. Володимир Маркусь, на черговому з'їзді УУСП в грудні 1927 р. обрано комендантом ст. пл. *Богдана Кравцева,* а рік пізніше—ст. пл. *Володимира Янева,* що був комендантом аж до розв'язання легального Пласту в вересні 1930 р.

Тут слід згадати діяльність двох ст. пластунів, що бажали, кожний на свій спосіб, оформити Пласт у глибоко ідейну і вартісну організацію. Це Юрій Шматера та *Степан Охримович.* Юрій Шматера різко виступав проти всього зовнішнього в Пласті, включно з одностроями, відзначеннями тощо і бажав розвинути Пласт з виховної системи молоді в світоглядову організацію нового пластового покоління. Робив він це на публічних дискусіях і в пресі (див. циклостилевий журнал „Дорога"). Другий бажав того самого, але гадав, що шлях до цієї мети може вести через підпорядкування Пласту іншій світоглядовій організації, а саме ОУН, у якій Пласт повинен був відігравати—з огляду на свої великі виховні вартості—велику ролю. (ст. 45)

ПЛАСТ НА ВОЛИНІ

На цей час припадає також поширення Пласту на Волині. Перші відділи Пласту зорганізувала там після І-ї світової війни на основі галицьких підручників та зразків сама волинська молодь.

В 1923 р. були пластові відділи в Радивилові, Крем'янці, Олександрії. Бракувало спочатку тільки зв'язків з центром. Зв'язки наладнала нова ВПК, вислявши влітку 1925 р. перших своїх відпоручників на Волинь: *Богдана Кравцева* та *Андрія Охримовича.*

ЛЧ на приходстві в о. В. Мармаша, с. Зашків к. Львова, 1929.
Зліва сидять: Зеновія Мармаш (мати Романа), Ґена Мармаш (сестра Романа), о. декан Володимир Мармаш (батько Романа); стоять: Богдан Кравців, Андрій Охримович, Омелян Тарнавський, Володимир Масюк, Богдан Рибачек, Петро Ісаїв, Степан Рожанковський, „Коржик", Євген Врецьона (перед Кархутом), Василь Кархут, „Шаньо", Петро Пясецький, Юрко Старосольський, Юрко Пясецький, Атанас Фіґоль, Осип Гапій, ?, Андрій Пясецький, Ярослав Макарушка, Роман Мармаш, Роман Барановський, Іван Мриц, Володимир Врецьона, Олександер Пашкевич, ?, Євген Коропецький, Василь Мармаш (брат Романа).

На весну 1926 р. цей зв'язок ущільнила делеґація у складі: *Богдан Кравців, Осип Бойчук* і Марія Охримович. Вони об'їздили волинський терен, перевірили працю діяльних куренів і дали ініціятиву для заснування нових. (ст.57)

Та на особливу увагу заслуговують мандрівки по Волині й Поліссі. З нагоди зустрічі в Олександрії гуртки з Волині й Галичини перейшли вздовж і впоперек Волинь. Незалежно від того „Лісові Чорти"[8], а за ними й інші пускалися каяками та човнами по річках Стир і Буг до Прип'яті, ген аж до Пінська й Берестя, несучи в ці окраїнні терени не тільки вістку про Пласт, але й ідею та віру в українство. (ст. 67)

ПЛАСТ НА ЕМІГРАЦІЇ[9]
І ЗВ'ЯЗКИ З ЗАКОРДОННИМИ УЛАДАМИ МОЛОДІ

З пластових куренів на еміграції вибивався курінь УУСП у Данціґу, що нав'язав зв'язки з німецькою організацією молоді, яка двічі висилала свої гуртки до Галичини: один раз у 1927 р., другий у 1928 р. У Перемишлі їх приймали наші пластуни, потім пластун *Андрій Пясецький* опроваджував їх через Львів, Бережани (табір на Лисоні), Ґорґани й Чорногору. На Соколі відбулася спільна ватра. Як реванш за ці відвідини ВПК могла вислати до таборів німецької молоді по декілька пластунів зі Львова і Данціґу. (ст.60-62)

ПЛАСТ У БОРОТЬБІ ЗА ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ (ст. 62)

Серйознішою проблемою стало ставлення Пласту до УВО, пізніше до ОУН, яка, як тоталістична організація, намагалася повести Пласт по своєму шляху або довести його до ліквідації. (ст.63)

Конфлікт розгортався навколо таких пунктів: 1) організаційне підпорядкування Пласту проводові ОУН, 2) заперечування ваги лицарського та етичного виховання молоді, 3) втягання пластової молоді шкільного віку до терористичної акції.

Пласт не піддавався, він скрізь обороняв свої ідеали. Але доля його як леґальної організації була припечатана. Влітку 1930 р. згинув при збройному нападі ОУН на пошту під Бібркою ст. пл. *Гриць Пісецький*. Він поляг у повному пластовому однострої, що дало польській владі остаточний привід розв'язати УПУ[10] (26 вересня 1930 р.). (ст. 64)

ПРАЦЯ І ЗНАЧЕННЯ ВИДАВНИЦТВА „ВОГНІ"[11]

Ідеологічним керівним осередком був весь час Кооператив „Вогні" у Львові. Видаваний ним журнал для молоді „Вогні" перетворився восени 1934 р. в „Ідеологічний журнал нового покоління", в якому з'ясовувано напрямки пластового руху в рр. 1931-1939.

Для юнацтва засновано журнал-місячник „На сліді", який за редакцією Уляни і *Юрія Старосольських* став одним з кращих журналів молоді, що їх знає наша пластова історія. Не зважаючи на нищення його частими конфіскатами, цей журнал видавано аж до вибуху 2-ої світової війни. (ст. 79-80)

ПІД ЧАС ВИБУХУ 2-ОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Важкі обставини для існування й розвитку Пласту в цілому світі не були ще останньою пробою для динаміки його розвитку. Цей час настав з моментом вибуху 2-ої світової війни у вересні 1939 р. Воєнні дії в Польщі припинили негайно всі легальні вияви українських установ, зокрема й тих, на яких опирався Пласт. Більш того, з вибухом німецько-польської війни пішли з великою хвилею гнаних до концтаборів конаючої Польщі і пластові активісти: д-р А. Річинський (Володимир Вол.), проф. Іван Чмола (Дрогобич), *д-р В. Кархут* (Крем'янець), брати *Юрко та Андрій Пясецькі* (Львів) і багато інших. (ст.87-88)

УМОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДІЙНОСТИ

Найболючішим ударом для Пласту в той час була смерть сквм. *Андрія Пясецького,* пластового організатора, публіциста і поета, члена Пластового Центру, одночасно члена Українського Тимчасового Уряду 30 червня 1941 р. Німці розстріляли його у Львові взимку 1942-1943 р. (ст. 93).

ВИХОВНА СПІЛЬНОТА УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ (ВСУМ)

На початку літа 1942 р., після кількамісячної перерви, Пластові пощастило знову здобути вплив на Відділ молоді при УЦК[12] і згодом поширити його на інші ділянки українського життя. Це давало Пластові спроможність мати у своїй праці з боку цих установ визначну допомогу. З цією хвилиною УЦК досяг „толерування" нової організації молоді, що спершу охоплювала тільки Галичину, але згодом мала бути поширена й на дальші землі України. Німці прийняли до відома тільки короткий правильник цієї організації. Весь зміст мала, одначе, вкласти в цю організацію пластова група, яка повнотою перейняла провід у свої руки.

Цю організацію, якій надано назву „Виховна Спільнота Української Молоді", скорочено: ВСУМ, побудовано за пластовим зразком, і напрям виховання та форми були суто пластові.

Для потреб ВСУМ змонтовано видання періодичних обіжників з інструкціями і матеріялами проб. Друковано також місячник „Дорога", що виходив у Львові за редакцією д-ра *Юрія Старосольського* протягом 1942-43 рр. (ст. 95-96)

---

1 Северин Левицький: Український Пластовий Улад 1911-1945 у спогадах автора. „Молоде Життя", Мюнхен 1967. Сірий Лев: На сліді до табору на Соколі, у „На Сліді", Львів, 1936; ч. 6. стор. 101.

Сторінки без означення джерела стосуються до книжки „Український Пластовий Улад...", а сторінки з означенням „На Сліді"—до цієї статті. Весь цитований текст автора; анотації та відмічення курсивом прізвищ „Лісових Чортів"—редакційні.

2 Скорочення: ОПК—Окружна Пластова Команда, ВПК—Верховна Пластова Команда, скм., сквм.—скавтмастер.

3 Ці та дальші інформації про склад першої ВПК подані із „Звіту Верховної Пластової Команди" з грудня 1925 р., поміщеного на стор. 109-129 цих спогадів Северина Левицького.

4 Після поширення Пласту на Волинь кількість пластових округ зросла з 6 у 1924 р. до 10 у 1930 р., коли виготовлено вище подану евіденцію. В цій евіденції бракує інформації, що в 4. Окрузі „Дністровій"—Станиславів, головою ОПК був *Осип Бойчук* (перед Ганкою Аксентій). Див. „Молоде Життя" ч. 4 (62) з 15-го квітня 1929 р., ст. 10.

5 „На Сліді до табору на Соколі" ст.100-101. Автор помилився щодо числа учасників цього першого табору. Насправді було їх не більше півсотні. Теж тільки один „Лісовий Чорт", ст. пл. Андрій Охримович, був членом булави як обозний, іншими членами були пізніші ЛЧ, а тоді ще юнаки Богдан Стернюк, Юрій Старосольський і Володимир Масюк (дивись нотатка 6). Очевидно, автор знав їх уже як Лісових Чортів, коли писав свою статтю 12 літ пізніше. Сквм. І. Чмола також спирався особливо на своїх вихованцях з яворівського 17-го пл. куреня, якого був зв'язковим. З ними він прийшов пішки з Яворова.

6 Табір на Соколі в 1926 р. був першим, в якому цілу булаву, або майже цілу, становили „Лісові Чорти". Вони як курінь були й організаторами всіх таборів на Соколі.
Коменданти й булави чоловічих інструкторських „Обласних Таборів":

1924 р. на Кам'янці: комендант сквм. Іван Чмола; булава *Андрій Охримович* (обозний), *Богдан Стернюк, Юрій Старосольський, Володимир Масюк.*

1925 р. у Підлютому: комендант сквм. Іван Чмола

1926 р. на Соколі: комендант сквм. Іван Чмола; булава: *Ярема Весоловський,* (обозний), *Володимир Янів, Богдан Стернюк, Степан Щуровський, Богдан Макарушка (лікар), Степан Салик,* Богдан Галайчук; Інші „Лісові Чорти" були інструкторами впоряду, картографії, сигналізації (*Роман Мацюрак*), піонерства та інших вмілостей.

1927 р. на Соколі: комендант сквм. Теодор Поліха; булава: *Роман Файгель* (обозний), *„Мурмурандо", Степан Рожанковський, Володимир Масюк, Роман Барановський, Петро Пясецький, Богдан Макарушка* (лікар), *Юрій Старосольський, Юрій Цегельський, Андрій Охримович* та інші.

1928 р. на Соколі: комендант сквм. Теодор Поліха; булава: *Роман Файгель* (обозний) та інші „Лісові Чорти"

1929 р. на Соколі: комендант сквм. Іван Чмола; заступник коменданта *Петро Ісаїв;* булава: *Володимир Врецьона* (обозний), *Євген Врецьона, Богдан Кордюк* (листонош), *Євген Коропецький* (магазинер), *Тарас Крушельницький, Ярослав Макарушка, „Мурмурандо", Олександер Пашкевич, Андрій Пясецький, Степан Рожанковський* (інтендант), *Шані, Омелян Тарнавський* (скарбник), *Володимир Янів* (секретар).

1930 р. на Соколі: комендант сквм. Роман Шипайло; булава: *Володимир Янів* (обозний), *Роман Загайкевич, „Мурмурандо", Олександер Пашкевич, Євген Коропецький, Ярослав Макарушка,* сотник Богдан Гнатевич (гутірки, впоряд), др. А. Річинський (лікар), *Володимир Врецьона* (скарбник), *Микола Доберчак, Роман Мармаш, Юрій Старосольський.*

7 Це помилка автора; першим комендантом УУСП був *Роман Мармаш* (див. Енциклопедія Українознавства, т. 6., ст. 2103).

8 І. водний мандрівний пл. табір на Волині відбувся від 4 до 20 серпня 1929 р. в складі 13 осіб: 10 членів 50. куреня (робітнича молодь) під проводом зв'язкового ст. пл. *Василя Кархута,* ст. пл. *Тараса Крушельницького* та ст. пл. *„Мурмуранда".*
Водна мандрівка пластового куреня „Лісові Чорти" по Волині і Поліссі відбулася від 2 до 24 липня 1930 р. при участі 30 членів. Провідником мандрівки був ст. пл. *Володимир Врецьона* (дивись: фото з прізвищами в тексті цього видання).
Обидві мандрівки описані у виданні „Лісових Чортів"/„На Байдаках", іДетройт - ЗСА, 1957 р.

9 У рр. 1920-1930

10 УПУ—Український Пластовий Улад

11 У рр. 1931-1939

12 УЦК—Український Центральний Комітет, єдина признана німцями українська центральна установа, яка діяла за німецького володіння у Галичині.

Володимир Янів

СУСПІЛЬНА ФУНКЦІЯ „ЛІСОВИХ ЧОРТІВ" У МІЖВОЄННУ ДОБУ (1922-1939)

I

ДВА ДЖЕРЕЛА СУСПІЛЬНОЇ ФУНКЦІЇ ЛЧ У ПЛАСТІ Й У ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ

а. Паралелізм дії ЛЧ
б. Синтеза безтурботности у формі і серйозности у суті.

Суспільна функція Пласту — соборницької організації з близько сімдесятилітньою традицією, ініційованої паралельно в рівній мірі за царату на центральних землях, що й в Австро-угорській монархії — загально знана і однодушно визнана. Звичайно, що її роля й питома вага були в різні періоди різні, але найбільший вплив на духову формацію нового покоління здобув Пласт у міжвоєнну добу, зокрема в перших десятьох роках своєї легальної дії під польською займанщиною, — до заборони організації польською адміністрацією (1921-30). На динаміці-рості вирішно заважило головним чином постання Українського Уладу Старших Пластунів (УУСП), який, з одного боку, запевнив унутрі кадр вихованих в організації інструкторів, і з другого — як певна спаяна світоглядом і діяльністю спільність — промінював назовні впливами насамперед на студентство, а враз з ним на ціле суспільство.

Розвиток Пласту немислимий без складових автономних звен — самостійних куренів з власними проводами, при чому інша була роля куренів у юнацтві, а інша в старшому пластунстві чи, згодом, у сеніораті.

У юнацтві курені в системі пластового самовиховання — розбуджуючи від наймолодших років суспільницький змисл молоді —

були одночасно ідеальною школою майбутніх провідників, і курінні чи члени курінних проводів при переході з юнацтва до УУСП (чи до студентських організацій) скріплювали майже автоматично кадри активістів. Старшопластунські курені через ,,спеціялізацію'' розділювали поміж собою окреслені завдання чи окремі сектори праці в Пласті: табірництво, розбудова економічного сектора, виховання новацтва, Село-Пласт, Рем—Пласт, ,,Водний'' Пласт, плекання історичної традиції з опікою над історичними місцями; останнє завдання в'язалося часто з регіональними виховними завданнями — опіки над юнацтвом чи новацтвом даної пластової округи. Такий поділ цілком конкретних завдань та відповідальність за їх виконання з одночасним молодечим нахилом до суперничання стимулювали працю куренів і динамізували усе життя Пласту. Силою традиції й витвореного стилю життя подібна роля припала згодом і сеніорським куреням; однак вони в міжвоєнну добу ще не скристалізувалися, а їх роля проявилася щойно з відновленням діяльности в екзилі чи в діяспорі.

З різних причин передове місце між куренями припало ,,Лісовим Чортам'', які постали 1922, ще заки зформувався УУСП.[1] Як найстарший курінь, ЛЧ були одночасно найчисленнішим куренем. Створивши своєрідні приманливі для молоді звичаї, вони зуміли втримати впродовж десятиліть традицію, стосуючи, зрештою елястично, до свого ,,Кодексу'' відповідну інтерпретацію, яка злагіднювала початкові наївності молодечої фантазії, але без затрати чару романтики юнацьких пригод. Мавши свою ,,спеціялізацію'' (табірництво, зокрема опіка над юнацькими таборами на ,,Соколі''), яку репрезентував окремий референт у Верховній Пластовій Команді[2], ЛЧ ніколи не засклеплювалися у цій ділянці, а навпаки: вони видатно спричинилися до кристалізації ідейно—організаційного обличчя УУСП[3], ініціювали організацію ремісничого Пласту[4], мали провід пластової округи Львів-округа[5] та Львів-місто, спричинювалися до розбудови пластової преси[6] тощо. Ця широко закреслена пластова діяльність вимагала незаперечно індивідуальностей, але вона й виробляла індивідуальності, що в свою чергу притягали до куреня найздібніші одиниці з юнацьких куренів, здебільша молодших колег з гімназійних часів. Числовий розріст при селективності у доборі мусів скріплювати внутрішню динаміку, коли то в гурті індивідуальностей щораз тяжче було проявитися і запевнити собі відповідне місце. Тому щораз частіше ЛЧ виявляються не тільки в Пласті, але й у громадському, загальному секторі. Це й має бути темою студії, бо синтеза громадського й пластового — дуже органічна — стала одною з основних ознак куреня. Тут указуємо на той аспект як на один з елементів, що через поширення зовнішньої дії серед усієї спільности і для громади здобував для куреня дальші симпатії. Синтеза пластової та громадської дії — одне з важливих джерел швидкого розвитку куреня.

Але характеристичнішою синтезою в житті ЛЧ і, мабуть, найбільше атракційною їх силою була сполука молодечої радости — на перший

погляд безжурности, навіть легкодушности — і одночасно глибокої серйозности: сміху як форми — поваги як змісту. І коли в безжурності зближувалися між собою юнаки і в безпосередності забави злагіднювалися природні протиставлення індивідуальностей, тоді в усвідомленні завдань різьбилися характери. Не даром внутрішньо-інтимним самоокресленням Лісових Чортів була популярна назва ,,Фамілія'', що промовляла у перші роки однаково до сердець і до розуму, коли взаємна дружба скріплювала тверду службу.

Коли шукати за причинами того малощо не унікального сполучення двох полярних-протиставних настанов в одному гурті й одному часі, то незаперечно вони були в самих таки членах куреня, — у людях з різними ідейними настановами й практичними підходами, які, доповнюючи одні одних у співдії в молодих роках, вміли зжитися й навчитися бачити світ не тільки власними очима, але й глянути на нього очима друга. Незаперечно, що при нагромадженні індивідуальностей мусіла діяти також і природна інтелігенція (,,лісова премудрість'') у формі такту, що сполучав штивний принципіялізм лісово-чортівських Дон Кіхотів з добросердним опортунізмом рідних Санчо Пансів: у Фамілії можна було уявити кожного, навіть для контрасту нецікаву одиницю, але у Фамілії не міг утриматися, хто не мав такту або хто хотів підкреслювати свої здібності чи заслуги. І вправді Фамілією керував десь здалека невидний ,,Люципер'' з пильно утримуваним мітом авторитету, але єдности Фамілії не можна уявити без ,,Маршалка'', що зумів би своєчасно передбачити всі можливі внутрішні конфлікти і, скриваючи в глибині свої власні амбіції, злагіднювати амбіції ,,шляхтичів''.

Багато вияснює також момент ,,ставання'': Пласт, як самовиховна організація молоді, ріс і розвивався разом з тою молоддю, яка в ньому ,,самовиховувалась''. Пласт був виключною власністю членів — хлопців чи дівчат, юнаків чи юначок — молодих людей, що перемінювалися в мужчин і жінок. А кожна ,,власна'' (,,наша'') організація анґажує ,,цілу'' людину, і вона, та людина, вкладає в її розвиток весь свій ентузіязм, всі мрії нерозчарованої життям істоти, яка вірить у шляхетність і дружбу. При заанґажуванні таких ,,цілих'' одиниць їхня співдія призводить до природного ,,зливання'', до синтези.

Пригадаймо, що Улад Старших Пластунів потребував для свого скристалізування кількох років, коли наступали основні зміни, зумовлені самим ,,ставанням'', усвідомлюванням завдань, вишукуванням шляхів до їх здійснення, але й зовнішніми умовинами. А ці умовини були дуже скомпліковані, і вони з року на рік змінялися, так що нові хвилі молоді, які рік-у-рік вливалися до УУСП, завжди приносили з собою якусь основну зміну.

Ото ж, по-моєму, основним джерелом тієї унікальної синтези гаданої безтурботности і внутрішньої серйозности були різні наверствування людей, чи вірніше їх гуртів, з їхніми переживаннями, які їх різьбили та шліфували...

II

ОРГАНІЧНА СПОЛУКА „ҐЕНЕРАЦІЙ ЛЧ" З РІЗНОЮ ЖИТТЄВОЮ ПОСТАВОЮ НА ТЛІ ЗАГАЛЬНОЇ СИТУАЦІЇ В ПОЛЬСЬКІЙ ЗАЙМАНЩИНІ

Як дату заснування ЛЧ приймається — зрештою, вірно — липень 1922 р. Звичайно, це ще не був курінь, а товариський гурт пластунів, які вибрались у мандрівку. Деякі з них були майже безпосередньо після іспитів зрілости, деякі — ще учні вищих гімназійних кляс.

Для цієї дати важливий ширший фон: це був час першого відродження Пласту — після переходового часу І-ої світової війни і нашої визвольної боротьби, — відродження серед зовсім змінених умов нової, польської займанщини, але ще перед остаточним вирішенням долі західньоукраїнських земель, чи вірніше Галичини, зловісним актом Ради чотирьох амбасадорів 14 березня 1923 р.

Спогад визвольної боротьби був ще живий, надії на можливу зміну — хоч і наївно-невиправдані — доволі великі. У всякому разі полин розчарування був урівноважений неясним сподіванням та твердою волею відродження. З другого боку, обриси майбутньої політики Польщі були вправді вже доволі виразні, але ще до кінця не продумані чи то злагіднювані бажанням увести в блуд світову опінію, щоб з'єднати її для прихильного остаточного вирішення долі спірних територій. Так, отже, з одного боку, була безоглядна політика щодо приймання українців до високих шкіл (університету чи політехніки), які могли знайти доступ до них тільки ціною заперечення свого „національного я", але з другого боку, було до деякої міри толероване українське патріотичне виховання в гімназіях. Таким чином рівнобіжно виникали, як своєрідний мітичний фенікс на згарищах визвольної боротьби, українські таємні високі школи (УВШ) у Львові чи Українська Військова Організація — як вияви державницького мислення в нелеґальних умовинах чужої держави, — але теж і леґальні організації, в тому числі і Пласт. І варто пригадати, що й дати постання нових організмів (нелеґальних) чи відродження давніх сходяться: 1921 — рік нового Андрусева, Ризького договору — це одночасно вияв непереможної волі до життя нескореної України. Пласт відроджувався тоді, як народжувалися УВО чи УВШ, — коли одночасно на центральних землях поставала УАПЦ, а на еміґрації УВУ чи ЦеСУС.

Великий є ентузіязм відродження, коли ще живе надія на зміну. Великий був також ентузіязм при відродженні Пласту, зокрема коли ще ніхто не усвідомлював тої ролі, яку йому довелося згодом виконати, а коли одночасно у старших і молодих живі ще були в пам'яті пластові „стрільчики" з-перед І-ої світової війни. Вони гордо маршували перед

радісними обличчями старшого громадянства, що вбачало в дітях ,,цвіт України та красу'', — поки багатьом з них довелося кров'ю засвідчити вірність одностроєві. У цій атмосфері Пласт міг швидко розростися, тимбільше що в школі сприяли йому рідні вчителі, а тимчасово не спинювала його розросту чужа адміністрація.

Тому безжурно могли вирушати в свою мандрівку 1922 р. ті, що звільнилися від неприємного шкільного примусу чи сподівалися за деякий час розпрощатися з гімназією, щоб засмакувати ,,академічної свободи''.

Однак часи змінилися дуже хутко і дуже основно після 1923 р., тобто після присудження Галичини Польщі. Перші загальні обмеження прийшли 1924 р., коли Пласт як організацію заборонено в державних школах і коли за приналежність до Пласту могли виключити з гімназії. Нову ситуацію тяжко було опанувати самому юнацтву — без кадру виховників, яких, зрештою, постійно бракувало. Коли початково глибший зміст заступала приваблива зовнішність (однострій), що нагадувала минуле й невиразно родила надії на якесь майбутнє, тоді брак виразних зовнішніх ознак дуже заважив на запалі недосвідчених юнаків. Це тимбільше, що з природи речі й мандрівки були обмежені, і вони не набрали ще свого пізнішого спрямування — боротьби за гарт тіла для скріплення волі, щоб тим рівноважити небезпеку, яка грозила при викритті заборонених гуртів.[7] Також не могло в час загрози задовольнити те , що було засобом для мети, тобто непов'язані елементи пластового виховання без вивершення в синтезі (,,вузли''; сигналізація без практичного застосування в терені; запалювання вогника в полі як вимога іспиту, але без практичного продовження у конкретному пластуванні, таки в природі; одноразове зварення якогось обіду, — знову тільки, щоб відповісти вимогам іспиту, і т. ін.). Забава, як виховна метода, що поволі втягала у справжнє життя, здавалася надто пустою, щоб варто було для неї рискувати дальшою долею... Тоді кожен юнак, але й кожен гурт мусів перейти через час кризи, зокрема як не було старших колеґ, що змогли б показати нові шляхи.

Спроби серйозніших зайнять (спільне вивчання якихось мов, зокрема есперанто, примітивні спроби перших доповідей) молодь відчувала як виразні паліятиви, які ще й нагадували школу; вони не змогли задовольнити на довший час. Щойно практичне усвідомлення досі сухої та мертвої дефініції Пласту, механічно заучуваної до іспиту, ставило Пласт у цілком новому світлі: ішлося про *патріотичне* самовиховання, яке для дозріваючого юнака перестало ототожнюватися тільки з одностроєм як чарівним відблиском ,,стрільчиків''. Проте однострій не втратив своєї вартости як наявна ознака певної дисципліни. Патріотичне самовиховання перероджувалося в розуміння служби з одночасним поглибленням значення досі до зануди повторюваного слова ,,елітарність'', що його поверхово змішувалося з почуттям вищости, яку обов'язково треба було задиркувато показувати назовні. Мала переміна

наголосу, чи може вірніше: визріле зрозуміння незгибленої досі належно істоти Пласту відкривало цілком нові перспективи.

Але ж паралельно ішли події, які заставляли юнацтво в гімназії глянути іншими очима на свої завдання. Думаю про зашморг шкільної адміністрації (нею керувала державна ,,кураторія''), що не обмежувався до заборони Пласту як небажаної організації, але проявлявся на кожному кроці: змінено урядову мову з української на польську (ведення ,,денників'', тобто лекційних каталогів, та писання річних свідоцтв польською мовою; накинено національну назву в офіційних актах: ,,руський'', ,,руська'' мова тощо; уведено навчання предметів польською мовою; приділено до гімназії польських учителів).

Цього всього не знала ґенерація, яка закінчила навчання перед роком основних перемін (1923-24), — не знала отже й ,,ґенерація'', яка 1922 р. заініціювала ,,Фамілію''. Це все добре пізнала пізніша ґенерація, зокрема та, що стала об'єктом постійних експериментів: від розмірної свободи у нижчих клясах з патріотичним вихованням — у гармонії професури з учнями — аж до наміреного виплекування яничарів у вищій гімназії. Про це згадую тільки коротко і для загального тла. Це тимбільше, що цьому питанню я вже двічі присвятив більше місця у двох студіях, що стосуються того трагічного часу, коли школа мала ставати не місцем виховання, але моральної деправації.)[8]

Найгостріше це виявилося у примушуванні учнів перейти ,,sub iugum'', тобто брати участь у державних святах окупанта, молитися за його державних мужів, відповідальних за політику екстермінації чи за ,,виховників'', які згинули з рук українських бойовиків за викривлювання душ української молоді.[9] Одночасно участь в українських національних святах щораз більше обмежувано, а то й заборонювано.

У цій справжній геєнні Пласт набирав спеціяльного значення, праця в ньому ставала віддихом і випростуванням хребта, а наражуватися на можливі наслідки мало глибокий змисл. Але Пласт ставався тоді не ,,грою для гри'', для приємної розваги у дружнім гурті, ані навіть не грою, щоб виховати для певних завдань, але він перемінився в усвідомлену службу Батьківщині, а ,,гра'' була тільки засобом для перемоги.

І коли першу лісово-чортівську ,,хвилю'' насамперед характеризувала дружба товариського гурту[10], то наступну об'єднувала дружба спільних *небезпек і передчасних завдань*, які часто переростали сили[11]. Цим я не хочу сказати, що першій верстві бракувало серйозности, а другій життєрадісности, бо інакше не було б дійшло до синтези. Тільки ,,акценти'' в обидвох наверстуваннях були різно розкладені.

III

КРИСТАЛІЗАЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА РОЛЮ УУСП У ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ

На першій стадії дії ЛЧ заважила початкова нескристалізованість старшого пластунства як цілости, яке — власне кажучи — не мало виразних зразків у інших народів. Скавтська організація у Великобританії, що з неї вийшли пізніші національні скавтські організації з виразними національними відмінами, відповідно до ментальности й потреб, мала своє обмежене завдання: виховати молоде покоління для служби Батьківщині у конкретному житті. Звичайно, у скавтів залишався природний сантимент до своєї організації, подібно як залишався в них сантимент до свого каледжу чи університету. Вони зі скавтизмом були зв'язані почуттєво. Очевидно, певна кількість залишалася при організації для конкретної виховної дії як скавтмастри чи ровер-скавти, але це були одиниці.

Пласт для української молоді був зовсім чим іншим: він ставав, як ми це вже бачили, змістом усього досьогочасного життя, призначенням (про це більше згодом). Тому з Пластом було тяжко розставатися. Проте форми пов'язання з Українським Пластовим Уладом (УПУ) були початково неясні. Тому, як було сказано — перші зачатки старшого пластунства сягають ще 1922 р., але ж тривкіші основи кладеться тільки 1923 р., а завершується структура аж 1925 р. Зокрема довго дискутується: вільні товариські клюби чи організація з завершеною структурою. Спочатку перемагала перша концепція, і тому наголошувано товариський момент. При тому нез'ясованим залишилося питання обов'язків, зокрема відношення до Пластового Закону з капітальним питанням ,,абстиненції''; початково був також радше помітний нахил до звільнення себе від обов'язків чи до свобіднішої інтерпретації закону. Отже, насамперед виразна тенденція до вільного з'єднання колишніх пластунів, яких при організації утримує тільки прив'язання, сантимент та спільна дружба і гарні спогади.

Але ж одночасно виникають різні конкретні завдання. Зокрема постійний натиск чужої адміністрації щораз більше віддалює від Пласту старше громадянство, насамперед державних урядовців, яким грозять консеквенції за співдію з ,,небажаним'' елементом. Переломовим є Верховний Пластовий З'їзд пам'ятного 1924 р. (12 квітня), коли то присутність поліції на ньому дуже зв'язує учасників у нарадах, але одночасно віддалює від Пласту низку громадян, які відмовляються приймати керівні пости. Тоді їх мусять заступити старші пластуни. До речі, це велика заслуга саме ЛЧ, що вони взяли активну участь в організації з'їзду, а саме Ярема Веселовський та Андрій Охримович, а

до уконституйованої після з'їзду Верховної Пластової Команди (ВПК) входять знову два ЛЧ: Богдан Кравців як заступник Верховного Отамана та одночасно референт преси й пропаґанди і Р. Мармаш як секретар (С. Левицький, стор. 37 і 109).

Звичайно, ВПК мусить також відчувати брак досвідчених провідників у залишених самим собі юнацьких куренях (про це була мова), і з цього відчуття родиться конкретне завдання для старших пластунів: не дискутувати в клюбах, не теоретизувати, але ставати до конкретної праці на постах зв'язкових...Автоматично пластуни самі загострюють вимоги до себе, повертаючися поволі до засад пластового закону, свідомі, що виховання у Пласті — це виховання не словами, але власним прикладом, всією поставою. Цікаво пригадати мало відомий сьогодні факт, що саме пластуни призвели до малої ,,революції'' у поставі загалу молоді, яка зразу дивилася з деякою іронією на пластунів, мовляв, вони хочуть для відрізнення себе від інших показатися більше здисциплінованими, отже не п'ють і не курять. Отож, анкета серед загалу студентства напередодні Студентського Конґресу, майже безпосередньо після розв'язання Пласту, виявила, що точно 2/3 студентів не курять, а бодай половина є повними абстинентами від алькогольних напитків.[12] Над цією подробицею варта замислитися сьогоднішньому старшопластунському активові, а одночасно вона - одна з суспільних функцій Пласту [13].

Зрозуміло, що нові наверствовання старшого пластунства, які приходили вже після скристалізування нових форм УУСП, тільки скріплювали зарисовану тенденцію: зберігати вихованих у Пласті молодих громадян для дальшої праці у матірній організації, бож вони самі гостро відчули брак допомоги старших колеґ у вирішні для них хвилини.[14]

Рівнобіжно розв'язано ще одне питання, яке початково непокоїло старших пластунів і тому було предметом жвавих дискусій у ,,клюбах'', поки ще викристалізувалася необхідність перемінити їх в Улад. При високих вимогах, які студентство само ставило до себе, зокрема з пієтизмом продовжувати світлі традиції ,,сецесії'', боротьби за українські високі школи, барикад і збройних зударів (з трагічним фіналом кривавої жертви А. Коцка), арештів і голодівок, солідарности і послідовности тощо, мусіло швидко виникнути питання суспільної функції Пласту і враз з цим і питання громадської праці пластунів. Наскільки воно було актуальне, вказує ще дискусія, збережена на сторінках пластової преси у зв'язку з VII з'їздом старших пластунів у грудні 1929 р. (останній леґальний з'їзд УУСП під Польщею). З'ясовуючи висліди дискусії на з'їзді, С. Охримович дав такий підсумок:[15]

,,І тут не могло бути інакшої відповіді, як та, що її ясно поставлено на З'їзді: Пласт як такий є вже сам дуже важливою громадською установою, і через те пластун, зайнятий працею в Пласті чи як інструктор, чи як член-провідник його органів, має повне право, поза загальними громадянськими обов'язками, відмовитися від вимаганої від нього іншої громадянської праці.

Цього вимагає розвиток і поширення самого Пласту, про що дбати є річчю пластунів в першу чергу. З другого боку, ніяк не провинюється ані проти громадянської моралі, ані проти пластового закону пластун, що реалізацію своїх пластових обов'язків бачить поза пластовою організацією, в тій чи іншій ділянці громадянського життя і для цього свою працю в Пласті обмежує до дрібних буденних, загально вимаганих чинностей. Відповідно до власного заінтересування, вродженого нахилу, таланту чи набутих кваліфікацій пластунам залишається вільну руку вибрати пластову чи іншу форму служби батьківщині, щоб виконувати її згідно з принципами пластового закону і вносити всюди в найрізнородніші прояви життя елементи пластового духу. Річчю Команди УУСП (знову ж згідно з прийнятими резолюціями) є тільки нормувати й контролювати працю поодиноких старших пластунів у різних ділянках. Цілком речево встановлено при тому критерій ініціятивної, буденної й звичайної роботи. Самі пластуни вже досі виявили у великій мірі свій розмах і спроможність боротися з твердими вимогами життя, і ми певні того, що ще краще виявлять іх далі''.

Якщо йдеться про ЛЧ, то вони саме дали приклад цієї синтези пластового й загальногромадського, і то однаково і цілий курінь, і поодинокі члени, які іноді займали одночасно важливі пости й виконували важливі функції у Пласті, у студентстві, в націоналістичному русі, чи навпаки-анґажували себе всеціло в Пласті, щоб згодом, в разі потреби, перейти до інших завдань, які вимагали саме більше їхньої уваги. Зрештою, постанови з'їзду прийнято при активній участі чи вірніше за ініціятивою ЛЧ.[16]

При тому слід підкреслити, що про приналежність до Пласту вирішувала не конкретна активність у Пласті, але активність взагалі та збереження пластової постави, тобто дотримування пластового закону. А його інтерпретація була дуже сувора, без софістики, яка виправдувала б відхилення від добровільно прийнятих зобов'язань.

IV

КОНКРЕТНІ ЗАВДАННЯ КУРЕНЯ НА ТЛІ СВІТОГЛЯДОВИХ СТРУСІВ НА ЗАХІДНЬОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

а. Нове звено ЛЧ у полоні завдань УВО
б. Безпосередній вплив на пластове юнацтво і шкільну молодь
в. Контакт із співзвучними гуртками у Пласті
г. Спинення інфільтрації радянофілів
ґ. Велика Племінна Рада ЛЧ 1928 р. на побоїщі на Маківці: шлях до поглиблення синтези пластового й громадського

У процесі зливання двох наверствовань у ЛЧ відіграла важливу ролю одна подія — майже випадок. Декілька днів після мого іспиту зрілости (1927 р.), що в накреслених вгорі умовах був справжнім ,,визволенням'' із зашморгу різних протиріч: внутрішнього наказу залишитися вірним ідеї української державности та зовнішнього примусу

зійти на бездоріжжя яничарів, запитав мене Верховний Отаман С. Левицький, чи я не міг би йому запропонувати кандидата до табору, що має відбутися в околицях Берліну для представників різних спортово-руханкових товариств. Не знаю, чи і наскільки проф. Левицький був точно зорієнтований у характері плянованого табору. Ще менше міг я сам передбачити мою велику ,,пригоду'', яка сталася вирішною для цілого майбутнього. Але ж кому в подібних умовах не усміхалася б подібна пригода? Я несміливо запитав, чи цим кандидатом не міг би бути я. Мені здавалося, що Верховний Отаман зрадів; він потакуючи кивнув головою. Зрештою, для мене це не мусіло бути несподіванкою: мій курінь був саме перед здобуттям першенства, отже природно, що до відповідальних функцій передбачувано одиниці, що вже якось проявилися. Я дістав кличку й адресу, і незабаром зустріла мене нова несподіванка: виявилося, що плянований табір — це не так табір, як зустріч легендарної тоді Української Військової Організації (УВО). Докладніше про це пишу в згаданих вже спогадах, а тут обмежуюся тільки до моментів, які мають значення для ЛЧ.

Незважаючи на те, що до УВО я увійшов радше випадково, на всякий випадок не цілком продумано, я вжився в нову ситуацію дуже швидко. Зокрема допоміг мені в тому на три роки старший від мене пластун Євген Врецьона, який рік передо мною склав іспит зрілости і мав уже досвід студентського життя. Виїзд на зустріч у Берліні відбувся напів нелегально, через ,,вільне місто'' Данціг (куди можна було доїхати за звичайною поліційною виказкою), але з Данцігу до Берліну представники краю їхали вже на підставі німецьких документів. На зустрічі з'явилися справді члени (по два-три) ,,Лугів'' і ,,Сокола'', але ж ішлося не про руханково-спортовий вишкіл, а про конференцію УВО, призначену для поповнення рядів організації; при тому чимало часу присвячено також плянуванню різних акцій. Незважаючи на те, що добір членів відбувався не за дуже суворими принципами конспірації, треба ствердити, що конференція в Берліні 1927 р. ніколи не була предметом судових доходжень: доказ, як високо тоді стояла мораль суспільства, зокрема гуртків молоді.

Обидва з Врецьоною ми з запалом неофітів очікували дуже важливих доручень і були доволі розчаровані, коли від самого полк. Є. Коновальця отримали доволі ,,скромне'' призначення: ідеологічно впливати на молодь. Звичайно, я мав свій плян щодо ,,мого'' куреня, в якому я мав стати зв'язковим, щоб через курінь впливати на цілу давню гімназію; Врецьона думав про своїх пластових колег-однолітків із самостійного гуртка ім. Бою під Крутами. Очевидно, ми вирішили обидва співдіяти на терені Пласту.

Конференція була на початку липня. Вона тривала майже два тижні, і майже безпосередньо після неї я мав зустрінутися з кількома курінними товаришами, щоб піти на тижневу мандрівку в Карпати перед Великою

Племінною Радою ЛЧ, що мала відбутися після закінчення юнацького табору на Соколі, де обозним був тоді ЛЧ Роман Файґель. Під час тижневої прогулянки, на якій зібралося нас чотирьох, ми мали доволі часу передумати все те, що я особисто пережив: ми мали один до одного беззастрежне довір'я, яке, зрештою, виявилося вповні виправданим. Може, дехто й не дотримався згодом обраного тоді шляху, але ж ніхто й не виявив назовні узгіднених постанов. Мандрівка ще більше скристалізувала наші пляни, які ми мали щодо ЛЧ як цілости; вони нам імпонували розмахом, життєрадістю, фантазією, але й викликали ще деякі застереження надто свобідним трактуванням пластового закону.

Перша зустріч була надзвичайна, коли на нових ,,чортенят'' зробила незаперечне враження обрядова таємничість ,,Лісової Премудрости''. У ній переплітався чар нерозгаданої природи з певною автоіронією у відношенні до достоїнства наших ,,помазанців'' з волі Люципера чи заслужених ,, архидідьків'', які чомусь виглядали, наче б мали йти на емеритуру. А втім, утома від маршу чи таборових зайнять після дня у перепоченій сорочці надає також іншого кольориту вечірнім переживанням чи нарадам при ватрі. ,,Лах'' (жартування) і пісня переливалися у серйозність постанов, які мали дати нові імпульси не тільки куреневі, але й Пластові. А потім прийшла славетна тура, яка записалася в історії ЛЧ бравурою маршу і повною компромітацією всіх бусоль і генеральних карт. Просто: ,,Лісова Премудрість'' підмовила споконвічний карпатський ,,блуд'', щоб нас водив по нетрях, зворищах та вивертах, нагадуючи самозакоханим ,,шляхтичам'', що найгіршим гріхом є самопевність та зарозумілість... А там десь ждали на нас знайомі кралі, до яких вдарялося серце неодного Чорта. Отож усе втрачене на манівцях триклятого блуду вспіли мандрівники надробити темпом божевільного маршу по шосе. Честь була врятована. Але про це більше хто інший. (Добре вбився в пам'ять клятий марш з надавленими міхурами!)

Важливо підкреслити, що переживання кількох днів зблизили дві складові частини, і дві фамілійні ,,ґенерації'' створили нову цілість. ,,Фамілії'' сподобалися до тої міри нові ,,чортенята'' з їх завзяттям і запалом, що однодушно вирішено скоротити час проби (заплянований на рік) до кількох тижнів, чи вірніше до кількох вирішних днів. А молодим подобалися фантазія, полет, розмах у сполуці з веселістю, сміхом та спільною піснею в поході.

Після тієї нової ,,пригоди'' можна було по феріях з досвідом небагатьох тижнів приступити до дії. Міжтим відкривалися щораз то нові обрії. Звичайно ми усі включилися в старшопластунське життя, і я особисто — згідно з давнім пляном — став зв'язковим 51. куреня ім. Святослава Завойовника. Для опанування куреня, до якого з природи речі доступ для студента з-поза гімназії був трудніший, основано ,,ініціятивний гурток'' під гаслом: нічого в курені без ухвали гуртка (до

нього належали провідники всіх гуртків), але й нічого в гімназії без унапрямлювання куреня. Гурток незабаром дістав два спрямування: чисто практично-діяльностеве та теоретично-вишкільне, при чому чимало уваги займали питання ідеології, яка саме у той час опановувала молодь.

Алеж для молодих студентів відкривалося одночасно нове поле: саме студентське життя. Був це рік, коли остаточно зламано вістря модного донедавна радянофільства. Найміцнішу організацію—,,Студентську Громаду'' вже опанувала націоналістично-радикальна коаліція, при чому націоналістичний партнер мав повну перевагу. Націоналісти були організовані в Союзі Української Націоналістичної Молоді (СУНМ), який очолював тоді знаменитий тактик і промовець О. Боднарович. СУНМ поділявся на ,,групи'', з яких найміцнішою була ,,високошкільна група'' у Львові; середньошкільні творилися ступнево по гімназіях чи учительських семінаріях (і незабаром у таку групу СУНМ у головному закладі Академічної гімназії перемінився щойно згадуваний ініціятивний гурток 51. куреня). Старші пластуни як студенти належали до студентської групи: її очолював на той час ЛЧ Богдан Кравців. Для більшої оперативности студентську групу поділено на ,,звена'', і таке звено створили молоді ЛЧ, які щойно увійшли до ,,Фамілії''; їх було п'ять, і до них прилучилися пластові друзі Євгена Врецьони із самостійного гуртка ім. Бою під Крутами, а саме ті, які мали виразні суспільницькі зацікавлення й схилялися до націоналістичного світовідчування.[17] Як видно, генеза звена виразно випливала з настанов, які Врецьона та я винесли з Берлінської конференції, при чому до гурту пристали й ті старші ЛЧ, які найбільше вспіли згармонізуватися з ,,новою хвилею''. Звено було у високошкільній групі наймолодше, але й найдинамічніше; воно залюбки називало себе ,,13''[X], але я не певен, чи воно мало порядкове число 13, чи тільки назва походила від числа членів. У тому ,,феральному'' числі було щось із молодечої задиркуватости чи ,,виклику долі'', мовляв, ми нічого не робимо собі із забобонів, чи може: нещасливе число для загалу стає щасливим для зважених на риск.

У ,,групі'' звено насамперед зіграло свою ролю при загальних зборах ,,Студентської Громади'' (кінець жовтня або в листопаді 1927 р.), коли група почувалася доволі міцною, щоб не відновлювати ,,коаліції'' з колегами з радикальної партії, але перейняти провід цілістю.

Фактично плян виконано, але О. Боднарович залишився головою Студентської Громади тільки номінально, а керував нею фактично Б. Кравців як його заступник.[18] Провід у СУНМ затримав і надалі О. Боднарович, який почав ще видавати ідеологічний місячник ,,Смолоскипи'', що швидко здобув собі велику популярність.

Важливіше було заангажування групи і, автоматично, звена ,,13'' у виборчій акції до польського парляменту: на терені Галичини це мали бути перші вибори, у яких брали участь і українські самостійні національні партії (попередні вибори у 1922 р. українське суспільство бойкотувало

у зв'язку з невирішеною ще долею Галичини). Погляди на участь СУНМ у виборах були поділені. З одного боку, ішлося про те, щоб заманіфестувати силу українських політичних партій (у відношенні до поляків), а одночасно теж слабкість радянофільства в той час. Алеж з другого боку, принципово — це було своєрідне визнання фактичного стану на західньоукраїнських землях; крім цього, українські національні партії до виборів не йшли об'єднано, і заангажування СУНМ по боці одної партії (конкретно УНДО) в певному змислі затемнювало ідеологічне обличчя Союзу як цілком нової формації. На зборах звенових, які вирішували справу, я в імені звена ,,13'' виступив проти участи (поруч з іншим звеновим З. Книшем)[19]. Тут треба підкреслити дуже характеристичне явище. Коли провід, підтриманий більшістю звенових, вирішив включитися у виборчу акцію, ціле звено дисципліновано виконувало свої функції, дотримуючись вповні пластового розуміння демократії й послуху. Деталі не належать до теми нарису, а тільки для характеристики можу навести, що звено не брало участи у пізнішім усуненні з головства СУНМ О. Боднаровича під закидом його ,,угодовства'' й схильности до співдії з легальними партіями саме тому, що усунення сталося не з явної ухвали загалу, але тільки з волі певної групи, поза кулісами, а це не відповідало пластовим принципам.

До ролі ЛЧ у СУНМ доведеться ще вернутися, але ,,13'' судилося зіграти також певну ролю на терені Пласту, і хронологічно треба саме до того моменту перейти; але треба ще зауважити, що деяким членам ,,13'' більше відповідала активність у бойовому рефераті УВО, вони автоматично менше активізувалися на терені СУНМ, хоч завжди були готові підтримати ініціятиву звена (Є. Врецьона, Р. Мицик, П. Пясецький, Ю. Старосольський). В загальному тоді ішлося (як про це коротко згадано) про остаточне спинення розвитку радянофільства серед студентства, і точно ту саму небезпеку треба було побороти й на терені Пласту. Радянофільські тенденції у Пласті були дуже мало поширені, але ж небезпека була не в кількості, а в методах дії: радянофіли, діючи в рамах Пласту, наголошували лицемірно пластовий інтернаціоналізм і пластове ,,братерство'' в ньому, а виразні прояви патріотизму, такі дуже характеристичні для того часу, плямували як вияви шовінізму. Вони звернули увагу на важливі пости, щоб організацію опанувати чи розкласти знутра. І так Ф. Біленький виконував функції секретаря ВПК, але спеціяльно небезпечним виявився В. Остапович як референт Волині. Пласт на Волині був уже віддавна жертвою поліційних переслідувань, і дія на Волині вимагала спеціяльної обережности, але одночасно вона висувалася з-під загального контролю. Саме тоді наближався час з'їздів: УУСП (осінь 1927) і, трохи пізніше, Верховного (у грудні). Справа настільки вже визріла в загальній опінії, зокрема на терені УУСП, що відповідно до прийнятих на з'їзді напрямних просто виключено тих, які напрямних не прийняли. Всетаки, для запевнення якнайбільшої однодушности постанов, з'їзд вирішив обрати комендантом кандидата,

що втішався на той час розмірно великим авторитетом, а ним був Б. Кравців, який на кандидатуру погодився тільки дуже нерадо (він саме перед кількома тижнями передав редагування ,,Молодого Життя'' Петрові Ісаєву, щоб звільнитися з деяких пластових обов'язків для функцій у студентстві та в СУНМ). Вибір він прийняв під умовою, що якнайскоріше знайде наступника; зрештою, старші пластуни у той час ще рідко виступали як цілість, отже функцією проводу було координувати діяльність куренів, а не унапрямлювати цілу дію Уладу. Власне, вже тоді Б. Кравців бажав бачити мене якнайскоріше на пості свого наступника, але була ще справа наступства на пості референта Волині після В. Остаповича. І на цей пост обрав Верховний З'їзд мене. Перейняти автоматично функції в УУСП я ще не зміг. В організаційну поїздку по Волині я вибрався дуже швидко, приблизно в місяць після вибору, але це був дуже непригожий час передвиборчої агітації, і на Волині кожний

3. Верховний З'їзд у Львові 25-26 грудня 1927. Знімок на подвір'ї Успенської церкви.
Зліва сидять: о. О. Бучацький, М. Іваненко, В. Семенюк, ?, д-р А. Річинський, о. прелат Л. Куницький, Д. Навроцька, О. Макарушка, С. Левицький, д-р О. Тисовський, М. Середницька, (Мудрик), ?, І. Стрийська; стоять у 1. ряді: ?, д-р М. Горбовий, д-р Л. Макарушка, ?, Р. Мармаш, М. Раковський, д-р К. Паньківський, А. Сербин, ?, ?, ?, К. Паліїв, І. Макарушка, (Пежанська), Л. Мриц (Шав'як), ?, С. Мойсеович, (Янів), Л. Мриц (Пежанська), Заклинський, В. Рижевський.

приїжджий був під спеціяльним наглядом. Вправді я об'їхав майже всі головні пункти, але й місцеві провідники були дуже обережні, зокрема окружний 8-ої округи (Середньої Волинської) Семенюк, що кандидував до сейму від радикальної партії. До речі, саме в Рівному, після розмови із слідженим Семенюком, я мав першу зустріч з поліцією, коли мене легітимовано і допитувано; звичайно, з того часу всі рухи були дуже обмежені. Коли ж до того півтора місяця після поїздки мене вперше арештовано у зв'язку з демонстрацією проти Пілсудського в день його іменин, продовжування моєї праці на Волині було доволі сумнівним. Сама демонстрація випливала з переживань у гімназії, коли то ми ще попереднього року мусіли йти до церкви на св. Літургії в наміренні диктатора, відповідального за екстермінаційну політику супроти українців. Це відчувалося як упокорення, а одночасно бунт чи непослух грозив наслідками. Щоб не наражувати молодших колег на принизливі переживання, ,,13'' заініціювала удаваний напад на дворяд учнів Академічної гімназії, коли вони переходили з гімназійного будинку до церкви св. Юра. Звичайно, у плян ,,13'', до якої прилучилися інші члени СУНМ, були втаємничені члени ініціятивного гуртка гімназійного куреня, який уже подбав про викликання ,,паніки'' при нападі. До речі, після розігнання академічної гімназії деякі учасники ,,нападу'' подалися до інших середньошкільних закладів, повторюючи у різних формах ,,стероризування'' учнів і в висліді перешкоджаючи святковим виступам.

Мій арешт тривав приблизно 3 тижні[20], але вписаний раз у реєстр ,,порушників закону'', я не зміг продовжувати функції на Волині, яка вимагала конспіративних форм, а бувши під наглядом, я був би показав ,,слід'' до куренів. Реферат Волині перейшов до куреня ,,Чорноморців'' з референтом Я. Гладким, а я був звільнений і перебрав пост коменданта УУСП — 1 червня 1928 р. Тоді припало мені важливе завдання, яке інспірував С. Левицький. Його виховна здібність у той час проявилася саме у вишукуванні певних завдань, які могли вкоренитися і спричинитися до популяризації й атрактивности Пласту. Ішлося про унормування переходу з юнацтва до УУСП, і тому з 1928 р. провід готував ,,з'їзд абсольвентів'' для юнаків після іспиту зрілости. З'їзд інформував про напрямні дії УУСП і про форми, зокрема про курені, до яких юнаки могли перейти. Звичайно, у з'їзді брали участь представники старшопластунських куренів, які могли доповнити ,,урядові'' інформації. Знову ж таки за інспірацією С. Левицького з'їзд абсольвентів пов'язано з відвідинами могили св. п. Адама Коцка. Так пов'язано момент чисто пластовий із студентською традицією, а це саме завдяки усвідомленню значення жертви Коцка видатно спричинилося до утривалення погляду про студентство як про ,,авангард''. Перший з'їзд був ще трохи імпровізований, але настрій був на ньому прекрасний, — зокрема ватра на Сагарі, і ЛЧ збільшили дуже свій моральний капітал бо в імпровізованім слові при ватрі підкреслено органічну сполуку пластового із студентським і загальногромадським, а це дуже відповідало тодішнім

настроям. Початковий успіх був дуже добрим стартом, — і, напр., під цим враженням наступний з'їзд абсольвентів у 1929 р. дуже дбайливо, до подробиць підготовано. Безпосередньо і ЛЧ на цій зустрічі з доростом скористали: вони поповнилися двома новими членами, які згодом зіграли поважнішу ролю в курені, а саме Є. Коропецьким та О. Тарнавським із станиславівського куреня, до яких за деякий час долучився ще й Гриць Пісецький. Всі вони дуже відповідали тим цілям, які ставили собі ЛЧ і які викристалізувалися за рік співдії, при спеціяльній ролі ,,13'' як певного осередку, якому довелося сполучити різні завдання.

Безпосереднім виявом цієї кристалізації було злиття ЛЧ з гуртком ім. Бою під Крутами (осінь 1928 р.), а видатним символом сполуки було збереження назви ЛЧ, але прийняття як курінного свята роковин Бою під Крутами, з обов'язком ширити культ Крутів і крутянців. Це сумлінно виконано в 1930-их роках.

Тимчасова криза в СУНМ, яка випливала з того, що провід перебрав радикальніший елемент, а зокрема була наслідком усунення О. Боднаровича, якого як вродженого політичного лідера ніхто з молодших (бодай покищо) не зміг заступити, а ще й збільшені обов'язки на терені Пласту пересунули центр зацікавлення ,,13'' із студентського життя на Пласт. Це був і для Пласту, і для ЛЧ великий позитив, бо зосередження на конкретне завдання приспішило кристалізаційний процес УУСП і його куренів у змаганні до синтези пластового й громадського первня, але й пластуни почали розуміти свою питому вагу. Самі ЛЧ з'ясували своє ставлення до загальногромадських справ, схваливши мою доповідь під час Великої Племінної Ради на Маківці (липень 1928). Вона йшла виразно по лінії вже випрактикуваних напрямних, але зберігала традиційні форми і наголошувала повне зберігання пластового закону.[21]

Своєрідним виявом тих постанов мав статися курінний прапор, який справді наступного року 1928-1929 з підкресленням традиційних елементів вишито й посвячено. З цієї нагоди А. Пясецький написав свій вірш ,,Прапоре наш'', (мелодію до нього скомпонував його брат Юрій Пясецький). Пісня стала, власне, гимном ЛЧ, в якім виразно відбилася синтеза курінного, пластового й національного.

Алеж започаткована праця на терені Пласту й зокрема УУСП — з певним здистансуванням від студентського життя — ще не могла вповні розвинутися у зв'язку з подіями, які далеко вийшли поза звичайний біг сірих буднів...

V

ЛІСОВІ ЧОРТИ У ВЕЛИКЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ ЛИСТОПАДОВОГО ЧИНУ

а. Реакція на організовані погроми українського життя у Львові
б. ЛЧ у консолідаційному процесі студентства у змаганні до швидкого відродження
в. Активізація в СУНМ і в Студентській Екзекутиві

Поворот із ферій — під кінець вересня 1928 р. — припав на час гарячкового готування УВО до 10-ліття Листопадового зриву. Так чи інакше у підготові брала участь і ,,13'', хоч як звено вона вже не існувала: після відходу Боднаровича припинилися сходини звенових, і високошкільна група СУНМ не мала попередньої оперативности у щоденних завданнях. Звено, втративши своє значення на терені СУНМ, не потребувало його затримувати внутрі ЛЧ тимбільше, що безпосередньо в ЛЧ знайшлися — поруч із старшими і молодшими ЛЧ — також ,,крутянці''. Але це вже був актив цілого куреня, а не окрема клітина. А втім, до того внутрішнього гурту пристали й нові фаміліянти, які прийшли до ЛЧ після згадуваного з'їзду абсольвентів. Постава й стиль ,,13'' сталися загальним добром куреня, однак і від нього ,,13'' прийняла мниму безтурботність із стихією сміху й свавільного гумору, що втягали у крутіж завдань, наче у гомінку забаву...

Правда, Пласту як цілости підготова Роковин не захопила. Пласт мав бути тільки ,,тлом'', отож, напр., у традиційній загальній панахиді 31 жовтня на Святоюрському подвір'ї пластові курені — в одностроях — стояли у лавах. Після панахиди кільканадцятитисячна маса людей вийшла демонстративним походом, але деталі не належать до теми, бо про це я обширніше писав у згаданих споминах, хоч вони дуже важливі для зрозуміння настрою. Тут можна сказати, що, напр., Ю. Старосольський вивісив уночі з 31 жовтня на 1 листопада жовто-блакитний прапор на університетському будинку в самому центрі міста. Подібні функції мали й інші.

ЛЧ як певна цілість увійшли в дію трохи пізніше. Як відомо, у відповідь на демонстрацію під Юром польські студенти й вуличне шумовиння робили погроми українських установ — зокрема напади на Академічний дім, нижчі поверхи якого цілком по-вандальськи здемольовано. Чого не зробили напасники, те вивершила поліція під претекстом ,,обшуку'', при чому переважну частину мешканців Академічного дому арештовано, м. ін. і Богдана Кравцева. Академічний дім відгороджено від міста кордоном поліції, і ніхто доступу до нього не мав. А втім, і ніхто спеціяльно туди входити не хотів, щоб не зазнати тої самої долі, що й попередники. Тільки на третій день, 2 листопада,

наважувалися сміливіші підступити під наш ,,бастіон'', щоб переконатися, що там діється. Гурт наш зібрався тоді на подвір'ї дівочої гімназії Українського Педагогічного Товариства на вул. Мохнацького, недалеко Академічного дому, і тоді виступив — досі маловідомий — студент Тарас Крушельницький, син відомого радикального діяча Антона, у той час зорієнтованого вже на радянофільську лінію. Тарас ,,Чача'', добрий промовець, закликав присутніх — яких 2-3 десятки — негайно виявити ініціятиву. Він пропонував, щоб присутні обрали негайно комітет, який пішов би на з'їзд Рідної Школи, що саме радив у залях Народного Дому, і вимагав оснувати промислову школу, — мовляв, Львова ми не змогли 1918 року утримати, бо не мали свого міста. Для здобуття міста необхідні купецькі й ремісничі кадри, і нам негайно треба почати їх підготовляти. З історичної перспективи цілий проєкт і аргументація великої переконливої сили не мають просто тому, що для його здійснення у той час не було сил, але цього через брак місця і для охоплення певної цілости розглядати не буду, бо маю намір ще присвятити питанню більше уваги при насвітленні ґенези пізнішого Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею. Алеж у подібних хвилинах загального схвилювання і одночасно певного чуттєвого збудження ніхто за аргументами не питає: вирішує бажання дії. Комітет обрано, резолюції написано, і обрана ,,п'ятка'' пішла на з'їзд, де, не зважаючи на виразний протест безрадної президії, резолюції гучно відчитано. Їх прийнято збентеженими мінами керівників і... гучними оплесками залі. Доказ, як саме у подібній ситуації холодна розвага мало важить... Присутній на залі комісар поліції — замість прийти в допомогу безпомічній президії й усунути неумандатованих інтрузів — розв'язав з'їзд. До коментарів — як сподіваюся — вернуся ще в майбутньому.

Обраний ,,комітет''[22] — у час повного хвилевого здезорганізування студентського життя, зокрема після арештування більшости відповідальних студентських провідників — проголосив себе ,,студентською екзекутивою'' і почав дію, у якій ЛЧ мали вже активну ролю. Комітет незабаром поширено, докооптовуючи до нього більшу кількість колеґ, конкретно з ЛЧ Євґена Врецьону і Андрія Пясецького, а дальші кооптації пішли по лінії, яка розходилася з попередніми настановами СУНМ при творенні управи Студентської Громади: нова студентська ґенерація вважала, що 10-ліття листопадового зриву вимагає повної єдности всіх студентів, і тому до ,,екзекутиви'' увійшли і представники радикалів (В. Ґеник), і гетьманців (Р. Зубик — той останній кількома роками старший від ініціяторів). Поширений комітет (чи ,,екзекутива'') обрав навіть Зубика головою; згодом його замістив Є. Врецьона, коли Зубик виїхав нелеґально до Праги з матеріялами про знищення Академічного дому. Матеріяли передав делеґат екзекутиви Президії ЦеСУС-у, і вона почала протестаційно-інформативну акцію з приводу організованих погромів українських установ. Поїздка Зубика увінчалася доволі добрим успіхом, як на тодішні умовини: ЦеСУС видав

чужими мовами переконливо зредаґовану і документовану багатим матеріялом книжку.

Як звичайно у подібних ситуаціях, настрій був схвильовано-піднесений, коли мішалося почуття повної непевности, а навіть зніяковіння ,,на руїнах'' дотеперішнього упорядкованого, багатого життя Академічного дому з упертим бажанням якнайшвидше вийти з тяжкого становища. Імператив дії був категоричний. Екзекутива радила постійно, а наради переривали нічні дижури для охорони українських установ — зокрема комплексу будівель катедрального храму св. Юра, Просвіти, деяких економічно-банкових установ і самого Академічного дому.

Для керування охороною українських будинків призначено окремого референта, студента ветеринарної медицини Володимира Бялого, людину відважну, віддану справі, простолінійну і у співдії дуже льояльну. Звичайно, ,,13'' чи вірніше її члени, як дружній гурт, при тій активності були дуже допоміжним активом, тимбільше що ,,Екзекутива'' не була замкненим тілом і притягала радо нових співробітників. Цей доплив нових сил був великим позитивом, але одночасно й слабкістю: ,,Екзекутиві'' бракувало сталої форми; зрештою, її ,,мандат'' був доволі сумнівний: вона завдячувала своє існування малій групі дуже випадково зібраних на нечисленнім вічу студентів. Щоправда, на тлі з'ясованих настроїв ніхто ,,леґальности'' Екзекутиви не брав під сумнів[23], тимбільше що вона мала підтримку прилюдної (студентської) опінії, зокрема завдяки, з'ясованій ,,відкритості'' для співдії і завдяки підтримці поодиноких світоглядових груп, що мали в ній своїх представників. Екзекутиву повністю підтримували ЛЧ і взагалі старші пластуни, а це було зрозуміле через участь ЛЧ у її творенні. А втім, Екзекутива вирішила сама поширити свою ,,леґальну'' базу, скликуючи до Академічного дому спеціяльне віче, яке повністю схвалило досьогочасні дії. Це віче було вже доволі численне, але його перервала поліція (після основних ухвал), яка з револьверами в руках вбігла до приміщення нарад і зробила докладний індивідуальний обшук присутніх. Це могло бути біля 10 листопада, коли життя починало наново наладнуватися.

Інцидент з поліцією скріпив авторитет Екзекутиви, біля якої стояло таки чимало щирих симпатиків. Але Екзекутива була виставлена на іншу небезпеку. Застереження частини націоналістичного активу викликало те, що поширено політичну базу обраного в критичний час ,,комітету'' і притягнено до співдії представників інших національних і самостійницьких угруповань. Це з тих кіл вийшли застереження щодо ,,неумандатованости'' Екзекутиви. Вправді провід СУНМу, який після арешту Кравцева наново уконституювався, намагався справу розв'язати і навіть покликав мене у свій склад для постійного зв'язку і координації праці з Екзекутивою. Там я старався лагодити можливі непорозуміння, але при дальшій радикалізації настроїв націоналістичного загалу діяльність Екзекутиви припинилася в перших днях грудня 1928 р., і тоді

я сам і всі друзі ЛЧ з давньої ,,13'' вирішили ще більше зосередитися на діяльності в Пласті, який таки відрізнявся від бурхливого студентського плеса дисципліною, як теж респектуванням раз прийнятих постанов. Для повноти картини додам, що на моє місце у проводі СУНМ, який тоді перейняв ролю певного революційного центру (крайовий провід УВО був у той час після листопадової демонстрації виарештований), увійшли з ЛЧ Атанас Фіґоль і Богдан Кордюк. Центр прийняв тоді назву ,,льожі'', яка здебільша була в деякій опозиції до закордонного центру УВО. Я сам отримав ще тільки завдання допильнувати загальних зборів ,,Студентської Громади'', бо вони у зв'язку з листопадовими роковинами припізнилися; дата припала на час основного Збору ОУН при кінці січня 1929 р.; з провідного кадру СУНМ виїхали на Збір С. Ленкавський і С. Охримович.

Однак коротке існування ,,Екзекутиви'' не було даремним: воно виявило необхідність покликати до життя студентську централю, яка мала б постати на підставі узгідненого й апробованого статуту на спеціяльному з'їзді, що мав складатися з мандатованих делеґатів студентських товариств і повітових секцій. Підготовою того з'їзду зайнявся окремий організаційний комітет під проводом С. Охримовича. Він виконував своє завдання задовільно, призвівши до скликання Студентської Крайової Конференції 15 грудня 1929 р., що поклала основи під майбутню міцну студентську централю. Нарадами конференції керував як голова я, на пропозицію проводу СУНМ.

VI

ПОВОРОТ ,,ДО ДЖЕРЕЛ'' У МАТІРНІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ І ДИНАМІЗАЦІЯ ПЛАСТОВОГО ЖИТТЯ У ПОСТІЙНІМ ЗМАГАННІ ДО ПОСТАВЛЕНИХ ЦІЛЕЙ

Зосередивши свою увагу головно на діяльності Пласту, могли ЛЧ допомогти збагатити вияви діяльности, а це скріпило престиж Пласту в громадянстві; зокрема зріс вплив Пласту серед молоді. До цього ще спричинилося й те, що ЛЧ як члени ВПК могли насамперед узгіднювати свою працю на терені свого матірнього куреня й у висліді взаємно допомагати собі на найвищому форумі. Звичайно, основними позиціями був провід в УУСП і (завдяки тісному пов'язанню із студентством та СУНМ) і в окрузі Львів-місто (В. Врецьона); завдяки силі львівських куренів та їх чисельности окружний зв'язковий входив до ВПК, у якій з ЛЧ в останні роки був постійно таборовий референт (спочатку П. Пясецький, а згодом А. Пясецький) та організатор

ремісничого Пласту В. Кархут, що був одночасно зв'язковим на Львів-округу і, звичайно, комендант УУСП.

Узгіднювання напрямних дії ЛЧ у Пласті ще більше скріпилося при переобранні ,,Ради Стану'' (тобто курінного проводу), яку 1929 р. ,,відмолоджено''[24]), тобто до неї ввійшли майже виключно фаміліянти, що прийшли до ЛЧ в 1927 р. чи пізніше. При новій Раді Стану дуже часто на центерках (сходинах) обмірковувано одночасно не тільки курінні справи, але й загальнопластові, відповідно підпорядковуючи групове (курінне) загальному.

По лінії УУСП — утримуючи постійний упорядкований адміністративно-звітний зв'язок — ішлося про витворення певної гомогенної групи ,,нового типу'' українця, з певними твердими ідеологічними принципами, але й з критичним підходом до змінливих життєвих ситуацій, отже, без доктринерського догматизму й без нетерпимости. Тому, м. ін., чимало уваги присвячено світоглядовим доповідям, але без штивного унапрямлювання їх.

Відзначаючи дуже позитивно той почин, С. Левицький[25] назвав такі прізвища запрошуваних прелеґентів: д-р В. Старосольський, д-р Д. Донцов, д-р І. Макух, сен. М. Галущинський. Вже саме зіставлення прізвищ з чотирьох різних ідеологічно-політичних середовищ найкраще свідчить про тенденцію створити форум зустрічі для всіх, для обміну думок. Одночасно звернено увагу на поглиблення товариського життя, яке скріплювало б дружбу і довір'я. Дуже позитивним виявився при тому Т. Крушельницький, який настільки подружився з ЛЧ в часі співдії в Студентській Екзекутиві, що виявив охоту увійти в гурт. Інтеліґентний, з товариською культурою, мистецьки обдарований, він був неоціненним конферансьє на вечорах чи виконавцем власних куплетів з пластового життя, співаних і до сьогодні. При організуванні вечорів провід міг завжди рахувати на тісну співпрацю дівочих куренів, що дбали про буфет. Одночасно родилися тривкіші симпатії на базі спільних ідеалів, які нерідко переходили в кохання і ставали підставою пізніших ,,пластових подруж''. Вже те намагання уможливити на терені старшого пластунства зближення різних середовищ виявило пластові амбіції на дальшу мету (які згодом пластуни перенесли у студентське життя). Так, напр., УУСП постановив практично умасовити спорт, отже новий чинник об'єднувати молодь, але плян вимагав довшої підготови. Тому першу поважнішу спробу треба було пересунути аж на весну 1930 р. Ідеться про дружинові марші, в яких змагалися в чотирьох групах семичленні дружини: старших пластунів і пластунок (від них вийшла ініціятива), але і юнаків та юначок, бо виявлену ініціятиву використав і львівський кіш.

Участь у змагу взяли правдоподібно 24 дружини з 168 учасниками й учасницями[26]. Марш був з обтяженням, різним для різних категорій і на різну віддаль, відповідно до статі і до віку. Це була перша того роду спроба, що вимагала довшої підготови. Така ,,прем'єра'' вимагала організаційної справности, а крім того треба було подбати про мандрівні

нагороди (відповідні мандрівні чаші), а це за тодішніх матеріяльних спроможностей також було вельми трудно. Марш відбувся в травні або в червні 1930 р. Пляновано відбувати марші двічі кожного року, але розв'язання Пласту перешкодило здійснити намір. Після розв'язання відбувся ще тільки один дружиновий марш у дуже обмеженім обсягу, щоб уникнути уваги польської поліції.

На прикладі дружинового маршу найкраще можна проілюструвати тісну співдію проводів УУСП і львівського коша (округи Львів-місто), коли первісний плян проводу УУСП доцільно — для економії часу і сил — поширено. Звичайно, цю співдію заздалегідь докладно обмірковано на Раді Стану, де я постійно зустрічався з Влодком Врецьоною і де ми обидва могли скористати з ради й допомоги курінних колеґ.

Для самого коша одним з вершинних і дуже любленим та ціненим виявом діяльности було кожнорічне ,,Свято Весни'', традиційно влаштовуване на т. зв. ,,Сагарі'' — пісковій площі за Замарстинівською рогачкою Львова. Воно збирало на два-три дні понад 700 пластунів і ставало джерелом виправданої гордости, але також стимулювало курені до дбайливої підготови, щоб показати себе в найкращому світлі. Ці зразки масових виступів не могли зостатися без впливу на братні організації молоді, але вони одночасно активізували й цілу нашу громадськість. Бунчужним останнього ,,Свята Весни'' 1930 р., був Пік Пясецький, а його батько о.-прел. Олександер Пясецький служив полеву Св. Літургію. Після розв'язання пласту цей рід зовнішніх масових виявів дії не був можливий.

Звичайно, обидва проводи (УУСП і львівського коша) потребували для організації таких закроєних на широку скалю виступів практичної допомоги і в тому могли рахувати завжди на ЛЧ, як — зрештою — й на інші старшопластунські з'єднання.

Але головну увагу звернено на табори, що були найкращою школою пластування, — хоч би з огляду на довший час спільного перебування, яке уможливлювало всебічний вишкіл. Для організаторів були табори дуже доброю школою керування людьми, вкладаючи на них велику відповідальність за долю повірених юнаків. Табори на Соколі організовано з 1926 року.

1929 р. ЛЧ організували два табори: скватм. В Кархут — перший мандрівний водний ремісничий на Волинь (його описав згодом Т. Крушельницький); провід ЛЧ — традиційний і інструкторський на Соколі; організатори ставали у таборі його булавою. Тому, що ВПРаду з посвяченням прапора ЛЧ відбули у Львові при кінці червня 1929 р., вони постановили зрезиґнувати з окремої курінної мандрівки, зате дуже численно прибули до табору на Соколі[27]. Натомість 1930 р. мали ЛЧ свій чи не найбільший до того часу мандрівний табір: тритижневий водний на Волинь і Полісся, на трьох човнах, біля 800 км., 21 учасник. Зараз після нього вони знову провели табір на Соколі. Опис водного табору залишив О. Тарнавський.[28]

VII

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПЛАСТУ І ПЕРЕБРАННЯ ПРОВОДУ У СТУДЕНТСЬКОМУ ЖИТТІ

Цьому рвучкому життю й пластовому динамізмові поклало кінець розв'язання Пласту 26 вересня 1930 р., майже безпосередньо після табору на Соколі, коли я саме писав звіт для ВПК з усіма деталями. У день розв'язання відбулися у всіх провідних членів ревізії, і при ревізії в мене забрали саме всі пластові записки та книги. Вправді всі твердо постановили продовжувати діяльність, але це не було легко виконати,бо треба було шукати цілком інших форм. Тимчасом ситуація вимагала знову повного заанґажування: був це час сумнозвісної ,,пацифікації'', коли загони карних експедицій катували по селах людей і нищили майно.

Звичайно, найпростішою була думка звернути увагу на студентське життя. Я вже згадував, що в хвилині відтягнення пластунів від студентського життя на початку 1929 р. дехто з ЛЧ залишився у проводі СУНМ (,,льожі''), який мав тоді претенсії на загальний провід в ОУН, що саме зформувалася (Кордюк, Фіґоль — оба ЛЧ). Але сам СУНМ мусів переорганізуватися як ланка вже нелеґальної організації. Треба було шукати леґальних форм вияву, які заступили б на студентському форумі давню високошкільну групу. С. Охримовичеві прийшла думка, щоб відновити філію Товариства наукових викладів ім. Петра Могили, яка вже раніше служила для студентських сходин в часі таємних шкіл. Цю філію фактично відновлено, і першим головою у 1929 р. до кінця академічного року 1928-29 став таки Охримович, а на рік 1929-30 замістив його А. Фіґоль. (Охримович мав важливі функції в самім ОУН і не міг занадто роздрібнюватися, а ідеологічний студентський сектор вимагав таки пильної уваги і — відповідно до того — здібного провідника.) Каденція Фіґоля позначилася поставленням студентського націоналістичного сектора на нові рейки — з меншим наголошенням практичної дії (яка перейшла до законспірованих звен), а з більшим зосередженням уваги на академічні доповіді, відповідно до статутового завдання товариства. Крім цього, Фіґоль почав перещеплювати лісовочортівський культ Крутів на студентському форумі. Він написав у січні 1930 р. основну доповідь на крутянське свято Філії; доповідь згодом з'явилася друком у ,,Літописі Червоної Калини'' (ч.2 за 1931 р.). До поширення культу Крутів студентству довелося вертатися й пізніше, здебільша з ініціятиви ЛЧ.

Але ,,Філія'' і крутянська традиція — це тільки один відтинок. При обговоренні постання й швидкого припинення діяльности Студентської Екзекутиви вказано на слабкі правно-устроєві основи ,,Екзекутиви'', що й були причиною її упадку. З того зроблено відповідні висновки, і так ,,Організаційний комітет'' під проводом С. Охримовича призвів до

Президія й організаційний Комітет 1-ої студентської Крайової Конференції у Львові - 15 грудня 1929.
Президія (сидить): Р. Сайкевич (Познань?), секретар; М. Ясеницька (Краків), заст. предсідника; В. Янів ЛЧ (Львів), предсідник; С. Новицький (Варшава), заст. предсідника; О. Мащак (Львів), секретар.
Організаційний Комітет, що підготовляв Конференцію—всі студіювали у Львові: О. Воронка (медик); І. Білоскурський (ветер. медицина); М. Дужий (історик); С. Охримович (літературознавство й філологія, етнографія); Л. Сковронський (правник); Б. Занько (економічні студії).

скликання Першої Студентської Крайової Конференції, яка відбулася 15 грудня 1929 р. під моїм проводом. На Конференції виявилися ще протилежні концепції організації студентського життя, відомі з часів О. Боднаровича: підпорядкування його націоналістичній течії (тези боронив на Конференції З. Пеленський) чи використання студентського середовища як природного джерела для оновлення вже наявних національних партій (позиція д-ра Л. Макарушки). Від обидвох опонентів я був тоді багато молодший і нерадо годився перебрати відповідальний обов'язок керувати загостреною дискусією досвідчених діялектиків, але моє завдання я виконав, і Конференція закінчилася успішно. Вправді не дійшло тоді до створення завершеної централі, але обрано Центральний Студентський Комітет (ЦСК) з дорученням скликати якнайшвидше — по змозі до року — основний з'їзд для створення централі. Повністю заангажований тоді у Пласті — майже одночасно VII. З'їзд УУСП (про який була вгорі мова) тоді потвердив мене на пості коменданта — я рішуче відмовився прийняти головство ЦСК. Його доручено д-рові Р. Могильницькому, людині з нахилом до теоретизування й дискусії, але з малою ,,виконністю'', до того й мало зв'язаній з дотеперішнім

VII-ий З'їзд УУСП—останній перед розв'язанням Пласту, 18-19 грудня 1929. На подвір'ї коло домівки,—під Волоською церквою—зі заду, у Львові.

Сидять: Г. Біленька, Л. Пашкевич, приклякнув І. Малюца, А. Пясецький, ЛЧ; на лавці: П. Ісаїв, ЛЧ, В. Янів, ЛЧ, (комендант і предсідник з'їзду), Верховний Отаман С. Левицький, І. Стрийська. Стоять: Ю. Старосольський, ЛЧ, Я. Падох, Я. Макарушка, ЛЧ, Я. Шавяк, П. Клим?, О. Бойчук, Сидорів, М. Охримович, Ганушевський, А. Коренець і за нею Я. Рак, Т. Дурбак, Л. Яцкевич, С. Рожанковський, ЛЧ, А. Рибачек, х, х, і перед другим невідомим х (пластунка), Л. Мриц, І. Мриц (мабуть пізніша Галущинська), А. Мриц, х (пів обличчя, пластун), Я. Гарасимович, Я. Процiв ?, Янович, (за нею 13 невідомих, аж до Бойцун, що стоїть з костуром), х, х, х, С. Рожанковський, ЛЧ, Є. Ю. Пеленський, за ним х, Р. Мармаш, ЛЧ, П. Пясецький, ЛЧ, х.

Задній ряд (на якімсь підвищенні): М. Рогожа, С. Бандера, Кметик, „Медзя" (Пластунка), х, х, О. Тюшка, С. Охримович, Б. Чехут, Є. Врецьона, ЛЧ, Р. Монцібович, (в „габіґу") ЛЧ, Г. Пісецький, ЛЧ, А. Малюца, (цілком під ствпом, в кашкеті).

студентським життям у Львові (медичні студії кінчив закордоном, а нострифікував їх у Познані). Тому мені довелося таки ввійти до ЦСК в характері заступника голови. Це зробив я з виразним застереженням, що буду служити тільки радою чи зв'язками (головно до пластового студентського середовища і до Товариства наукових викладів як продовжувача дії СУНМ). Зрештою, тим способом мав бути утриманий також певен зв'язок з традицією ,,Екзекутиви'', яка дала мені багато цінного досвіду. Однак незабаром виявилися ,,межі'' можливостей ЦСК: ми сходилися дуже пильно[30] в періодичних відступах часу, дискутували

дуже основно різні проблеми, менше робили постанов, — для них уже цілком бракувало будь-якої виконности. Практично час до ферій змарновано; на феріях студентське життя у Львові з природи речі затихло; після ферій д-р Могильницький виїхав зі Львова, відкривши лікарську ординацію на Волині, і в пацифікаційний час студентство залишилося без проводу. Це час, який збігається з розв'язанням Пласту, — отже і звільненням мене від безпосередніх громадських обов'язків. Після запевнення підтримки націоналістичного середовища я перейняв обов'язки голови ЦСК, а одночасно обрано мене третім з черги головою Філії наукових викладів, якій я хотів надати таки більше оперативности, маючи в пам'яті динаміку СУНМ за керування О. Боднаровича. Це зразу не пощастило зробити через терор, який розлився широко по Галичині. Але в початках грудня ситуація настільки вспокоїлася, що можна було провести загальні збори ,,Філії''; тоді до управи з ЛЧ увійшов ще Я. Масляк як секретар, а Фіголь затримав зв'язок на пості ,,контрольора'' (одноособової контрольної комісії). З пластунів обрано ще Софію Мойсеович скарбником. Відновлено правильні виклади, — організацію звен пощастило вивершити аж в наступній каденції. Однак при викладах продовжено звичай, перейнятий з УУСП, запрошувати з викладами старших громадян різних ідеологічно-світоглядових спрямувань. М. ін., у цій каденції доповіді мали: дир. П. Постолюк, Мілена Рудницька, д-р І. Свєнціцький, д-р М. Струтинський.[31] У наступній каденції доповідав проф. д-р В. Старосольський, але тоді організацію загальних викладів перейняв на себе ,,Союз Українських Студентських Організацій в Польщі'' СУСОП чи вірніше його культурно-освітня референтура. Згадую про це ширше, щоб аргументовано заперечити поширений згодом погляд, що, мовляв, студенти створили своє замкнене ,,гетто'', не допускаючи до себе іншої думки. Цей погляд спертий на певних тенденціях, які вправді були, але саме ЛЧ мали трохи інший погляд і зуміли його успішно реалізувати.

Т-во наукових викладів продовжило плекання крутянського культу за ініціятивою та при активній підтримці ЛЧ.[32] І мене, і Я. Масляка переобрано й на наступну каденцію (1931-32), — згодом ще один рік провадив Філію ЛЧ Степан Брик.

Але основною подією у студентському житті було оснування стараннням ЦСК Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП). Сталося це на другій Студентській Крайовій Конференції, скликаній до Львова на 21 і 22 березня 1931 р., яка відбулася серед великого піднесення учасників, за вирішною участю ЛЧ — моєю як в.о. голови ЦСК, що був відповідальний за підготову конференції, і В. Врецьони як голови, відповідального за само проведення нарад. До успішности конференції чимало спричинилася поява однодневки ,,Студентський Шлях'', переміненої згодом на місячник; його редагував у першім періоді М. Дужий, а після уступлення з головства в СУСОПі

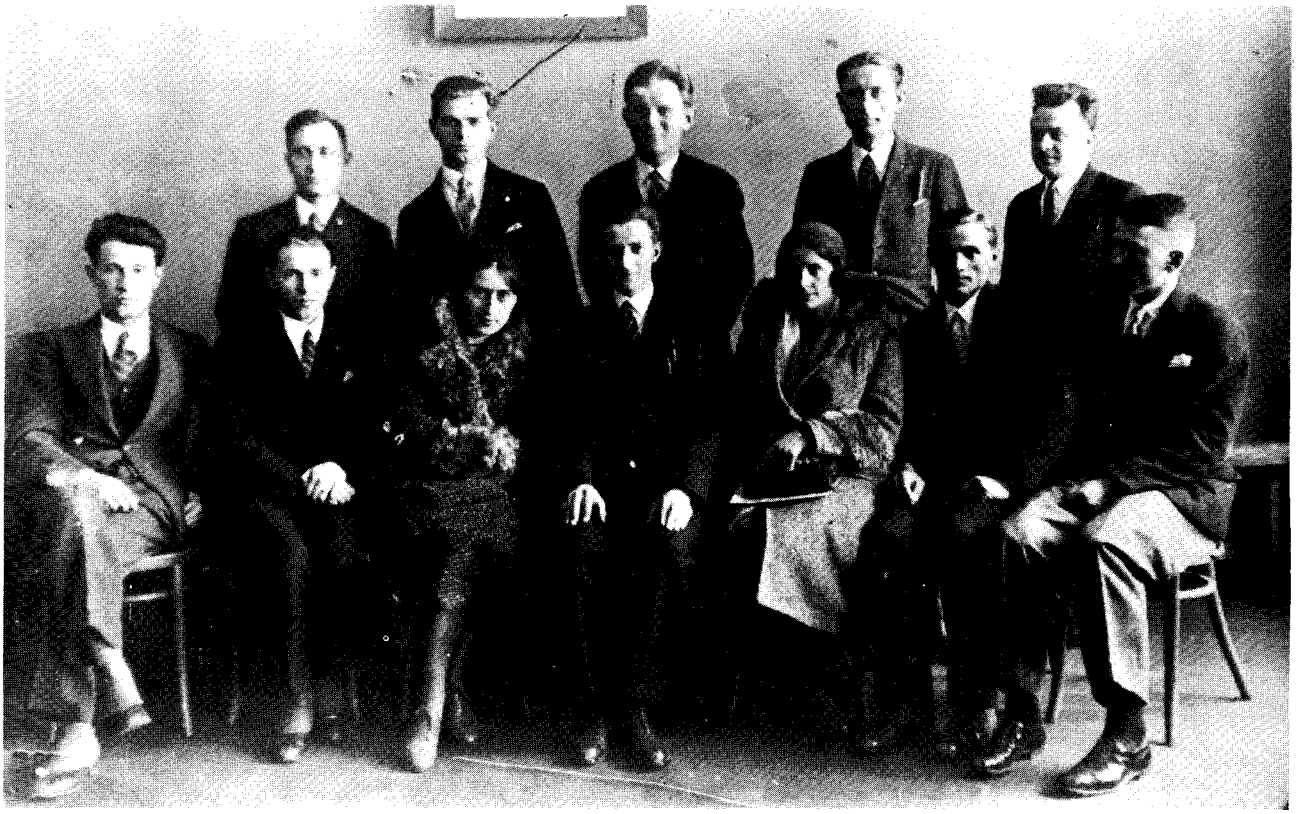
я (з липня 1932 р.). Конференція прийняла, м. ін., резолюцію, що роковини Бою під Крутами вважаються загальним студентським святом, відзначуваним щорічною голодівкою, з якої заощаджені гроші йтимуть на політичних в'язнів.[33] Звичай голодівки утримався до світової війни; його відновлювали і в екзилі, м. ін., і Лісові Чорти.[34] Одним з маркантніших способів відзначення Крутянських роковин у двадцятиліття Бою було 1938 р. вмурування пропам'ятної таблиці в Академічному домі у Львові.[35] Також вже в екзилі була й серед студентства спроба відновити Крутянську традицію і тоді провід ЦеСУСу просив мене написати відповідну брошуру для інформації чужинного студенства по англійськи.[36]

Створення СУСОП-у, першим головою якого став я, мало вирішне значення для дальшого розвитку студентського життя аж до II світової війни.[37] У першій студентській ,,Репрезентації''[38] з ЛЧ був ще Атанас Міляних, який дуже спричинився до активізації студентства на відтинку господарського життя.[39] Між ін., він ініціював щадничо-самодопомогову кооперативу ,,Студентський Лихвар'', що в ній він став першим головою Надзірної Ради. Для цілости картини можна ще сказати, що ЛЧ стояли постійно на сторожі дальшого розвитку студентського життя, взаємно собі допомагаючи. Коли після року в Студентській Екзекутиві я мав станути із звітом на 3. Конференції (20-22 березня 1932), її вів знову В. Врецьона, а згодом я — звільнений від адміністраційних обов'язків у Централі — був головою 4. Конференції в наступному році (21-23. III. 1933).

З ЛЧ очолював ще згодом — короткий час — Екзекутиву СУСОПу Я. Масляк, саме після великих арештів 1934 р. Вони попередили заснування Берези Картузької; тоді, м. ін., арештували трьох перших голов СУСОПу. З пластунів на пості голови Екзекутиви можна ще назвати М. Заяця.[40]

Те, що після розв'язання Пласту провідні пластуни зрушили студентське життя і його пляново розбудовували, найкраще вказує на ту суспільну функцію, яку Пласт виконав на початку тридцятих років на західніх землях. Звичайно, при тому треба взяти до уваги не тільки звільнення від певних обов'язків низки старших пластунів, але й нашу розпач на руїнах улюбленої організації, яка нас формувала на громадян, коли ми хотіли якнайшвидше вирівняти всі втрати. Не треба думати, що студентське життя було само в собі мало динамічне; однак пластуни вносили в нього досвід і — зокрема — розуміння засад виконности й дисципліни. Також не треба прибільшувати ролі одиниць, які, залишені самим собі, не змогли б внести більших змін, алеж ішлося саме про те, що провідники могли завжди рахувати на підтримку гуртів, як це було в перших роках СУНМ з ,,13''.

Пишучи перший раз мій початковий нарис про ЛЧ у громадському житті[41] я подав декілька дальших відірваних подробиць щодо участи ЛЧ в організованому студентському житті, які ще тільки дають повніше

I. Студентська Репрезентація Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП)—1931-32.
Сидять (зліва на право): Богдан Занько—Адміністратор „Студентського Шляху", Микола Дужий—редактор „Студентського Шляху", Анна Чемеринська („Санітарка"), Володимир Янів (голова СУСОП, ЛЧ) Ольга Пристай (пласт.), Яро Гладкий (Заст. Голови, ЧМ), Ярослав Рак (спортовий референт, ЧК).
Стоять: Богдан Дороцький (економічний референт), Андрій Марченко, Іван Малюца, (Секретар, Терноп. курінь УУСП), Богдан Романенчук—культурноосвітній референт, Василь Міліянчук (інформативний референт студій). На знимці бракують: Михайло Колодзінський, Атанас Міляних (Голова Надзірної Ради Студ. кооперативи „Студентський Лихвар", ЛЧ), Степан Міляних—організаційний референт та (тоді вже не жив) Степан Охримович, ЧК. Отже на 16 членів Екзекутиви—8 пластунів, (в тому два ЛЧ). Правдоподібно пластуном був також А. Марченко.

зрозуміння сказаного вгорі, що, мовляв, ріст організованого студентського життя був тільки тому можливий, що була відповідна база, з якої можна було черпати доповнення. З професійних товариств очолювали такі Лісові Чорти: ,,Основу'' — А. Охримович (1928-29),[42] Секцію істориків — В. Янів (1928-29), Т-во Студентів-Католиків ,,Обнова'' — П. Ісаїв (1930-31), як перший голова; тоді ж В. Янів був головою Контрольної Комісії ,,Обнови''. Продовжуючи свою діяльність у

католицькому середовищі, П. Ісаїв стає редактором літературно-наукового місячника ,,Дзвони'' (1931-39),[43] а згодом на еміґрації (в Баварії) спричиняється до відродження ,,Обнови'', чи вірніше її академічної вітки, і очолює першу редакцію тижневика ,,Християнський Голос'' (1949 р.), де співпрацювали з ЛЧ Ю. Студинський, В. Янів та І. Янович. ,,Медичну Громаду'' провадив (1930-31) В. Врецьона,[44]. Головою ,,Правничої Громади'' і Українського Спортового Клюбу був Ю. Старосольський. Коли постав Комітет львівських українських студентських організацій, очолив його Ю. Старосольський а секретарем став Іван Р. Костюк, студент університету у Львові [45] Трохи пізніше ,,Студентську Громаду'' в Познані очолював О. Курчаба (1937-38).

Поважно спричинилися ЛЧ до розвитку студентської преси, і вже в однодневці ,,Студентський Шлях'', що вийшла з нагоди І Студентського з'їзду у березні 1931 р., бачимо три прізвища ,,фаміліянтів'', а після відходу з посту голови Екзекутиви СУСОП-у я перейняв редакцію місячника. З ЛЧ бачимо в ньому такі прізвища: Є. Врецьона, Б. Кравців, Я. Масляк, А. Міляныч, Ю. Старосольський, В. Янів.[46] Редакційна колегія перемінилася незабаром у дискусійний клюб, який настільки спричинився до журналістичного вироблення членів, що при заснуванні націоналістичного тижневика ,,Наш Клич'' (березень 1933), начальним редактором якого став я,[47] була готова вся редакційна колегія, складена виключно із студентів, які вийшли від ,,Студентського Шляху''. Для видавання ,,Нашого Клича'' основано спеціяльну видавничу кооперативу ,,Терем'', яку як перший директор очолив В. Врецьона, що був одночасно адміністратором тижневика; головою Надзірної Ради кооп. ,,Терем'' був А. Міляныч. Коли польська адміністративна влада заборонила видавання ,,Нашого Клича'' (жовтень 1933), арештуючи його т. зв. відповідального редактора Я. Масляка, редакцію нового органу, що прийшов на місце ,,Н. К.'', тижневика ,,Вісті'' перейняв Б. Кравців, звільнений міжтим із трирічного ув'язення. Із кіл ,,Студентського Шляху'' вийшла ще одна ініціятива — спортового тижневика ,,Готові'',[48] перші числа якого таки фінансувало В-во ,,Студ. Шляху'', хоч ,,Готові'' були органом Укр. спорт. союзу. Редактором нового тижневика став Є. Врецьона (травень-червень 1934), а коли його арештовано в зв'язку з великими поліційними акціями після вбивства Пєрацького, редакцію перейняла пластунка С. Мойсеович і ,,продовжила життя'' тижневика приблизно на один рік. Саме в той переломовий, перехідний рік, коли весь актив був арештований, а поява націоналістичної преси припинена, ,,Готові'' відіграли дуже важливу ролю, — що, зрештою, було стимулом до утримання тижневика за кожну ціну, поки і його не зустрінула та сама доля — заборона польської адміністрації, хоч з природи речі ,,Готові'', обмежуючися до спортової проблематики, не могли мати ,,антидержавного'' характеру. Вистачало, що вони виходили з тих самих ідеологічних заложень: Гарту тіла на службі найвищій меті!

Розмах студентського життя витворював опінію, що зобов'язувала: студент мусить іти в авангарді подій і мусить бути прикладом для інших. Тому навіть постійне розбивання студентського життя арештами і репресіями могло придушити його динаміку тільки на короткий час. Вправді СУСОП як напівнелеґальна організація міг уникати формальних заборон, але заборона ,,Студентського Шляху'' була тяжким ударом, як я це виразно підкреслив у підсумовуючій статті з перспективи близько 35 років.[49] Тому студентство послідовно і наполегливо намагалося орган відновити, та це йому вдалося щойно під сам кінець існування міжвоєнної Польщі і тільки під зміненою назвою.[50]

Алеж традиція настільки міцно зобов'язувала, що студентство — таки устами ЛЧ — виступило ще раз, серед зовсім уже змінених умов, після закінчення II світової війни, на еміґрації. Різновидність виявів у початкових роках ,,таборового життя'' була настільки багата, що серед оновлених установ та товариств не бракувало місця ні на студентські громади, ні на студентські органи. Але студентство початково не змогло здобутися на спільний провід, коли його централя розбилася на дві вітки, які знайшлися під впливом двох різних політичних середовищ — фракцій ОУН під проводом А. Мельника і С. Бандери. Щойно 1947 р. на ,,Фрайманському з'їзді'' дійшло до об'єднання конкуруючих ЦЕСУСів. Цим з'їздом керував я, використовуючи весь дотеперішній досвід і знання ,,терену'', щоб довести до згоди; я особисто вважаю об'єднання ЦЕСУСів одною з найсвітліших хвилин у моєму житті.[51]

Після завершення основного завдання об'єднане студентство заходилося здійснювати ще одну з давніх своїх ідей — ідеологічний Конґрес. У підготовчій комісії працював я весь час як голова контрольної комісії, чи вірніше як ініціятор пляну з часів перед війною. Сам з'їзд відбувався на весні 1948 р.; я був головою, і також були доповіді двох ЛЧ: Ю. Студинського, В. Янева.[52] На жаль, грошова реформа і масова еміґрація, зумовлена нею, не дали змоги повністю скапіталізувати висліди Конґресу, і навіть не зафіксовано його праць в окремій конґресовій книзі. Алеж ідея єдности студентства залишилася як моральний примус і дозволяла в майбутньому перемагати різні внутрішні кризи, що виникали головним чином через розпорошення на великих просторах різних континентів.

VIII

ЛЧ в УВО і ОУН

Студентське життя має ще одне важливе значення, бо саме в ньому найбільше перехрещувалися різні впливи, чи вірніше: воно було найбільше сплетене з життям насамперед СУНМ, а згодом ОУН, і перехід від студентства до ОУН проходив дуже часто майже непомітно. ЛЧ також

у тому періоді зіграли свою ролю в ОУН, так як вони початково були тісно пов'язані із СУНМ. Зрештою, ,,13'', діючи в рамах СУНМ як певна цілість, індивідуально членів не в'язала, і ціла низка ЛЧ працювала в бойовому рефераті УВО, згодом ОУН. Про це, звичайно, дізнався зовнішній світ (і найближчі колеґи також) щойно згодом, здебільша з арештів чи судових процесів. Першим попався до в'язниці за бойову акцію і був засуджений (1929 р.) на 7 років ЛЧ Р. Мицик. За підготову невиконаного атентату на совєтський консулят у квітні 1930 р. арештовано і суджено ЛЧ Є. Врецьону. Після дуже тяжкого слідства з побоями його звільнено на судовій розправі по 16 місяцях арешту. Однак згодом знову довгі місяці відсидів він у концентраційному таборі в Березі Картузькій 1934-35 р., а ще пізніше, в часі творення Карпатської України він негайно подався туди і в березні 1939 р. попав у мадярський полон. Майже безпосередньо після пласт. табору 1929 р. організовано замах на т. зв. Східні Торги, і в співучасті в ньому був обвинувачений ЛЧ Т. Крушельницький. Присуд на три роки (процес у травні 1930 р.) за бойову акцію Крушельницький відбув, але після звільнення впав жертвою наївної віри свого батька у можливість праці на ,,Радянській Україні'', і його знищено в часі масових переслідувань української інтеліґенції в грудні 1934 р. разом із старшим братом Іваном.

Про участь в експропріяційнім нападі під Бібркою Г. Пісецького та його смерть безпосередньо перед табором на Соколі 1930 р. була вже мова,[52] алеж у тому році були арештовані у зв'язку з пацифікацією члени проводу ОУН Б. Кравців та Б. Кордюк і згодом засуджені на три чи півтора року в'язниці (Кордюк після тяжкого слідства з побоями). Після виходу Кордюк зформував нову Крайову Екзекутиву ОУН, у якій — крім нього — були ще чотири ЛЧ: Микола Лебедь, Ярослав Макарушка, Олександер Пашкевич та Володимир Янів. Згодом — вже після уступлення Кордюка — вернувся до тієї Екзекутиви Б. Кравців після звільнення з тюрми (1933 р.). Після розконспірування Екзекутиви 1934 р. в зв'язку з атентатом на Пєрацького М. Лебедя засуджено у варшавському процесі на кару смерти (замінену амнестією на довічну в'язницю), а у львівському процесі С. Бандери і тов. були 1936 р. Я. Макарушка, О. Пашкевич та В. Янів, при чому останній мав одне з трьох кінцевих слів, що мало з'ясувати легітимність боротьби ОУН. (Перед слідством він перебув 7 місяців у Березі Картузькій, де разом таки з двома пластунами, Р. Шухевичем і Д. Грицаєм, творив таємний провід української групи в цьому зловісному концентраційному таборі.)[53] В діяльності УВО чи ОУН з Лісових Чортів брали участь (здебільша із звена ,,13'') В. Врецьона, О. Гапій, О. Курчаба, А. Міляних, А. і П. Пясецькі, О. Сокіл, Ю. Старосольський, але подробиці здебільша залишилися невідомі. Також не можна ствердити, чи не було більше ,,фаміліянтів'', які при конспіративній формі дії просто не мусіли мені бути відомі чи про них не пробиралися дані до історичних матеріялів. Знаю тільки, що

Ю. Старосольський вивісив 1-го листопада 1928 року національний прапор на будинку Львівського Університету.

Звичайно, діяльність поодиноких ЛЧ на терені УВО чи ОУН не має безпосереднього відношення до діяльности ЛЧ, бо вона була зовсім незалежна від Пласту чи пластових формацій, а тільки випливала з тієї загальної атмосфери, в якій ми жили на тлі настроїв цілої країни. Тому теж той розділ опрацьований більше фрагментарно, але його не можна пропустити в характеристиці суспільної функції ЛЧ. Звичайно, якщо б мав бути колись цей фрагмент опрацьований точніше, то ішлося б тільки про ЛЧ як індивідуальні постаті, а ніколи не про якусь організовану акцію ЛЧ. Але підложжя дії походило з тої настанови куреня, яку я характеризував у розділі про ,,13''.

IX

НА ШЛЯХУ ДО СИНТЕЗИ РЕВОЛЮЦІЙНОЇ І ,,ОРГАНІЧНОЇ'' ДІЇ НА ГРОМАДСЬКИХ ПОСТАХ

а. Роля А. Мілянича й ,,данцігерів'' в оживленні економічно-господарського сектора
б. ЛЧ у журналістиці
в. Специфічне розуміння політичної дії
г. ЛЧ у культурно-освітнім житті, у ,,Відродженні'' та в християнських ідеологічних середовищах
г. Державницький принцип у будові життя в проміжний період після закінчення війни

Досі я спинявся в синтентичнім спогаді про суспільну функцію ЛЧ у міжвоєнну добу головним чином на пов'язанні дії Пласту і студентського життя, а почерез студентство на активізації ЛЧ в націоналістичному русі, і це не випадково, а просто тому, що приблизно половину охопленого студією часу більшість ЛЧ були студентами. До цього ж, як ми бачили, чимало провідних постатей УУСП мало у той час провідні місця у студентському житті (або одночасно, або на переміну: раз у Пласті, згодом у студентстві чи навпаки).

Але помилково було б думати на підставі цього наголошення, що суспільна функція ЛЧ на тому секторі обмежувалася. Виходячи із студентського віку (тобто з закінченням студій), ЛЧ включувалися у ширше громадське життя і там займали свої пости, залишаючи на дії всієї громади виразний слід. При тому годиться насамперед вказати на господарський сектор. Це — на перший погляд — парадокс. Коли наші ,,перехресні дороги'' із студентством спрямовували ЛЧ у річище революційної стихії, тоді здавалося б, що господарське життя від тієї

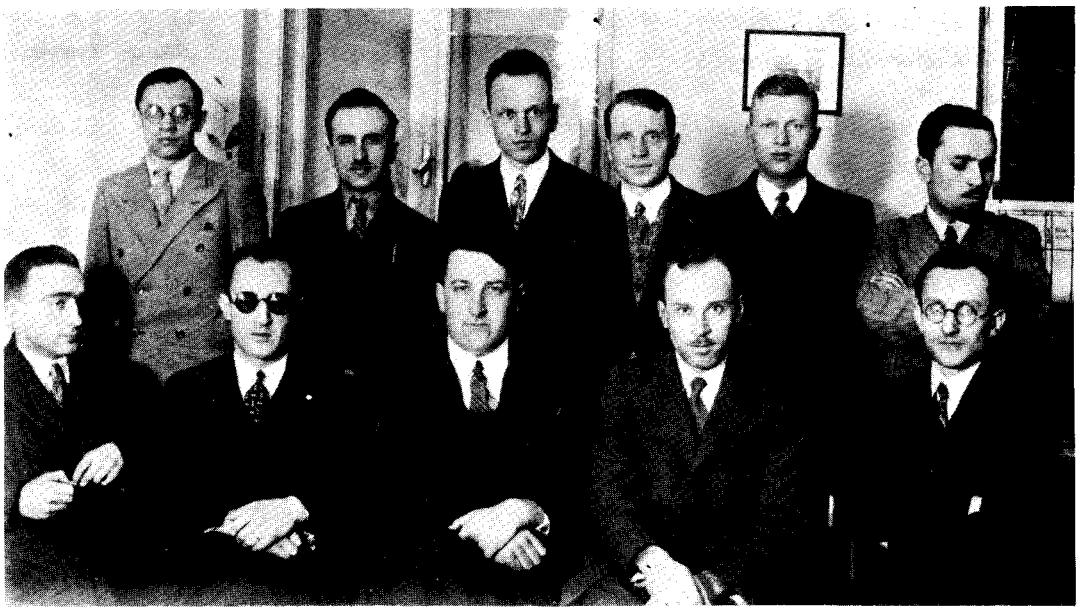
стихії мусіло б їх віддалювати. Але це саме й була характеристична прикмета ЛЧ (як певного гурту, але також і поодиноких Лісових Чортів), що вони мали розуміння синтези чи цілости. Революція для них була виключно засобом до мети, а не метою сама в собі, і тому чужою для них була ,,революція в перманенції''. Ішлося про будову Держави, і для цієї величної, кінцевої мети революція вважалася необхідною з усіма вимогами відданости й жертовности, алеж сама лише революція не вистачала.

ЛЧ не уявляли держави без міцної економічної бази. Звичайно, звернути увагу в тому чи іншому напрямі було б неможливо без міцних індивідуальностей, і саме такі індивідуальності у Фамілії знайшлися; вони були просто одержимі створенням економічно-господарських цінностей. Такою індивідуальністю був насамперед Атанас Міляннч. Правда, він у своїм плянуванні зміг спертися на певен гурт однодумців, конкретно на ,,данціґерів'', тобто фаміліянтів, які свої студії кінчали у Данціґу, трохи на ,,узбіччі'' дуже бурхливого (і небезпечного) життя студентської молоді у Львові. Духова формація цього гурту проходила в іншій атмосфері, і тому й акценти дії були інакше поставлені, хоч їх цілеспрямованість була та сама, що й загалу молодої ґенерації, формованої в краю у зустрічі з постійними загрозами.

Прийшовши до Львова й включившися негайно в дію ЛЧ, А. Міляннч із старшої ґенерації ЛЧ (народжений 1902 р.) — негайно почав реалізувати свої пляни. Насамперед треба було створити фінансову базу для гуртка колеґ, які не були б знайшли зайняття у наявних — здебільша польських — підприємствах. Так постала Кооператива Інженерських Робіт (КІР), і вона об'єднала цілу низку фаміліянтів — однодумців Міляннча — практичною роботою. У Кооперативі знаходять собі місце і Юрій Пясецький, і Іван Зубенко, і Дзірґач, і Мирослав Раковський; звичайно, поруч з Лісовими Чортами стають там до праці й інші недавні колеґи з Данціґу.

Міляннч поширює свої економічні ідеї й на студентському терені, привчаючи студентство думати економічними категоріями. У Студентській Репрезентації СУСОПу (1931-32) він займає неофіційно пост ,,господарського міністра'' і діє через офіційного референта у Студентській Екзекутиві (Б. Дороцького), впливаючи на поширення горизонтів до цього часу доволі однобоко зорієнтованого покоління.

,,КІР'' — це був для Мілянича тільки трамплін (щоб запевнити життєву базу поодиноким людям), але його увага постійно звернена на ціле життя. Так, напр., коли постала видавнича кооператива ,,Терем'' у якій мали з'являтися націоналістичні видання (,,Наш Клич'', згодом ,,Наш Фронт'', ,,Вісті'') тоді фахові сили прийшли до Надзірної Ради Терему саме з КІРу, і то без окремої винагороди. Але справжня господарська підприємчивість Мілянича виявилася аж за деякий час, після його виходу з Березі Картузької, коли на переломі 1935 і 1936 рр.

Члени КІР-у (Кооперативи Інженерських Робіт) у Львові 1934.
Зліва, сидять: Тарас Грушкевич ЛЧ, Євген Лициняк, Атанас Мілянич ЛЧ, Мирослав Раковський ЛЧ, Юрій Величко; стоять: Орест Гладкий, Ярема Весоловський ЛЧ, Іван Зубенко ЛЧ, Юрій Пясецький ЛЧ, „Дзірґач" ЛЧ, Володимир Маркусь.

зродилася ідея Промбанку[54] для розбудови українського промислу на західньоукраїнських землях Промбанк мав виконати ту саму ролю серед приватних купців і промисловців, яку вже виконували наші кооперативні централі. Тут знову зміг спертися Мілянич на Лісових Чортах: так, напр., А. Фіґоль будував при допомозі банку велику гуртівню для українських купців. Поставали більші й менші промислові підприємства (м. ін., М. Бачинського) тощо. Співдіючи постійно з Союзом Українських Купців і Промисловців, Мілянич старався поширити базу симпатиків Промбанку через Українське Технічне Товариство, де діючим діловодом був Є. Врецьона. До речі. варто наголосити, що при Промбанку і злучених з ним установах знайшли зайняття й прожиток недавні українські політичні в'язні, як саме Є. Врецьона після звільнення з Берези Картузької; подібно Р. Мицик після закінчення 7-річного присуду став одним із заступників директора Промбанку, а з інших пластових куренів Ярослав Рак у гуртівні. При Промбанку постала також реклямова інституція ,,Фама'', яку очолив після відбуття свого присуду Роман Шухевич. Врешті, в Промбанку знайшов пристановище і я після мого звільнення, як редактор реклямових видань, зокрема однодневок із звітами з діяльности. Постійна ідея опанувати міста українським елементом через розбудову промислу поширилася й на ремісництво, і з ініціятиви Мілянича ремісничі товариства почали видавати місячник ,,Новітній

ремісник'', що його редакцію доручено мені, коли всі інші можливості наукової чи літературної активности були за даних умов виключені. Промбанк розбивав маразм безнадії у тяжких політично-економічних умовах. Р. Мармаш мав пост генерального секретаря у ,,Дністрі''.

Праця на економічному секторі обірвалася з початком воєнних дій, отже тривала приблизно чотири роки — закороткий час, щоб залишити тривкі наслідки, і тяжко передбачити межі розвитку, але напевно можна сказати, що Промбанк був у тому часі в центрі уваги української громадськости й таки спричинився до зміни настанови загалу, що донедавна з деяким легковаженням ставився до торгівлі й купецтва . Саме на тому тлі можна оцінити, наскільки маркантною була постать Мілянича.

Звичайно, в часі війни Міляних і його товариші послідовно намагалися йти обраним шляхом: він сам активно організував господарський сектор при Українськім Центральнім Комітеті, Р. Мицик став директором відновленого банку ,,Дністер'' у Львові (1941-43), а О. Тарнавський після закінчення студій у Берліні організував ,,Українське Видавництво''. Дальший період (час ,,української діяспори'') вже не належить до цього огляду, хіба бажано було б ще згадати що обидва лісовочортівські Танаси (Міляних та Фіголь) клали підстави під Пластове Видавництво в Мюнхені, основним завданням якого було публікувати пластові органи та підручники, але воно підтримало видатно також Наукове Товариство ім. Шевченка при видаванні Енциклопедії Українознавства.[55]

Економічний сектор, як своєрідне протиставлення революційній дії, але одночасно як її необхідне доповнення, і роля ЛЧ у цій ділянці вказують на те, що ЛЧ мали повне зрозуміння для добування фахової освіти але не бажаючи входити в деталі — хочу пригадати, що відповідну згадку про те я дав у моєму першому нарисі про ,,Фамілію і фаміліянтів у громадянському житті''.[56]

А втім, думаю, що при реєстрах має бути постійне місце для підкреслення, ,,хто є чим''... При тому тільки одна цікава подробиця, що однаково Лісові Чорти, як інші пластуни, яким в'язниця не дала змоги закінчити студій, пильно використали можливості, які прийшли із зміною політичних умов через Другу світову війну. Тому теж до мого огляду не належить уже з'ясовувати ролю ЛЧ у науковому житті, бо вона припадає на пізніші роки нашого життя в екзилі, на нових місцях поселення. Інша річ, що варто б подумати, чи не добре було б на наших ювілеях і ювілейних виданнях подбати, щоб реєстр таки мав форму ,,гу із гу'', і це була б найкраща ілюстрація того, що я тут можу сказати у схематичному схопленні, без деталів.

Щось подібне є і з підкресленням ролі ЛЧ у нашому журналістичному світі, яка повністю проявилася щойно в пізнішому періоді — на нових

місцях поселення в діяспорі. В міжвоєнну добу виразно проявилися тільки: Б. Кравців як редактор низки націоналістичних тижневиків, які з цензурних причин зміняли свої назви (,,Вісті'', ,,Голос Нації'', ,,Голос''), і літературних журналів (,,Дажбог'', ,,Обрії'').[57] Маючи відповідний досвід, став він також зараз у перші роки війни (1940-45) видавцем газети ,,Голос'' і інших видань для українських робітників у Німеччині. Не треба забувати, що декілька разів він був редактором пластового ,,Молодого Життя'': 1924-27 і згодом, після його відновлення в екзилі, у Мюнхені та США.

Петро Ісаїв, який два роки — після відходу Б. Кравцева — редагував ,,Молоде Життя'' у Львові (1927-29), був редактором поважного католицького місячника ,,Дзвони'' (1931-39) і згодом на еміґрації редактором католицьких тижневиків. У проміжний воєнний час він редагував, як шкільний референт Українського Центрального Комітету, ,,Українську Школу'' (1941-43).[58]

М. Добрянський був у міжвоєнний час співредактором тижневика ,,Мета'', органу Українського Католицького Союзу (1931-1939), розгорнувши ширше журналістичну діяльність після війни. Так само і Є. Врецьона, що до війни (як згадано) коротко редагував спортовий тижневик ,,Готові'', а після звільнення з Берези Картузької був редакційним секретарем ,,Технічних Вістей'', проявився в ролі журналіста щойно після війни у В-ві ,,Сучасна Україна''.

Про мою журналістичну працю в ,,Студентському Шляху'' (1932-34) та ,,Нашому Кличі'' (1933) були вже згадки, а додати можу тільки, що в Берліні один рік (1940) я редагував орган Українського Націоналістичного Об'єднання (УНО) — ,,Український Вістник''.[59] Щодо пізніших часів, то можу тільки відіслати до згаданого вже огляду в наших Листах до Братів Фаміліянтів (ч.28).

Ту статтю п.н. ,,Фамілія і Фаміліянти у громадянському житті'' написав автор у 1952 р. з нагоди 30-ліття Куреня ЛЧ. Стаття має 12 сторінок і складається з таких розділів: вступні завваги, ЛЧ і студентство, Українська Військова Організація, спорт, економічне життя, наукова ділянка, громадянське життя, преса, політичне життя і закінчення. У статті автор заторкнув низку персональних справ, як це годиться в Листах, що призначені для внутрішнього й інтимного вжитку Фаміліянтів. Але вже тоді автор мав на увазі можливість видання історії ЛЧ і з тою думкою писав свою статтю як матеріял до майбутньої синтези, як підготову до основної статті, що саме і сталося.

Автор закінчив свою статтю такими словами: ,,Минуле — це не тільки спогад, це не вдоволення із зробленого, це передусім зобов'язання до майбутнього''.

Подібно, як функція ЛЧ у науковому секторі не належить часово до цього огляду, так і їх роля в політичному житті проявилася тільки в

пізніші 1950-ті роки. Вправді пов'язання ЛЧ (і Пласту) з націоналістичним рухом, як воно було вгорі основно виявлене, можна зарахувати до політичного життя, але з певним застереженням: ми самі ніколи себе не вважали ,,політиками'', а свою роботу трактували як обов'язок на службі визвольній справі. Таке розуміння ми винесли ще з рядів УВО, яка була в своїй первісній концепції загальною, отже понадпартійною формацією. Із злиттям УВО із ОУН вона мала ще не так політичне, як ідеологічне обличчя, і ми могли ще втримати почуття ,,загальности'' тому, що ідеологія націоналізму довгий час була настільки панівною, що власне вона полонювала й охоплювала таки загал, у кожному разі весь актив. Врешті наголос як в УВО, так і в ОУН був не на ,,політікум'', а на акцію з усіма наслідками революційної дії, — отже з арештами, слідствами й присудами, при чому слідства нерідко були получені з тортурами, а концентраційний табір був повним запереченням правовости держави, з якою ми вважали себе у війні. У такій ситуації одиниця почуває себе воїном, не політиком. А втім, саме ЛЧ у революційну боротьбу внесли певний нюанс, про який я згадав: вони доповнили її розумінням конструктивної праці внутрі власної громади, як це зокрема виявилося в економічному чи культурно—освітньому секторі. Політизація у революційній боротьбі прийшла значно пізніше, з розчленуванням ОУН насамперед на дві, згодом на три вітки, при чому ЛЧ — з природи речі — також відповідно поділилися; на маргінесі можна тільки зауважити, що, на жаль, не зуміли ми в даному випадку знайти тої ,,золотої середини'' (голосу ,,лісової премудрости''), яка керувала нашою дією в інших випадках. Але це вже не належить до сьогоднішньої теми.

Можна б ще тільки доповнити, що ,,комплексне'' — цілісне у всій багатогранності розуміння життя виявилося у ЛЧ в рівній мірі в економічному житті, що й у розумінні культурно-освітньої праці серед мас для піднесення їх національної свідомости, вправді розбудженої революційними діями, але ще не закріпленої. Тому й наголошено у студентському житті 30-их років необхідність активізуватися в культурницькому секторі, недобачувану часто сьогодні.[60] Тому теж ангажування ЛЧ — вже після розв'язання Пласту — у протиалькогольній і протинікотинній акції (Іван Костюк як довголітній секретар ,,Відродження'', яке виходило початково з чисто етичних і здоровельних засад піднесення тверезости села; протимонопольна акція набрала своєї актуальности аж згодом); у кладенні підвалин під організоване життя християнського середовища (П. Ісаїв як перший голова Українського Католицького Студентського Товариства ,,Обнова'', в якім я був у той час головою Контрольної Комісії, а А. Фіголь належав до членів-основників Українського Католицького Союзу); у перенесенні пластових засад умасовлення спорту на терен Українського Спортового Союзу тощо.

Те саме розуміння всеохопности життя і необхідности включуватися

у конструктивну працю скрізь проявлялося також негайно в змінених умовах ,,проміжного періоду'', в часі війни, коли низка Фаміліянтів з ґенеральної Губернії увійшла в систему Українського Центрального Комітету (А. Міляних, Р. Мицик, О. Тарнавський, А. Фіґоль; також Роман Голод, який до ЛЧ прийшов пізніше). Подібно в аналогічній центральній організації на Німеччину (,,УНО'') в тому самому часі, хоч і незалежно від краківського центру працювали ми обидва з Б. Кравцевим. З починів, які виникли ще в краю, вже цілком згодом виникли за ініціятивою ЛЧ нові централі, як переформована ,,Обнова'', що охопила не тільки студентську молодь, але й свій сеніорат, чи зокрема Український Християнський Рух (УХР) з доволі широко розвиненими міжнародними зв'язками, але тут уже важлива тільки загальна тенденція, а не самі подробиці, які виходять часово поза межі нарису.

Зрештою, досвід, винесений з ,,проміжного часу'' при будові координуючих центрів, негайно використано після капітуляції Німеччини, коли українська громадськість зараз таки почала творити нові центральні надбудови (Центральне Представництво Української Еміґрації), завжди при активній підтримці ЛЧ, які також мали амбіції плянувати переселенчу акцію на дальшу мету (,,Головна Українська Переселенча Рада'' під керівництвом А. Фіґоля). В усіх тих починах виразно переважала загальна рація над партикулярними інтересами, і початково не було ще бажання ,,опановувати установи'', а був імператив служити в установах для загального добра. На жаль, того імперативу не пощастило утримати й надалі, коли прийшла атомізація політичного життя.

X

ПІДСУМОК

У переконанні, що Український Пластовий Улад (УПУ), виховуючи молоде покоління на активних громадян, виконує важливу суспільну функцію (див. розділи I і III), ЛЧ сконцентрували свою увагу насамперед на розбудову Пласту, зокрема з 1924 р. (розд. II), коли під натиском польської адміністрації від діяльности відійшла низка старших громадян, щоб не втратити зайняття й заробітку. Своє заангажування проявили тоді ЛЧ у рівній мірі і як курінь, що прийняв на себе ,,спеціялізацію'' — таборування, зокрема опіку над ,,Соколом'', і як індивідуальності, які перейняли низку відповідальних постів, як зокрема провід Українського Уладу Старших Пластунів (УУСП), провід двох важливих округ (Львів-місто та Львів-округа), ініціятиву в оснуванні Рем. Пласту, часово референтуру Волині; одночасно вони дбали про пластові видання, зокрема довший час (1924-29) редаґували ,,Молоде Життя'' (розд. IX б), співдіяли при редаґуванні органу пластового проводу (,,Пластовий Шлях'') тощо.

У багатогранній внутрішній праці ЛЧ у Пласті чимало заважила їх внутрішня спаяність; вони дуже органічно сполучили у своєму гурті ідейний елемент з різними життєвими наставленнями, що випливали з різних переживань, зумовлених еволюцією політичних відносин у польській займанщині (II). Коли для старшої ,,ґенерації'' була радше характеристична товариська життєрадісність, яка назовні робила іноді враження повної безтурботности, то молодші річники розуміли життя як постійну службу для Великої справи (I, II). Органічне сполучення ,,наверствовань'' було настільки міцне і розмашна фантазія старших перепліталась із жертовною динамікою молодших настільки природно й глибоко, що витворила окремий ,,стиль'' — певне ,,унікум'', що при переході до УУСП притягало до куреня найдинамічніший елемент. Самі ЛЧ дбали про доріст, чи то старанно підготовляючи щорічні з'їзди гімназійних абсольвентів, чи інтеґруючи зближені світоглядово гурти (розд. IV, — з'їзди абсольвентів, співдія з гуртком ім. Бою під Крутами). Поширення чисельного стану куреня і одночасне притягнення індивідуальностей дуже хутко дало свої наслідки, а саме динамізуючи ціле життя матірньої організації і поширюючи вплив Пласту на студентський сектор, головно за посередництвом УУСП (на чотирьох комендантів УУСП три були фаміліянтами). Це впливання було тим природніше, що майже всі старші пластуни були студентами високих шкіл, сяк чи інакше заангажованими у студентських фахових чи ідеологічних товариствах (IV). Вплив ЛЧ на життя УПУ і на студентство поширився, коли при ,,відмолоджуванні'' Ради Стану — на Великій Племінній Раді [XX], після врочистого посвячення власного прапора — увійшли до неї фаміліянти, які вже проявилися (і далі проявлялися) на керівних постах у ВПК чи в студентських гуртах (СУНМ, Товариство наукових викладів ім. П. Могили). Зокрема тісно можна було координувати працю УУСП і 10-ої пласт. округи ,,Львів-місто''. Рада Стану могла завжди запевнити ініціятиві пластових центрів відповідну допомогу зорганізованого членства.

Взаємовпливання УУСП та студентства, що його втримувало ,,проміжне'' звено ЛЧ, т. зв. ,,13'' (розд. IV), скріплювалося під час великих струсів у той бурхливий час нашої історії, зокрема після пам'ятного десятиліття Листопадового зриву (V). Польська реакція на маніфестацію з вандальськими погромами призвела до консолідації українського студентства і до ідеї об'єднати його у понадпартійнім центрі, при активній підтримці ЛЧ та пластунів, які, зрештою, самі намагалися створити форум зустрічі українських громадян-патріотів різних світоглядових спрямувань (розд. VI). Концепція ЛЧ широкої співдії на студентському форумі тоді ще не втрималася, але тривким наслідком співдії у провізоричній студентській Екзекутиві було намагання створити студентський центр; а це згодом зреалізовано — вже після розв'язання Пласту — з активною підтримкою ЛЧ (VII).

Звичайно, панівні в той час серед молоді ідеологічні процеси — при взаємоперехрещуванні впливів і тенденцій — мали імперативну силу й для ЛЧ, і взагалі ширше на терені Пласту, і вони, м. ін., призвели до швидкого виелімінування радянофільських впливів в УПУ (IVг). Але у Пласті націоналістична ідеологія чи практика набрала певних специфічних відтінків, які походили з ранішого пов'язання з УВО, отже з організацією, що вважалася загальнонаціональною й понадпартійною. Пластуни бажали й ОУН бачити радше ланкою визвольного фронту, ніж політичним угрупованням. При такій концепції й ціле виховання в Пласті мало конкретну мету й постійно намагалося здобути гарт тіла, щоб перемогти всі можливі перепони, але одночасно й опанувати власне тіло чи взагалі скріпити волю. Це шлях до внутрішньої самодисципліни, але також підпорядкування власної амбіції добру цілости. Цьому вихованню мали служити насамперед табори, зокрема під ідеальним проводом І. Чмоли, який молодь виховував і поривав власним прикладом і вийнятковою згідністю слів і дії (див. стаття: ,,Таборування і ,,Сокіл'' у вихованні нового типу українця'').

Уважаючи службу Визвольній Справі основною суспільною функцією Пласту, ЛЧ самі були тісно пов'язані з УВО та ОУН (IV і VIII), але вони мали трохи ширше розуміння революції: вона не сміла заперечувати конструктивної дії в лоні власного суспільства. Це виявилося згодом у низці починів, які динамізували громадське життя у майже всіх секторах дії.

Вправді тісне пов'язання УУСП з нелеґальними революційними гуртами приспішило розв'язання Пласту, але цей тяжкий удар не припинив динаміки життя ані не знеохотив пластунів. Навпаки, вони вважали з цього часу для себе наказом докласти всіх сил, щоб виявити, що в суспільстві не було заломання ні зневіри. Це саме ЛЧ приспішили тоді — безпосередньо після злощасної ,,пацифікації'' — вивершення студентської централі: Союзу Українських Студентських Організацій під Польщею (СУСОП), у керівнім органі (,,Репрезентації'') якого було на 16 усіх членів вісім пластунів (точно половина!), у тому два ЛЧ на найвідповідальніших постах. Це з позицій Студентської Репрезентації можна було реалізувати деякі з ,,ширших'' концепцій ЛЧ, зокрема посилити культурно-освітню працю (пор. помітку 60), скріпити вплив на умасовлення спорту, поширити протинікотинну і протиалькогольну акцію. Але наймаркантнішим проявом у цій ділянці була дія ЛЧ в економічно-господарському секторі, з прицілом опанувати місто при допомозі скріпленого українського купецького та ремісничого елементу, а зокрема поклавши основи під розвиток рідного промислу.

Цей ,,комплексний'' підхід до життя як сполуки багатогранних тенденцій проявився і згодом — вже після міжвоєнного періоду діяльности ЛЧ — у ,,проміжний'' воєнний чи післявоєнний час, коли ЛЧ постійно підтримували творення центральних надбудов (ЦПУЕ чи згодом СКВУ), як теж відіграли певну ролю в розбудові наукового життя чи

світоглядових центрів з їхніми пресовими органами (однак про це у самому огляді є тільки короткий натяк).

Сарсель, 16-19 і 25-29 квітня та 17-24 жовтня 1979 року.

1. Дату постання УУСП подає Северин Левицький у своїм нарисі історії (,,УПУ 1911-1945 у спогадах автора'', В-во ,,М.Ж.'', Мюнхен 1967, стор. 45) на осінь 1925, але у звіті ВПК за 1924 і 1925 рр., поданім у доповненні до нарису (стор. 109-129), кажеться у т. II, що УУСП почав творитися вже 1922 р., однак ліпше зорганізувався 1923 р. Цю суперечність можна пояснити, мабуть, фактом, що 1923 р. відбули старші пластуни свій перший з'їзд, який однак ще не завершив організаційної структури Уладу. Перший провід обрано щойно 1925 року.

2. Тим референтом був 1927-28 Андрій Охримович, що тоді був також курінним ЛЧ. Останнім референтом за часу легальної дії Пласту був Андрій Пясецький ЛЧ.

3. Северин Левицький називає в цитованім вище нарисі прізвища чотирьох відомих йому комендантів УУСП, припускаючи, що перший був ,,чи не ст. пл. В. Кархут''. Юрій Старосольський у своїм гаслі ,,Пласт'' для ЕУ2 як першого коменданта називає не Василя Кархута, але Романа Мармаша, і я також думаю, до друга інформація вірна. Пригадую точно, що в рр. 1925-26 Р. Мармаш підписував листи разом з Володимиром Маркусем; це призвело до жартівливої ,,поради'', що вони обидва повинні були спільно писати три перші спільні літери прізвищ (МАР), а окремо додавати тільки закінчення (-маш, -кусь) та імена... Маркусь був у тій каденції секретарем і став комендантом на наступну каденцію (1926-27). Згідно з даними С. Левицького, за рік був обраний Богдан Кравців, ЛЧ, який на своєму пості залишився тільки пів року. У червні 1928 р. заступив його Володимир Янів, ЛЧ, його затвердив з'їзд восени 1928 р., і він був комендантом до розв'язання Пласту 1930 р., як це стверджує С. Левицький (а згодом очолював ще УУСП у час нелегальної дії Пласту до березня 1932 р.) Самі прізвища комендантів УУСП найкраще говорять про ролю ЛЧ при кристалізації завдань і форм УУСП, коли 3 з-поміж усіх 4 комендантів були членами куреня.

4. Організатором у Львові Рем-Пласту і першої водної мандрівки на Волинь був В. Кархут, ЛЧ.

5. Окружним зв'язковим 2-ої ,,осередньої'' округи ,,Львів-округа'' був 1930 р. В. Кархут, а 10-ої ,,Львів-місто'' — Володимир Врецьона (С. Левицький, стор. 105-108).

6. Редактором місячника ,,Молоде Життя'' після смерти Степана Тисовського став 1923 р. Богдан Кравців, ЛЧ, восени 1927 р. заступив його на два роки також ЛЧ Петро Ісаїв. Секретарем новоосновaного органу пластового проводу ,,Пластовий Шлях'' (1930 р.) став ЛЧ Євген Коропецький.

7. 1925-26 р. у головнім закладі Академічної гімназії був якийсь ближче невідомий донос про працю 51. куреня ім. Святослава Завойовника, і були з цього приводу допити. Між ін. пригадую, що допитувано пізнішого ЛЧ Осипа Стецуру, тоді члена курінного проводу — його секретаря. Однак слідство вели самі вчителі з доручення дирекції, і воно було ще доброзичливе, зокрема завдяки прихильній поставі тодішнього директора І. Кокорудза, що вмів також відповідно закінчити допити. Вони не виявили винних і автоматично не виявили діяльности куреня, що, до речі, через рік здобув першенство Уладу, отже мусів бути доволі рухливим. Але того, що було ще тоді можливе, не можна було й уявити за деякий час.

8. На маргінесі порушую це питання у студії: Зустрічі з полк. Євгеном Коновальцем на тлі настроїв доби, у Збірнику: Є. Коновалець і його доба, Мюнхен 1974, стор. 426-465, зокрема: 429-433. Ширше розгорнена тема у студії: Життя молоді УАГ в перші роки польської окупації, у Ювілейній книзі І Української Академічної Гімназії у Львові. Серія УВУ, ,,Матеріяли до сучасної української історії'', стор. 259-280, зокрема 265-271.

9. Мова про куратора Собінського, відповідального за введення денаціоналізаційних метод у гімназії, який згинув з руки пізнішого командира УПА Романа Шухевича. Учні всіх гімназій мали тоді взяти участь у поминальних Богослужбах та в похороні, а хто не підкорився наказові, мусів бути готовий на прикрі наслідки.

10. Перше наверствування ЛЧ завершилося з влиттям гуртка ,,Псів'' з 1-го куреня ім. Петра Конашевича-Сагайдачного з головного закладу Академічної Гімназії, на весну 1924 р., саме напередодні загостреного курсу в гімназіях.

11. Друге поважніше ,,наверствування'' — це прихід до ЛЧ ,,Кречетів''. ,,Заяців'' з 51-го куреня ім. Святослава Завойовника у 1927 р., тобто першого випуску учнів, які гімназію почали в

польській державі (1919-20 р.) і які перейшли всі експерименти ступневого загострювання шкільного режиму. Прийшли тоді до ЛЧ: Осип Гапій, Роман Мицик, Андрій Пясецький, Шані, Володимир Янів і (рік пізніше) Осип Стецура.

12. С. Міляніч (до речі, сам не пластун і в час писання статті курив): життя і праця українського студентства під Польщею. Студентський Шлях, ч. 1-2 за травень-червень 1931 р.

13. Абстиненцію студентства пояснюється часто чисто національним моментом, щоб не підтримувати державного монополю на алькоголь та тютюн, але це невірно. Протимонопольна акція виникла пізніше — після страти Біласа і Данилишина в грудні 1932 р. На початках 30-их років вирішним був вплив пластунів.

14. Так і я після іспиту зрілости, як старший пластун, негайно перебрав обов'язки зв'язкового в курені, де я був перед тим курінним.

15. У статті: Пластова й громадська робота (на маргінесі VII З'їзду старших пластунів), дивись Пластовий Шлях ч. 1 за лютий 1930 р., стор. 6-8.

16. Комендантом УУСП, відповідальним за підготову з'їзду, був тоді автор цих рядків, маючи одночасно в ЛЧ функцію ,,канцлера''; його роля в ЛЧ в'язалася з функцією ідеологічного референта (,,сатана'' мав функцію адміністраційно-координуючу, а ,,маршалок'' був осередком товариського життя й дружби). З'їзд старанно підготовано на 8 різних комісіях (,,семінарах''), з яких кожна радила найменше двічі. Засідання комісій відбувалися впродовж двох тижнів — за заздалегідь підготовленим ,,календариком'' зайнять.

Проблематики поодиноких комісій вже не пригадую, — вони мали охоплювати в сумі всі ділянки пластування. Напевно була комісія таборів та таборування (її очолював А. Пясецький, ЛЧ), і комісія ,,Пласт — громадянство'', яка й підготовила резолюції, зреферовані в статті С. Охримовича, що займав тоді провідне становище в ОУН як один з учасників основного Конгресу.

Проблематику комісій заздалегідь розплянувала Команда УУСП у порозумінні з поодинокими курінними проводами, щоб урахувати всі ,,спеціялізації'' та зацікавлення куренів. Їх наради постійно координував комендант.

17. Про членів із 51-го курення див. примітка ч. 11, при чому треба пам'ятати, що О. Стецура прийшов щойно рік пізніше, Шаньо незабаром у звені здеактивізувався, склонюючись до соціялістичних поглядів свого батька і маючи застереження щодо авторитарности націоналістів. Із гуртка ,,Бог під Крутами'' прийшли обидва Врецьони (Євген і Володимир), Я. Макарушка та О. Пашкевич. М. Демкович-Добрянський, що займав відповідальне становище у СУНМ (генеральний секретар), проявляв тоді у гуртку і взагалі у Пласті доволі малу ролю, і тому до звена не належав. Натомість із старших прийшли П. Пясецький, і Ю. Старосольський, а останніх двох сьогодні не пам'ятаю. Правдоподібно був це Р. Файгель і, може Андрій Охримович, однак він був поважно хворий і назовні не експонувався, тимбільше, що рівночасно вибрали його ще головою студентів Політехніки ,,Основа'' (на рік 1928-29).

18. О. Боднарович у 1927 р. мав 32 роки і практично відходив від студентського життя. Його кандидатура на голову ,,Громади'' була зумовлена його авторитетом. Б. Кравців був від Боднаровича 9 років молодший, — крім цього, як адміністратор ,,Академічного Дому'' стояв ближче студентського активу.

19. Дивись З. Книш ,,Далекий приціл'', Торонто 1967, стор. 70.

20. 19. III. — 7. IV. 1928 р.

21. Доповідь мала свою пізнішу довшу історію. Насамперед її сховано з архівом ЛЧ у церкві в Зашкові, де батько тодішнього канцлера Р. Мармаша був парохом. В часі ,,пацифікації'', при обшуку архів і доповідь забрала поліція. Графолог ,,ствердив'', що її писав Б. Кравців, який саме мав слідство. В часі розправи адвокат Кравцева Л. Ганкевич, для ослаблення доказової сили ,,експертів'', дізнавшися про моє авторство, подав мене як свідка (процес був восени 1931 р.). Звичайно, моє свідчення Кравцева не відтяжило, бо проти нього були й інші докази. Натомість під час мого другого ув'язнення (березень-червень 1932 р.) одним з предметів слідства була саме доповідь. Проте, знаючи добре її зміст, я міг виявити безпідставність ,,доказу'' приналежности до ОУН, тимбільше що вона була писана перед постанням ОУН. Доповідь виринула і втретє — цим разом при слідстві перед львівським процесом Бандери і товаришів. Слідчий суддя, не мавши ніяких фактичних доказів і даних щодо моєї приналежности до ОУН (він спирався виключно на ,,всипі'' колег з Екзекутиви), ще раз вернувся при допитах до доповіді з Маківки (у 1935 р., після перевезення мене з Берези Картузької до ,,Бригідок''), але допит мусів перервати, коли я подав, що в цій справі вже було слідство і не виявило ніяких елементів ,,нелеґальної дії''.

22. Хоч це безпосередньо до теми не належить, подаю прізвища комітету, маючи враження, що я єдиний пам'ятаю його склад, тимбільше що всі інші члени ,,п'ятки'' не живуть: студ. ветеринарії Володимир Бялий, Марія Кравців, Т. Крушельницький, В. Сениця і В. Янів. Ця ,,екзекутива'' була незабаром здекомплектована арештом М. Кравців і В. Сениці. Тому приспішено кооптацію нових членів.

23. Це повністю підтверджує З. Книш у своїх спогадах (,,Далекий приціл'', стор. 264-265). Він до Екзекутиви не належав, а в часі поширення її дії був уже ув'язнений.

24. Сатаною був 1927-28 А. Охримович, 1928-29 — Ю. Пясецький, Маршалком весь час П. Пясецький. Канцлером Р. Мармаш, Мамонником Коржик, який залишився ним і на 1929-30 р. Алеж на ВПРаді, вночі на Сагарі, по попередньому врочистому посвяченні курінного прапора на подвір'ї церкви св. Юра, обрано на 1929-30 Раду Стану в такому складі: Сатана В. Врецьона, Маршалок О. Тарнавський, Канцлер В. Янів. Це було наче виявом доцільної синтези двох ,,генерацій''.

25. Пластовий Шлях ч. 1 за лютий 1930 р. стор. 19: ,,Дуже гарну ідею проводить м. ін. комендант УУСП, влаштовуючи в деякі пам'ятні дні академії з рефератами (наступає перелік прелеґентів). Надзвичайно гарно приготовані реферати поширюють належно світогляд нашої молоді і зв'язують наш рух із загальноукраїнським життям. В цей спосіб і відсвятковано свято Листопада й з'єднення українських земель, в цей спосіб з'їзд старших пластунів уладив свій чайний вечір, на якому одначе не забракло й веселих моментів''.

26. На жаль, пластові видання в той час в оглядах діяльности давали дуже недостатні інформації. Тому, напр., навіть не занотовано дати маршу. ,,Сеніор'' подає у 3 ч. Пластового Шляху за липень 1930 р. як число дружин 26, але я думаю, що це помилкове. Я запам'ятав число учасників: 168, і воно вказувало б на 24 стартуючі дружини. Як на той час це було поважне число, і ні ,,Луги'', ні ,,Сокіл'' не могли заініціювати подібних змагань.

27. Наскільки пригадую — після 50 років — на Соколі були 1929 р. такі ЛЧ: В. Врецьона (обозний), Є Врецьона, П. Ісаїв (заступник коменданта), Б. Кордюк (листонош), Є. Коропецький (магазинер), Т. Крушельницький, Я. Макарушка, Мурмурандо, О. Пашкевич, А. Пясецький, С. Рожанковський (інтендант), Шані, О. Тарнавський (скарбник), В. Янів (секретар).

28. Вилучено і подано в примітці в статті Янева ,,Таборування і Сокіл у вихованні нового типу українця''. Назначено зіркою.

29. Те саме, як під 28. Назначено двома зірками.

30. Сходини відбувалися правильно що два тижні, за вийнятком святкових ферій. До складу ЦСК, крім д-ра Могильницького й мене, входили як представники Т-ва студентів політехніки О. Гладкий і А. Мілянич, а від Секції студенток — Марійка Кравців. Щодо інших членів ЦСК, я не цілком певний. Мабуть, це був О. Воронка від ,,Медичної Громади'' і І. Білоскурський від ,,Ватри'' — Т-ва студентів ветеринарної медицини.

31. Див. Студентський Шлях, ч. 5-6 за вересень-жовтень 1931 р. стор. 127-128, і ч. 19-20 за листопад-грудень 1932, стор. 271-273.

32. Про це обширніше писав А. Фіґоль у Студентському Шляху ч. 21 за січень 1933 у статті ,,До історії культу Українських Термопілів'', стор. 4-6, даючи в тому числі також свій перший бібліографічний показник джерел до історії Бою під Крутами (стор. 7-11). Цей показник продовжив він згодом у ч. 33-34 за січень-лютий 1934 р. Студентський Шлях видав також дві перші — масові — крутянські брошури: Б. Романенчука — 1933 р. і В. Янева — 1934 р., поміщену спершу в 30-32 ч. місячника за жовтень-грудень 1933 р.

33. Резолюції були вислідом мого програмового реферату, і з них перша звучала: ,,Річниця геройського ,,безумства'' українських студентів, річниця Бою під Крутами стає від сьогодні українським всестудентським святом''. Студ. Шлях — ч. 1-2 за травень-червень 1931, стор. 13. Про першу голодівку — див. у хроніці в однодневці з березня 1931, стор. 31. Перша збірка у Львові із заощаджених грошей дала 568.16 зол., отже на той час доволі поважну суму.

34. Ухвала ,,центерку'' ЛЧ 24-25 січня 1948 у Міттенвальді, див. 3. Лист до Братів Фаміліянтів, 5 лютого 1948, ст. 3-4.

35. Вмуруванням таблиці зайнялася вже молодша студентська генерація, але відкрити таблицю просили ініціятори мене, — це було кілька місяців після звільнення мене з трирічного ув'язнення.

36. ''The Battle of Kruty''. Publisher: Central Union of Ukrainian Students. Louvain 1958. p. 21.

37. Про одну ділянку активности студентства див. мою статтю: ,,Причинки про участь українського студентства в культурно-освітнім житті'' — в 16 т. Монографій УВУ, Мюнхен 1970 стор. 170-228.

38. Репрезентація — це була поширена Екзекутива, яка призначала поодиноких референтів.

39. Вправді до Екзекутиви чи Репрезентації належало мало ЛЧ, але пластуни були в Екзекутиві заступлені доволі численно: Я. Гладкий був заступником голови, І. Малюца — секретарем, Я. Рак — спортовим референтом, Ольга Пристай — культурно-освітнім референтом, отже з автором цих рядків разом 5 на всіх 8 членів Екзекутиви. До Репрезентації належали ще, крім А. Міляница, С. Охримович і А. Чемеринська. Отже, разом, в Репрезентації 1931-32 пластуни становили точно половину членів.

40. Див. ЕУ/II, гасло Союз Українських Студентських Організацій під Польщею, том VIII., стор. 2991.

41. Листи до Братів Фаміліянтів — лист ч. 28 з 25. V. 1952. Стаття: Фамілія і Фаміліянти у громадському житті, — зокрема розділ: ЛЧ і студентство.

42. Див. Некролог у Студ. Шляху, ч. 9 за січень 1932, стор. 29.

43. Див. ЕУ II, ст. 508, т. II. Також ЕУ I , III стор. 996, том III.

44. Див. звіт із загальних зборів Медичної Громади у ,,Студентському Шляху'', ч. 7-8 за листопад-грудень 1931, стор. 171-173.

45. Там таки у Хроніці, стор. 185. Дата оснування КЛУСО 11. XI. 1931.

46. Коротко про Студентський Шлях — див. під гаслом в ЕУ/II, стор. 3085 і в гаслі ,,Студентська преса'' там же, стор. 3084.

47. ЕУ/I — стор. 993, ЕУ/II — стор. 1744.

48. ЕУ/I, стор. 995, ЕУ/II — стор. 420.

49. Цитована стаття з 1970 р. у 16-му томі Монографій УВУ, стор. 208: ,,...заборона ,,Студ. Шляху'' була важчим ударом, ніж навіть виарештування студентського активу 1934 р.''

50. ,,Студентський Вісник'' виходив 1935-38 рр. неперіодично (у виді однодневок), а в р. 1938-39 вийшло 7 чисел відновленого під зміненою назвою місячника.

51. Див.гасло ,,Студенство'' в ЕУ/I, стор. 965; ЕУ/II, стор. 3082. Ширше: М. Сосновський: ,,Загальний Студентський З'їзд'' у тижневику ,,Час'' (Фюрт, Баварія) за 13. VII.1947.

52. Див. (Михайло Сосновський): Студентський Ідеологічний Конгрес, Тижневник ,,Час'' за 23. і 30.V.1948; В. Янів: Поконгресові підсумки. Там же, 20.VI.1948.

53. Характеристику моєї діяльности в ОУН дав д-р. В. Старосольський у своїм обороннім слові перед судом у Львові, яке в скороченні — за сучасною пресою — дав д-р П. Мірчук у ,,Нарисі історії ОУН'' (Українське В-во, 1968, стор. 406-407). Підкреслюючи працю в ідеологічному рефераті, В. Старосольський висловив погляд, що в той час було молодій людині легше зважитися на чин чи навіть на смерть, ніж шукати ,,розумного розв'язання проблем цієї страшної, критичної ситуації, в якій сьогодні перебуває весь світ, а українська нація зокрема''.

54. Пор. ЕУ/II, стор. 2357.

55. ЕУ/II, стор. 16.

56. ,,Листи до Братів Фаміліянтів'' ч. 28, 25.V.1952, стор. 3-14, зокрема 9.

57. Дивись гасла в ЕУ/II - Кравців (стор. 1158) та ,,Молоде Життя'' (стор. 1641).

58. Дивись гасло Ісаїв в ЕУ/II, стор. 885.

59. Дивись ЕУ/I, стор. 999.

60. У подробиці розвитку життя в культурно-освітньому секторі не входжу, бо тут не були ЛЧ заангажовані як цілість. Зрештою, наші діячі охоплювали той сектор вже після розв'язання Пласту. Проте це йшло по лінії наших спільних концепцій, не завжди вповні усвідомлюваних, але на ділі практикованих, коли для нас була важливіша дія від безплідного теоретизування. Напрямні у студентському житті були дані за мого головства в СУСОПі (1931-32), і на підставі матеріялів, міщених систематично у місячнику ,,Студентський Шлях'', можна було по роках дати огляд вислідів праці студентства на тому відтинку, а саме у студії ,,Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті'' (у збірнику ,,Студії й матеріяли до новішої української історії'', що вийшов 1970 р. як XVI том ,,Монографій УВУ''). Доцільність праці у т. зв. ,,органічному секторі'' (тобто культурно-освітня діяльність у ,,Просвітах'' чи гуртах ,,Рідної Школи''), я обґрунтував теоретично значно раніше, коли треба було вирішувати, кудою саме йти. Дивись О. Вітковський (моє псевдо) ,,Роля українського студентства в культ-освітньому рухові'' у місячнику ,,Студентський Шлях'' ч. 22-23 за лютий-березень 1933, стор. 37-43.

x. ,,13'' не мішати з першою 13-ою ЛЧ, що були засновниками Фамілії ЛЧ.

xx. Велика Племінна Рада — це збіговище всіх старих і молодих фаміліянтів, себто всіх членів Великого Племени Лісових Чортів з усіх країн чи континентів, для вирішування його внутрішніх і приватно-довірочних справ.

Роман Рогожа

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ У ТАЙНОМУ ПЛАСТІ (1930 - 1945. рр.)

Поїзд мчався, вистукуючи монотонний такт коліс по рейках, з далекого Пінська, поліськими низинами поміж озерами, волинськими лісами почерез Рівне, Дубно, Здолбунів, Сокаль, до княжого Львова, везучи в одному із своїх вагонів гурт осмалених сонцем і вітром пластунів, цікавих для цілого довкілля, бо таких тут ще ніколи не бачили.

Ми поверталися з мандрівки човнами по Волині й Поліссі, проломивши „Сокальський кордон", несучи в ці окраїнні волості українське слово і пісню, віру, ідею та гордість українського народу. Ми плавали річками, Бугом починаючи, до Берестя Литовського і до Дрогичина, де коронувався король Данило, далі аж до Пінська, де річка Піна щорічно розливає свої води. Тепер ми їхали до Львова поїздом, вертаючись з нашої водної мандрівки. „Російські вагони", що залишилися по війні, зі своїми широкими полицями до спання стали нам на довший час нашої їзди притулком для відпочинку і сну.

Поміж нами проходить Гриць Пісецький і роздає кожному з нас по три кольорові нитки до вишивання—чорну, жовту й червону—барви нашого куреня. Підходить до мене, причеплює нитки на лівім нараменникові моєї пластової сорочки, кажучи: „Мала, це тобі на пам'ятку наших спільних переживань, нашої спільної мандрівки". Так неначе прочував, що не вернеться з підпільної бойової акції, яка його чекала.

Польська адміністрація, яка від довшого часу дивилася кривим, але чуйним оком на буйний розвиток Пласту в Галичині й Волині,

чекала лиш нагоди, щоб розв'язати й ліквідувати цю організацію. Така нагода прийшла вліті 1930 року. Наш незабутній Гриць Пісецький, бойовик ОУН, у пластовому однострою під звичайним убранням, гине в бойовій акції під Бібркою. Був у дорозі з поліської мандрівки до табору на Соколі і не мав змоги скинути однострою...

Польська адміністрація розв'язує 26-го вересня 1930 р. Український Пластовий Улад, як секцію „Товариства Охорони Дітей й Опіки над Молоддю". Розв'язання УПУ стає історичним моментом у житті і дальшій дії Пласту. З тим моментом УПУ стає нелеґальним, а перед його членством, зокрема старшим пластунством, постає дилема: чи йти в підпілля, чи шукати нових, леґальних можливостей для нового вияву пластової дії.

У Пласті зостався відносно невеликий гурт старших пластунів, повних запалу й віри в правильність своєї постанови і свідомих свого завдання передати українській молоді ідею Пласту при допомозі нових, відповідних, назовні леґальних форм. Пластовий зміст, який— через основну для нього українську державницьку ідею—був завжди під чужим режимом „нелеґальним", мав зостатись незмінним. Для тих, хто зостався, щоб надалі вести Пласт, це була суттєва проблема.

Цей стан тайного Пласту незвичайно цікавий різними формами своєї дії. Тоді кожний пластун проходив важку життєву пробу, переважно переможно. У той час кожний з нас відчував силу пластового характеру, який давав нам завзяття витримати, хоч здавалось—„не було сили".

3-ій Курінь УУСП* „Лісові Чорти" знайшовся в особливій ситуації, в якій розуміння ідейности зустрінулося з притаманною Лісовим Чортам правдивою дружбою, спертою на особистому доборі. Неначе дві могутні психологічні сили станули проти себе. Це були справді драматичні дні в нашому курені. Вони закінчились спонтанно, типовим „модусом вівенді", який утримав курінь ЛЧ при житті і дії. Раніше більшість Лісових Чортів була членами Української Військової Організації (УВО). Тепер багато Лісових Чортів були членами ОУН і навіть членами Крайового Проводу ОУН. Це їх зобов'язувало. Цілий гурт їх відійшов від Пласту, отже формально теж від „Фамілії ЛЧ"; інші зостались у Пласті й Фамілії, а тільки невеликий гурт не хотів мати будь-якого зв'язку з Пластом у нелеґальній формі, отже теж, формально, з Фамілією. Але по суті Фамілія ЛЧ, як гурт друзів, ніколи не переставала існувати, дружньо зустрічатись і відчувати свою приналежність. Коли п'ятнадцять років пізніше, вже після Другої світової війни, вони зустрілись на чужині, стали знову „Фамілією" зовсім при-

*УУСП – Український Улад Старших Пластунів

родно, спонтанно, без питань, пояснень чи сумнівів. Але тоді, в тих роках після розв'язання Пласту, мусіли ці три групи Лісових Чортів мандрувати різними шляхами...

Очевидно, центром Лісових Чортів зостався Львів, бо тут було найбільше Фаміліянтів, які тут студіювали або працювали, часто у своїх власних підприємствах. Ми тримали тісний зв'язок, сходилися майже кожного місяця на т. зв. „центерки" по хатах наших друзів, напр. у Стефка Рожанковського на Собіщині, у Андрія і Юрка Пясецьких при вул. Льва Сапіги, у „Коржика" в його лікарській канцелярії і т. д. Ці сходини були не тільки товариськими зустрічами, але передусім нарадами, де ми обговорювали поточні проблеми пластової діяльности, наші завдання і їх черговість. При тому тягар пластової праці переходив поволі в руки молодших ЛЧ, бо старші розбудовували свої, а насправді громадські, головно господарські установи. Ми втримували тісні зв'язки з Юрком Пясецьким, Танасом Міляничем і Мирославом Раковським, що працювали в Кооперативі Інженерських Робіт КІР(яку самі оснували), з Романом Мацюраком, який вів електро-інсталяційне бюро при Руській вулиці, та Андрієм Пясецьким, який заснував і вів інженерське бюро лісових робіт, переважно для митрополичих дібр. Усі ці проблеми, курінні і пластові, стали головним предметом нарад, коли ми у 10-річчя ЛЧ відбували Велику Племінну Раду в 1932 році на дикій горі Чортка в Ґорґанах.

Якщо розглядати дію Лісових Чортів у тих часах, то треба ствердити, що це було передусім анґажування окремих Фаміліянтів у цілості дії нелеґального Пласту, разом з членами інших куренів. Винятком була таборова акція, яку далі вели Лісові Чорти як свою курінну дію за старою традицією.

Так чи інакше, усі Лісові Чорти анґажувались і діяли в Пласті як члени нашого куреня, у згоді з його настановою у відношенні до Пласту і завжди певні підтримки, поради або й помочі пластових друзів.

Верховна Пластова Команда (ВПК) формально перестала діяти як головний провід Пласту. Але ВПК не могла залишити свого посту і відійти. На ній лежав обов'язок супроти української молоді й надалі діяло почуття відповідальности, що випливало з Пластової Присяги і того довір'я, з яким її обрало пластове товариство. У пластовій організації почала діяти конспірація, сперта на взаємному довір'ю.

Спочатку діяла формально „Ліквідаційна Комісія" під проводом проф. Северина Левицького, останнього голови ВПК. Ця комісія мала доручення від польської влади зліквідувати пластову організацію, її діяльність, майно і т. д. Це так назовні. Але внутрі ВПК бачила свою „ліквідаційну" функцію—очевидно нелеґально—як завдання покласти

підвалини під продовжування виховної роботи в інших формах, із старим пластовим змістом. „Ліквідаційні" засідання ВПК були насправді плянувальними засіданнями. Лісові Чорти були віддавна між членами ВПК. Згадаймо тільки: Кравців, Мармаш, Мацюрак,Козарний (псевдо), Бойчук, Ісаїв, Янів (дивись стаття „Дія ЛЧ в Пласті 1922-1945" за спогадами тод. Верх. Отамана Северина Левицького). Були вони і в часі нелеґального Пласту. Коли кілька місяців після офіційного розв'язання Пласту ВПК схвалила,що вона бере далі відповідальність за ведення нелеґального вже Пласту, то до ведення агенд ВПК обрано Екзекутиву, яку Северин Левицький у своїх спогадах, на стор. 73 і 75, називає „Виконавчим Виділом".

За свідченням Володимира Янева, Северин Левицький, як Верховний Отаман, сам очолив Екзекутиву та покликав до неї десь у грудні 1930 р. Цьопу Паліїв, Яра Гладкого та Володимира Янева.

Теж за свідченням Янева, Северин Левицький дійшов у жовтні 1931 року до переконання, що в нових умовинах праці повинні прийти зміни на провідних місцях у Пласті, і тоді обов'язки Верховного Отамана та провід Екзекутиви перебрав Володимир Врецьона ЛЧ, а до складу Екзекутиви увійшли Галя Біленька та Володимир Янів. Я добре пам'ятаю, як ми зустрілись з Врецьоною, і він сказав мені (а я бачив турботу на його обличчі): „Я мусів перейняти пост Верховного Отамана, бо ніхто не хотів"...*

У березні 1932 р., у висліді застережень з боку ОУН щодо подвійного членства пластунів у Пласті і в ОУН, Володимир Врецьона, Галя Біленька, Володимир Янів і багато інших членів ОУН відійшли, як згадано, з Пласту. Це здекомплектувало пластову Екзекутиву, як пише Северин Левицький у своїх спогадах.

У 1934 році, на конференції в таборі на Соколі, змінено структуру пластового проводу і на місце ВПК встановлено „Пластовий Центр". Цей Пластовий Центр був кількаособовою колеґією, складеною з визначніших, добре одне одному знайомих пластунів і пластунок, яким довірено майбутню дію Пласту в підпіллі. І в Пластовому Центрі, якого незмінним головою став Яро Гладкий, були Лісові Чорти, а саме Юрій Старосольський, Андрій Пясецький, Василь Кархут, а від 1939 року Богдан Плавюк як заступник голови.

Коли прийшла Друга світова війна, і голова Пластового Центру мусів податися на захід, Богдан Павлюк зайняв його пост. (Він загинув

---

* Факт, що Володимир Врецьона перебрав провід Екзекутиви потверджують без застережень тодішні пластові провідники; одначе дехто вважає, що він не перейняв тоді формально посту і титулу Верховного Отамана. Це розходження відноситься видно більше до номенклятури і титулу, як до незаперечної провідної функції Володимира Врецьони у тайному Пласті.

без вісти в часі большевицької окупації Галичини). Він був один з перших, що впали на стійці, вірні пластовій присязі.

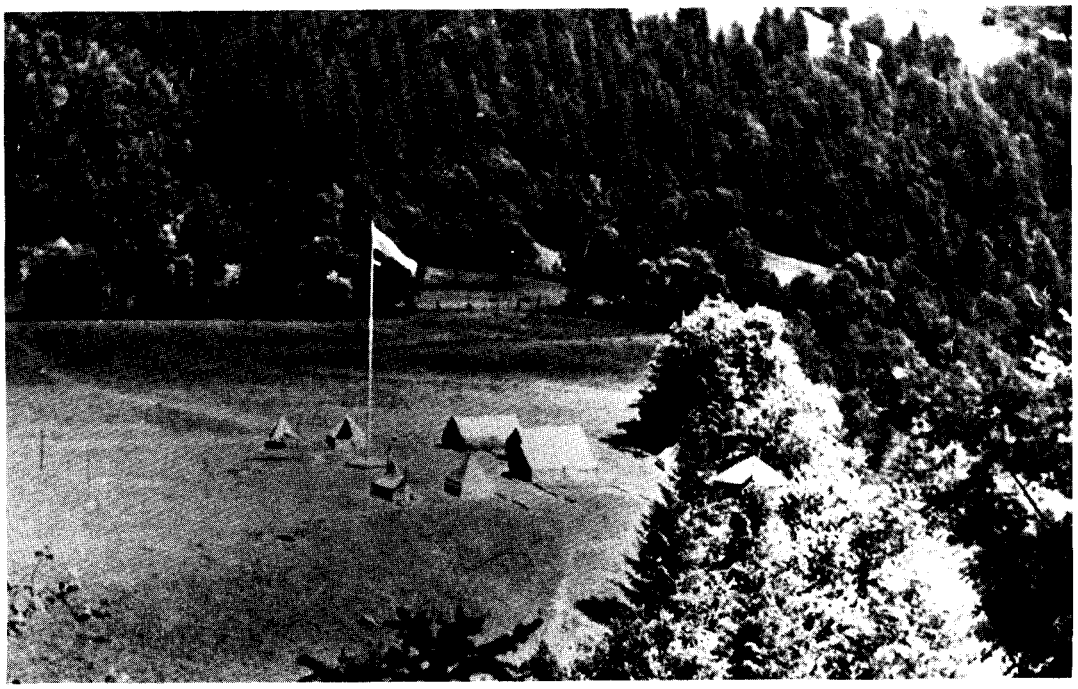
Таборова акція, організація і ведення пластових таборів залишилися теж у часі нелеґального Пласту, як і було довгі роки до того часу, спільною дією ЛЧ. Вже в 1931 році, несповна рік після розв'язання Пласту, відбувся на Соколі новий юнацький табір. Його назва була „Кліматична Оселя", а саме під фірмою Українського Гігієнічного Товариства —завдяки великій прихильності його голови, проф. Маріяна Панчишина. Комендантом табору був, з доручення управи цього Товариства, д-р О. Кордюк (брат Богдана Кордюка), не пластун, але великий приятель молоді. Він дивився „прижмуреним оком" на таборове життя: вранці відбирав звіт, підписував денний наказ, а потім ми майже й не бачили його. Одначе мусів зустрічати поліцію, яка була в нас майже щоденним гостем—з допитами, часом обшуками. Цей і наступний табір у 1932 р. проходили в особливо трудних умовинах. Поліція з Осмолоди постійно докучала нам і безупину (мабуть і вночі) обсервувала рух у таборі. Без одностроїв і зовнішніх відзнак зміст цих таборів був надалі пластовий, але це вимагало сприту, доброї волі всіх, як теж і сильних нервів.

В цих перших двох таборах справжнім комендантом, хоч і з титулом „обозного", був Юрій Старосольський. У булаві були, як за старих часів, у більшості Лісові Чорти.

Коли польська адміністрація закрила згодом табори на Соколі і в Підлютому, тоді Лісові Чорти почали шукати інших можливостей, щоб надалі вести юнацькі табори. Цим зайнявся в імені Фамілії ЛЧ— Богдан Павлюк. Він знайшов добре положену площу на високому березі глибокої гірської річки в околиці села Брустури біля Космача на Гуцульщині. Там можна було без труду, а радше з відносно невеликим трудом побудувати табір під шатрами. На цій площі, яку ми винаймили в місцевого гуцула, відбувалися щорічно т. зв. „Гуцульські Табори", спершу для юнаків, а згодом і для юначок. У 1936 р. комендантом був Б. Павлюк, обозним Р. Рогожа, а лікарем д-р Яромир Олесницький, який пізніше згинув у рядах УПА.

У цих таборах ведено вишкіл вищого ступеня, який вимагав від учасників основного знання пластування та більших психічних і фізичних зусиль. Їх закінчували звичайно старші юначки і юнаки, що мали переходити до старшого пластунства і заразом до тайного Пласту.

Останній табір перед Другою світовою війною відбувся на Лемківщині, в місцевості Лаврів, у посілості оо. Василіян, де, як оповідали, був похований у церкві галицький князь Лев. Комендантом цього табору був Яро Гладкий, ЧМ, обозним—ст. пл. Роман Рогожа, ЛЧ, а лікарем—Яромир Олесницький, ЛЧ.

„Гуцульський Табір" в с. Прокурава к. Космача, липень 1936; загальний вид табору.

„Гуцульський Табір" в с. Прокурава к. Космача, липень 1936.
Булава табору, зліва: Яромир Олесницький ЛЧ, Роман Рогожа ЛЧ, Костельник, Богдан Павлюк ЛЧ, Кивелюк, ?.

Таборова традиція як засіб виховання молоді була в нас сильна і тривка. Ми служили їй і пізніше, під час війни, коли німці зайняли західні українські землі. Ми використовували нагоду, яку нам дала нова окупаційна влада, щоб знову вести табори по галицькій землі. Правду сказавши, ми не так використовували цю нагоду, як надуживали її. Очевидно – не було назви „Пласт". КВОММ (Комісія Виховних Осель і Мандрівок Молоді) була офіційною фірмою. І теж, очевидно, німецька окупаційна влада, дозволяючи на табори, не мала на думці дозволяти на національне, патріотичне виховання і зміст, який ми мали і плекали колись у Пласті. Але цей зміст був усюди, де в проводі були пластуни або їх виховники. Про три такі юнацькі табори з Лісовими Чортами у проводі хочемо тут згадати. У 1942 р. відбувся юнацький табір у Шклі біля Яворова. Не хочемо сказати, що організували його Лісові Чорти. Навпаки, в організації, плянуванні й опісля в булаві були члени різних куренів, і можливо, що й непластуни. Але курінна приналежність не грала тоді ролі, і комендант Ю. Старосольський був тільки одним із пластового гурту. У 1943 р. зорганізовано великий юнацький табір у Пасічній б. Надвірної з комендантом Михайлом Рудком, ЛЧ.

Після розв'язання Пласту першим і важливим розпорядженням ВПК було заснування видавничої кооперативи „Вогні" для видавання журналу під такою ж назвою та інших публікацій у пластовому дусі. У розгляді історичного розвитку Пласту треба підкреслити, що „Група Вогнів" діяла в час ступневої і міцної кристалізації пластового світогляду, коли не зовнішня прикмета, пластова хустина чи капелюх, але стійкість характеру, незрушність пластового закону і три головні обов'язки пластуна як зміст його життя різнили пластуна від непластуна. Для молоді юнацького віку засновано новий журнал—місячник „На Сліді", який за редакцією Юрія Старосольського, згодом з його сестрою Уляною, став одним з найкращих журналів молоді. Відома громадська діячка у виховній ділянці, педагог і письменниця Константина Малицька назвала його в окремій статті „найгарнішою газеткою".

Перед нами стояло завжди питання, що і як слід було робити, щоб наша праця мала загальне признання громадянства і щоб виглядала „невинно", але мала відповідний виховний зміст. Для нас цей зміст повинен був бути спертий на пластових основах. Виховання молоді було нашою головною метою як групи.

У той час багато пластунів, а між ними Лісові Чорти, включилося в працю Українського Спортового Союзу та очолило провід майже всіх спортових ланок. Ми організували новий спортовий клюб ім. сотн. Федя Черника, який зразу станув на чолі найкращих клюбів, добуваючи різні перемоги і перші місця в багатьох змаганнях крайового значення та в літніх і зимових Запорізьких Ігрищах.

При помочі Українського Спортового Союзу ми почали організувати змагання за мистецтво краю в різних ділянках спорту, що почав набирати сили у своєму розвитку і обняв зокрема студентську молодь Львова, Стрия, Станиславова, Коломиї та інших міст. Наша праця вимагала не тільки підготовки спортових площ і потрібних споруд, але також вишколу спортових суддів, тренерів та придбання більшої кількости спортового приладдя. Коли польська влада, відчуваючи в нашому клюбі зростаючу політичну силу, розв'язала клюб ім. Федя Черника, ми вступили поголовно до „Карпатського Лещетарського Клюбу", зміцнили його лижну (лещатарську) секцію і зорганізували легкоатлетику. У той час КЛК, який поширив лижварство теж на селянську молодь Славська і Ворохти, відіграв важливу ролю у приєднанні багато молоді, в тому й ремісничої та сільської. Лісові Чорти спричинилися своїм членством та провідною участю до розвитку КЛК. Між іншим, вони взяли участь у зимовім рейді на лижвах (лещатах) на Маркіянову гору, привезли землю з могили о. М. Шашкевича і передали її проводові „Молодої Громади", членами якої були колишні Усусуси та старшини Галицької Армії.

У 1936 році припадало 25-ліття Українського Пластового Уладу. За відзначення цих роковин узялася Команда Союзу Українських Пластунів Еміґрантів (СУПЕ) у Празі, з метою популяризації цілей Пласту серед свого і чужого громадянства. На українських землях під Польщею припало нам завдання відсвіжити і зміцнити пластове виховання серед нашого громадянства, особливо молоді. У Празі видано відзнаку з нагоди 25-ліття Пласту за проєктом мистця-графіка Роберта Лісовського. Її передано підпільним шляхом до пластового центру у Львові, і ми зайнялися її поширенням у краю.

У Львові приготовано і незвичайно цікаво проведено кампанію „про Пласт" і відкрито історичну виставку Пласту. Для її влаштування, зібрання матеріялів і т. д. покликано комісію, яку спочатку очолив Богдан Кивелюк, ЧМ*, а згодом Роман Рогожа, ЛЧ. Очевидно, помагали нам Лісові Чорти...

Після розв'язання Пласту збереглося багато матеріялів, як збірки фотознімок з різних років і різних подій Пласту, прапори юнацьких куренів,статистичні та ілюстраційні карти розвитку Пласту в різних часах та місцях. Ці матеріяли мали бути вжиті на Світовій Виставці в Чікаго, але з різних причин туди не попали. Це були знамениті рисунки й малюнки ст. пл. Богдана Кивелюка, доповнені новими діяграмами, ілюстраціями та іншими експонатами. Приготовано теж модель пла-

*ЧМ – Чорноморець

стового табору на Соколі, з куренями й навіть із залізничкою, яка свистала, коли переїздила коло табору. Це все експоновано в окремих кімнатах Дому Українських Інвалідів при вул. Потоцького у Львові.

Виставу відкрив від імени Пластового Центру (хоч це не могло бути явно проголошене) ст. пл. Яро Гладкий, ЧМ, у присутності численних представників наукових, комбатантських і фінансових установ та великої кількости молоді.

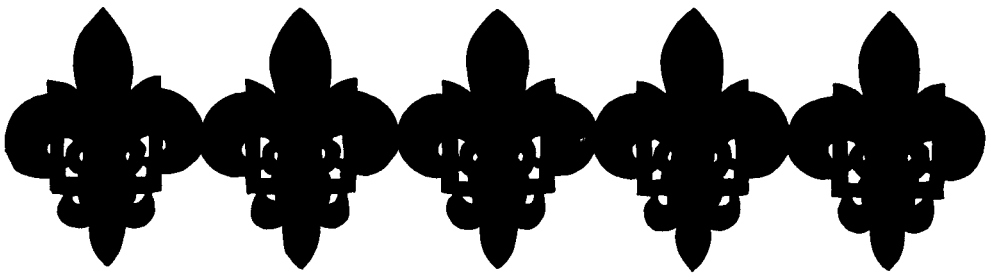
Ця подія і кампанія з приводу 25-ліття Пласту зактивізувала справу Пласту та викликала велике зацікавлення серед молоді у Львові. Вона відвідувала виставку з учителями, слухала пояснень, і цікавилася історією Пласту та діяльністю пластунів у новій дійсності. Завдяки цій виставці був великий приплив молоді до організацій, якими ми, пластуни, а в тому й Лісові Чорти, проводили, і пожвавилося пластове (тобто пластунами ведене) табірництво.

Оце коротко схоплена дія тайного Пласту, а в тому велика частина праці Лісових Чортів. Змальовано тільки важливіші і маркантніші події. Подано прізвища, які далеко не вичерпують прізвищ усіх пластунів, зокрема Л.Ч., які тоді творили пластову історію і несли пластову ідею, щоб передати її молодшому поколінню. Ми не знали тоді ні не могли передбачувати, що така нагода незабаром настане.

Від офіційного розв'язання Пласту в Україні під Польщею минуло десять років і більше. Не маяли протягом того часу пластові прапори, не блищали на одностроях пластові лілейки. Великий це час, особливо у житті молодого покоління. Великий, часом жорстокий це час з великою війною, чужими окупаціями, тюрмами, смертю...

А проте, завдяки живучості пластової ідеї і її вірних носіїв, у тому і Лісових Чортів, Пласт жив безперебійно, хоч у різних формах, виявах і діях, і дожив до свого відродження на чужині у вільному світі.

Коли в 1945 році, всього п'ять місяців після закінчення воєнних дій, скликано до Карльсфельду біля Мюнхену в Німеччині черговий Загальний Пластовий З'їзд, давні пластуни, а серед них багато Лісових Чортів, були готові: Юрій Старосольський був головою З'їзду, Танас Фіголь став першим головою нового Пласту. А для нас, Фамілії, особливо важливе: відбулася тоді чергова Велика Племінна Рада, і новим живучим річищем покотилося життя нашого Куреня.

МЕМУАРНА ЧАСТИНА

Лісові Чорти діяли, вкладаючи свій труд, досвід, охоту, почуття відповідальности—на різних постах провідницьких, організаційних і т. д. у Пласті, у студентському житті, у громаді. Але їх власне життя як гурту пластунів плило, формувалось і виховувало їх на тлі любови до природи, на мандрівках, по таборах. Це на мандрівці, а не за „зеленим столом" постав їх Курінь; там творились їхні оригінальні звичаї, їхній світогляд, їх дружба, почуття приналежности; там тренувалось їх тіло, їх дух, відвага, завзяття, їх стиль життя; там була з ними життєва Муза, що творила поетів поміж ними, учила романтики і життєвого усміху...

Без відтворення цього аспекту життя Лісових Чортів було б неповне і зрозуміння нашого стилю було б трудне. Тому така велика частина нашого Збірника присвячена описам, споминам, поезії та пісні. Тут вони починаються.

Редакційна колегія

Карпатський краєвид.

Я. Весоловський

МАНДРІВКИ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ У КАРПАТАХ 1922 - 1930

Писати тепер спогади про наші давні мандрівки в Карпатах незвичайно трудно. З того часу проминуло більше, як півстоліття, в живих залишилося нас уже небагато, головно з часів перших мандрівок. Спогади, записки і фотознімки затратились в часі воєнних завірюх і переселення. Спроба відтворити вірно тепер нам, „старим", переживання та сприймання тодішніх молодих пластунів—була б штучним і невдалим заходом зображувати давно минуле.

Описувати красу і велич наших Карпат, шум ялиць, журчання гірських потоків, соняшні полонини, чудовий запах зел і польових квітів, переклики трембіт, спів пташні і скигління дикої птиці, що кружляє високо в небі, грізні бурі, тучі, громовиння і блискавки, що роздирають почорнілий хмарами виднокруг, передавати тодішні розмови з нашими верховинцями та вислухані їхні турботи і жалі, але теж і радісні не раз вияви їхнього життя серед чудової природи—все те може зробити тільки очевидець у часі дійсних переживань, а тепер хіба тільки поет і мистець пера, який сам був колись тим мандрівником. Однак ніякий опис не заступить дійсних переживань.

Проте нам декільком, що ще зосталися, не лишається нічого іншого, як тільки відтворити, по змозі вірно, час, події і траси (дороги) маршів тодішніх Лісових Чортів. Щасливим збігом обставин маємо до диспозиції доволі докладні мапи Карпат і деякі спомини, які уможливлюють нам зібрати ці описи мандрівок і передати їх нашим наслідникам, молодшим віком друзям-фаміліянтам нашого Великого Племени Лісових Чортів та іншим зацікавленим читачам.

З уст наших пластунів, а то й сеніорів приходиться почути: „Вам, на рідних землях, було куди легше пластувати, мандрувати чи таборувати..." Погляд, очевидно, зовсім неправильний, бо, не згадуючи труднощів з польською владою, матеріяльний стан батьків наших пластунів і їх самих був куди гірший від сучасного.

Дуже часто пластуни не могли брати участи в мандрівках чи таборах через брак відповідного одягу, головно взуття, спорядження, коштів переїзду чи таборових оплат, хоч вони були невеликі. Тому теж участь Лісових Чортів у їх мандрівках чи таборах не була кожного року однакова, а майже завжди залежала від фінансової спромоги батьків покрити кошти мандрівок.

На цьому місці може доцільним буде згадати про наше спорядження і харчування в часі мандрівок.

Найважливішою і найтруднішою була справа придбання черевиків, бо добрі, у шевця роблені гірські черевики були майже нездійсненним бажанням багатьох пластунів. В тому часі, а було це по недавнім закінченні воєнних дій на західніх землях, можна було купити недорого тільки так звані „військові" черевики поганої якости, які ми самі підбивали цвяхами-„зольняками" та підковами і намащували шкіру старим жиром чи оливою. Зрозуміло, що такі черевики довго не витримували, зокрема у дощовий час. Вони вистачали звичайно тільки на час одної мандрівки, а то і в дорозі приходилось їх направляти.

Наші однострої шили нам кравці чи кравчині за тодішніми приписами. За винятком відзнак, вони майже не різнилися від теперішніх одностроїв, були барви „хакі" і звичайно шиті з матеріялу гіршої якости.

Капелюхи ми купували у львівській фабриці, яка спроваджувала повстяний матеріял з Відня, викінчувала його у Львові і продавала ці капелюхи для всіх пластових частин західніх земель. Тільки Лісові Чорти носили орлині чи соколині пера, прикріплені з лівого боку капелюха металевою голівкою чорта.

Пояси ми носили шкіряні, так звані „французькі", завширшки три цалі (інчі), з поперечкою, що ішла від правого рамени до лівого боку, на зразок старшинських поясів французької чи брітанської армій. Їх носили ми не для „фасону", а тільки тому, що широкі пояси не давили так, як вузькі, а поперечка підтримувала на лівому боці пояс, при якому на пружинових гачках, т. зв. „карабінках", висіла польова пляшка на воду, сокирка, пластовий ніж, течка з мапами і записником.

Палиці, необхідні для гірського мандрування, ми мали з твердого, по змозі ясеневого дерева, приблизно два метри (біля 6 1/2 стопи) завдовжки і закуті внизу гострим залізним вістрям, яке ми купували в крамницях спортового спорядження.

Наплечники були спортового типу, по змозі з багатьома кишенями. Часом ми купували вживані військові наплечники з залишків колишньої австрійської армії. На наплечник зверху і по його боках ми причепляли звинений у рольку коц і часом шатрову плахту, а на верх наплечника круглу чи прямокутну менажку, залежно від того, якого військового походження вона була, австрійського чи німецького.

Важливі були, очевидно, і шатра, також військового походження, бо інших не було. Були це шатрові плахти „ромбові" австрійського походження, або прямокутні німецькі. Кожний мав взяти з собою одну плахту, і тоді з двох таких плахт будовано одне стіжкове чи прямокутне шатро. Хто не мав такої плахти, мусів проситися до чужого шатра „в гості на третього". Ці шатрові плахти служили нам також і за дощовики. Під час дощу ми накривали себе разом з наплечником такою плахтою; окремі дощовики мало хто мав.

Спільним гурткoвим спорядженням були: гурткова трикутна хоругвка з аплікованими на ній з обох боків чортом і смерекою, два більші казани з ланцюжками до підвішування, стільки ж польових лопаток і сокирок, далековид, комплект мап наміченої дороги (військові мапи у поділці 1:75.000), компаси і польова аптечка.

Харчів брав кожний стільки, скільки міг нести на плечах і скільки йому надавала його матуся у полотняних мішечках. Часом ми могли роздобути колишні військові консерви з м'ясом невідомого походження, але назагал ми брали звичайно у мішечках такі харчі, як гречану кашу, кукурудзянку, пшонянку, риж, макарон, цукор, сіль, чай, какао, хліб чи сухарі, сушену ковбасу (кабаноси), вуджене і паприковане сало тощо. Сірники, як великий скарб, зберігано в бляшаних коробках, щоб не замокли.

Все те, а також і запасовий одяг та прибори для особистого вжитку, важило чимало, і тяжкі наплечники здорово тягнули вниз і назад, а їх ремені добре в'їдалися в рамена. Але не було ради, в горах не було крамниць, а бідні верховинці не могли, навіть якби і хотіли, багато нам допомогти чи продати більшу кількість харчів.

Ціла мандрівка відзначалася певною рівновагою сил і тягару: спочатку наплечники були дуже тяжкі, але ми були міцні; згодом наплечники ставали легшими, але й ми ставали куди слабшими.

Всі харчі, що йшли до спільних казанів, були спільною власністю, і нікому не приходили на думку якінебудь розрахунки чи затримування для себе. Кожний хотів чимскорше їх позбутися і мати легший наплечник. Звичайно більш грошовиті приносили більше і дорожчих харчів, а бідніші привозили може й менше, однак того ніхто не важив ні не міряв. Солодощі чи ковбасу звичайно ділено, хоч їх власники, за неписаним законом, користали з них більше.

На постій і відпочинок ми вибирали звичайно затишне місце над водою, при джерелі або на скраю лісу і там будували кухню, залежно від терену. Часом ми будували кухню видовбану в березі, з одним отвором для казана і другим для комина, деколи мурували кухню з каменів, але найчастіше будували її на одвертім і камінням обложенім місці, вбивши в землю по боках огнища дві розгалужені підпори і завісивши на поперечці із сирого дерева, над вогнем, один чи два казани, залежно від того, що варилося.

Куховарити повинен був кожний по черзі, але звичайно упрошувано когось, хто найліпше вмів варити (і дався до того намовити...), а звичайно був тим кухарем Сальче.

Верховинці, бойки чи гуцули, при зустрічі з нами були звичайно спершу мовчазні і підзорливі, поки не переконалися, хто ми, але переконавшися, що ми таки „свої", дарма, що в якихось мундурах, виявляли завжди велику привітність, приймали нас чим могли і звичайно не хотіли брати заплати за молоко, сир, бриндзю, будз чи картоплю.

При нав'язанні приязного відношення вирізнялися дипломатичними здібностями Сальче (Степан Салик) і Мурмурандо, а зокрема Сальче, що вмів промовити до верховинців їх говіркою і „від серця до серця", при чому і „Маґдуся" (мандоліна) Мурмуранда не раз допомагала, знаючи, коли і яку коломийку заграти...

Гуцул грає на трембіті.

Я. Весоловський

ПЕРША МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

Борислав-Розгірче, 7-12 липня 1922 р.
(На основі спогадів Я. Весоловського, І. Зубенка, Б. Кравцева і С. Салика)

Гурток львівських старших пластунів, шкільних і пластових друзів, вирішив з ініціятиви Ярка Весоловського відбути в липні 1922 року мандрівку в Карпати, щоб відвідати руїни і скелі в Бубнищі, Розгірчі і Уричі, про яких їм доводилося чути чимало оповідань з уст інших пластунів і громадян.

У склад цього гуртка ввійшли: Ярко Весоловський, Богдан Кравців, Степан Салик, Іван Зубенко, Володимир М., Богдан Окпиш, Петро К., Петро Лапка і Володимир Городецький.

І так цей гурток, що в майбутньому розрісся і перетворився у Велике Плем'я Лісових Чортів, вирушив 7-го липня 1922 року залізницею зі Львова до Стрия, а звідтам, після зміни поїзду, доїхав через Дрогобич до кінцевої станції в місцевості Борислав.

В часі цієї мандрівки, а частково ще й перед тим усі її учасники швидко одержали свої, часом і жартівливі порекла, які надавали їм товариші з різних причин, нагод чи пригод і які вони вживали у своїх розмовах замість дійсних імен та прізвищ. І так прозвано Ярка, провідника мандрівки, пореклом „Цісар", Богдана Кравцева „Галайдою", а в Розгірчі ще й „Поетом диких скель", Степана Салика „Сальчем", Івана Зубенка „Сенем-Немовою", бо був завжди дуже мовчаливий, Володимира М. „Мурмурандом", Богдана Окпиша „Бодьом-Мужинком" через кольор його шкіри та уклад уст, Петра К. „Мунешті", Петра Лапку „Лабою -Голодомором", а Володимира Городецького охрищено „Водоскобом" після його пригоди в часі переправи через ріку Стрий.

Висівши на станції в Бориславі, ми перейшли цю місцевість по дерев'яних хідниках, перейшли Мразницю, пішли попри Бухів і болотнистою копальняною дорогою (було саме по дощі), що вела поміж нафтовими вежами-станками, дійшли до місцевости Східниця, а звідти через узгір'я, зазначене на мапі як верх 631*, добилися під вечір до села Урич.

В Уричі ми заквартирувалися у стодолі місцевого пароха, о. Романа Охримовича, який сам і його родина прийняли нас дуже радо.

На другий день, вранці 8-го липня, ми пішли оглядати скелі і залишки руїн, що їх називають тепер „Замчищем Тустань", а тоді ми звали їх тільки скеляни Урича.

Скелі і залишки мурів замчища та в'їздової брами є на вершку гори, з доволі трудним доступом. Залишки мурів збудовані з кам'яних плит і споєні такою міцною заправою, що ми ніяк не могли її розбити, пробуючи тривкість цього давнього будівельного матеріялу.

Про історію скель і руїн ми не могли довідатися нічого певного, чи це був якийсь старий боярський замок, що стеріг галицьку землю і карпатські проходи від угрів чи інших наїзників, чи це був якийсь колишній манастир, а може якесь ще багато давніше городище— невідомо.

Коли в часі нашого відпочинку на замковому подвір'ї з'явилися місцеві пастухи, старші і молодші віком, і коли ми питали їх про те, що розказують про ці руїни старші люди в селі, то вони спершу вимагали від нас грошей, а як ми дали їм невеликі суми, то вони стали розповідати нам різні небилиці з польської історії. Було очевидним, що цих сільських „комерсантів" уже хтось підготував до розповідання різних байочок „люфтникам" і „холерникам" (такі були тоді назви для туристів і вакаційників у Карпатах).

Завжди цікавий на все і жадний пригод Сальче вирішив ще з двома пластунами вийти на вершок скелі, де була мала печера, яка служила колись, може, як схоронище для вартівника чи як келія для самітного і богомільного монаха. І от як Сальче описує тепер свій „високогірський" подвиг:

„...Пригадую собі, що на вершку скелі була невідомо ким, може якимсь монахом-самітником, видовбана печера, без вікон і без дверей. Нас кількох тоді скортіло вийти на вершок і побачити цю печеру. Вийти на вершок було дуже трудно, бо скеля була стрімка і не було чого триматися. Але ми не зважали на перестороги і оповідання пастухів, що недавно один мандрівник з Варшави скотився зі скелі і вбився. Під проводом

*Висота подана в метрах —2070.3 стіп

пастушка, який казав нам не дивитися вниз, а тільки вгору, чіпляючися виступів і викованих у скелі малих заглиблень, ми таки щасливо видряпалися на вершок, де стали відпочивати і подивляти чудовий вид на верхи Ґорґанів. Але треба було вертатися. Хлопчина-пастушок повів нас іншою дорогою, де з другого боку росла кремезна смерека, що притулилася до скелі. І по цій смереці, що заступила нам драбину, ми щасливо злізли вниз і приєдналися до наших товаришів, що вже були занепокоєні нашою відсутністю. Нас тоді було чотирьох разом з пастушком."

Та надходив вечір, і ми повернулися на гостинне приходство, де нас чекала несподіванка: знаменита вечеря з маринованою на дико печенею з...дика, що його мав уполювати о. Охримович, запальний і в околиці широкознаний мисливець. Зголоднілим пластунам ця печеня надзвичайно смакувала, і вони про неї згадували не раз. Але щойно тепер виявилася таємниця тієї печені: син о. Охримовича, що перебуває тепер в США, написав нам, що тоді його мати журилася, що не мала м'яса на вечерю для гостей, крім одної шинки, з якої вона не була вдоволена, бо шинка була перевуджена і пересолена. Соромлючися признатися, що це шинка з домашньої свині, ще і її власного виробу, сказала, що це шинка з дика. Але голодні пластуни не могли нахвалитися цієї шинки і зі смаком її „лопкали", як це звалося у львівському говорі...

Наступного ранку, себто 9-го липня, ми покинули гостинний Урич і за порадою отця пароха пішли спершу вздовж горішнього бігу ріки Стрий до м. Підгородє, там скрутили вліво і через Ямельницю та верх Погар (в. 719)* плаями зійшли до Синевідська Вижнього, а звідтам, знов з бігом ріки Стрий, пішли в напрямі на Синевідсько Нижнє і під вечір уже, десь біля м. Межиброди, ми перебрили доволі прудку в тім місці ріку.

Бредучи через ріку, а вода сягала повище колін, малощо не до пояса, треба було тримати високо наплечник, одяг та обуву. І ось у часі цієї переправи трапився випадок одному з наших друзів, а саме Владкові Городецькому, який не звик, як і ми всі, бродити босоніж, мабуть похитнувся і випустив з рук черевики, які попадали у воду. Один черевик ми встигли виловити, другий поплив з водою.

З огляду на пізню пору, темряву і втому дорогою та переправою через ріку, ми не розбивали вже шатер, а тільки з'їли зимну вечерю, попили завареним чаєм, в лузі над рікою розстелили на землі плахти шатер і полягали разом, накривши себе оставленими плахтами шатер і коцами, а під голови підклали наплечники. І так, лежачи рядом один біля одного, ми довго ще гуторили, звернувши наш зір у зоряне небо, а Мурмурандо тихенько підщипував свою „Магдусю", себто мандоліну, поки сон нас не зморив.

---

*Всі висоти верхів є подані в метрах, числячи від позему моря.—2359.0 стіп.

На другий день, себто 10-го липня, Влодко Городецький, який за свою пригоду дістав порекло „Водоскоб", від'їхав поїздом із Синевідська до Львова (на щастя, мав чи роздобув десь якісь капці чи постоли), а ми помандрували далі через м. Тишовницю, спершу вздовж потока цієї назви, а потім верхами, в напрямі на Бубнище.

Доходячи до скель Бубнища, ми здалека побачили розташованих там якихось молодих людей, однак не знали, хто вони. Тому обережно ми підкрадалися до їх табору, а почувши українську мову, зрозуміли, що це були наші пластуни, як потім виявилося: яворівці під проводом проф. Чмоли. Про цю зустріч ось як згадує тодішній яворівець Масюк, а наш теперішний Архидідько Конґрес:

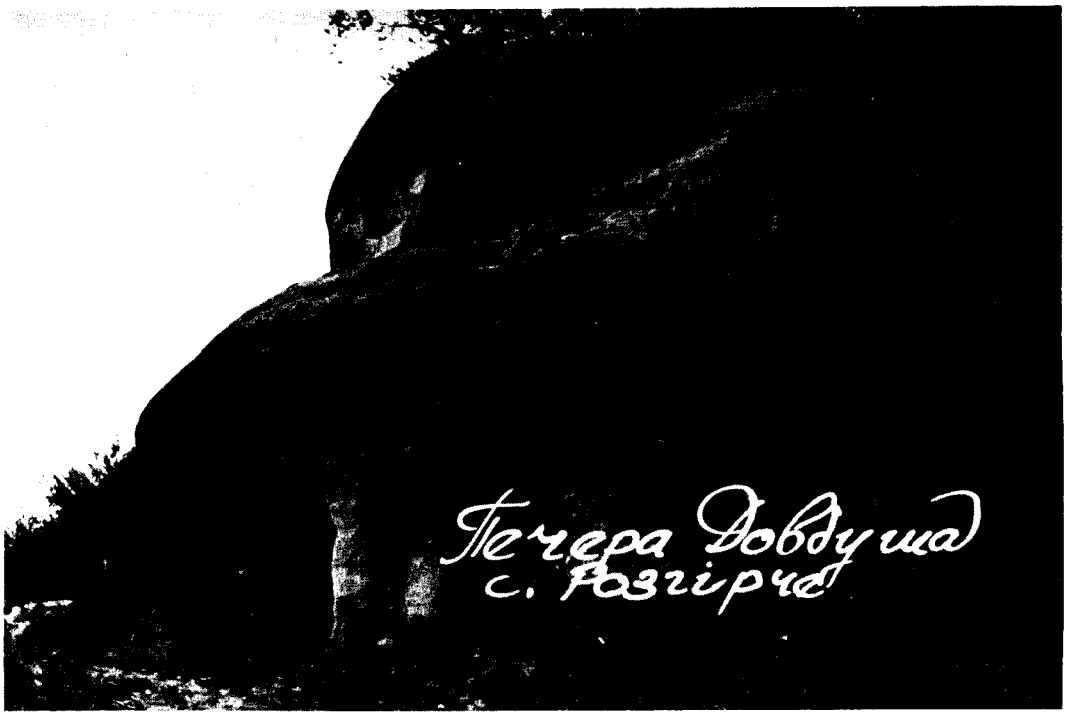
...„Ми повертались з Маківки домів, і наші два яворівські гуртки відпочивали в Бубнищі і варили обід перед дальшим ходом до Розгірча. В однім моменті налетіли на наш нехоронений табір з усіх боків якісь пластуни, а було їх 8 чи 9. Ми представилися обопільно. З нами був покійний Чмола. Ми запросили їх на обід, одначе вони чемно відмовилися. Я куховарив того дня, і в нас була кулеша зі шкварками та вареники з афинами. Я мав уже готові вареники і заніс їм у менажці попробувати наших смаколиків. Прийняли і поділилися, а потім зробили збірку, подякували грімко за гостину і кудись зникли. А було це 10-го або 11-го липня 1922 року"...

У Бубнищі ми провели з яворівцями цілий день, оглянули скелі і печери, які мусіли бути колись у давнину доволі великим і оборонним городищем, на що вказують виковані у скалі поверхові печери, мабуть криниця чи збірник на воду, виковані сходи та інші сліди, що вказують, мабуть, на давні і тепер вже пропащі дерев'яні споруди.

Оглянувши скелі і печери, ми покинули під вечір Бубнище і зупинилися на найближчому верху, розбили шатра, повечеряли і заночували. На другий день ми пішли далі в напрямі Розгірча, де, як ми зачували вже раніше, мали бути також якісь скелі і печери, що їх місцеве населення звало каменем і печерами Довбуша.

Дорога до Розгірча вела через верх, що на мапах його зазначено як „Попцове" (в. 746),* хоч зустрічні бойки не знали цієї назви, а тільки „Трикіпці". Дальша частина дороги верхами в напрямі на Розгірче не була дуже приємна, пішов рясний дощ, було холодно і вітряно. Все таки ми вирішили не зупинятися і не розбивати табору, а йти далі в негоду аж до печер Розгірча. І так ми добилися до Розгірча. По коротких оглядинах скель, куди менших, до речі, ніж у Бубнищі, ми

*746 м. 2447.6 стіп.

Печера Довбуша в селі Розгірче.

почали розтаборюватися, палити вогнище, сушити одяг та варити вечерю.

Перед печерою була велика каменюка, на неї виліз Галайда (Б. Кравців) і почав виголошувати свої вірші. Мабуть, тоді він теж і дістав своє друге порекло „Поет диких скель". І приблизно в часі рецитації Галайди вийшла з лісу від сторони ріки Стрий стара бабуся, що несла на плечах у плахті назбирані в лісі патики і ріща, щоб занести їх домів, до села. Селяни-бойки в тому часі і в тих околицях були дуже вбогі і дуже часто не мали власного палива, навіть щоб тільки заварити страву, бо всі ліси і посілості були в руках жидів і польських дідичів.

І ось ця бабуся, побачивши несподівано таких окапелюшених людей чи з'яв, налякалася вельми, почала христитися і щось там зі страху бубоніти, а свої відмолювання закінчила, називаючи нас лісовими чортами.

На другий день, 12-го липня 1922 року, побувши ще деякий час біля скель Розгірча, ми пішли в напрямі ріки Стрий, перейшли її мостом у с. Розгірче, дійшли до залізничої зупинки Любінці і поїхали до Стрия.

У Стрию ми зайшли до дому батьків Ярка Весоловського, щоб покріпитися та довести наш одяг і обуву до трохи пристойнішого

вигляду. Того дня ми купалися у ріці Стрий і в дозвіллі, на березі почали радити над дальшою мандрівкою. Ми вирішили звербувати нових охотників і за приблизно десять днів вирушити на нову мандрівку в Карпати і на нові пригоди.

Увечорі того дня ми від'їхали до Львова, залишаючи Ярка у Стрию з обіцянкою незабаром повернутися.

Траса (дорога) цієї першої мандрівки становила біля 60 кілометрів повітряної лінії, однак насправді дорога була куди довша, якщо врахувати хід на верхи і сходження вниз, закрути, обходи і т. ін.

А тепер декілька слів про назву „Лісові Чорти". Процедура формального прийняття для нашого гуртка назви Лісові Чорти не залишилася в нашій пам'яті, однак здогадуємося, що воно було так:

На мандрівку Борислав-Розгірче вийшла, як уже згадано, горстка львівських старших пластунів, яка не творила ще оформленої одиниці-з'єднання. З причин відомих тоді тільки самим учасникам мандрівки вони обрали, без формального голосування, своїм провідником Ярка і дали йому порекло „Цісар". Однак ніяких дальших організаційних форм чи діловодств не було.

Увечорі 11-го липня 1922 року стара бабуся охристила цей гурток назвою Лісові Чорти, однак вони ще далі не були формальним гуртком чи пластовим з'єднанням. Щойно вирушаючи на свою другу мандрівку, вони 22-го липня 1922 року оформилися в гурток і зав'язок майбутнього куреня старших пластунів і тоді прийняли назву Лісові Чорти і послідовно надали своєму провідникові нове порекло „Люципер", хоч з привички вживали і далі „Цісар", а часом і оба порекла разом.

Тоді також обрано інших членів гурткового проводу, м. і. гуртковим писарем став Богдан Окпиш (Бодьо-Мужинок) з титулом Чорт-Писар (дивись спомини Мужинка, друковані в місячнику „Молоде Життя" ч. 8-9 з 1923 року), і обрано теж і скарбника, який купував залізничі квитки, закуповував харчі тощо.

І хоч бабуся охристила нас назвою Лісові Чорти декілька днів раніше, то постання Лісових Чортів зовсім справедливо треба приписати даті 22-го липня 1922 року, значить тоді, коли формально оформилося пластове з'єднання, обрало свій провід і прийняло свою назву.

Висота верхів гір в метрах і стопах:

Безіменний верх	в. 631 м. —2070.3 стіп	Зелена	в. 624 м. —2047.3 стіп
Погар	в. 719 м. —2539.0 стіп	Боярин	в. 1679 м. —5508.8 стіп
Трикіпці	в. 746 м. —2447.6 стіп	Сивуля	в. 1815 м. —5955.0 стіп
Хом'як	в. 1544 м. —5065.8 стіп	Ігровище	в. 1807 м. —5928.8 стіп
Синяк	в. 1644 м. —5459.6 стіп	Висока	в. 1805 м. —5922.2 стіп
Горган	в. 1595 м. —5233.2 стіп	Середна	в. 1639 м. —5377.5 стіп
Довбушанка	в. 1757 м. —5764.7 стіп	Безіменний верх	в. 1334 м. 4376.8 стіп

Заввага: Назви верхів і їх височини подано в порядку згадки про них у спогадах мандрівок.

1 метр —3.28083 стопи, зн. приблизно 3.281 стопи. 1 метр —39.37 інча. 1 стопа —0.3048 метра.

Богдан Окпиш

ДРУГА МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

(Львів—Стрий—Долина—Брошнів—Підлюте—Манява—Битьків—Надвірна—Делятин—Дора—Яремче—Ямна—Жаб'є—Ясенів Гор. —Яворів—Соколівка—Шешори—Пістинь—Микитинці—Іспас —Коломия—Львів) 23 липня — 6 серпня 1922 р.

Учасників було 13, а саме: Ярема Весоловський, Богдан Кравців, Юрій Пясецький, Степан Салик, Петро К., Володимир М., Богдан Окпиш, Петро Лапка, Петро Пясецький, Роман Мармаш, Каратницький і ще двох, яких прізвищ нині не пригадуємо собі.

Заохочені успіхом першої мандрівки і з набутим досвідом, Лісові Чорти, вже як оформлене пластове об'єднання, вибралися у свою другу мандрівку, траса маршу якої становила приблизно 190 кілометрів повітряної лінії і яка тривала несповна два тижні.

Мандрівка не була легка, а доволі виснажлива, про що свідчить те, що з первісної 13-ки, яка вирушила в мандрівку, до кінця дійшло тільки п'ятьох.

Докладний опис тієї мандрівки зберігся у формі щоденних записок Чорта-Писаря Богдана Окпиша, які були друковані під заголовком „Серед природи" в журналі „Молоде Життя" у Львові, в чч. 8-9,VIII-IX 1923 року. Подаємо його в скороченні.

****

Неділя, 23 липня - Львів-Стрий-Брошнів

Як на кожну мандрівку, так і на цю вибираємося нині з б'ючими радісно серцями. Веселе товариство запевняє нам успіх. О годині 6.30 збірка біля станції, за годину від'їжджаємо до Стрия. На станції в Стрию довідуємося, що до Брошнева о другій годині їхати не можемо, бо получення з вузькоторівкою до Підлютого немає. Мусимо перечекати до вечора. Використовуємо це і досхочу купаємося в річці Стрию, бо погода гарна і тепла.

Увечорі виїжджаємо в напрямі Болехова, стежені пильно поліцією. Перед північчю доїжджаємо до Брошнева. Сподіваючись нині бути в Підлютім, ми опинилися без наміченого нічлігу. На щастя один із знайомих семінаристів просить нас до себе, і ми по півгодинному ході добиваємося до села Брошнева, де ночуємо в стодолі на сіні.

Понеділок, 24 липня - Брошнів-Підлюте

О годині 4.30 ранку встаємо, бо інформують нас, що залізничка відходить о 6-ій. Дякуємо за нічліг і відходимо до тартаку, звідки йде залізничка. І справді, о 6-ій відходить перший „поїзд", який не бере нічого. О сьомій, по довгому „шибуванні", виїздимо з тартаку „потягом" „Осмолода". Це цілий ряд вагоників на дерево, декілька можливих до їзди для „пасажирів", запряжений мініятюрним, як і всі вагоники, льокомотивом „Осмолода". По дво- і півгодинній подорожі на одній з „льор" добивається залізничка до Дуби, стаючи що пів години, щоб набрати води. „Забуто" в Рожнітові забрати робітників, які їдуть угору на роботу. „Осмолода" вертається до Рожнітова, залишаючи нас відпочивати собі по подорожі. Надворі спека. Коло тору розкладаємося в тіні дерев і очікуємо повороту льокомотиву. Наша оркестра (мандоліна, гітара і гармонія) скорочує нам час, збираючи довкола нас цікавих.

По двогодинному очікуванні їдемо далі через Перегінсько, Ангелів і ін. Дорога 45 км. залізничкою. У Підлютім залишаємося деякий час у саді родини Чапельських, де й варимо обід і відпочиваємо. Увечорі відходимо до санаторії, де дістаємо кімнату і сінники, отже маємо вигідний нічліг і приміщення. Негайно забираємося до роботи, треба варити вечерю. Кількох рубає дрова, кухар урядує при кухні, частина зносить сінники і розміщує їх у кімнаті. Опісля оглядаємо „село", хоч селом назвати тих кілька хат не можна. Гарне те Підлюте. Хати розміщені над Лімницею, бо ніде інде немає для них місця. Довкола небосяжні лісисті гори. Над усім царює поважний кедровий митрополичний палац, де тепер приміщено літників.

Увечорі просять нас на забаву з нагоди нашого приїзду. Велика їдальня на першому поверсі вмить перемінюється у залю; сходяться

Друга мандрівка ЛЧ: Стрий-Коломия. ЛЧ коло Підлютого, липень 1922. Зліва: ''Козарний'', П. Лапка, ''Мурмурандо'', Я. Веселовський, за ним: С. Салик, ?, ?, ?, Р. Мармаш, Б. Окпиш, Ю. Пясецький, П. Пясецький, ?.

літники. Швидко і мило минає нам час при пісні в супроводі гітари і нашої „оркестри", у хоровім співі, товариських забавах, танцях і інше.

Вівторок, 25 липня - Підлюте

О 7-ій год. ранку встаємо. Постановляємо лишитися тут на нині. В заміну за вчорашню забаву постановляємо влаштувати щось в роді фестину. Забавовий „комітет" укладає програму і вибирає місце. Виходять „з друку" афіші, які повідомляють про „фестин". Виходить теж „Лісовий Чортик", однодніка, „видана з нагоди фестину пластунів" з оголошенням фестину, поданням програми і слів маршу Лісових Чортів Юрія Пясецького (Балам-Балама).

Вечоріє... Зривається досить холодний вітер. Починаємо „фестин". Збираються доволі численно тутешні гості і цікаво приглядаються нашому безжурному життю. Біля шатра, сидячи в півколо, починаємо програму, на яку складаються співи, оркестра, монолог, сольоспів при гітарі, „большевицький парлямент", фотограф „а ля мінют", пошта, конкурс краси і інше. Згодом розбавляємо товариство, усі беруть

участь у нашій веселості. Починає накрапати дощ, і ми примушені закінчити фестин. Постановляємо все таки завтра йти далі... Тому прощаємося і йдемо спати.

Середа, 26 липня - Підлюте-Ігровище-Гута

Встаємо 7.30. По сніданні трохи випогоджується. Сурмач сурмить збірку, стаємо в дворяд і при звуках наших музик відходимо о 10.30. Дорога, хоч розмокла, досить добра, бо військо зладило її під перевіз гармат. По двох годинах спочинок; виковуємо на камені „СКОБ" і „Лісові Чорти". Йдемо далі; починається стрімка дорога; чим вище вгору, тим дорога стрімкіша, тим вітер, перемішаний з дрібненьким дощем, стає сильніший і нагальніший. О 14.50 добиваємося до колишньої хати австрійського штабу цілком перемерзлі. Варимо чай і відходимо значно покріплені на силах. Починаємо входити в хмари. Ігровище (вв. 1805м., 1724, 1807)* окутане хмарами, які заслонюють нам цілковито вид. Січе проймаючий дощ. Дорога якийсь час можлива; опісля нагло кінчиться. Ми вирішили навпростець добитись до села Гути. Входимо в яр, закиданий цілий камінням і колодами. Чим далі, тим ті нетрі і виверти стають страшніші. Величезне каміння, малинник, кропива, лопухи і ховзькі колоди роблять дорогу неможливою. Немає відвороту! Ковзаючись і летючи не раз стрімголов з каменя на камінь, з колоди на колоду, ідемо, затиснувши зуби. По трьох чи чотирьох годинах такої авантурничої переправи, перемоклі до нитки, добиваємося на слабко помітну дорогу і йдемо далі. Ніч майже несподівано в одній хвилині покриває землю своїм темним плащем. Йдемо потемки крізь густий ліс і добачуємо слабке світло, яке блимає між деревами... Висилаємо стежу, яка добивається до колиби; мала колиба на 3-4 людей не в силі помістити нас всіх. Селяни, які тут роблять сіно, дають нам провідника, який веде нас до більшої колиби, віддаленої яких 4 км. від Гути, куди добиваємося зовсім під ніч. У колибі знаходимо двох верховинців, які приймають нас і дають деякі інформації. Варимо чай і цілу колибу обвішуємо мокрими частинами одіння. Дорога біля 19 км.

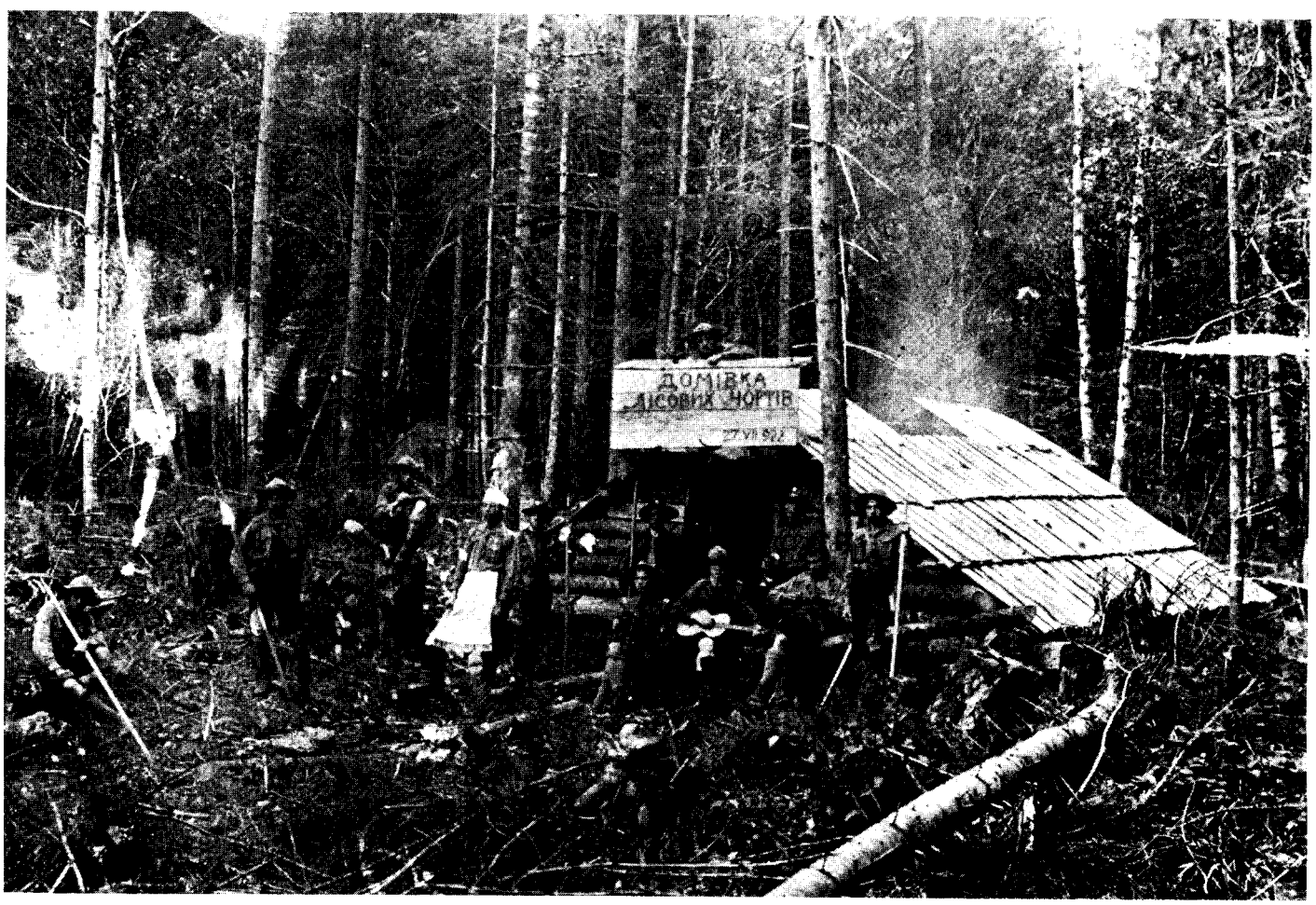
Четвер, 27 липня - Гута-Манява

По вчорашній „хресній переправі" всі почуваємося знаменито. Менше знаменито почуваються наші черевики і одностроі. Кожний з нас береться латати черевики, гуторячи весело при вогнищі і розповідаючи комічні епізоди з вчорашньої переправи. Довідуємося, що кількох з нас попало в щілину, з якої мусіли їх витягати товариші, бо з наплечником „виборикатися" не мали сили, наставивши лише руки і палицю; кількох влетіло в кропиву, парючи собі руки, коліна і лице; дехто, мов на

*5928.8 стіп

санках, їхав по мокрій і гладкій колоді вниз, щоб опісля заїхати в потік, і багато дечого іншого. Робимо знімку і відходимо. Спершу хмарно, опісля йде холодний дощ з малими перервами і пригадує нам вчорашнє. Ох! Невже ж він нас не покине? Переходимо через село Гуту над Солотвинською Бистрицею і входимо в ліс. Крізь дерева проглядають вершки гір, оповиті серпанками хмар. Сходимо на гору Ріпну і о 13-ій ми вже на вершку (в. 1210 м.).* Їмо ще в колибі зварений на обід риж. Зимний, прошибаючий вітер товаришить нам цілу дорогу. Форсуємо в. 1282, де починається наша друга, подібна вчорашній „переправа". Цілий хребет, яких 8 км., висипаний великими бльоками гладкого, тепер ковзького каміння з численними щілинами. Мов дикі кози, скачемо з каменя на камінь, прямуючи вперед. А вітер, той зимний, проникливий вітер, змішаний з дощиком дує нам прямо в лице. Дохо-

*3970.0 стіп

Друга мандрівка ЛЧ: Стрий-Коломия. ЛЧ коло Гути (біля Підлютого) 27 липня 1922. Знімав Р. Мармаш.

димо до в. 1821 м.* і совгаючись вже по гладкій, ковзькій траві, сходимо вділ узбіччям у яр, звідтам полониною (в. 1168, 937)* і лісом доходимо до Маняви, і о год. 17.20 добиваємося на приходство. Дістаємо стодолу, варимо вечерю і вдоволені, не залишаючи варти (двері стодоли підпираємо колами), засипляємо.

Дорога: біля 25 км.

П'ятниця, 28 липня - Манява - Скит Манявський-Битьків

Встаємо о 7-ій годині. В той час порожнеча в наплечниках таки нам добре дошкуляла. Запаси вичерпалися так, що бракувало потрохи всього, особливо хліба. До села далеко, а близько приходства тяжко щонебудь дістати. По скупім сніданні відходимо о 10-ій до Скиту Манявського, куди й приходимо по півгодинному марші. Велике подвір'я окружене з усіх боків муром, який замикає в собі руїни манастиря і башту. На стінах подекуди заховалися ще зовсім виразні сліди церковних образів та написів, хоч зуб часу понищив усе інше. Оглянувши все цікаве, ми зробили знімки і пішли далі о 11.45. О год. 13.15 ми вже на приходстві в Битькові, бо один з наших має тут знайомих. На приходстві приймають нас дуже гостинно, так що прохарчуванням наразі не журимося і лягаємо спати, не розставляючи варти. Дорога: біля 8 км.

Субота, 29 липня - Битьків-Пнів-Надвірна-Делятин-Дора

Ранок пробуджується хмарний. Встаємо о 7-ій і по сніданні о 8-ій висилаємо кількох по харчі, а самі при звуках гітари слухаємо пісень і ждемо їх повороту. Вертаються товариші, обвантажені хлібом, кулешою, тощо, і ми, виповнивши наплечники, подякувавши за гостину, відходимо. Дорога нецікава, бо йдемо цілий день битим шляхом, хіба курява та очі цікаві супроводять нас. Переходимо через Пнів; попри Надвірну звертаємо до Делятина. До Дори доходимо о 19-ій і, запрошені на приходство, прямуємо туди. Утомлені та запорошені від стіп до голови, відпочиваємо хвилину, вмиваємося і, по вечері ще трохи поспівавши, засипляємо „сном блаженних" на піддашші після яких 32 км. дороги.

Неділя, 30 липня - Дора

Неділя! День призначений добрим людям на спочинок. І ми постановляємо відпочити по минулих трудах та набрати нових сил на

в.1821 м.—5974.7 стіп

в.1168 м.—3832.2 стіп

в.937 м.—3074.3 стіп

дальшу путь. Загальна веселість, яка панує цілий день, робить наше перебування в родині Ганушевських дуже приємним. День сходить на прерізних вигадках розбавлених пластунів, які свою веселість передають також гостинним господарям.

Дора—густо забудоване село над Прутом у кітловині і тому не робить враження гуцульського села, хоч вони, гуцули, вже тут живуть. Ціле село переповнене літниками, так що поруч вибагливих міських уборів зустрінеш прекрасну ношу гуцулів. Гарні вишивки грають красками в променях сонця. Гарна ноша звертає особливу увагу.

Понеділок, 31 липня - Дора-Яремче-водоспад Пруту-Ямна-Явірник

Але годі далі збивати байдики; час у дорогу! 8:25 відходимо з Дори. Переходимо кліматичну місцевість Яремче, переповнене літниками, особливо жидами. Звідсіль вертаємось до водоспаду Пруту, подивляючи його силу і велич.

Хоч не вірю в забобони, то скажу, що нинішній понеділок для нас трохи феральний. Два наші їдуть домів, бо в одного спухла нога, а в другого черевики відмовили послуху. Покидає нас теж гітара і „гармошка". Залишається лише вірна „Магдуся".

Згодом веселість і безжурність вертаються в наші ряди. Від водоспаду Пруту незвичайно гарною доріжкою виходимо на Явірник, в. 1467*. Нашим очам представляється величава панорама гір. У променях заходячого сонця здаються ті гори фантастичними велетнями. Зараз перед нами Хом'як**, Синяк (в. 1664)*** і інші. Ген у далині мріє Чорногора. Нас обвіває вечірній вітрець; ідемо хребтом Явірника. Дзвінки худоби, яку тут випасають, зливаються в якусь гармонійну, гарну цілість зі співом пастухів та голосом сопілок.

Перейшовши в.1227****, сходимо в долину-кітловину, де вибираємо місце під табір. Дорога біля 19 км. Вечоріє. Відзивається поважний, тужливий голос трембіти, яка скликає всіх вівчарів на ніч. Вмить ставимо табір, праця кипить. Весело палахкотить вогонь, розсипуючи в темну ніч мільйони іскор. У гуцулів купуємо молока і варимо вечерю. Опісля хвилина гутірки, назначення стійок, трубка, і табір поринає в сон. Лише вартовий час-до-часу підсичує вогонь та обходить сонний табір довкола. Ніч минає без пригод.

---

*4813.2 стіп

**1544 м.—5065.8 стіп

***5459.6 стіп

****в.1227 м.—4025.8 стіп

Вівторок, 1 серпня - Явірник-Татарів-Лісновий-Буковина

Ранок усміхнений, соняшний. О 6.30 сурмач сурмить на „вставати"! Миємося в джерелі, варимо снідання. Звиваємо шатра і о год. 7.50 відходимо. Камінним узбіччям сходимо вділ, переходимо залізничий шлях над потоком Жнець (Женець) і входимо на шосе. Під Татаровом лишаємо знову двох товаришів, які вечірнім поїздом вертаються до Львова. 10.30 входимо на досить прикру дорогу. О 13.00 годині розкладаємося опівденним табором близько гуцульської стаї, бо через спеку йти далі не можна.

Кілька верховинців спершу з недовір'ям споглядають на нас. Згодом з'єднуємо їх собі так, що радо відступають нам трохи бундзу і вурди. Один з них ознайомлює нас цілком докладно з цілим процесом випасання овець і коров та з цілою продукцією сиру і бундзу. Довідуємося так багато цікавих речей, що на цей опис треба б присвятити багато місця.

15.30 відходимо на хребет. По правому боці розгортається нам знову величава панорама гір, над нами безперечно царюють імпозантні верхи Чорногори, вкриті снігом. Легенький вітрець дихає своїм милим леготом, робить ще приємнішою і так милу дорогу по шовковій траві полонини на хребті Лісовий. Переходимо в. 1256, в. 1270 і ввечорі о 18.35 ми на полонині Буковина*, в. 1252 м. Постановляємо тут переночувати та спочити по довгій дорозі. Знаходимо велику стаю (загороду). Туди починають зганяти овець та худобу з полонин. Представляється нам у цілій величі та у спокої гарне скотарське життя серед природи. Вівчар, граючи на сопілці, іде передом, а за ним, мов діти, слідкують збиті в громаду вівці, які заходять на своє місце, щоб віддати людині податок. Окремо поважно вертаються корови, ніким не гнані. Починається життя і робота в стаї. Вівці, замкнені в одній загороді, ждуть своєї черги. Через два отвори пускають їх до другої загороди, коли вони вже видоєні. Чабани радо пояснюють нам усе. Після роботи заводимо загальну гутірку. Лагодимо леговище і вечерю. Дістаємо малу шіпку, в якій розміщуємося вигідніше, будуючи ліжка з фої. Назначуємо стійку. Ніч досить неспокійна: зривається величезна буря з блискавками і громами.

Середа, 2 серпня - Буковина-Гордє-Жаб'є

Спалося все таки знаменито. Встаємо о 6.20. По сніданні відходимо о 7.12 далі. Нині розстаємося, бо частина товаришів не може вже

в. 1256 м.—4121.0 стіп

в. 1270 м.—4167.0 стіп

* 4108 стіп

продовжувати мандрівки. Брак харчів (трохи непластове „передбачати все"), хворі черевики і інше кажуть їм скоротити собі дорогу і добитися чим скоріш до Коломиї, а звідтам додому. Вірна „Магдуся", покидаючи нас, грає нам ще і пригадує минуле. О год.10.30 прощаємось не без жалю. Одна група (4 людей) прямує на Космач-Пістинь до Коломиї, а ми (5 людей) наміченою у пляні дорогою на Жаб'є-Ясенів-Яворів і т. д. Сурмач грає нам теж востаннє. Згодом зникають вони нам з очей. Ми заглиблюємося в ліс, маршуємо стежкою, яка веде вже прямо до Жабйого. Йдемо долі потоком Воловим. По трьох годинах починають показуватись уже поодинокі порозкидані хати Жабйого. Минаємо клявзуру (великий збірник води, зупиненої дамбою, яку отвирають, коли спускають дерево по Черемошу, щоб надати воді більшої сили). Переходимо над потоком Ільця безліч кладок і закладок (загород) і добиваємося вкінці на битий шлях. Короткий відпочинок, і йдемо далі вже шляхом. Гарна і чиста долина розлягається перед нашими очима. По краях, далеко одна від одної, гуцульські хатки. Зустрічаємо гуцулів і гуцулок у їх мальовничих уборах; вони їдуть з Косова верхом на дерев'яних сідлах. О 18.45 прибуваємо втомлені після яких 30 км. дороги на приходство, де приймають нас гостинно. Вечеряємо у садку. Ночуємо на оборозі на сіні.

Четвер, 3 серпня - Жаб'є-Криворівня-Ясенів гор.

Свіже сіно впоює нас так, що пробуджуємося досить пізно. По сніданні на приходстві йдемо оглядати церкву. Подивляємо прегарну орнаментику арт. мал. Сроковського (старшина УСС) і образи Пстрака. Спеціяльну увагу звертає голуб (символ Св. Духа) над престолом. Огляданий з чотирьох рогів захристії він набирає зовсім іншого вигляду в леті, хоч голуб намальований на зовсім пласкій стелі. О год. 10.00 відходимо. Ідемо по шосе, долиною Черемошу. По двох годинах доходимо до другої частини Жабйого—Жаб'є-Слупейка. Ціле Жаб'є— це одне з найбільших сіл Галицької України, простір якого становить 12 квадратових миль.

Довше відпочиваємо в Криворівні, а о 7-ій ми вже в Ясенові, де провірюють двічі наші документи. Здорожені заходимо на приходство, просимо нічлігу. Вітають нас незвичайно прихильно. Використовуємо нагоду і купаємося в Черемоші, коли вже ніч поволі накриває землю.

Зазнаємо такого доброго прийняття, якого від двох тижнів ми не мали. Весело і свобідно минає час при вечері. Бракує лиш гітари, при якій Балам-Балам заспівав би нам пісень. Вигідно розпростовуємо наші „струджені" кості на м'якій постелі, пригадуємо собі нинішніх близько 22 км. дороги.

П'ятниця, 4 серпня - Ясенів-Яворів

Відходимо о год. 11.45, оглянувши гарну церкву. Наш шлях веде досить стрімкою стежкою понад потік. По досить прикрій дорозі добиваємося на Писаний Камінь (в. 1222)*. Перебуваємо тут кілька годин серед величезних бльоків каміння, які лежать один на однім. Є тут підписи і написи: „В стосімдесятьлітні роковини смерти Довбуша. Слава Єму 1911"; „Ще не вмерла Україна..." і багато-багато інших.

Сходимо на хребет, звідки бачимо зелену Буковину під румунською окупацією. В долині в'ється каламутний Черемош. Ідемо далі і зупиняємося аж на краю хребта Буківця, біля в. 1154 м.,** щоб востаннє глянути на гори. З жалем у серці сходимо уже вділ, і виходимо на дорогу до Яворова. Стрімка стежка вділ втомляє нас більше, ніж дряпання нагору. О 19.25 ми на приходстві в Яворові, а о 21-ій спимо вже камінним сном на сіні в стодолі. Дорога біля 17 км.

Субота, *5 серпня - Яворів-Соколівка-Шешори-Пістинь-Коломия*

Нині останній день мандрівки. Нинішня дорога—це ніщо цікаве. Битим шляхом ідемо до Соколівки, там коло церкви скручуємо вліво в ліс і доріжкою доходимо до Шешор. Шляхом через Пістинь, Микитинці, Іспас і Вербіж нижній, пізно вніч, пройшовши тяжку дорогу яких 43 км., переходимо Коломию, прямуємо на станцію і за пів години їдемо вже до Львова.

Неділя, 6 серпня - Коломия-Львів

О 6-ій ми на станції у Львові. Прощаємося і обіцяємо собі за рік знову вибратися в гори, а саме відвідати всю Чорногору.

---

*4009.4 стіп

**3786.3 стіп

Богдан Кравців

СІМ ВІРШІВ З МАНДРІВОК

ГЕЙ, УРІЧ, УРІЧ!

Гей, Уріч, Уріч! Ми вже йдем!
Ти никнеш нам з очей...
Та спомин твій в душі несем,
Заклятий в сяйві мрій.

Багато в тебе гарних хвиль
Прожилося за день!
Багато вчора з гордих скель
Понеслося пісень...

Приходства тихий дім старий
Весело гомонів...
Розмова йшла, а сміх дзвінкий
Щораз в шибки дзвенів...

Маґдуся*) грала пізно вніч
Тихесенько до сну...
Мрійливий сон злітав до віч
І в казку вів чудну!...

Вже нині йдем! ...Хтось із села
Нам дивиться у слід...
У душу рвуться сум, тоска,
Що й парус сонця зблід...

Друковано під псевдом Галайда.

*) „Маґдуся"—мандоліна Лісового Чорта Мурмурандо.

НАД СТРИЄМ У СИНЕВІДСЬКУ

1. Вечір

Сховалось сонечко за гори,
З Маґури ми зійшли.
Стелилась мряка білим морем,
Потонули верхи...

Парашка в хмари вповивалась —
Лагодилась до сну...
Життя помалу затихало
У близькому селу.

Журчав журливо по камінних
В тиші вечірній Стрий,
Вчувалось через безгоміння,
Немов зідхав старий...

Немов казав він, що леліяв
Колись то кращі сни...
Що найгарніші мрії мріяв...
Що довго жде весни...

2. Стійка вночі

Тихо довкола. Товариші заснули.
Гасне вогонь.
Ухо тривожне надслухує чуле.
Око в темряву вдираєсь...
Сам я—один...

Десь над рікою пташинка скричала—
Замовкла вмить...
Тихо за мною в кущах щось упало...
Думка вжахнулась: по світі
Лише бажає спочити...
Б'ється, тремтить.

Огник заблимав якийсь за рікою
Десь на горі,
Лину до його тривожно думкою...
В темряві ширіться око,
Вбитись глибоко - глибоко
Хоче в пітьмі...

НА СКЕЛЯХ БУБНИЦА

Небо Підгір'я... і сонце ласкаве...
Всі ми на скелях високо!
Очі блукають в далекій синяві
Тихих верхів,
борів - лісів,
дишуть легені глибоко.

Хочеться жити,
ринуть життям!
Линуть в блакити
в зустріч вірлам!

Ліс у долині шумить деревами...
Ступнів декілька по скелі,—
прірва неначе безмежна під нами!
Лиш поховзни —
впадеш туди...
Ми ж безтурботні, веселі!

Хочеться жити,
ринуть життям!
Линуть в блакити
в зустріч вірлам!

З БУБНИЩА ДО РОЗГІРЧА

...І сонце й зелень, чар лісів,
погідна, ясна днина...
І в затишку долина
й шумливі потічки...
Питав чабан нас, пластунів:
„Чого ви тут прийшли"?
Питався—дивувався...
Повів рукою хтось
на гори, ліс,... озвався:
„Як гарно, гарно ось!"

...І мандоліни плач дрібний,
гармонійки знов тони...
і сміху відгомони...
і пісня в даль пливе...

Питав смереку дуб старий:
„Їх що таке веде?“
Питався—дивувався...
Магдуся дрібно гра...
Хтось весело озвався:
„Не гарне ж це життя?“

...І сіре місто, сірий край,
буденщина за нами...
і линемо вірлами
по соняшним верхам...
Питав Беркут гори: „Стривай!
Це хто у тебе там?“
Питався—дивувався...
З верха на верх ми йшли,
З грудей лиш оклик рвався:
„Ми скобові брати!“

РОЗГІРЧЕ

1. Купіль у річці Стрию

Шумить вода по камінцях,
У сонцю сяє—світить...
Відблискує перлами
під нашими стопами,
в недавні гарні літа!...
Тремтить, іскриться на лицях...
Ми граємось, як діти,
в недавні, гарні літа!...

Пливем на хвилях вділ ріки,
Колисані легенько...
Ух! Гей! Немов на крилах...
на ясних, гордих хвилях...
аж де на березі піски
поклалися біленькі,
де промені сонейка...

Досить пісків, огню вже нам,—
Знов линем за водою...
Пливемо проти хвилі,
напружуєм всі сили...
цвітемо радісним життям!
Впиваємось красою
природи й боротьбою!...

2. Відхід

Сонце сходило. Промені ясносяйні
рвались через листя, грали злотом на скелях...
Линули в печери, гнали тіні нічні...
Ми готові стали!—Ждали стежки лісні...
сонце співом півні стрічали в оселях.

Ми готові стали - (день Петра і Павла)
і бажання тихі Петрусям двом зложили,
І пішли лісами від верха до верха,
плила пісня з нами, наче річка гірська!
Дерева в прощання своє гилля клонили.

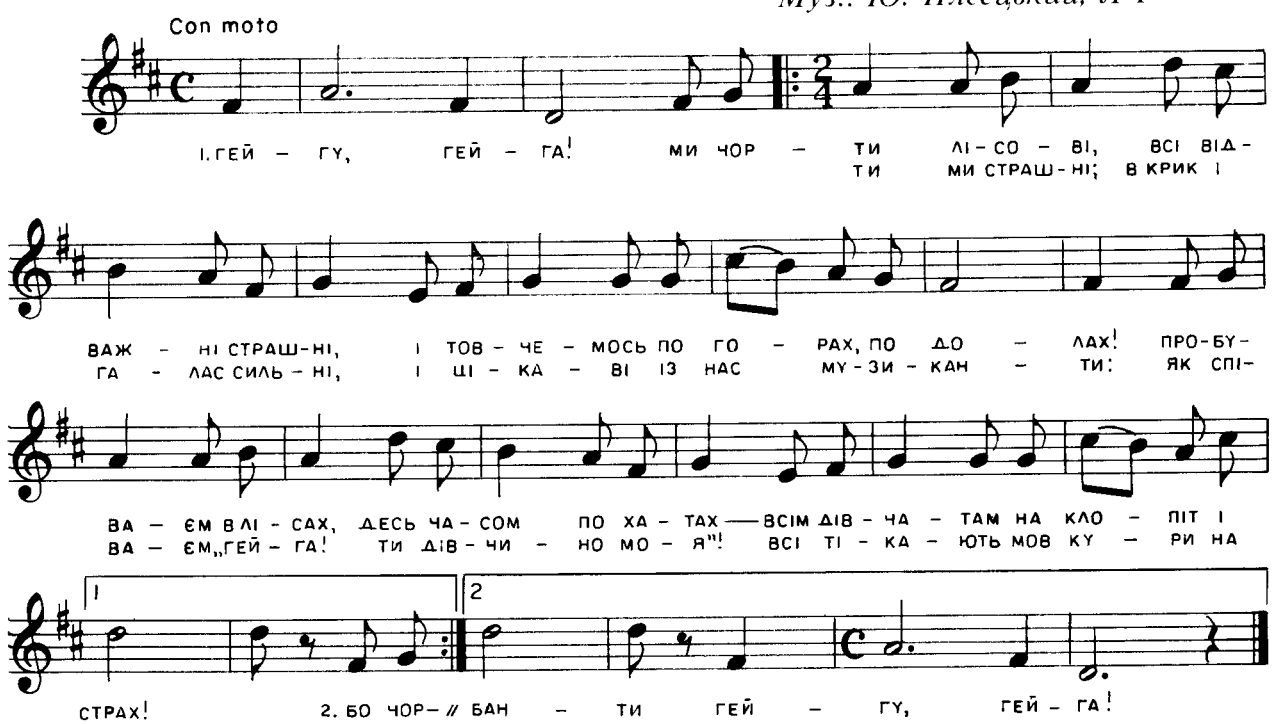
(Два Петрусі: „Лісові Чорти“ Козарний і Лапка)

ГЕЙ-ГУ! ГЕЙ-ГА!

Жартівлива пісня Лісових Чортів
Постала в Підлютому у Карпатах 1922 року
(один голос)

Слова: „Лісові Чорти"
Муз.: Ю. Пясецький, ЛЧ

Гей-гу, гей-га!
Ми Чорти Лісові, всі відважні, страшні
І товчемось по горах, по долах!
Пробуваєм в лісах, десь часом по хатах -
Всім дівчатам на клопіт і страх!

Бо Чорти ми страшні, в крик і галас сильні,
І цікаві із нас музиканти:
Як співаєм „Гей-га! Ти дівчино моя!"—
Всі втікають, мов кури на банти.
Гей-гу, гей-га!

ТРЕТЯ МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

Ворохта-Сивуля-Підлюте, липень 1923 року
(Спогади Я. Весоловського, І. Зубенка, Б. Окпиша і С. Салика)

Третя мандрівка відбулася в липні 1923 року, однак точної дати, коли вона почалася, не можна тепер встановити. Збірним і вихідним місцем був, як звичайно, Стрий і дім батьків Ярка.

Зі Львова приїхали Степан Салик і Богдан Окпиш, а з Загіря біля Сянока Іван Зубенко, якому ми привезли зі Львова новий пластовий капелюх. Отже разом з Ярком Весоловським було нас чотирьох.

Нашим наміром було поїхати до Татарова і звідтам помандрувати в Чорногору. Нашого пляну, як згодом виявилося, не було можливо здійснити, і ми мусіли змінити трасу нашої мандрівки.

Зі Стрия ми поїхали поїздом до Татарова і тут довідалися, що польська влада поділила Карпати на три смуги і на мандрівку у третю, прикордонну смугу треба обов'язково дістати дозвіл, що його звичайно видавав комендант станиці КОП-у (корпусу охорони пограниччя) у Ворохті.

Не гаючи часу, ми пішли не звичайною дорогою, себто „гостинцем (битим шляхом), а зійшли на найближчий гірський хребет і помандрували ним у напрямі на Ворохту, де мали намір дістати згаданий дозвіл, переночувати і наступного дня піти далі. В часі цієї мандрівки ми зупинилися на відпочинок, пообідали і вирушили в дальшу дорогу. Незабаром пішов рясний дощ, і ми, перемоклі, добрили до краю Ворохти і зупинилися у гуцулів Мочерняків, які прийняли нас дуже гостинно. Як звичайно, нашим зв'язковим до господарів був і в цьому випадку Салик.

Третя мандрівка ЛЧ: Ворохта-Підлюте. ЛЧ перед хатою Мочерняків у Ворохті, 1923. Зліва: Степан Салик, Ярема Весоловський, Богдан Окпиш; посередині родина Мочерняків.

Ми зосталися у Мочерняків, а Салик пішов за дозволом, і ось як він описує свої заходи:

...„У Ворохті Ярко вислав мене за дозволом до коменданта станиці КОП-у. Капітан КОП-у прийняв мене дуже ввічливо, коли я показав йому мою урядову легітимацію державного вчителя. Він думав, мабуть, також, що я є „скавтмастером гарцежом". Але як він завважив мої пластові відзнаки, то сказав, що дозвіл на мандрівку у прикордонну смугу видає тепер експозитура староства в Яремчі, і порадив мені туди звернутися. Наступного дня, з самого ранку, я поїхав до Яремча, але як там зголосився, то мені сказали, що староство в Надвірній застерегло собі видавання дозволів на перехід прикордонною смугою. Мабуть, капітан КОП-у вже повідомив експозитуру староства про мій побут у нього..."

Було очевидним, що ми не дістанемо дозволу і що без нього буде тяжко дістатися у смугу, пильно стережену КОП-ом на цьому відтинку кордону. Тому негайно по повороті Салика ми вирішили йти назад до Татарова, а звідтам через Хом'як та Довбушанку пробувати дістатися, без дозволу, у прикордонну смугу в околиці Сивулі.

Погода знов нам не дописала. Біля Татарова зустрів нас короткий, але зливний дощ, який прийшлося перечекати під залізничим мостом. Коли ж трохи випогодилося, ми пішли далі і попри лісничівку помандрували в напрямі на верх Хом'як (в.1544)*. Цю частину нашої мандрівки, користаючи з привілею „ліценція поетіка", ось як описав Салик у своїх спогадах, друкованих у 1957 році п. н. „Від Маківки до Ґорґан":

...„Під вечір—під Хом'яком—знову зловила нас буря, що їй, здавалося, і кінця не буде. Дощ лив як з відра, сховатися не було де. Ми зупинилися, кожний притулився до стовбура смереки, і так ми ждали, аж усе промине. Громи часто вдаряли у верхи кремезних смерек на Хом'яку—здавалося, що ось-ось грім потрапить і в нашу. Сховатись десь було годі. Ліс старий і густий, смереки і ялиці дуже кремезні, високі. Часом блискавка освітить крайчик неба, що далеко угорі видніє між верхів'ями. Іти далі—неможливо. Наші одностроїпромокли, немов витягнені з води, наші капелюхи виглядали, немов зівялі листки лопухів. Надходить вечір—починає смеркати... „Де нині заночуєм, не знаємо самі"... Ярко, оглянувши ситуацію, вирішив таки тут ночувати, бо до колиби під Хом'яком ще далеко, а йти так у дощ—неможливо.

„Взялися ставити шатро-колибу. Груба смерека була нам за щоглу, а ми, нарубавши гиляк, поукладали їх довкола стовбура. Спереду зробили невеликий отвір-вхід, яким було можна входити до середини. Коли стиснеш гілку—на ній повно води, коли вдариш сокирою по ній, то посиплеться на тебе струм зимної води, наче з поливачки. Всюди темно, зимно, мокро... Десь біля півночі, на наше щастя, дощ почав ущухати. Наша колиба була готова, і ми увійшли до неї, а це була радість, що маємо дах над головою і можемо сісти на „м'яку", з чатиння постіль. Занесли сюди наші наплечники та почали думати, якби чого теплого напитися. Мріяли, щоб підсушитися при вогні та загрітися. Сірники були, на щастя, заховані в бляшаній коробці, тож підшукали тонких, старих галузок.

„Блиснув вогник. Чотири обличчя, втомлені невигодами, вдивлялися у горіючу ватру. Пили цієї ночі чай—хоч густий він був, але смакував краще, чим у найкращому ресторані. Просушили наш промоклий одяг і, помолившися, притулені один до одного, лягли спати.

„При вогні залишився один з нас на зміну, щоб доглядати ватри. І снився сон—тепла хата, м'яка постіль і домашні вигоди... Раннім ранком прокинулися—веселі, вдоволені. По сніданку спакували наші наплечники і, зустрічаючи сонце, пішли далі у незнану мандрівку на Ґорґани.

---

*в. 1544 м. = 5065.8 стіп.

Під вечір, по цілоденній мандрівці—ми перейшли верх Синяк (в.*) 1664) і дійшли під верх Ґорґан (в. 1595)**—ми розглянулися за місцем, де б можна стати на нічліг. На чудовій полонині, під лісом, ми знайшли запущену вже віддавна колибу, що тепер нам стала у пригоді. Випрятали і приготовили леговище. Як приємно по цілоденній мандрівці лягти на м'яку постелю з хвої! Між тим вечеря була готова: кулеша з копченим салом, чай, у якому плавало чатиння—яке це все смачне!

„Перед нами прекрасний вид. Темний смерековий ліс, вічно шипучий гірський потічок. Куди оком глянеш, бачиш безкраї полонини, по яких свобідно гуляють вівці. Часом доходить голос сопілки—це вівчар-пастух проганяє свою тугу; а може, це його вечірня молитва? Здається, що якби люди проживали у цьому гірському пишному раю, не чинили б собі взаємно ніякого лиха-зла.

„Але час думати про спочинок. Сонце кидає останнє проміння на нашу колибу та поволі ховається за верхами гір, що синіють далеко на виднокрузі. Лагодимося до сну. Ще назбирали дров, щоб було чим палити вночі. Вночі інколи сюди, здалека від людських хат, примандровують ведмеді, вовки та дикі кабани, тож безпечніше спати, коли цілу ніч горить ватра, а її вогонь, як кажуть гуцули, відстрашує „нечисту силу".

Наступного дня, соняшним ранком, ми вибралися в дальшу дорогу. Перейшли потік Зеленицю і по великих, хитких і непевних каменюках зфорсували верх Довбушанку (в.1757)*, який так часто відвідували пізнішими роками пластуни з різних місцевостей.

По належнім відпочинку та харчуванні ми зійшли вниз, знов до потока Зеленици, і вздовж його горішнього бігу помандрували на північ у напрямі присілка Зелениця. По дорозі ми вступили до лісничівки в Зеленици і там від лісничого довідалися, що нема виглядів на те, щоб дістати дозвіл на перехід у прикордонну смугу. Це нас, однак, не знеохотило, і ми вирішили таки без дозволу іти на Сивулю.

В Зеленици ми зупинились, щоб переночувати і ще й тому, що Саликові черевики розлізлися і відмовили дальшої служби. Спогади Салика виясняють, як він викараскався теж і з тої халепи:

...„В Зеленици бойко-швець спершу відмовився зробити мені постоли, бо почав переробляти для своєї жінки кухню, що повалилася. Одного року у Львові, під час вакацій, я працював мулярем, щоб заробити на книжки і одяг. Тому, що я знав добре мулярське діло, я сказав

---

*) в. висота в метрах 5459.6 стіп.

**в. 1595 м. 5233.2 стіп

*в. 1757 м. 5764.7 стіп.

до ґазди: я вам перероблю кухню, а ви за той час зробіть мені постоли. Він поглянув на мене з усмішкою і сказав: „Вам до книжки, ви вчені, а не до цегли!“ Але коли я взявся до роботи і почав переробляти кухню, і він побачив, що має справді справу з мулярем, тоді взявся робити мені постоли, а я далі переробляв його кухню. Коли він скінчив постоли, то й моя кухня була вже готова. За постоли він від мене нічого не взяв“.

Пригода Салика ясно виявила, які корисні можуть бути в потребі пластові іспити вмілости.

Переночувавши в Зелениці, ми пішли до м. Зелена (в. 624)* і звідтам вздовж горішнього бігу Надвірнянської Бистриці до того місця, де до неї вливається потік Максимець, що пливе при підніжжі гори тієї самої назви. З бігом Максимця ми помандрували далі у північно-західньому напрямі.

Почав знова йти дощик, однак ми не зупинилися, а орієнтуючися за допомогою мапи, пішли далі в напрямі на Ґавор і десь біля висоти 781 побачили, ліворуч від дороги, станицю польської прикордонної сторожі, т. зв. КОП-у.

Побачивши нас здалека, мабуть, через вікно, „пограничники“ вийшли зі станиці на ґанок з наміром нас зупинити і провірити наші документи. Вони, мабуть, не були певними, хто ми, бо в тому часі теж і деякі польські скавти носили капелюхи, а що йшов дощ, то вони не поспішали підходити до нас. Коли ж один з нас привітав їх голосно по-польськи і ми покивали до них руками, „пограничники“ відсалютювали нам, постояли хвилину на ґанку і пішли назад до станиці.

Ось так, неначе перехитривши „пограничників“, ми мали змогу продовжувати нашу мандрівку. Пізно по полудні ми добрили на верх Боярин (в. 1679)*, на якому була простора колиба і два хлопці-пастушки, що стерегли маржину. Один з тих хлопців мав біля 10 років, а другий, старший, Юра, чи не 14 або 15 років. Обидва пастушки стали настирливо запрошувати нас, щоб ми зупинились і заночували в їх колибі, що нас чимало здивувало. Але ми були втомлені дорогою і перемоклі, тому скористали із запрошення і стали розтаборюватися в колибі.

Однак по деякому часі Ярко завважив, що старший пастух десь зник, а молодший давав викрутні відповіді, коли ми його питали, куди пішов його братік. Це нас насторожило ще більше, і Ярко дав наказ пакуватися та йти, хоч і під вечір, далі. Хоч і як нераді цьому, однак ми зібралися і, затримувані далі молодшим пастушком, а це вже було зовсім підозрілим, ми помандрували т. зв. „прюґельвеґ-ом“, себто

*в. 624 м. 2047.3 стіп, в. 1679 м. —5508.8 стіп.

військовою дорогою, викладеною кругляками, що її збудувало і залишило австрійське військо з часів Першої світової війни.

По дорозі ми зустріли верховинця, який запевнив, що йдучи цією дорогою, дійдемо прямо на Сивулю. Упевнені цією відомістю, ми пішли далі доволі далеко, однак по деякому часі завважили, що дорога починає спускатися вниз і скручує щораз то вліво. Занепокоєні, ми зупинилися, зорієнтували мапу і вже при світлі ліхтарки ствердили, що ми зайшли досить далеко на територію тодішньої Чехо-Словаччини та ішли в неправильному напрямі. Салик твердить тепер, що тоді і якісь написи чеською мовою він, мабуть, бачив.

Як пізніше виявилося, в сумерку ми не завважили розгалуження і замість скрутити вправо, ми пішли далі і прямо ширшою дорогою, яка пізніше скручувала вліво і якою в часі війни австрійське військо довозило свої припаси з тодішньої Угорщини.

Проте, не гаючи ні хвилини, за компасом беремо напрямок на північ і по зворах, каменюках та мокрій гущавині дремося вгору, на Сивулю. Цю частину нашої дороги ось так описує Салик:

...„Ми опинилися в чехословацькій частині прикордонної смуги. Наш Люципер Ярко вирішив чимскоріше йти по „люфтлінії" навпростець, а не вертатися дорогою, якою ми прийшли, щоб не попасти „пепічкам"*) чи полякам у руки, за що нам могла грозити в суді кара за нелегальний перехід кордону, а це нам не ворожило нічого доброго. Проте чимскоріше, по „люфтлінії", що вже була частиною порекла Люципера, ми почали продиратися навпростець, лісовою гущею вгору, щоб якнайкоротшою дорогою вийти на полонину під Сивулею. Наша дорога була дуже трудна і небезпечна, нас вкривали папороті вищі за нас, ми сковзувалися у незнані прогалини, не знаючи, що у їх заглибинах криється, чи яка звірюка, чи гадюки, чи якась інша біда."

Коли ми так боролися з труднощами, щоб чимскоріше вийти на верх гори, нас зустріла буря-громовиця і зливний дощ, що промочив нас до голого тіла і налив води у черевики. На щастя, буря, як прийшла нагло, так і нагло втихла, вийшов місяць, і при його сяйві ми вкінці вийшли на полонину, недалеко верха Сивулі. На полонині ми побачили давній військовий цвинтар, а трохи далі вогонь і колибу гуцулів-волярів. Ми підійшли до цієї колиби серед гавкотіння сторожних собак. Ця колиба була властиво тільки похилим і з одного боку відкритим дахом, що з другого боку доходив до землі. Вздовж цього даху чи колиби лежала довга колода, а за нею, по протилежному боці від даху горіла ватра. Нас зустрів старий гуцул, що був на стійці і пильнував

*) „пепічки" – це жартівлива назва для чехів.

вогню, псів і волів, що лежали за огорожею. Ми попросили його прийняти нас до схоронища та вогню.

Гуцули прийняли нас дуже ввічливо, а ті, що лежали під дахом, відсунулися і зробили нам місце. Ми розклалися і почали сушити наш перемоклий одяг і черевики. Почалася розмова, розпити, хто ми, звідки. Виявилося, що гуцули бачили нас здалека, як ми ішли з Боярина і зникли в лісі, в напрямі на чеський бік, однак не дивувалися, бо в тих часах багато українців переходило на чеський бік, а теж і вояки колишньої української бригади УГА, яка перейшла на Чехо-Словаччину після зайняття поляками західніх земель, приходили не раз додому на відвідини і „по шмаття", себто по білизну і одяг, як нам розказували гуцули-волярі. Вони оповідали нам теж, що незабаром по нашім переході за кордон приїхали до них на конях польські „пограничники", шукали за нами і питали про нас, однак дістали відповідь, що вони нас не бачили.

Гуцули розповідали теж, що пастушки з Боярина доносили до „пограничників" про всіх, кого побачили недалеко кордону, і за це діставали нагороду в грошах або у виді пачки тютюну. Мабуть, і пастушок Юра, який був зник з колиби на Боярині, пішов був, щоб нас прискаржити.

Втомлені дорогою, ми лягли на солому під дахом колиби і, хоч кусані немилосердно блохами, що нас обпали, заснули негайно. Десь над ранком нас збудило гавкання собак, вигуки гуцулів і неначе стрілянина. Гуцули пояснили нам, що нас усіх і маржину обступили вовки, і щоб їх відстрашити, вони кидали у вогонь ватри карабінові набої, які знаходили в окопах і землянках, залишені там австрійським військом у часі Першої світової війни. Ці набої вибухали в огні з гуком, а колода між вогнем та колибою мала хоронити їх (і нас) від випадкових пошкоджень. Цікаве було теж і те, що витресовані пси не залишали своїх стійок у кущах довкола колиби і тварин, а до вогню приходили, аж як засвітав ранок і гуцули їх покликали.

Вранці, по вмиванні та сніданку, ми зійшли на верх Сивулю (в. 1815)* в товаристві одного з гуцулів-волярів. Гуцул розповідав нам, що за Австрії вони мали право мати зброю—рушниці; поляки відібрали їм цю зброю, і тому вони вживали тільки запалені головні, щоб відганяти ведмедів та вовків, а вночі кидали набої у вогонь.

Наша дальша дорога не принесла нам більше пригод, а й погода устійнилася, і ми мали соняшний і погідний день до маршу в напрямі

*в. 1815 м.—5955.0 стіп

на Підлюте, почерез верхи Ігровище (в. 1807)*, Високу (в. 1805)*, Середню (в. 1639)* та безіменний на мапі верх 1334*.

Переходячи вже знайомим нам з другої мандрівки шляхом, ми зустрічали чимало звірини та завважили зимову гавру ведмедя.

У Підлютім ми зайшли до тамошнього пансіону, переночували і наступного дня від'їхали лісовою залізничкою до Брошнева, а далі до Стрия і хто куди домів.

Траса маршу третьої мандрівки становила приблизно 95 до 100 кілометрів повітряної лінії

---

*в. 1807 м. 5928.8 стіп
в. 1805 м. 5922.2 стіп
в. 1639 м. 5377.5 стіп
в.1334 м. 4376.8 стіп

Гуцул їде на торговицю.

ЧЕТВЕРТА МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

Підлюте—Бубнище—Маківка, 28 липня — 10 серпня 1925 року (Спогади Я. Весоловського, О. Бойчука, І. Зубенка, П. Пясецького, Б. Окпиша і Б. Стернюка).

На цю мандрівку, яка закінчилася участю в Другій Крайовій Пластовій Зустрічі на Бубнищі і панахидою по поляглих Українських Січових Стрільцях на Маківці, вийшло сімох Лісових Чортів, а саме: Ярема Весоловський, Іван Зубенко, Богдан Окпиш, Богдан Стернюк, Петро (Пік) Пясецький, Осип Бойчук і ще один (ми забули хто).

Як попередньо, збірним місцем був Стрий і дім батьків Ярка, куди приїхали: Зубенко із Загіря біля Сянока і інші Лісові Чорти зі Львова.

У пізній вечір 28-го липня ми виїхали зі Стрия до Брошнева, а звідтам лісовою залізничкою до Підлютого, де в тому часі кінчився пластовий табір під проводом проф. Івана Чмоли, якого ми популярно звали „Чмоль". Ми загостили до цього табору і там заночували. Довідавшися, що на наступний день деякі учасники цього табору під проводом Чмоля йдуть на Крайову Пластову Зустріч у Бубнищі, ми вирішили не йти самим, а прилучитися до групи, яку вів Чмоль і яка складалася з яворівських пластунів.

І так 29 липня 1925 р. обидві наші пластові групи вирушили в дорогу, перейшли через Осмолоду і вийшли на верх Малий (в. 1516), що є початком гірського хребта Аршиця. В часі відпочинку на Малім Бодьо-Мужинок зробив спільну знімку яворівців і Лісових Чортів, і це єдина знімка, на підставі якої можемо устійнити особовий склад Лісових Чортів, що взяли участь у цій нашій мандрівці.

Четверта мандрівка ЛЧ: Підлюте - Бубнище - Маківка: ЛЧ таборують на хребті Аршиця 29 липня 1925. Зліва: Ярема Весоловський, Богдан Окпиш.
Знімав: І. Зубенко.

Дорога від верха Малий до верха Нерядів (в.1557) була незвичайно трудна, бо гірський хребет, яким провадив нас Чмоль, був порослий старою і густою косодеревиною.

Продираючися через цю косодеревину, ми раз-у-раз западали до пояса в гущу галуззя, що лягло по землі, ми ранили до чатиння коліна, дерли підколінки і викручували ноги. До того всього спричинилися чимало і наші наплечники, які придавляли нас, коли ми падали вперед, чи перешкоджали підвестися, коли ми похилялися взад.

Через ті труднощі в маршу ми посувалися вперед дуже повільно, швидко втомлялися, і треба було часто зупинятися для відпочинку. Того дня ми закінчили наш марш на верху Нерядів, розбили табір і заночували.

Дальша дорога від верха Нерядів до верха 1541 була, щоправда, легша, однак і далі не дозволяла нам на швидше просування.

Згідно з нашими мапами трохи нижче і рівнобіжно до хребта Аршиці повинен був проходити плай чи стежка, якою можна б іти вигідніше і швидше. Ми запропонували цю дорогу Чмолеві, однак він ніяк не хотів на це згодитися і сказав, що піде далі верхом Аршиці, а як ми не хочемо, то можемо відлучитися і знайти легшу дорогу. Чмоль запропонував нам тоді заклад: хто зайде раніше до Бубнища, чи яворівці під його проводом верхами, чи Лісові Чорти незнаною їм ще дорогою.

Ми пішли на заклад, і наші дороги розійшлися. Завзятий Чмоль

пішов зі своїми пластунами далі косодеревинним хребтом Аршиці, а Лісові Чорти зійшли вниз, по північному боці Аршиці, не більше як яких двісті кроків, і дійсно натрапили на вузьку стежку, що йшла рівнобіжно до верха чи пак хребта Аршиці.

Втомлені дводенним продиранням через косодеревину, ми не дуже поспішали, бо знали, що Чмоль ніяк не може нас випередити. Дійшовши під верх 1589, ми покинули наш плай і, спинаючися по великих і мохом порослих каменюках та продираючися між бурями повваленими і громами розторощеними ствбурами старих чмерек та ялиць, ми вийшли на верх хребта Аршищі.

З вершка Ґорґана Ілемського розгортався чудовий вид на північні долини підніжжя Карпат та на південь, на верхів'я Карпатської України, вид, що залишився назавжди в нашій пам'яті.

Однак ми не мали змоги зупинитися довше на верху та любуватися красою наших Карпат, бо міцний і холодний вітер не дозволяв на довшу зупинку, а й небо починало хмаритися, неначе на дощ і бурю. Ми зійшли знов униз до нашої доріжки і, підшукавши затишне місце, почали розтаборюватися, розбивати наніч шатра та будувати кухню з кам'яних плит.

І добре зробили, бо небавом надійшла буря-громовиця, якої ми ще ніколи в Карпатах не бачили і не пережили. Небо покрилося суцільно чорними хмарами, кругом нас настала темрява. Блискавки раз-у-раз продирали небо, а громи безупинно вдаряли у верхи Аршиці, розторощуючи дерева і стовбури та вдаряючи у скелясте верхів'я гори, аж пил підіймався вгору, неначе при ударі гарматніх стрілен.

Наступного дня вранці ми покинули хребет Аршиці та Ілемський Ґорґан і пішли далі нашим дотеперішнім плаєм, який повів нас почерез верх Комарок (в. 1190), Розколиська (в. 1060) та Соколів (в. 934). Перейшовши річку Свічу і почерез верх Лису (в.1156) ми дійшли до місцевости Мізунь.

Особливих пригод в часі цієї мандрівки ми не мали. Ближче Підкарпаття ліси були більше прохідні, стежки ширші, дорога не така тяжка. Мандруючи тими лісами і верхами, ми зустрічали щораз частіше людей, що йшли до своїх колиб, на сінокоси чи до домашніх тварин, що паслися на полонинах.

Тільки одна, трохи зворушлива зустріч залишилася в нашій пам'яті. У рідкому молодому лісі ми зустріли малого, босоногого пастушка, не старшого, як яких 9 чи 10 років, що сам один стеріг худоби. Він мав на собі тільки одну залоєну сорочину (казав, що це відганяє комах), підперезану ремінцем, а на голові мав якесь неокреслене накриття, ні то шапку, ні то капелюх.

З розмови з тим пастушком виявилося, що він сам один, що їжу приносить йому його сестра тільки раз у тиждень. З галуззя він збудував собі малу колибу, постелею були йому галузки хвої, а накриттям якась стара свитка. Коли ми спитали його, чи він не боїться вовків або ведмедя, то хлопчина сказав, що нічого не боїться, бо...„худібка мене не дасть"...

Між пастушком і тваринами, що він їх пас, витворилося якесь неначе людське співвідношення: він до них промовляв, як до людей, вони уважно дивились на нього і його слухали, з місця на місце він їх не переганяв, а сам ішов наперед, кликав їх за собою, і вони йшли за ним крок у крок.

Тут ми зупинилися на відпочинок і нічліг, варили для себе і обдарили малого пастушка, чим могли.

З Мізуня ми не пішли вже далі верхами, а поспішали битою дорогою почерез Кальну, Церковну і Поляницю до Бубнища, маючи на увазі наш заклад з Чмолем.

Якою дорогою пішов тоді Чмоль зі своїми пластунами, нам не відомо, але як ми прийшли на пластову зустріч у Бубнищі, то Чмоля і його пластунів там ще не було, і ми виграли заклад.

Наступного дня прийшов до Бубнища й Чмоль, негайно зголосився у проводі зустрічі і просив віднотувати час, коли він прибув, бо, як казав: „...може, десь завтра прийдуть Лісові Чорти, з якими ми заклалися, хто прийде до Бубнища раніше"...

Коли ж Чмолеві сказали, що ми прийшли вже попереднього дня, то він був, як нам оповідали, дуже сердитий, і може тому, по закінченні зустрічі і в часі маршу на Маківку під його проводом, він доручив Лісовим Чортам іти на кінці походу і бути задньою сторожею. А може це було тільки виявом довір'я до Лісових Чортів, що ми належно забезпечимо зад походу та будемо пильнувати тих, що евентуально будуть відставати. Хто його знає, що Чмоль мав тоді на думці.

У Бубнищі ми застали вже біля двох сотень пластунів і пластунок, які приїхали на Другу Крайову Пластову Зустріч, що мала тривати від 5 до 10 серпня 1925 року, а між ними ми зустріли і чимало тих Лісових Чортів, що приїхали зі Львова. Очевидно, ми з'єдналися негайно і заклали наш власний підтабір, розбили шатра і збудували велику колибу з чатиння для тих, які не мали своїх шатер.

Завдяки досвідові, набутому у часі наших мандрівок, будова колиби пішла нам дуже справно і швидко: з дрючків ми зробили скелет прямокутної колиби, пов'язали дрючки ликом з кори, а боки і верх пошили малими галузками хвої на той лад, як селяни пошивали соломою дахи своїх хат. Посередині довшої стіни ми залишили отвір на вхід, над вхо-

Четверта мандрівка ЛЧ: Підлюте-Маківка. ЛЧ перед своїм шаласом на 2. Пл. Зустрічі на Бубнищі, серпень 1925. Зліва: Б. Кравців, Я. Весоловський, „Мурмурандо", Ю. Пясецький, І. Зубенко, П. Пясецький, Б. Окпиш, Р. Мармаш.

Четверта Мандрівка ЛЧ: Підлюте-Маківка. ЛЧ серед учасників 2. пл. зустрічі на Бубнищі 5-10 серпня 1925.

дом зробили з білої кори напис „Лісові Чорти“ і цілу колибу обкопали рівцем на випадок дощу.

Наша колиба здала свій іспит: вночі надійшла велика буря зі зливним дощем та сильним вітром, що позривав деякі шатра (головно пластунок) та позаносив їх у сусідні кущі. Однак наша колиба залишилася неторкненою, і всі, що в ній спали, не змокли ні крихітки. Про цю зустріч написав Осип Бойчук („Яйко“) у своїх друкованих спогадах, між іншим, таке:

...„Замітними подіями цієї зустрічі були: незвичайно міцна буря і злива вночі з 5-го на 6-го серпня, яка велику більшість учасників зустрічі позбавила даху над головою, і альпіністичний подвиг двох старших пластунів, які, спинаючися по прямовисній стіні височезної скелі, дісталися на її верх, зняли з нього австрійську чорно-жовту хоругвку, яка, завішена тірольцями в часі Першої світової війни, там була, і на її місце вивісили український прапорець (цей прапорець поляки пізніше зістрілили). Цими старшими пластунами були: один Чорноморець і один Лісовий Чорт“...

По закінченні зустрічі всі учасники під проводом Чмоля покинули Бубнище і пішли в напрямі на верх Ключ (в. 927), що був місцем боїв Українських Січових Стрільців з москалями в часі Першої світової війни. Цілий похід вийшов на верх гори Ключ і перемаршував перед вкопаною плитою з пропам'ятним написом: „А ми тую Червону Калину...“

З верха Ключ ми зійшли до річки Кам'янки і вздовж її бігу помаршували в напрямі на Лавочне і Карпатську Україну.

На лівому березі річки Кам'янки була стрімка скеля, що спускалася прямо до річки. На височині, може, якого другого поверху був викований на цій скелі, в місці недоступнім нізвідки, напис:

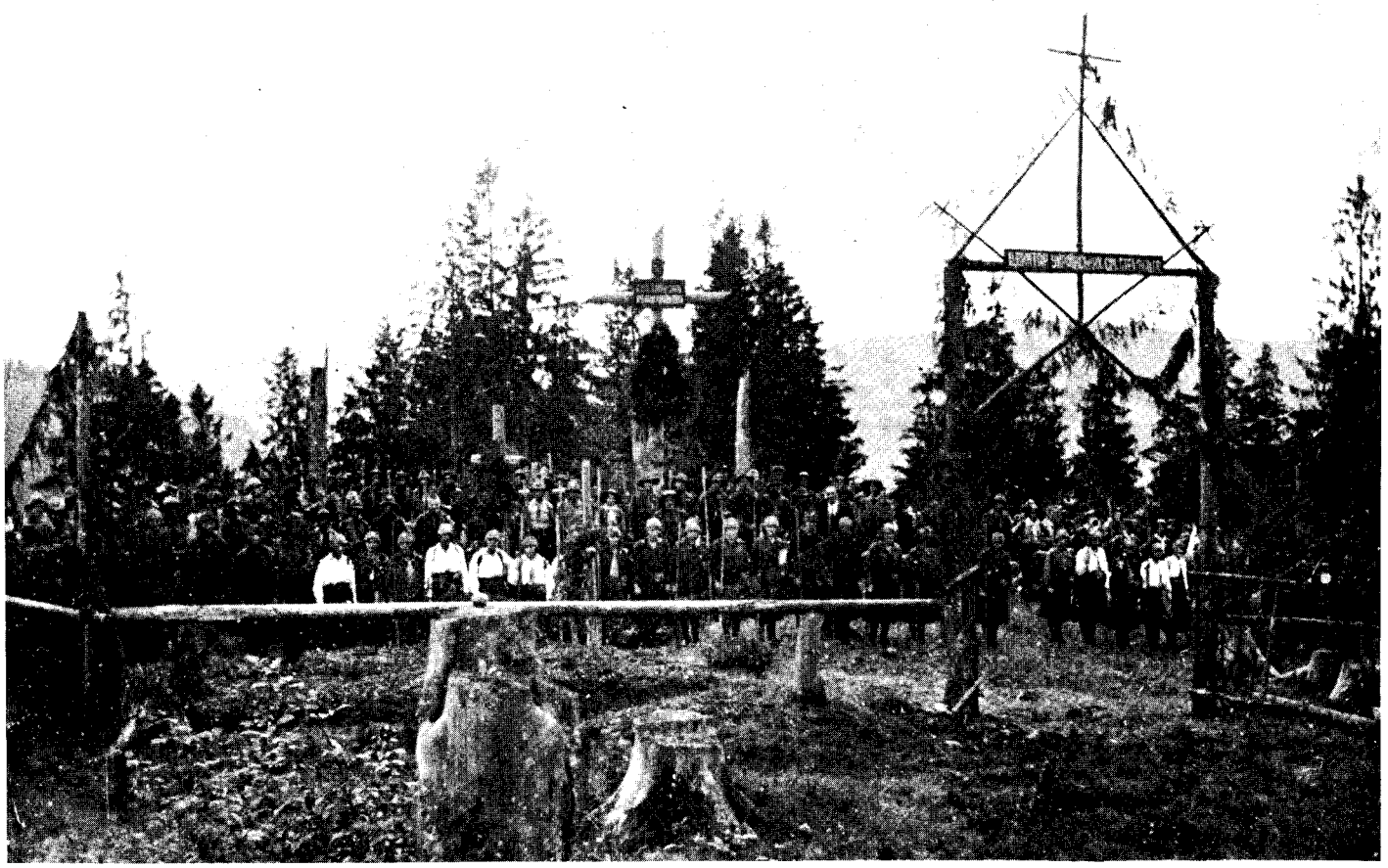
Машерують Стрільці Добровольці у кривавий тан
Визволяти братів українців з московських кайдан.

Букви напису були дуже великі і золочені. Дорога вздовж річки Кам'янки ішла її правим боком униз, до шосе Стрий-Сколє, і її правий берег був високий, так що з дороги було дуже добре видно цей напис на протилежній скелі.

Який кілометр перед тим написом Чмоль перегрупував усіх учасників зустрічі так, що всі йшли гуртками: наперед провідник, за ним дві трійки. Тоді ще всі носили палиці. Вів похід сам Чмоль, і коли доходили до того напису, він скомандував „уліво глянь!“ і „почесть дай!“ палицями. Гуртки ішли у відступах 12 кроків один за одним, так що випав величавий похід.

Польська поліція знала вже про нашу зустріч у Бубнищі і про те, що ми звідтам вийшли, однак не знала, куди ми далі підемо, і тому, як доходили до нас пізніші відомості, поліція зробила заставу на північ від Демні, мабуть, десь біля Синевідська, щоб нас спинити. Коли ж зорієнтувалися, що ми вийшли біля Демні і пішли на південь, було вже запізно, і ми без перешкод дійшли до Сколього, де зупинилися на відпочинок.

Поява великої кількости пластунів і пластунок у Сколім викликала сенсацію серед місцевого населення, а поліція не дозволила нам іти далі зорганізованим порядком і маршовими колонами, а тому ми мусіли іти далі окремими групами в напрямі на Тухлю. У Тухлі зустрінув нас син пароха села Головецько і сказав, що нормальна дорога з Тухлі на Маківку забльокована польською поліцією, яка стримує всіх, хто

Четверта мандрівка ЛЧ: Підлюте-Маківка. ЛЧ серед учасників панахиди на цвинтарі УСС на горі Маківка, серпень 1925.

Четверта мандрівка ЛЧ: Підлюте-Маківка. Польська поліція між учасниками панахиди на цвинтарі УСС на горі Маківка, серпень 1925.

йде на Маківку. Тому, за його порадою, ми пішли далі, залишили Маківку ліворуч, пішли вздовж потока Головчанка і вийшли на Маківку з півдня, від сторони села Головецько.

На Маківці було вже чимало українських громадян з різних місцевостей і група пластунів, яка вже перед нашим приходом на Маківці таборувала і поправляла стрілецькі могили. Негайно по нашім приході пластуни і пластунки, під командою Чмоля, взялися до остаточного порядкування могил, а Чмоль сам виготовив таблицю з написом: „Спіть, хлопці, спіть, про волю-долю тихо сніть", яку завішено на високому березовому хресті на стрілецькім цвинтарі.

На Маківці, а то й пізніше як Чмоль, так і Сірий Лев мали прикрості з поліцією, однак остаточно все відбулося без зударів, і відслужено належно панахиду на стрілецькому цвинтарі.

Після панахиди всі пластуни і пластунки пішли походом почерез Тухлю до м. Сколє, щоб звідтам поїхати поїздом домів.

На наказ Чмоля Лісові Чорти йшли тим разом на чолі походу. У Тухлі, біля поліційної станиці, поліція заступила нам дорогу з багнетами на крісах і зупинила похід. Дурний комендант поліційної стани-

ці почав питати нас, куди йдемо і скільки нас. Пік, який ішов у першій чвірці Лісових Чортів, на питання скільки нас відповів: „Порахуйте собі наші хустки, скільки хусток—стільки й нас". (Ми носили тоді не краватки, а хустки.) Це так розсердило коменданта поліції, що він хотів кількох нас взяти на станицю, але як за нами рушили всі, то він не знав, що робити, і казав нам іти далі.

Так ми дійшли до Сколього і звідтам поїхали поїздом додому.

До спогаду: „Четверта Мандрівка Лісових Чортів".

Висота верхів гір в метрах і стопах:

Верх:

Малий	(в. 1516 м.)	—	4974.0 стіп
Нерядів	(в. 1551 м.)	—	5089.0 стіп
безіменний верх	(в. 1541 м.)	—	5056.0 стіп
безіменний верх	(в. 1589 м.)	—	5213.5 стіп
Комарок	(в. 1190 м.)	—	3904.4 стіп
Розколиська . . .	(в. 1060 м.)	—	3477.8 стіп
Лиса	(в. 1156 м.)	—	3792.8 стіп
Ключ	(в. 927 м.)	—	3041.5 стіп
Соколів	(в. 934 м.)	—	3064.5 стіп

П. Пясецький

ОБЛАСНИЙ ПЛАСТОВИЙ ТАБІР на Соколі 1926 року

(Спогади Петра Пясецького, Степана Щуровського і Володимира Масюка)

Згадує Пік:

Столові добра українсько-католицької * Галицької Митрополії, себто маєтність Перегінсько, були в частині Карпат „Горґани", в повіті Долина. Самого тільки лісу в тій маєтності було 32 тисячі гектарів. Крізь маєтність пробігає рвучка і дуже студена ріка Лімниця. Вздовж Лімниці, на її берегах, були невеликі скупчення приватних хат, але в більшості це були митрополичі будинки, про які буде мова у цих спогадах.

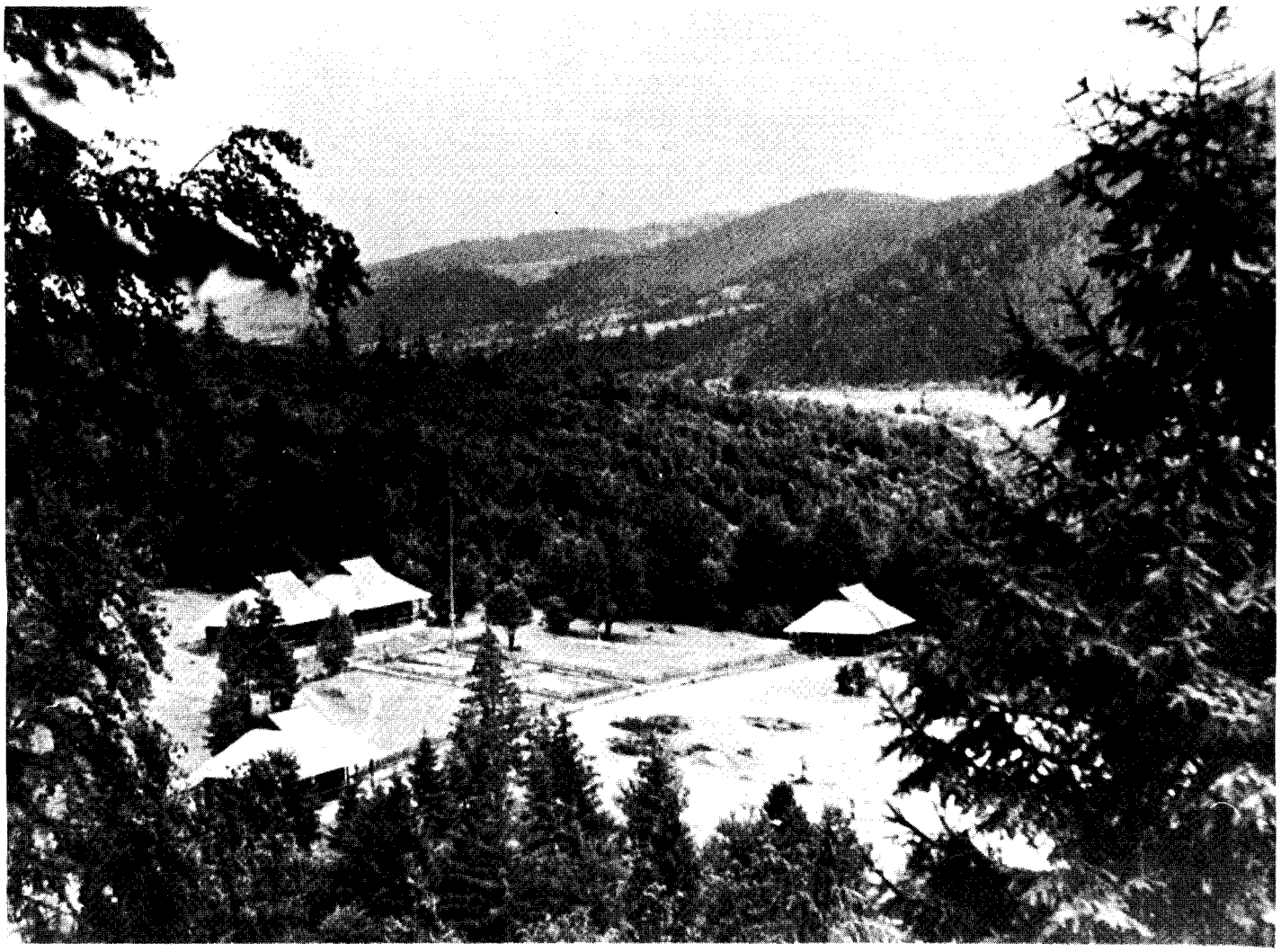
У 1924 році „на Кам'янці" біля Підлютого, за дозволом митрополії, відбувся обласний вишкільний пластовий табір. Комендантом цього табору був учитель яворівської гімназії—Іван Чмола, колишній полковник Січових Стрільців з Білої Церкви. У Пласті скавтмастер Чмола мав порекло „Чмоль", і так будемо його звати у цих спогадах.

Обозним табору на Кам'янці був ст. пл. Андрій Охримович, а до булави табору входили члени тодішнього гуртка „Вовки": львів'яни Богдан Стернюк, Юрко Старосольський, Степан Рожанковський і яворівець Володимир Масюк. Всі вони згодом стали Лісовими Чортами.

Докладніші спогади про табори на Кам'янці зберігаються в архіві Лісових Чортів, в актах „Табори на Кам'янці".

---

* тоді „греко-католицької"

Пластовий табір на Соколі біля Підлютого: загальний вид на табір, 1926.

На приміщення табору пластуни дістали від митрополії стару стаю (стайню), в якій колись стояли коні, що довозили дерево з лісів до залізнички. Цю стаю пластуни прибрали так, що вона зовсім добре надавалася на мешкальне приміщення для пластового табору.

Табір на Кам'янці відвідав адміністратор митрополичих дібр, отець митрат Тит Євгеній Войнаровський-Столобут, великий приятель і добродій пластової молоді. Він так захопився відновленим і впорядкованим видом стаї, що обіцяв скавтм. Чмолі випросити в митрополита якусь площу для постійного приміщення пластових таборів. Отець митрат дотримався своєї обіцянки, і коли Верховна Пластова Команда внесла формальне прохання до центральної адміністрації столових

дібр Української Католицької Митрополії, то справу прихильно полагоджено.

Задум придбати постійний пластовий табір жеврів у головах Лісових Чортів уже віддавна, ще з часів їхніх мандрівок у Карпати в рр. 1922 до 1924. І тепер, користаючи з прихильности митрополії, Лісові Чорти постановили включитися в цю, як сьогодні ми звемо спільну дію Фамілії. Одночасно з офіційним проханням верховного пластового проводу Ярема Весоловський пішов у делеґації до о. митрата Войнаровського і полк. Мельника, що був тоді шефом лісництва в центральній адміністрації, з усним проханням прихильно полагодити справу і з'ясуванням пекучої потреби для Пласту мати свій власний і постійний вишкільний пластовий табір. Це був перший крок Лісових Чортів щодо організації і здійснення пляну будови хлоп'ячого табору на Соколі.

У висліді заходів Верховної Пластової Команди та інтервенції отця митрата Войнаровського і полк. Мельника, митрополит Андрій граф Шептицький подарував площу під будову пластового табору і дозволив рубати в лісі, де постане табір, стільки дерева, скільки його буде треба на будову куренів.

По одержанні дозволу від митрополита виїхала комісія центральної адміністрації на чолі з полк. Мельником до Підлютого, щоб вибрати відповідне місце. Хто від пластунів був делеґатом до цієї комісії—вже не пам'ятаємо. Все те діялось восени 1924 року.

Взимі з 1924 на 1925 рік Лісові Чорти починають гарячкову підготовку: ті, що були на студіях у Данцінґу, підготовляють детальні організаційні пляни, Юрко Пясецький рисує пляни куренів у гуцульському стилі, у Львові я, себто Пік, координую всі заходи та тримаю постійний зв'язок з Верховною Пластовою Командою, з митрополією та всіма фаміліянтами. Іде теж листування з Чмолем, який має бути комендантом цього першого табору на Соколі.

На весну 1925 року ми два, себто Степан Щуровський і я—Пік, поїхали з доручення Верховної Пластової Команди до Перегінська, до директора митрополичих дібр Зальца і до інж. Володимира Кисілевського, надлісничого в Осмолоді. Вони обидва давали безпосередні розпорядження лісовій службі щодо вирубки дерева на будову табору і діставали для табору порізане дерево з тартаку Ґлезінґера у Брошневі. Там ми побували два чи три дні.

Під час побуту у Підлютім ми побували в домі родини Чапельських. Радник Ілярій Чапельський, що мав віллю на Кам'янці, наш добрий знайомий, поміг нам списати умову з каменярськими майстрами Кордасевичами. Вони—це батько і два сини, високі, кремезні, атлетичної будови мужчини. Вони будували фундаменти під чотири таборові будинки-курені.

А як почалася будова, то й тоді треба було постійно йти зі справами до полк. Мельника або й до о. митрата Войнаровського. Не була це така легка справа, бо о. митрат був заєдно дуже зайнятий важливими справами митрополії, і тяжко було до нього дістатися навіть і мені, хоч я жив у Юрі і був добре обізнаний з усіма „ходами"... До моменту, коли о. митрат був уже по Божественній Літургії і по каві та папіросці, не вільно було навіть заговорити до нього. Було б усе пропало! А по каві швидко виходив з хати у справах, і знова пропало. Треба було так діяти: пильнувати, як о. митрат ітиме з церкви до хати. Тоді я ставав у коридорі, в певній віддалі від його мешкання, і чекав. Отець митрат увійшов у коридор, глянув на мене і питає: Ти до мене? —Так,—кажу. Ходи! — Я йду за ним тихо без слова. Отець митрат веде мене до їдальні і каже: Сідай! До кузинки Леонці звертається тоді і каже: Принеси дві кави! Наступає смертельна мовчанка аж до покінчення кави. В певнім моменті питає: Кажи, чого хочеш! Представляю всі клопоти з будовою, треба більше матеріялу не лише з лісу, але й з тартаку і т. п. Отець митрат бере тоді картку паперу і пише кілька слів до полк. Мельника, давши згоду на все, чого прошу. Дякую і від о. митрата іду просто до полк. Мельника, щоб до кінця поладнати справу. Полк. Мельник вже тоді листовно давав доручення до управи митрополичих дібр у Перегінську, що треба зробити, щоб задовольнити наше прохання і наші потреби у зв'язку з будовою.

По лісово-чортівській лінії організація табору діяла ось-так! Восени 1924 року Ярко Весоловський доручив Юркові Пясецькому поїхати в терен і зробити поміри площі та виготовити мапу враз з лініями височин. Взимі 1924/25, як вже попередньо згадано, Юрко виготовив пляни будинків враз із їх розміщенням на площі. Плян був на чотири будинки, а саме: будинок для проводу табору, лікаря і кімнати хворих, будинок для кухні та магазину і два мешкальні будинки-курені. На кам'яних фундаментах построєно будинки з кругляків, а шпари між кругляками натикано щільно мохом. Дахи будинків були криті дерев'яними гонтами. Знімка тих чотирьох будинків є в пластовому альбомі, що його виготовив Михайло Пежанський з нагоди 50-ліття Пласту.

Нагляд над будовою куренів, згідно з плянами Юрка, Ярко доручив мені, себто Пікові, а також доручив усі справи, зв'язані з організацією і адміністрацією табору. Це доручення я дістав раз тому, що я жив у св. Юрі, а подруге тому, що я був тоді Маршалком, який у час неприсутности Люципера очолював і вів курінь Лісових Чортів. У той час „Люципер" Ярко був на студіях у Данціґу і тому не мав змоги діяти безпосередньо на терені Львова.

Всі свої побажання у таборових справах Ярко писав з Данціґу до мене, і ми з Фамілією ЛЧ виконували все точно і на час.

Степан Щуровський став референтом постачання. Енергійний, підприємчивий, з неперевершеним купецьким хистом.

Богдан Стернюк прийняв діловодство скарбника і книговода табору.

„Коржик"—перший „хвостик" Лісових Чортів—займався висилкою повідомлень і збирав зголошення до табору, які враз із оплатою передавав скарбникові.

І прийшов славний 1926 рік!

Над описом цього першого табору на Соколі в 1926 році треба спинитися довше. В пізніших роках праця і вишкіл не різнилися від того, як було в першому таборі. Різниця була лиш та, що в пізніших таборах фізична праця не була така тяжка, бо будова куренів і нівеляція площі були вже закінчені в 1926 році.

9. Табір УПЮ-ів на Соколі: земні роботи на спортовій площі, 1926: На задньому плані посередині атлетскавтм. Волинець.

Табір УПЮ-ів на Соколі:
таборовики ставлять входову браму до табору, 1926. Кмдт. І. Чмола в пл. капелюсі перед лівим стовпом брами.

Верховна Пластова Команда (у скороченні В. П. К.) вислала мене з початком травня 1926 року до Підлютого, щоб на місці пильнувати робіт при будові табору. Я примістився тоді у побережника Кульмана на Остодорі. На цю виправу ВПК асигнувала 130 золотих, що було рівнозначним із сьогоднішніми 130 долярами.

Мені до помочі прислав Чмоль з Яворова пластуна Володимира Станька. Ми помагали майстрам і полагоджували справи в адміністра-

ції митрополичих дібр. В половині чи з кінцем червня майстри і будівельники вимагали, щоб привезти ґонти на покриття дахів. Я і Станько пішли до інж. Кисілевського, щоб наказав доставу ґонтів до табору на Соколі. Інж. Кисілевський відповів, що ґонти треба насамперед пов'язати в „бунти" і щойно тоді завантажити їх на „льори", себто відкриті залізничі вагони. Тоді залізничка, коли їхатиме вділ, забере ці „льори" з ґонтами. Ми просили інж. Кисілевського, щоб післав робітників виконати цю роботу. Відповідь була: „Тепер у лісі повно роботи, робітників не можу дати. Натомість бачу, що ви обидва не маєте що робити і можете з успіхом це виконати! Тож не гайте часу!.." Як непишні, без слова протесту, ми пішли на нашу квартиру, взяли наплечники, купили хліба, сала, ковбаси, чаю і, забравши наші менажки, почимчикували на Різарню (приблизно 2 години ходу) на південь від Осмолоди. Два або три дні ми в'язали ґонти в бунти дротами, аж кров текла з рук. Навантажили льори і на тих льорах з ґонтами ми з'їхали на Сокіл.

За той час, як ми були в лісі і в'язали ґонти, прийшло на Сокіл пішки з Яворова 10 пластунів з Чмолем на чолі. Тоді вже всі разом ми розвантажили льори і поносили на плечах ґонти нагору до табору.

День пізніше прийшли пластуни зі Стрия, також біля 10 душ, і так постала „робоча пластова команда". Провідником цієї бригади став Айхлер, який знався на роботі, бо його батько був столярем. А роботи

Табір УПЮ-ів на Соколі: група таборовиків при дороговказі після закінченої праці, 1926.

було ще багато. Хоч кухонний будинок і перший курінь були майже готові, то зате другий курінь і курінь проводу вимагали ще багато праці, треба було побити дах гонтами, вставити підлоги, поробити віконниці і причі до спання.

Айхлерові помагали пластуни Новицький і Савка, окремі завдання мав яворівець ст. пл. Володимир Масюк—пізніше Л.Ч.

Ось що пише Масюк у своїх спогадах про побут на Соколі:

...„У день приїзду таборовиків, старанням Ярка і на його доручення, хтось зі стриян привіз два військові телефонічні апарати на сухі батерії, а в таборі був уже великий апарат, мабуть, уживаний при залізницях на мокрі батерії, і кілька звоїв дроту. Я підійшов до цього краму і став розглядати. Побачив це Ярко, підійшов до мене і голосом обозного спитав: „Ти розумієшся на тому?" Відповідаю: „Трохи", бо бачив, як українські жовніри тягнули телефонічну лінію з Яворова до Віжомлі. Я за ними біг пару кілометрів і бачив, як вони по затягненні дротів що якийсь кілометр випробовували лінію. Вони ставили апарат, кінець дроту, що виставав зі звою, залучували до одної шрубки апарату, а другу шрубку апарату лучили з багнетом, що його вбивали в землю замість другої лінії, і тоді викликали централю в касарні.

„Все те стало мені тепер перед очима, і коли я сказав „трохи", то Ярко прийняв це за „досконало" і каже: „Заклади лінію від стійкової будки вдолі до першого куреня". Наказ! Взялися ми зараз з Айхлером до роботи, почали здолу. Розтягнули по смереках дріт і заклали одну лінію, а другу шрубу получили зі землею і залучили один апарат нагорі, а другий вдолі. Я кручу корбу до Айхлера—не йде! Зійшлися ми разом і радимо, де клопіт. Заглядаємо, чи є батерії і які вони; та батерій взагалі не було. Взяли ми батерії зі своїх лямпок, залучили. Грає, але слабко. Вирішили затягнути другу лінію. Махом зробили. Зовсім добре. Пізніше я вже якось змонтував цей великий апарат, щоб дати його Чмолеві.

„На закінчення табору, під час Божественної Літургії, ми обидва з Айхлером були асистентами хорунжого, себто підхорунжими.

„День перед закінченням і посвяченням табору і перед приїздом пластунок закликав мене до себе Чмоль і каже: „Кухар митрополита захворів, і ми мусимо зараз післати нашого кухаря Мазепу, щоб його замінив, а ти підеш на його місце за кухаря, поки кухар митрополита виздоровіє або приїде новий". Я занімів, а потім вибухнув: „Пане професоре! Я не можу, я не вмію, я ніколи не думав про це!" Та Чмоль засміявся і каже: „То не була б ніяка штука, якби ти вмів, але от подумати тобі, як то зробити—то варта! Ти варив і вмів варити на 15, то чому не можеш зварити на кухні на 120? А втім чого нам говорити; де я візьму когось іншого, де пошукаю, а про тебе я знаю, що ти вмієш, і вірю,

Табір УПЮ-ів на Соколі: польська поліція при вході до табору, 1926.

що даси собі раду. Іди до кухні, бо Мазепа мусить зараз відійти, порадься ще його". Я взяв себе в руки, сказав СКОБ! і пішов. Перебрав від Мазепи „службу". Вечеря вже варилася. Час біжить, здається, вже зварене, ще лиш набрати в баняки і підготовити видачу. Тимчасом уже бачу,що збірка до вечері зроблена, і підходить довгий вуж під кухню. Руки затряслися, а в добавку 120 менажок почали бубнити. Коли стоїш у ряді, то така музика навіть приємна і ти долучаєшся до тої оркестри, але коли ти по другім боці барикади, то так, якби тобі по голові тарахкав. Сон мене не брав тієї ночі. Встав, ще заки мене збудили. Приготовив усе, запалив, варю воду на какао. Розпустив какао, залив свіжим молоком і жду, щоб закипіло, але щоб не збігло. Хлопцям кажу пильнувати вогню, щоб зараз його вигорнули, як закипить. Хочу подивитися, яка ситуація. Замість зняти велику дерев'яну накривку, тягнучи до себе, я попхав від себе. Пара бухнула на ліве передрамено. Я вхопив за те місце правою долонею, і в долоні залишилася тонка шкірка. Вспів я ще сказати дижурному: „Вигорни вогонь і наливай какао в баняки" і побіг навпростець до Богдана Макарушки—таборового лікаря. Не йду на сходи, а щоб скоротити дорогу, заміряю на насип, аж чую: „А ти куди?" Підводжу голову: Сірий Лев стоїть на ґанку першого ку-

реня і оглядає табір вранці. Винувато кажу, показуючи руку, що спарив руку і йду до лікаря. „То йди сходами, не порушуй порядку". Зимна вода Сірого Лева помогла. Вже спокійно пішов довкола. Богдан намастив і зав'язав руку, і я пішов до кухні. Обід зварив і видав спокійно. По обіді приходить Щуровський і каже: На вечерю треба зварити трохи більше, але то не клопіт. Завтра починається зустріч, я купив у Кульмана телятко. Його треба ввечері привезти від Кульмана. Кажи Грицаєві конюшому (пізніше полковник УПА), нехай запряже коня, і поїдь з ним. Увечорі треба теля зарізати і зняти шкіру, щоб через ніч у магазині стужіло".

„Увечорі ми обидва з Грицаєм забрали телятко, зв'язали ноги, поклали на тарадайку і веземо таки тором. Говоримо щось, але мені світ не милий, бо теляти я не заріжу і думаю,що в таборі того ніхто не зробить. Що тоді дати тій всій гебрі їсти? В таборі ми поклали телятко на траву біля кухні. Вже темніє. Воно мекає, а я мало не плачу. Аж тут бачу, хтось з долини прямує до кухні. Підійшов ближче—це ж Мазепа! Я його тоді малощо по руках не цілував. Він не знав мого душевного стану і спокійно каже: „Дрезиною* приїхав новий кухар. Я йому передав усе. А що у вас?" Розказав я йому усе, а він сміється. „Не журіться, ідіть спати, я зроблю все, а завтра прийдіть дещо помогти. Добраніч".

„По Божественній Літургії, під час пластової паради, я дістав з рук Сірого Лева, а також Айхлер, перше пластове відзначення за працю в курені, і друге пластове відзначення дістали також ми обидва за пластову поставу і зарадність в таборі.

„Був я ще в 1928 році в булаві табору на Соколі, але це вже без пригод.

„А на кінці найважливіше. Одного дня підійшов до мене і до Айхлера Пік і каже: „Слухайте, хлопці: чи ви вже думали, до котрого куреня ви підете як старші пластуни?" - „Ні, —кажемо—не думали, бо не було часу ще". - „Коли маєте охоту, то приймемо вас до обнюхання до нашого куреня".

„Того вечора, чи на другий, були „сходини" Лісових Чортів, які були в таборі, і на яких ми впросилися до куреня „Л. Ч." Чи живе Айхлер—не знаю. Був під Бродами як поручник артилерії. Я розпитував дивізійників, але ніхто мені не міг щонебудь сказати про нього.

„Рік 1926-ий—це був найкращий рік мого пластування".

Далі Пік:

* Дрезина - малий моторовий візок до їзди залізничим шляхом.

Пластовий табір на Соколі: посвячення табору 1926. Священики, зліва: о. Лициняк, ?, ?, о. Тит Войнаровський, ?, о. Патрило; говорить проповідь о. прелат Л. Куницький.

З цих спогадів Влодка Масюка бачимо, яким надзвичайним талантом незрівняного виховника визначався Чмоль. Він мав такий авторитет, що ніодному пластунові не ставало сміливости відказати Чмолеві, коли він чогось вимагав.

Пластуни зі Стрия, про яких вже згадано, привезли зі собою кобилу і возик на двох колесах для довозу харчів і всього, що для табору було потрібне. Цю кобилу купили Дада і Мортек Раки та пластун Конашевич на доручення обозного Ярка. Візок і кобилу купили в Стрию, а до табору привели її і візок Мортик Рак і Остап Савчинський. Славна була ця кобила! Горбата і худа, ледве стояла на ногах. Як тягнула возик з харчами на гору, то треба було помагати і попихати. Кажуть, що була знімка: посередині таборової площі стояла кобила, підпирана патиками, щоб не впала... Із звірят ми мали ще й пса „Вовка", що був нашим таборовим мізинчиком.

Коли вже всі таборовики прибули, з початком липня почався табір, який мав назву„Обласний Пластовий Табір". Командний склад у 1926 році: *комендант*—скавтмастер Іван Чмола; *обозний*—Ярко Весоловський; *писар*—Володимир Янів; *скарбник*—Богдан Стернюк; *інтендант*—Степан Щуровський; *лікар*—Богдан Макарушка; *начальник кухні*—Степан Салик; *листоноша*—Богдан Галайчук

Багато фаміліянтів було інструкторами впоряду, картографії, сигналізації, піонерства та інших вмілостей, що їх тільки в терені можна опанувати, потрібних до I, II і III пл. проб.

Табір на Соколі—це був табір вишкільний, піонірський, а передусім табір *праці*. Цей табір мав за завдання викінчити будову куренів, вирівняти площу спортового майдану, поставити щоглу для прапора, побудувати таборову браму при підніжжі таборової посілости, вартівничу будку, збудувати таборову „лятрину" та виконати багато інших піонерських робіт.

Програму зайнять для таборовиків укладав комендант Чмоль з обозним Ярком кожного вечора на наступний день, і її проголошували у ранньому наказі. Робили це вони без відбуття „пластового конґресу другого" з нездійсненими рекомендаціями, без філософських міркувань пластових психологів, соціологів та всяких інших психіятрів. Цілий день сходив на фізичних зайняттях, на тяжкій роботі. Зранку руханка, купання в Лімниці, що ломила кості, збірка, звіт, рання молитва, сніданок, праця, обідова перерва, знова праця, і так день за днем.

Зате в часі вечірнього дозвілля ми мали ватри і веселі програми, ніколи не приготовлювані, завжди імпровізовані. Веселі програми давали „Мурмурандо" і Пік.

Час-від-часу на спеціяльній ватрі вільно було висловлювати критику на відносини в таборі. По тижневі табору на такій ватрі пластун Стефуранчин з Коломиї вніс скаргу на Піка, що він говорить непристойні „глупства".*) Пластуни, що були на ватрі, вибухнули сміхом. А далі вніс протест проти тяжкої праці при вирівнюванні площі і сказав, що чотири години праці в день рішуче забагато! Наступного дня у наказі подано до відома, що „з нинішнім днем замість 4-ох годин праці при вирівнюванні площі встановлено 6 годин праці". Від того часу нікому й на гадку не приходило протестувати.

*) дурниці

Богдан Макарушка

МОЇ СПОМИНИ ПРО СОКІЛ і Фамілію ЛЧ в роках 1926 і 1927

Велика радість запанувала серед пластунів (або т. зв. пластової братії) у Львові, коли поширилася мила вістка, що наш національний добродій і меценат, митрополит Андрей Шептицький подарував (а точніше винаймив Пластові на 100 років за ціну одного золотого річно) площу в горах біля Підлютого, у своїх митрополичих добрах, де пластова молодь могла б відбувати свої літні табори. Площа, призначена на приміщення табору, була на горі „Сокіл". Опіку над тим надзвичайно щедро дарованим майном перебрало „Товариство Охорони Дітей і Опіки над Молоддю", яке завжди матеріяльно і морально підтримувало Пласт. Лісові Чорти почали будову мешкальних куренів на тій площі, так що в 1926 році можна вже було організувати перший літній табір.

Розуміється, що наша Фамілія як найактивніший курінь у Львові негайно перебрала на себе обов'язок організації і проводу табору. Мене призначено перебрати обов'язки т. зв. „таборового лікаря", на що я з великою радістю згодився! Я тоді був ще лікар „без диплому", бо щойно перед несповна роком повернувся з Відня до Львова і якраз був у стадії нострифікації своїх відбутих у Відні студій та іспитів, однак уважав своїм обов'язком виконати прийняту на себе відповідальність якнайшвидше!

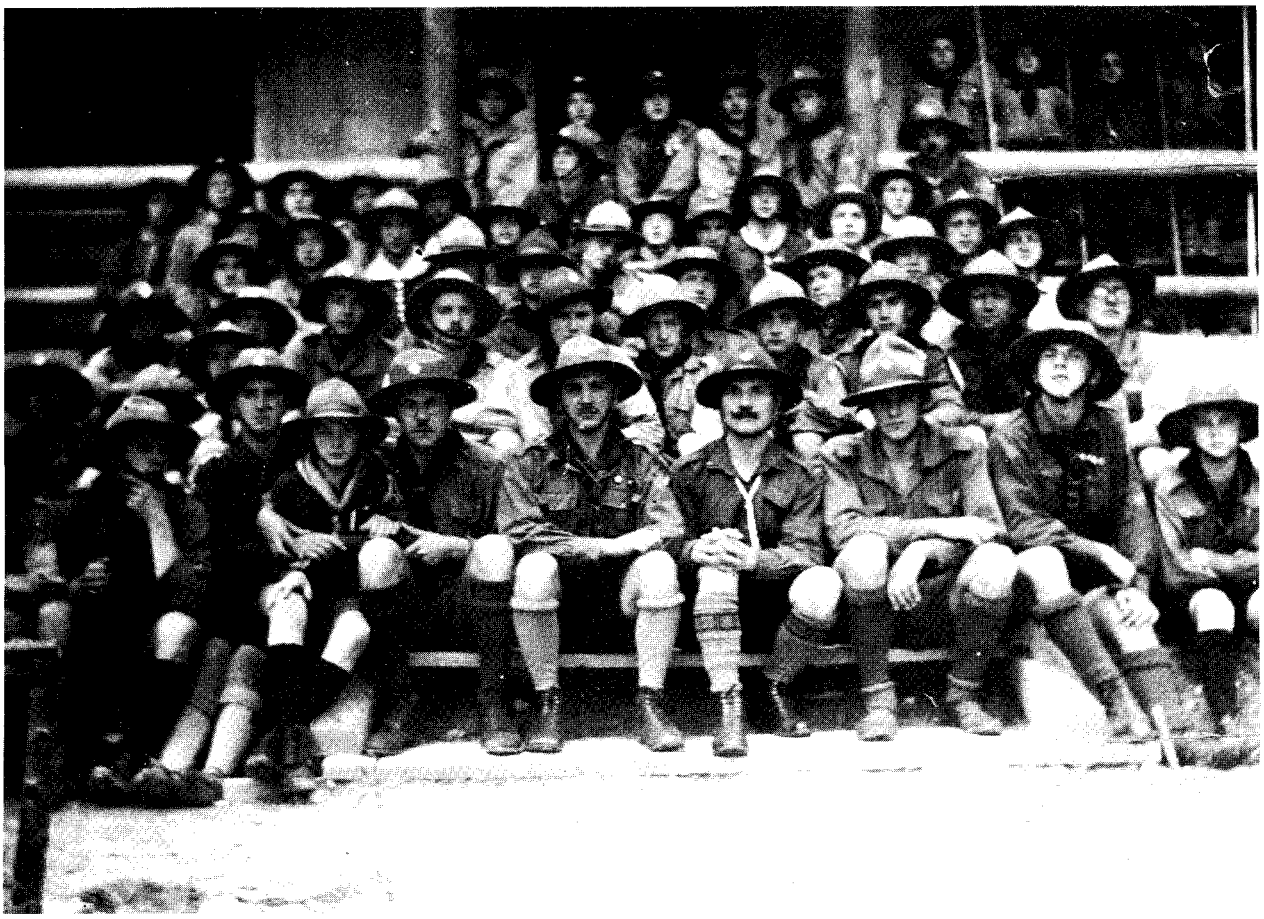
І так у перших днях липня 1926 року (тепер не пам'ятаю вже дати) „заспана" машина вузькоторової залізнички, яка курсувала між Осмолодою і Брошневом, запищала-засвистала і зупинилася при підніжжі гори „Сокіл". Вона тим разом тягнула на своїх „льорах" дуже надзвичайний у тій околиці „ладунок"—численних пластунів-юнаків, які

їхали відбувати свій перший літній табір, де мали вчитися пластових вмілостей і чеснот та гартувати свого пластового і національного духа! Поїзд станув, тарелі на льорах зударились і задзвеніли металевим стуком, рейки і колеса заскрипіли—і моментально з поїзду висипались пластуни в одностроях з наплечниками і пластовими палицями в руках. Машина весело засвистала, щаслива, що позбулась „тягару", і від'їхала в напрямі на Підлюте-Осмолоду. Ми швидко позбирали свої „манатки" і почали чимскоріше підходити під гору Сокіл, цікаві, як виглядає та призначена на табір площа. Підхід поміж деревами був досить стрімкий, але не довгий, і перед нашими очима з'явилася прекрасна розлога поляна, звернена до сонця, окружена зі всіх боків кущами та деревами, а на її вершині блищали до сонця два нові, досить великі мешкальні курені, мабуть у бойківському стилі. Наша цікавість була дуже приємно заспокоєна.

Курені були ще не цілком викінчені і не дуже придатні до вжитку, тому негайно всі, хто мав якінебудь столярські або теслярські здібності, рушили помагати викінчувати потрібні роботи. Всі інші помагали приносити потрібні будівельні матеріяли. Не пам'ятаю вже тепер, як довго ті роботи тривали, однак напевно знаю, що вже вкоротці підлоги були вставлені і курені були готові до вжитку!

На склоні площі був також будинок для приміщення проводу табору, а нижче—для кухні. Ще далі вділ ми сходили митися щоранку до потічка, який там перепливав і нижче впадав до Лімниці. Недалеко від рейок лісової залізнички построєно невеличку „входову браму до табору", біля якої збудовано будку для стійкового. Велику площу перед куренями, яка була дуже „спадиста", вирішено вирівняти, знівелювати, щоб зробити її більш придатною для наших потреб. Наш фаміліянт—Юрій Пясецький виготовив відповідні пляни, і почалась тяжка робота, до якої призначено обов'язково усіх учасників табору. Оскільки добре пригадую собі, ці роботи тривали на протязі обох літніх таборів у рр. 1926 і 1927. Дуже помічним у тих працях був добре знаний українському суспільству силач, тяжкий атлет Волинець. Він виступав у Львові у цілім ряді тяжкоатлетичних змагань, здобуваючи багато перемог, і тим здобув собі велику популярність, головно серед жіноцтва, яке подивляло його гарно розвинену поставу і сильні м'язи. Він був великим приятелем пластової молоді і приїхав на табір помагати нам, чим міг. Він двигав величезне каміння-брили та перекидав їх з місця на місце в міру потреби, а захоплені юнаки подивляли його силу.

І так то в роках 1926 і 1927 я провів один місяць у літніх пластових таборах, серед прекрасної природи, веселої пластової молоді та дорогих друзів „фаміліянтів", виконуючи там обов'язки таборового лікаря. Серед таборових зайнять час минав блискавично швидко, і не хотілось

Табір УПЮ-ів на Соколі: кмдт. Поліха з булавою і таборовиками, 1927.
У 1. ряді посередині, з вусами: кмдт. Поліха; наліво від нього в 1. ряді: Р. Файґель ЛЧ, обозний; „Мурмурандо" ЛЧ, ?, С. Рожанковський ЛЧ, в 2. ряді В. Масюк ЛЧ, Р. Барановський ЛЧ, П. Пясецький ЛЧ; направо від коменданта Поліхи в 1. ряді: Б. Макарушка ЛЧ, М. Печерський; в 2. ряді: Ю. Старосольський ЛЧ, Ю. Цегельський ЛЧ, ?, А. Охримович ЛЧ.

вірити, що от-от уже зближається кінець табору! Мої обов'язки (які я, зрештою, сам на себе наклав) були такі:

1. — Оглядини всіх учасників табору зараз на самім початку і закладення картотеки.
2. — Здоровельна опіка, яка полягала на тому, щоб не дозволяти на надмірні спортові чи фізичні напруження тим, хто були фізично не дуже здібні до того.
3. — В міру потреби лікування хворих чи фізично пошкоджених або зранених та ізоляція підозрілих у інфекційних чи заразливих хворобах.

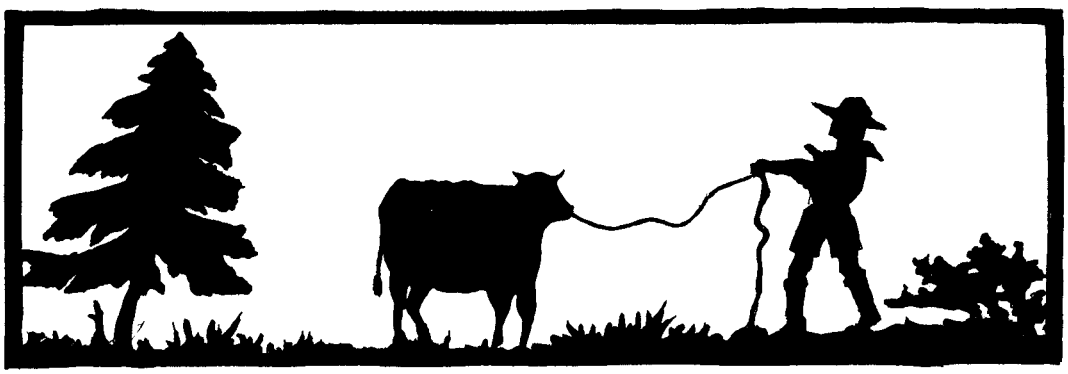
4. — Санітарний нагляд над кухнею, щоб усе було згідне з санітарними приписами та здоровельними принципами гігієни.
5. — Ведення курсів першої допомоги і рятівництва. Курси відбувалися на вільнім повітрі, на розлогій поляні, окруженій кущами, і назагал втішалися численною участю таборовиків. Я старався навчити їх теоретично і практично всього того, чого вимагалося до пластових іспитів. Крім того, я старався ознайомити учасників із правилами загальної, особистої гігієни, а також подавав загальні відомості з ділянки медицини, подаючи найважливіші прояви деяких „посполитих" хвороб. Із ставлених численних запитів я міг ствердити, що зацікавлення моїми викладами було велике. А ще більш приємно було мені ствердити кілька років пізніше, що кілька учасників моїх курсів вибрали медичні студії і стали лікарями!

Назагал ми мали щастя, що не було поважних захворінь, не було інфекційних хвороб ані шлунково-кишкових затроєнь. Трапився тільки один поважний випадок, який загрожував життю! Був у таборі молоденький юнак Орест Питляр, син нотаря з Тернополя, мабуть одинак, який дуже любив суничкн. Він присів під кущиком, де вже червоніли дозрілі суничкн, і почав їх зривати. Однак не завважив, що з другого боку кущика чатувала їдовита гадюка, т. зв. „мідянка", яка хотіла відігнати влізливого інтруза і вколола його в палець! Стався великий рух. На щастя, я був дуже близько, тож негайно розтяв затроєний палець, рану здезинфекував і забезпечив, руку тісно перев'язав, щоб їдь не мандрувала з кров'ю, дав йому напитися трішки алькоголю і негайно помандрував з ним до Підлютого, де була лікарка д-р Туна-Надрагова: я хотів упевнитися, що зробив усе, що потреба. Вона потвердила, що не можна більше нічого зробити на місці, і відправила його до лічниці до Львова. Там йому дали ін'єкцію „пропідону", тоді загально вживаного лікарства для охорони перед інфекціями, —і відпустили його. Ніякі більше прояви затроєння не з'явилися. Так закінчилася щасливо прикра пригода з їдовитою гадючкою. Однак хто знає, чи Питляр не мав якого „потягу" до гадючок, бо після Другої світової війни він виемігрував до Австралії, де живуть куди більше їдовиті гадюки, чим у нас у „старім краю". Не знаю, чи він мав там які пригоди з ними, однак я бачив його, коли він приїхав на сталий побут сюди до США.

Ще одну не дуже звичайну пригоду хочу описати. У нашій таборовій аптечці ми не мали дуже багато лікарств і перев'язочного матеріялу, тож треба було ощаджувати все. Не так, як тут, що все є „діспозабл" і по вжитті викидається. Коли ми зужили довгий, 10-метровий бандаж, то його прали і розвішували на кущах сушити на

сонці. Корова, яку пастушок пригнав пастися недалеко нашого табору, хотіла, видно, спробувати, як бандаж смакує, і почала його їсти. Хтось із юнаків зауважив, що їй висить ще з писка яких 2 метри бандажу. Нам пощастило лагідно до неї приступити, і ми почали витягати бандаж. Добре, що бандаж був ще у її першім шлунку, тож нам пощастило його витягнути. Шкода, що ми не мали фільмового апарату, щоб увіковічнити ту надзвичайну подію. У всякому разі і корова і бандаж були врятовані, тільки бандаж треба було ще раз прати і сушити!

Найбільш незабутньою, радісною подією в часі таборування були відвідини в таборі нашого мецената і добродія—митрополита Андрея. Як тільки ми довідались про заповіджені відвідини, то негайно почалось інтенсивні приготування до важливої події. Найтяжча проблема була: Як „дістати" його нагору до табору? Всім нам було відомо, що він хворів на дуже прикру хворобу ніг, яка майже не дозволяла йому ходити. Вивезти його нагору до табору було неможливо через брак відповідної дороги, тож єдина можливість була: „винести"! Для тієї мети збудовано велику, широку, вигідну „лектику". До обидвох боків лектики прикріплено два міцні, довгі дрючки так, щоб 12-ох пластунів могли її вигідно нести. Кожний був би радо зголосився до виконання того милого завдання, однак вибрано тільки „найсильніших". І так нам удалось дістати нашого добродія у наше пластове коло. Радість і захоплення, які запанували серед „пластової братії" з того приводу, годі мені описати словами...! Ми всі мали нагоду бути так дуже близько коло нього, слухати його слів та дивитися йому просто в лице! А те його лице було дійсно незвичайне—таке дуже гарне, миле, вічно усміхнене, а очі впрост прекрасні! Хто дивився в його лице, той відчував, що тілом проходило якесь незвичайне дрижання, а душа немов наповнювалась якимось „надземським" надхненням. Цього вже ніколи в житті не забути!

Мирослав Раковський

П'ЯТА МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

Із Сокола до Ворохти, 3 - 6 серпня 1927 р.

Передо мною п'ять пожовклих, датованих на відвороті фотознімок з мандрівки Лісових Чортів із Сокола до Ворохти 1927 року. Вдивляюся в ці знімки, побільшуючим склом стараюся розпізнати постаті і пробую по майже 50-тьох роках відтворити цю славну виправу.

Було це вліті. Табір юнаків на Соколі під проводом коменданта проф. Т. Поліхи та обозного ЛЧ Романа Файгеля якраз закінчився. 2 серпня приїхали їм на зміну пластунки, що їх наш Мурмурандо називав „скобки", і нам, фаміліянтам, був час вибиратися в дорогу.

Метою нашої мандрівки була Ворохта, де ввечорі 6 серпня мала відбутися наша вечірка в залі учительської оселі.

Наша дорога була намічена так, що ми мали вирушити з Сокола 3 серпня і—йдучи в загальному напрямі на південний схід—перейти через верх Заплата до села Гута в долині Солотвинської Бистриці, звідтам перейти через верх Ріпна до села Зелена над Надвірнянською Бистрицею, врешті перебратися через черговий хребет у долину Пруту та до Ворохти.

Учасників було, як видно зі знімок, 21: Петро Пясецький, Ярема Весоловський, Богдан Макарушка, Іван Мриц, Роман Барановський, Мурмурандо, Андрій Пясецький, Володимир Янів, Мирослав Раковський, Степан Щуровський, Коржик, Тарас Грушкевич, Юрій Старосольський, Шані, Богдан Стернюк, Роман Мицик, Василь Кархут, Юрій Цегельський, Степан Рожанковський, Роман Файгель і Володимир Масюк.

П'ята мандрівка Лісових Чортів: Сокіл - г. Рипна - Ворохта. ЛЧ на г. Заплата 4 серпня 1927. Провадить Маршалок ЛЧ Пік Пясецький.

Готові до дороги, з палицями „на плече", ми 3 серпня обійшли святковим колом „дерево життя" на таборовій площі і вирушили на верх Заплату, мабуть добре після обіду, бо й тіні на знімці довгі.

Зразу, підходячи на Заплату, ми мали труднощі знайти правильний плай, тож заночували на полонині на Заплаті, і ранок 4 серпня застав нас ще на тому першому від Сокола хребті.

Ми зійшли вділ до Гути, перейшли через Солотвинську Бистрицю і почали підхід на Ріпну. На підході ми побачили стару колибу і вирішили тут заночувати.

Вранці 5 серпня ми почали підхід плаєм, що провадив на південний схід через сам верх Ріпна до села Зелена над Надвірнянською Бистрицею. Підхід був доволі стрімкий. Наперед йшла „шпіца", себто чоло нашої виправи з мапами, а далі йшли всі інші фаміліянти довгим гусаком. У певнім моменті „шпіца" затрималася: наш плай перехрещувався тут з іншим плаєм, який видимо йшов горизонтально та, мабуть, опоясував колом сам стіжкуватий верх. Хтось піддав думку, щоб не дертися на сам верх, а радше обійти його півколом цим горизонтальним плаєм, аж поки не натрапимо на продовження плаю до Зеленої, яким ми тепер ішли. Цю суґестію ми радо прийняли і

почали йти горизонтальним плаєм, але йому якось не було кінця. Починало вже темніти, як ми натрапили знов на перехрестя і почали сходити поперечним плаєм у долину. Нагло констернація: перед нами колиба, яку ми вранці залишили, а наші компаси показують, що ми йдемо не на південний схід до Зеленої та до Ворохти, а на північний захід, звідки ми прийшли...Що трапилося? Пояснення було просте і прикре: йдучи горизонтальним плаєм, ми не завважили плаю з верха Ріпна до Зеленої, перетяли його і, окруживши цілий верх, зійшли на плай, яким ми зранку підходили, і до колиби, де ми останньо ночували. Іншими словами, ми втратили даремно цілий день, і нам зостався тільки останній день, 6 серпня, щоб дістатися до Ворохти. Було очевидне, що перейти за цей один день два хребти між нашою колибою і Ворохтою—неможливо. Залишилася тільки одна розв'язка: зійти ще далі назад, до Гути, де був найближчий битий шлях, і цим шляхом маршувати до найближчої залізничої станції в Надвірній, а звідтам поїздом до Ворохти. Нова намічена траса була незвичайно довга, з усіма закрутами, мабуть, близько 60 кілометрів (понад 35 миль), але іншого виходу ми не мали.

Після вчасного сніданку 6 серпня ми вирушили біля 6 год. ранку. Зійшовши плаєм до Гути, ми почали той форсовний марш, який тривав яких 12 годин, з малою передишкою по дорозі. Ми маршували колоною по шосе, а не маючи часу варити обід, їли без розбору, що могли дістати по дорозі від селян. Комбінація квасного молока зі свіжими яблуками спричинила дуже некорисні наслідки, зокрема в одного фаміліянта; ми мусіли ждати на захворілого, розділили між себе його спорядження, взявши ослабленого попід руки, прямо тягнули його зі собою. При кінці маршу, перед Надвірною, частина фаміліянтів, що були в кращій формі, приспішила кроку і прийшла значно раніше на станцію, чим решта. Вони купили для всіх квитки і післали напроти нас одного фіякра (повозку). Ми посадили до фіякра недужого й інших перевтомлених і так останками сил добилися до станції, де поїзд уже заїжджав.

За добру годину ми вже були в Ворохті, у п-ва Федаків, милися та оглядали наші „сливки" (синьо-чорні баньки підшкірні на підошвах, спричинені довготривалим натиском черевиків). Першуном у придбанні „сливок" був В. Янів, ноги якого ніяк до танцю не надавалися.

Але на вечірку ми прийшли ще впору, відкрили її нашим „Гей-гу!" і добре витанцьовували до пізньої ночі.

На другий день, 7 серпня, ми ще викупалися в Пруті, а потім роз'їхалися домів. Так закінчилася ця фамілійна мандрівка 1927 року.

Іван Р. Костюк

А В ТАБОРІ НА СОКОЛІ...

Обов'язком кожного пластуна було побувати бодай раз або й два в обласному, вишкільному таборі в Ґорґанах над Лімницею, побіля Підлютого й Осмолоди, на горбовині, що звалася „Соколом".

Побував і я там у 1928 році. Тому, що моє перебування було тісно пов'язане з Лісовими Чортами, до яких я „приступив" у шкільному році 1930/31, згадаю про це короткими рядками.

Почалось у Битькові біля Надвірної. До табору в тому році з мого 7-го пластового-юнацького куреня ім. Князя Льва Першого у Львові були зголошені: Володимир Таранович, Ярослав Сидір, Роман Рибачек, Степан і Володимир Брики і я. Три перші прибули до табору поїздом зі Львова, а ми в трійку із „Штефком" і „Ладзьом" мали прибути туди з Битькова-села й копальні нафти біля Надвірної. В мене були родичі в Битькові-копальні, а в Бриків був дідо парохом у Битькові-селі. Ми домовились, що до табору поїдемо разом. Побуваючи перед зарання запланованим виїздом останній день на приходстві, я досхочу приглянувся життю-буттю наших священиків-багатирів. (Дідо Бриків був власником нафтових піль і черпав з них чималі прибутки.) Не бажаючи своїм улюбленим унукам „якогось нещастя в таборі", багатий дідуньо „перекупив" своїх мізинчиків, обдаровуючи кожного з них п'ятидоляровим банкнотом, що на ті часи було великими грішми... В останній хвилині, як баскі коні були вже запряжені до попівської брички і гуцул-наймит нетерпеливо ляскав батогом, щоб відвезти нас до залізничої станції в Надвірній (яких 20 кілометрів), обидва внуки далися на підмову дідуня. Дарма, що ми вже були спаковані й наші пластові

наплечники стирчали у багажнику брички, з ласки і за ввічливим дозволом не дуже то патріотично настроєного до Пласту й до своїх внуків дідуня мені довелось скористати з підводи самому. Мої обидва пластові друзі залишилися на медом і молоком текучій та підсичуваній нафтовими прибутками плебанії...

Нічним поїздом, що їхав з Ворохти до Львова, я добрив до Станиславова, де треба було пересідати на поїзд, що мав завезти мене до Брошнева. На залізничій станції у Станиславові мені трапилася перша пластова пригода. Нишпорячи по всім закутинам розлогого залізничого вузла й шукаючи за поїздом, що десь там формувався, я наткнувся на справжнього українського пластуна, що так, як я, ждав на поїзд до Брошнева. З постави, огрядности й золотих нашивок на однострої, із зірок, що означали літа служби, та пластових відзнак, які блищали на грудях зустрічного незнайомого, я зразу зрозумів, що це мусить бути якась важлива пластова знать... Навчений в моєму курені пластової поведінки, я по-військовому відрекомендувався, назвавши моє ім'я і прізвище, пластовий ступінь, чого й куди їду. Незнайомий, усміхнувшись ввічливо, подав мені ліву руку й сказав своє прізвище: Бойчук. Як виявилося згодом, це був ніхто інший, а таки кошовий станиславівського коша Осип Бойчук, пізніше Лісовий Чорт з фамілійним пореклом „Яйко".

Хоча різниця віку поміж нами була повних шість років, ми обидва мабуть припали один одному до вподоби й у веселій, дружній розмові про всіх і про все примістились вигідно у вагоні поїзду, що в той час зформувався, і на дальших балачках ми й не зчулися, як треба було висідати у Брошневі... Яйко так, як я, їхав до табору на „Соколі", маючи там якісь пластові орудки. Разом з іншими пластунами й цивільними пасажирами ми влаштувались на відкритій площадці вузькоторової залізнички, що сопучи й пускаючи клуби пари й диму з паровоза, завезла нас крізь мальовничі пагорбки й левади, здовж річки Лімниці аж під самий табір.

Яйка зустрічало „начальство табору", а мені, „рядовому пластунові" та ще й такому, що запізнився на відкриття табору, зразу притрапилась нова пригода. Біля будки для стійкових виструнчився мій курінний і записував у книгу відвідуючих табір приїжджих. Коли прийшла черга на мене, „Капраль" (Володимир Таранович) з неприхованою радістю привітався зі мною, і я ще не встиг закінчити йому розповідь про мої пригоди, як з'явився обозний, яким тоді був „Бабай" (Андрій Файгель), Лісовий Чорт, і побачивши в мене перевішену через плече пластову сурму, обшморгав мене „отченашем": „А ти де подівався до цього часу?! Табір уже відкритий, а тебе, зголошеного сурмача, на відкритті не було й не було кому сурміти"!? Мені стало лячно й непривітно... Почувши таке привітання, я малощо сам не розтрубівся... Стримуючи

непрошені сльози, що настирливо набігали на мої хлоп'ячі очі (мені ж тоді було всього 15 років), і ставши перед сердитим обозним на струнко, я голосно відрапортував: „Ім'ярек, пластун розвідувальник 7-го пластового юнацького куреня імени Льва Першого у Львові, зголошуюсь на табір із запізненням, яке спричинили мої пластові товариші (тоді ми ще вживали назву „товариш") Брики"... „Що за Брики? Які Брики? Я тобі дам бриків! Брикай з моїх очей, а то втоплю тебе в Лімниці!"—стримуючись від сміху, репетував обозний „Файґлюньо", як залюбки кликали його ровесники Лісові Чорти, що того року і кожного творили булаву табору, від преуцтивого „Сальче" (Степан Салик), інтенданта й начальника таборової кухні починаючи, а на „Пікові" (Петро Пясецький) як комендантові варти кінчаючи. Одначе мені не було до сміху... „Тут тобі не пікнік, а вишкільний табір!" потішав мене на добавок мій одноклясник п'ятої кляси „б" на філії УАГ, а в Пласті курінний 7-го юнацького куреня ім. Князя Льва Першого у Львові—„Капраль", що прислухувався нашій „розмові" з обозним „Бабаєм". Адже ж і він, не менше за обозного, що насправді був капралем у польській армії, умів „капралювати" у нашому курені...

По вислуханні всіх „отченашів" Бабая і дружніх порад Капраля, що пригадав мені нашу приповідку про „язик, що їстиме кашу, якщо мовчатиме", я подався стрімкою стежкою під гору до табору. Тут на просторій, залитій сонцем і провіяній карпатським вітром поляні я зустрінувся віч-на-віч з Піком, що командував групою юнаків-таборовиків при нівелюванні спортової площі й очищуванні її від чагарників. Ось тобі й „фізична заправа", яка й мене чекає, подумав я, дивлячись на обличчя знайомих і незнайомих юнаків, обнажених до половини, зодітих в руханкові штанцята й черевики, моїх „товаришів недолі" зі Львова, Станиславова, Стрия, Коломиї, Тернополя й Волині... Кожний з них, хто лопатою, хто рискалем, джаґаном хто попихаючи тачку навантажену мусором, якомога намагався виконати накладену на нього „норму".

На вид Піка я знітився. Ого, новий „отченаш"—на мить подумав я. Та ні! З Піком ми були старі знайомі зі Львова. Невже ж і він накинеться на мене мокрим рядном?... Коли я склав Пікові звіт про моє прибуття до табору, він надиво щиросердечно і по-дружньому привітався зі мною і, не питаючись багато, завів мене до проводу табору, де приміщувалась квартира коменданта, скавтмастра проф. Теодора Поліхи і лікарський диспензер старого „морського вовка", д-ра Володимира Вербенця. За мною посипались вигуки юнаків: „Яську! А не барися задовго! Твоя тачка вже готова! Боже помагай!"... По списанні формальностей і коротких лікарських оглядинах мені приділено причу на другому поверсі в першому курені від сторони будинку,

де приміщувався харчовий магазин і таборова кухня, і де урядував Сальче. Розтаборившись на твердій причі і підкріпившись гарячою кавою й кришкою хліба з мармелядою, що мені запропонував також мій старий знайомий зі Львова—Сальче, я таки зразу включився „добровольцем у робітничу команду". Привітавшись зі знайомими та познайомившись із незнайомими пластунами, я розпочав довге-предовге, а як виявилося згодом, таки дуже коротке трьохтижневе таборування на „Соколі"...

Я мав „упривілейовану посаду" в таборі. Таборовий сурмач! До моїх завдань належало: сурміти о год. 7-мій ранку на „підйом", увечорі о 9-тій годині на „спочинок", а продовж дня на всякі потреби—обіди, полуденки, вечері, пластові вправи, збірки та принагідні збіговиська. І я виконував свою службу совісно, з любов'ю й замилуванням. Засвоївши собі всі стрілецькі мелодії й гейнали, на моїй пластовій трубці-сиґналівці я трубів на всі застави, аж в ухах лящало, листки на верхів'ях крислатих дерев лопотали, луною голос сурми об верхи гір відбивався і все довкілля залягав! Тужливими тонами трубки вранці я сон у здоровому юнацькому сні заглиблених таборовиків зганяв, увечорі до примусової нічної тиші їх закликав, веселими сигналами до спільної молитви й „по фас" до кухні запрошував. На всякі збірки усю „таборову гебру" збирав...

Безжурне таборове життя проходило кожного дня за заздалегідь наміченою програмою: 7-ма година ранку—вставання, рання руханка, миття, для відважніших і купіль у Лімниці, вода якої ломила кості. Згодом збірка в повних пластових одностроях, підняття прапорів на щоглу, молитва, відчитання наказів, звітування і сніданок. Після снідання розподіл праці й різнородні зайняття. О 12-тій годині обід, після обіду коротке дозвілля. Згодом пластові гутірки, впоряд, навчання картографії, сиґналізації, рятівництва, спортові ігри й забави, спів і лекція „бон-тону" (доброї товариської поведінки, егеж!), аж до сумерку й вечері. По вечері дозвілля до 9-тої години, коли треба було йти в стебло. В неділі і свята вільні від нормальних зайнять, спожившн снідання, ми в парадних одностроях поспішали до поблизького Підлютого, літньої резиденції митрополита графа Андрея Шептицького, щоб узяти участь у спільному Богослуженні разом з новаками, що в той час там таборували, їхніми батьками та принагідними гістьми й відвідувачами таборів. У богомільному й молитовному настрої ми співали літургічні пісні, сповідалися й причащалися, а після церковних відправ „залицялися до дівчат"... З пластовими, козацькими й стрілецькими піснями на устах ми маршували під проводом наших виховників Лісових Чортів на ці Богослуження. З піснею, утомлені, але докраю вдоволені ми повертались назад до табору.

З наших виховників-інструкторів запам'ятались мені такі прізвища: „Адьо" (Василь Кархут), що навчав нас природознавства, зокрема як пізнавати й розрізняти листки дерев, чатиння, трави, квіти й отруйні зілля, та проводив з нами лекції „бон-тону" (гарної поведінки); „Батько Ісая" (Петро Ісаїв), який давав нам лекції з української літератури, звертаючи пильну увагу на граматику й правила української мови; „Влодко" (Володимир Врецьона), що навчав нас картографії і як уживати компас; „Манька" (Осип Гапій) і „Бемоль" (Осип Стецура), що навчали нас співати маршових, народніх і церковних пісень. Кромі „Піка", що муштрував і вчив нас пластового впоряду, „Бабая", що гонив нами по дебрах і зворах, намагаючись прищепити нам зразки мандрівництва, і, як виявилося згодом, зовсім не був такий сердитий як мені здавалося з самого початку при першій нашій зустрічі—були ще й інші інструктори й виховники, які аж ніяк не забували на кожному кроці пригадувати нам, що це вишкільний табір і тут треба слухатися, руки по швам тримати та ротом не папляти... Часами ми слухали цікавих гутірок коменданта табору, предоброго проф. Теодора Поліхи і колишнього військового лікаря д-ра Володимира Вербенця. Врядигоди, вечорами, ми палили пластові ватри, на яких аж гуло від самоосвітньої й індивідуально-показової програми. Тоді і я мав нагоду мати свою „індивідуально-музичну точку" й сурміти на сурмі, виганяти борсуків і всяку карпатську дичину з нор та будити з нічного сну горганську пташню... Ми мали також свою таборову „оркестру", у якій на гребенях, усних гармонійках, мандолінах і гітарах хизувалися до схочу старі музиканти—„Мурмурандо", „Балам" (Юрій Пясецький), я й інші оркестранти.

За здорове прохарчування, наші „лінії та спортовий вигляд" дбав симпатяга „Сальче", що разом із справжнім кухарем УГА, воєнним інвалідом Мазепою догоджав нам кавою, чаєм, какаом, свіжим і кислим молоком, хлібом, маслом, смальцем, мармелядою та всякими смаколиками, серед яких картопляна юшка, гречана каша, кулеша (мамалига) й картопля (мандибурка), прикрашені салом й запашними шкварками, займали передові місця у щоденному меню. Ідучи гусаком до кухні, ми приспівували:

„По фас, по фас ми йдемо всі враз,
Хай ллється зупа фасолева!
І риж і риж і ще раз риж,
Ачасом каша немащена"...

Зміняючи „тему й мелодію" ми з неприхованим смутком додавали:

„Вчора кулеша, нині каша,
Така нещасна доля наша"...

І так безжурно, у веселому й безтурботному настрої проходили наші дні у вишкільному таборі на Соколі, який організували й ним проводили від початку до кінця Лісові Чорти. Так було й у 1928 році!

Двічі під час тривання табору я удостоївся неабиякого вирізнення. Під проводом „Чмоля", скавтмастра, проф. Івана Чмоли, що побував у тому році принагідним гостем у таборі, я разом із невеличким гуртом самим „Чмольом" вибраних таборовиків, брав участь у дводенних мандрівках з нічлігом на „Ґрофу" й „Сивулю". Суворість провідника й штрапаци, що ми їх мусіли переживати у цих мандрівках, запам'яталися мені назавше!

Звичайно, не обходилося в таборі й без різних „притрафунків". Одного дня до табору прибули в товаристві „Парасілюса" (Юрій Старосольський—сьогоднішній Начальний Пластун) німецькі студенти-корпоранти—„Вандерфеґель" („мандрівні птахи") з Данцігу. Ми їх приймали хлібом і сіллю. Після парадного обіду були покази, пластові й спортові змагання, розмови з симпатягами-німаками, які закінчилися у малиннику поза куренями, куди ми залюбки зашивались на додаткове, безплатне дохарчування й на десерт. По вечері ми влаштували нашим гостям прощальну ватру, на якій ми й вони навипередки хизувались пластовими здібностями, гумором, співом, оркестрою й різними штучками. Хизувався і я своєю сурмою. Та на черговий день, ранком, вже не було чим хизуватись... Хтось із моїх сусідів-таборовиків мені на клопіт, а собі, таборовикам і німецьким гостям на втіху й на продовження смачного сну—забрав мою сурму й повісив її на дверях кухні з допискою: „Добрийдень! Ґутен Морґен! Осьтут тобі й твоїй трубці місце"... І дійсно! З майже одногодинним спізненням, заки я й нічний стійковий знайшли сурму, я со страхом і трепетінням душі засурмив на вставання... За це згодом, по виїзді гостей, які, довідавшись, у чому справа, вдоволені, що могли досхочу виспатись, ґратулювали мені за „ґутен гумор", я удостоївся карного звіту й тижня „шміракування" в кухні... Значить, вийшло так, що „за моє жито ще й мене бито"... Та ця „кара" вийшла мені на добро. Мій приятель Сальче догоджав мені продовж тижня додатковими пайками, а щоб не мати більше таких пригод і карних звітів, я з того часу за дозволом Сальче залишав мою сурму під його довіреною опікою!

Іншим разом притрапився мені інший випадок. Були поголоски, що до таборового магазину й до кухні закрадаються якісь злодії. Одної ночі, коли прийшла моя черга стояти на нічній стійці, завжди непосидющий і збиточний Пік задумав забавитися в злодія й мене настрашити... Загорнувшись у біле простирало, серед темної ночі, прикриваючись чагарниками, він почав просуватись в напрямі магазину. Я, як пристало на доброго стійкового, побачив білу постать, що могла нага-

дувати мені одіння бойка, не багато думаючи наробив рейваху, криком „ловіть злодія“ й пластовою свиставкою заалярмував і поставив на ноги малощо не весь табір... Цим разом обійшлось мені тільки усною доганою „за надмірне виконування обов'язків стійкового“!

Ще іншим разом я випросився в коменданта табору на відпустку. В мене були родичі в німецькій оселі Брочків біля Долини. Заїхавши туди залізницею, за зниженими для шкільної молоді подорожніми квитками, я досхочу підкормився, набалакався (по-німецьки, що мені приходило доволі легко, бо моя мати була німецького походження, а й у гімназії навчав нас тієї мови проф. Плятон Лушпинський) і наповнивши мій наплечник по вінця всякими харчами й овочами, за якими в таборі був завжди великий попит, через три дні я повернувся до табору. Якраз в день мого повороту припала мені нічна стійка. Залишивши мій наплечник під опікою моїх сусідів на причі, я й не очунявся, як повернувшись зі стійки, замість ковбас, шинки, печених куряток, запашних яблук, грушок і сливок, у моєму наплечнику найшов папірці з подякою і підписом моїх однокашників... Наказане бунчужним слідство виявило, що... завинив я самий, бо... повинен був віддати всі Божі дари до розподілу поміж усіх таборовиків на кухні! З того часу я вже не випрошувався на жадні таборові відпустки...

Бували й інші пригоди. Одної неділі, після Богослуження в Підлютім, „Товариство Опіки над Молоддю“ влаштувало фестин. Під час фестину якийсь лісовий робітник ненароком зранив ножем „Мамку“ (Степан Рожанковський). Постала суматоха, з якої скористала всюди суща польська поліція і зробила з того приводу „політичну аферу“. Оливи до вогню підлили львівські польські часописи. Не без гріха залишилися й українські пресові органи. Одні писали про „напад гайдамацкіх молойцуф на Подлюте“, другі про „побиття українських пластунів на фестині в Підлютім“... До табору почали приїздити батьки „пошкодованих“. Приїхав і батько Мамки, д-р Теодор Рожанковський зі Львова. Того дня я заступав таборового листоноша „Лянґуса“ (Петра Карп'яка). Набравши повну торбу пластових посилок з табору й обмінявшись такими ж посилками для табору на поштовому уряді в Брошневі, я повертався вузькоторівкою на „Сокіл“. Нам, юнакам, було суворо заборонено подавати якінебудь інформації про таборове життя приїжджим. І хоч до мене присікалися й батько Мамки й інші приїжджі батьки й свояки нібито „покалічених на фестині“ пластунів, щоб їм розказати, як це насправді було, пам'ятаючи накази проводу табору й пригадку Капраля про язичок, що папляє, я цілу дорогу мовчав, неначе води в рот набрав... За це, мабуть завдяки д-рові Т. Рожанковському, що як колишній старшина австрійської армії й перший комендант УСС мусів знати про військову чи пак пластову „тайну“,

я вперше удостоївся похвали й вирізнення! Разом з подякоу й признанням за сумлінне виконування обов'язків сурмача, як такою у загальному точкуванні за прикладну пластову поведінку в таборі, ці вирізнення смакували мені більше, чим Сальчеві додаткові шкварки до кулеші й „репети"...

По складенні різнородних іспитів пластової проворности й умілостей довелось кінчати трьохтижневий вишкіл... Набуте знання й життєвий досвід неодному з нас придалися в дальшому, дозрілому житті на цьому суєтливому світі! З гамою різнородних почувань, здорові на душі й тілі, осмалені сонцем і загартовані карпатським вітром, з жалем і болем у серцях, що так скоро все скінчилося—ми поверталися домів. З вірою і безмежною любов'ю до Бога й України ми проводили наше дальше пластування, навчання у школах і особисте життя, знаючи про те, що „життя не жарти, не казки, а праця, бурі і негоди"... Набуті в Пласті правила „великої гри" дехто з нас застосовує й до сьогодні, зоставшись вірним пластовій присязі, яку ми урочисто складали, бувши ще юнаками, і повторили, ставши дозрілими пластунами-сеньйорами.

Пригадаймо ж бо собі слова нашого пластового обіту:

„Красу я і щастя по всій Україні
Ширитиму, власний забуду свій труд,
Щоб чола розхмарив і випрямив спини,
Щоб зір зняв до неба відроджений люд!"

НА МАКІВЦІ

(З пластової мандрівки Лісових Чортів)

Три великі олені стрілою помчали через зруб. Їхні ясні хребти блистіли на сонці у скоках через колоди. Пролетівши половину зрубу, олені спинилися, повернули свої гарні голови і дивились униз. Там на краю лісу десять малих постатей пробивалося глибоким снігом угору.

Здивувалися олені: „Хто це ті люди, що в такий час, під саме Різдво відважилися забрити у наше лісове царство? У таку пору ми ще гостини не мали!"

Нараз велику тишу перервала пісня, пісня, що її олені так часто чули в соняшні дні влітку—пластова пісня.

І зрозуміли олені, ще раз глянули наділ і зникли в гущавині.

**
*

Слідами оленів та ведмедів ми пнялися вгору. Стежка влітку досить вигідна, тепер засипана глибоким, твердим снігом, спинювала наш похід. Але гнало нас угору сонце, що саме стало на півдні, а додавало сили те дивне враження, яке на кожного робить чарівне слово: „Маківка".

Незабаром ми станули на місці. На тому місці, де колись шумів спокійно ліс, де пізніше шалів танок смерти і відбулася найбільша трагедія людства, де тепер, як пам'ятник великого минулого, хиляться сірі, дерев'яні хрести.

Ми станули мовчки між ними. І не знаю чому,—ми стояли довго-довго, не промовивши слова. Та знаю, що причиною тієї мовчанки не був звичайний цвинтарний настрій. Бо наші гадки не бігли в минуле:

вони полинули кудись далеко-далеко вперед. А там, у майбутньому, знайшли ми щось велике, могутнє. І захоплення стиснуло наші горла. В очах наших не було смутку,—у них горів дивний вогонь, і ми ясно дивились на понурі хрести.

**
*

Яке чудове місце на цвинтар! Яке інше від усіх, усіх на цілому світі! З одного боку сильветка темного, густого лісу творить романтичне тло для сірих хрестів. Напроти—сам шпиль Маківки. Його узбіччя —це свідок того, що тут діялося. Колись пишався тут великий, густий ліс. Та прийшов день, і ліс став в обороні своїх гір. Тепер його немає. Столітні смереки поклали свої голови-верховіття; залишилися поторощені стовбури, покалічені ворожими гарматами. Бідні дерева! Але і за ними не треба жаліти. Бо ось з-поміж пнів та колод густо рвуться угору молоденькі, яснозелені смерічки. Згодом вони стануть лісом. Стануть на місце тих, що впали, укриють свіжою зеленню зголену Маківку.

А ген довкруги гори, білі блискучі гори, ті гори, за які сталася історична „Маківка".

**
*

Сонце гаряче сміялося з чистого синього неба, гралося промінням на хрестах і поторощених смереках. Чудово було! Та надто довго тривала наша гостина у братів-героїв. Нам треба було відійти, шлях провадив нас на доли, у села, міста, між людей.Там за кілька днів ми будемо святкувати Різдво. А наші герої, і хрести, і постріляні смереки залишаться самі. Та ні! Коли різдвяна зірка принесе свою вістку, коли понесеться голосне „Христос Родився!", тоді враз із цією піснею полинуть наші серця на самотній цвинтар і тут святкуватимуть це свято...

Сонце сильно похилилося на близьку гору, коли ми поверталися на доли. У наших душах було світло, так радісно в серцях, легко було, а проте йшли ми мовчки, і пісня чомусь не співалась. Поволі ступали ми по засніженому хребті, а за нами клалися на блискучий сніг довгі сичні тіні.

3 січня 1928 р.

Ю. Старосольський

(Передрук із Альманаха Червоної Калини 1930 р.)

Мирослав Раковський
і Петро Пясецький

ШОСТА МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

З Маківки на Сокіл—1928 року

Дії Фамілії в 1928 році спеціяльно цікаві тим, що вони дуже добре характеризують тодішній дух Лісових Чортів, їхнє наставлення та їхню активність.

Передусім Лісові Чорти часто брали участь у різних загальнонаціональних акціях. Тож коли стало відомим, що в липні 1928 року буде знова народне паломництво до могил УСС-ів на горі Маківці в Карпатах, то Лісові Чорти без огляду на сподівані конфлікти з польською поліцією вирішили не лиш бути там, а ще й влаштувати там перед святом свою Велику Племінну Раду. А як це все відбулося, то згадує в своєму спомині Петро Пясецький:

„Цього літа була заповіджена велика мандрівка для всього громадянства на Маківку, щоб поклонитися героям боїв на Маківці. Усі інформації були подані в „Ділі". Я дістав окрему інформацію, що зі Львова прибуде Аґатон Добрянський, який має письмовий дозвіл польської влади на відправлення панахиди на могилах на Маківці."

„Лісові Чорти постановили включити участь у тій панахиді у свою програму літніх мандрів."

„Ми поїхали поїздом до Гребенова, звідти пішли хребтами, перетинаючи звори та минаючи заходжені стежки, і з'явилися на Маківці, не завважені поліцією, два або три дні перед святом. На Маківці ми розтаборилися під шатрами, близько могил УСС-ів. Поки прийшов день панахиди, ми відбували Велику Племінну Раду в ліску, недалеко нашого табору. Фаміліянти позалягали довкола джерельця, а Пік, як того

Шоста мандрівка Лісових Чортів: г. Маківка-Людвиківка-г. Яйце Ілемське-Сокіл. ЛЧ таборують коло цвинтаря УСС на горі Маківка, липень 1928.

часу Маршалок, проводив нарадами. Програма ВП Ради хоч і була написана, але проходила свобідно, залежно від того, що хто мав добавити з власної ініціятиви. Пам'ятаю, що Рабин видав із себе оклик, що ми назвали „ревом сили", і виголосив ідеологічну програму в націоналістичному дусі; він визначив тоді широкі кордони України. Це визначення кордонів залягло мені так глибоко в пам'ять, що не забуду його ніколи!"

„У день панахиди раненько з'явилася польська поліція. Поліцаї не могли з дива вийти, коли і як ми з'явилися на Маківці. Як тільки люди почали напливати, то поліція намагалася не допускати, щоб вони йшли на цвинтар УСС-ів. Поліцією зайнявся я з Мурмурандом. Мурмурандо мав завдання вказувати людям, щоб ішли вгору на цвинтар поволі, виминаючи заставлену поліцією стежку, а я заговорював поліцаїв, вияснюючи, що швидко прибуде зі Львова пан Аґатон Добрянський і привезе дозвіл воєвідства на відправу панахиди. Я показав комендантові поліції „Діло", в якому було оголошення про панахиду, та переконував його, що „Діло" не могло б помістити такого оголошення, якби не було дозволу влади, бо воно цензуроване польською владою; моя аргументація та мої похвали за шляхетне вирозуміння поліції для нас, виголошені з розмислом польською мовою, спричинились, мабуть, до

того, що поліція не вжила драстичних засобів, щоб спинити юрбу людей. Тим часом юрба дісталася на цвинтар УСС-ів, священики почали правити панахиду. Врешті з'явився Аґатон Добрянський з дозволом на панахиду, і ситуація була врятована."

„Все свято відбулося, як запляновано. Мурмурандо вив'язався блискуче зі свого завдання; моя співпраця з ним була справді „львівська"."

****

НА СОКОЛІ

Лісові Чорти, очевидно, помагали реалізувати пластову виховну програму. Після зорганізування першого обласного пластового табору на Соколі в 1926 році та побудови куренів для таборування вони в наступних роках допомагали у веденні цих таборів, даючи поважну частину командного складу в таборах юнаків. Так і в 1928 році, коли скінчилися святкування на Маківці, 16 фаміліянтів вибралося горами до табору на Соколі, де в серпні мав відбутися табір юнаків під проводом скавтмастра Поліхи. Були це, як можна відчитати зі знімок: Пік, Шіґет, Стрілець, Моріц, Парасілюс, Шані, Дусько, Граф, Вуна, Рабин, Балам, Мамка, Коржик, Мурмурандо, Бицьо і Сальче. Траса з Маківки на Сокіл вела через Гребенів, гору Маґуру (мабуть), Людвиківку, а звідти через верх Яйце Ілемське та хребет Аршиці до табору на Соколі. Обозним юнацького табору був Бабай, а з тієї 16-ки, яка прийшла з Маківки,

Шоста мандрівка Лісових Чортів: г. Маківка - Людвиківка - г. Яйце Ілемське - Сокіл. Підхід із села Гребенів у гори, липень 1928.

залишилися в таборі—як видно зі знімок—м.і.: Дусько, Мурмурандо та Коржик. В цьому таборі був теж Піньо.

****

Але Лісові Чорти були теж активні в тодішньому українському підпіллі. Мабуть, у зв'язку з цим траса 16-ки з Маківки на Сокіл не вела найкоротшою дорогою, а через верх Яйце Ілемське, віддалений всього яких 10 кілометрів від верха Кругла Млака на польсько-чеському тодішньому кордоні. Пригадую, що ми підходили під Яйце Ілемське поволеньки та спочивали по дорозі над прозорим як скло, холодним потічком, у якому Моріц і Коржик успішно ловили пструги на виделки, причеплені до коротких тичок. Десь над вечір ми вийшли на Яйце Ілемське, розтаборилися там і ночували на полонині без шатер, під зоряним небозводом. Тим часом мала група з нашої 16-ки під проводом Графа, одного з чільних діячів ОУН, перейшла на Круглу Млаку, зустрінулася там 29 липня 1928 року з пластунами з Закарпатської України і привела кількох з них, здається трьох, на місце нашого постою. Ми вже почали були нетерпеливитися, бо над ранком комусь з нас, мабуть Дуськові, вистрілив фльоберт, і була небезпека, що польська прикордонна сторожа нас „накриє", тож ми були раді, коли група Графа

Шоста мандрівка Лісових Чортів: г. Маківка - Людвиківка - г. Яйце Ілемське - Сокіл. Зустріч ЛЧ з закарпатськими пластунами на польсько-чехословацькому кордоні, на горі Кругла Млака 29 липня 1928.
Зправа вліво: Б. Кравців, А. Пясецький, В. Янів, І. Мриц, Ю. Старосольський і закарпатські пластуни.

появилася між нами. З Яйця Ілемського ми перейшли на хребет Аршиці, але там нас заскочила густа мряка з дощем; ми з великим трудом пробивалися за компасом через дуже густу косодеревину, бо в мряці відійшли від правильного плаю; врешті добилися до ріки Лімниці, а тоді й до табору на Соколі.

****

Були, очевидно, ще й інші ділянки, якими займалися Лісові Чорти. Одна з них—це були зв'язки з іншонаціональними молодечими організаціями. Ще довго до Джемборі в Ґеделе, де наші фаміліянти нав'язували контакти з чужонаціональними скавтами, ми—фаміліянти, що опинилися в 1925 році в Данціґу, почали шукати там за німецькими скавтами. Але їх ми там не знайшли, бо видно, що ідея скавтизму не була там популярна; зате ми натрапили на політехніці на високошкільну групу „Wandervoegel" (мандрівні птахи). На відміну від інших німецьких корпорацій, які назагал билися на дуелі, організація „Wandervoegel" не була такою, вони були абстиненти та звертали велику увагу на мандрівництво. Не пригадую собі нині, хто з данцігських фаміліянтів намовив їх на подорож до табору на Соколі: може, це був Піньо, може—Дзірґач. Але якби воно не було, то 8 членів „Wandervoegel" в одностроях та з великим прапорцем з'явилися на Соколі десь у серпні 1928 року. Зі знімок видно, що асистували їм Дусько, Коржик та Піньо; Піньо правдоподібно знав їх з Данціґу, і дуже можливо, що вони приїхали з Піньом з Данціґу на Сокіл.

Такі були дії Фамілії в 1928 році.

Пластовий табір на Соколі: Група німецьких студентів-мандрівників „Wandervoegel" з Данціґу на відвідинах табору, 1928.

Зправа вліво: А. Пясецький, „Коржик", „Wandervoegel".

Петро Ісаїв

ПОСВЯЧЕННЯ ПРАПОРА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ*

про яке згадували майже всі наші щоденники і тижневики. Воно випало справді величаво.

ПРАПОР — СИМВОЛ

Прапор Лісових Чортів—це перший прапор старших пластунів. Він є зовнішнім знаком, що старше пластунство вже вийшло зі стадії пошукувань організаційних форм і скристалізувалося в кріпкий улад, з ясно окресленою метою. Зокрема він є доказом, що Лісові Чорти *усталили* ясно свою *ідеологію,* що символічно висловлена у їх прапорі, з яким у руках вони постійно прямуватимуть до її здійснення.

ПІД ЗВУКИ МУЗИКИ...

В суботу 22 червня 1929 р. перед 11 год. зібралися на подвір'ї Юра всі пластуни Львівського Коша та численні делеґати пл. куренів в краю. Всі ждуть у святочному настрою. На подвір'я заїздить авто —висідає Верховний Отаман. Пластова оркестра з Бережан починає грати пл. марш. Чути накази бунчужного свята, і всі пластові відділи та делеґації під перлисті звуки музики замашеровують бадьоро до святоюрської церкви.

О. ПРЕЛАТ КУНИЦЬКИЙ МОВИТЬ

Тихо пливуть слова молитви перед престіл Всевишнього. - Це Служба Божа. Починається церемонія посвячення. Верховний Отаман

*Ця і дві чергові статті (промова прелата Л. Куницького і Богдана Кравцева) узяті з „Молодого Життя" ч. 7 (65) - 1929 р.

і Дрот з представниками нашого громадянства як хресні батьки держать прапор. Дрижать їм руки, чути зідхання, бо не знати, яка доля хресної дитини. А ось виступає духовник Пласту, о. прелат Л. Куницький і мовить своє слово. Знаний він бесідник. Годі переповісти. Мов каскади кристальної води, дзвонять його слова, лоскочуть мило вуха і будять гомін у душі.

„...Ви ще як діти мандрували по верхах і лісах наших Карпат. І вітер розвівав вашу чуприну. Побачила вас скорбна українська мати, що від праці склонилась, мов дуга, а її руки почорніли, мов земна кора. Глянула на вас, випрямилась, у неї зродилась віра й надія на кращу долю; благословила вам путь старими руками. - Молодість і зрив несли вас у даль, у верхи. Там родились ваші ідеї. Тоді ви були діти, а Пласт для вас забава. А нині ви молоді мужі, що з ідеєю ідете в життя. Ще недавно

Перший прапор Лісових Чортів, посвячений 1929. р.

було чути гуки гармат і дзенькіт зброї. Це батьки і брати кували долю України. Ви їх нащадки, а символ вашої ідеї—прапор"...

Оце доходило до свідомости, і ворушилась душа. Тут і там видно сльози... Це туга за здійсненням ідеалу і біль за його втратою...

ПРИСЯГАЮТЬ!

...„І буду вірно його берегти і не дозволю ніколи і ніде на його зневагу, хоч би мав наразитися на небезпеку смерти. Так мені, Боже, допоможи!" - Тремтить голос присяги хорунжого, Юрія Старосольського. Він струнко випрямлений, дивиться рішуче вперед. А пластовий духовник держить прапор високо. Здається, сам відмолодів.

А далі хором цілий курінь. Присягають... Дрож іде по тілі. Видно зворушення. Здається, ніщо не зломить їх присяг.

ВИСОКОПРЕОСВЯЩЕННИЙ АРХИЄРЕЙ БЛАГОСЛОВИТЬ

Знову музика. Пл. відділи уставляються перед митрополичою палатою... Чути голос пластової сурми, а опісля наказ: „Вклякни!" На бальконі палати появляється Їх Ексцеленція Митрополит і благословить усю пластову молодь. Дефіляда пластових відділів перед прапором кінчить свято на горі св. Юра.

СЕРЕД ЧЕРВОНИХ МАКІВ

З церкви всі делегації пластових відділів подались на обід до пластової домівки. Через цілу домівку в підкову укладені столи. Прибрані вони прегарно розцвілими китицями червоного маку. Це барва Лісових Чортів. Перекуска, а далі український борщик, колір якого теж маковий. Веселі розмови, привіти, тости, а згодом пластова оркестра грає в'язанку пісень.

ПРИ ВЕЧІРНІМ СВІТЛІ

Увечорі о 8 год. в гарно прибраній і освітленій залі „Бесіди" зібралось багато гостей, щоб вбити цвяшки до пластового прапора. Тут усі передові мужі нашого громадянства, представники всіх наших культурних, освітніх і економічних установ. А далі блистять відзнаки, біліють на грудях пластові шнури—це представники пластового проводу і пластових відділів зі Львова і краю. В однім кутку в двох рядах Лісові Чорти, у другім свіжо посвячений їх прапор і кілька інших.

Б. Кравців говорить 5 хвилин про ідею Пласту, так само довго Р. Мармаш розповідає історію Куреня Лісових Чортів. Деклямація А. Фіголя і хор „Фамілії". Лящить в ухах пісня „Гей Лазароне, треба

жить", а за нею інші. Верховний Отаман і Дрот надають свастику добродія Пласту голові Т. О. Д. презид. А. Каратницькому, свастику заслуги Р. Файглеві і П. Ісаєву та кілька інших відзначень. Врешті вбивання цвяшків. Цілий ряд привітів і поважна кількість датків свідчили, що наше громадянство починає розуміти врешті ідею Пласту і в міру змоги підтримує її.

А ОПІВНОЧІ...

А опівночі далеко за Львовом, на так званій „Сагарі" розпалила „Фамілія" чортівську ватру, засіла довкруг вогню та раду радила. Червоним полум'ям дихав огонь і кидав іскри на смугляві лиця Чортів. Мов зачароване, блистіло плесо поблизького озера, запугукав десь в лісі тричі пугач, а дерева на своїм листю несли слова пісні „Гей-гу! Гей-га!"...

Посвячення першого прапора ЛЧ: Лісові Чорти на подвір'ї церкви св. Юра у Львові, 26 червня 1929. На чолі: Ю. Пясецький; 1. трійка, зліва: Б. Стернюк, хорунжий Ю. Старосольський, Р. Барановський; 2. трійка: Р. Мармаш, ?, „Мурмурандо", 3. трійка: ?, А. Фіґоль, А. Пясецький.

о. прелат Л. Куницький

ПРОПОВІДЬ

на посвячення прапора „Лісових Чортів“ 22. VI. 1929

Лиш найвищими ідеалами жийте, бо ви—сини великої історичної хвилини Українського Народу!

Над вашими хлоп'ячими головами в горах грім гудів, а ви його не лякалися. Ви цікавими, гарячими очима слідили грохіт тучі-хуртовини й питалися, в якому місці цей грім загудів, порабощену землю струсив, в якому місці потоком полилося джерело цілющої волі, звідки кристалами свободи по серцях Народу розлилося.

То були для вас перші великі, дрижанням проймаючі хвилини. З них родилися чини великі—на ваш вік великі.

Ви творилися в пластовому уладі, його творячи і перетворюючи в рідну ідею.

Чи пам'ятаєте? Ваші перші пластові сходини, ваші виконувані завдання, перший раз одягнений пластовий однострій—ваша присяга, ваше зарання великих грядучих днів?

Такими вони остались до нині—лиш завдання поширилися—поглибилися, щоб видними стали вчинки думані—роблені сильно, красно, обережно, бистро.

Ви себе не бачили—ми вас бачили, як ви, молоденькі учні, лад робили серед многотисячної товпи народу на Йордан, у Страсну П'ятницю, на Великдень, на Зелені Свята, а нарід вас слухав, з радістю слухав і з вільної волі ставав у ряди, щоб порядок, і дисципліна, і послух були між нами. Символи майбутнього вашого! Великі хвилини, ваші хвилини.

В них ви росли, розвивалися у молодечий вік. А з ними завдання поглиблювалися.

Ви собі труднощі ставили, перешкоди брали, серце розкривали до глибини любови, розум розгортали до висот, розуміння правд вічних, ідеалів несхитних, ви на верхи ходили, шукаючи стежок серед українських піль, українських гір, українських душ.

У цю хвилину вас леґенда сповила, та казка, що родиться і в'ється тільки вокруг великих людей, великих ідей.

Ви молодими хлопцями в гори пустилися, по дебрах, по стежках, над прірвами. Опалені сонцем, овіяні вітром, накроплені росою, поєні пахучим зіллям, ішли ви вихром—верхами, веселі, розсміяні, розспівані—як птахи лісові.

І тут зустрінулася нова ґенерація українців з давньою, минаючою.

Вас побачила жінка-селянка, українка, що на її очі віками неволі струї сліз лилися, що її лице жура віків зорала, що її змучені руки об землю спиралися, щоб повільними рухами змучених рук ще хоч грудку життя, ще хоч грудку сили пошукати.

В тім труді непомірнім вона побачила нове життя—вихор нового життя її вдарив, проснув, і вона злякалася.

Лісові Чорти повз неї пролетіли, бо не могла вона повірити, що це не легендарні духи лісові, а живі, нові діти України, діти нового часу, нових стремлінь. Так вас, молодих, уже леґенда оповила. І нею оповиті ви входите в мужеський вік. А це ваш прапор! А це знамено того торжества життя. В оцю хвилину з ним дивні речі діялися. В деревище і кусень матерії, що ще недавно були предметом торгу і купна, нині вплелися ідеали—великі і святі. Що один ідеал—це віра в Бога Великого. Віра святая. Що другий ідеал, це любов до народу жертвенна. І кусень шовку знаменем став—прапором—святістю, за зневагу якої кара йде, за зневагу якого життя береться, в обороні якого життя дається.

Час вип'є росу з прапора—свячену воду, але не знищить вже ніщо правди святої, вплетеної освяченням віри святої—надії незломної любови вічної великих чеснот.

Час знищити може свіжість шовку, пошарпає його буря, але ніщо вже не знищить у житті ідеалу, вплетеного в нього, ідеалу вірної служби Богу й Україні.

Над цими двома ідеалами вінки зависли, для переможців, що зі св. Павлом—оглядаючи своє життя—будуть могти сказати: „Я доброю боротьбою боровся, діла довершив, а тепер належиться мені вінець слави—два вінки: один від Бога, другий від народу,—борцеві вірному, борцеві чесному, геройському".

Богдан Кравців

ПРОМОВА НА ПОСВЯЧЕННЯ ПРАПОРА ЛЧ

Є в старих англійських школах гарний і давній звичай, що школа не тільки виховує і виряджає за скількись там літ юнаків у життя, але зв'язує їх до кінця їх днів зі собою. І вертаються до неї по літах молоді і сиві старшини брітанської армії, державні мужі, урядовці, промисловці і купці всіх розлогих і багатих колоній і країн імперії, відкривці і моряки з далеких океанів і земель. Вертаються туди, де кувалися їх характери і розуми, відвідують своїх старих учителів, давні свої шкільні кімнати і молодій ґенерації нових учнів школи вичаровують казку буйного життя—пригод, боїв і праці—мерехтливу картину недалекого майбутнього юнаків.

З давен-давна існують у західній Европі корпорації—громади студентів, що своїми прапорами, шаблями—фантазійною зверхньою формою і суворою дисципліною в громаді виховували й виховують почуття чести і товариськости цілих поколінь. Установою батьків корпорацій вони зв'язують нитками юнацької спільноти молодь і старших, які без огляду на свої становища в суспільстві вміють завжди бути студентами і розуміти фантазію і порив своїх молодших товаришів. Життя корпорацій, що переливалося бурхливим потоком юнацької вигадливости і розмаху, переказують славними леґендами мистці та поети. Їх історія зв'язана зі змаганнями за відродження і з'єднання їх батьківщин у великі і могутні нації-держави.

У нас життя, чужі методи виховання колись у двох, сьогодні у чотирьох займанщинах не витворили такої живої і гарячої традиції школи, як в англійців чи інших націй. Зв'язку зі школою тих, що

вийшли з неї, у нас стільки: що якийсь десяток літ з'їзд абітурієнтів з такого й такого то року, з Богослуженням і комерсом—такі подібні до цілого суворого й офіційного життя і виховання ц.к. чи „государственних" шкіл.

Наш рух молоді не зумів знайти своєрідних форм та ідей. І немає в нас традицій юнацьких організацій, споминів їх бурхливого і привабливого життя поза ясними сторінками історії таємних і явних студентських гуртів і громад, що працею й ідеями об'єднували людей потім уже в дальшому громадському житті і що дали початок українському національному ренесансові.

І тільки сьогодні по війні в української молоді йде змагання за нові ідеї і нові форми молодого руху.

Ще до війни приймається в нас скавтінґ, ідея пластового виховання й організації молоді, що мають доповнювати шкільне вчення і виробльовати характерний і мужній тип юнака-провідника. Але пластовий рух зростає в силу і поширюється щойно по війні. Охоплює тисячі української молоді західніх українських земель, виховує і вишколює на пластових провідників сотні старшого пластунства і притягає до пластової ідеї, до праці в пластовій організації щораз більше членів з-поміж старшого громадянства.

Вкупі з тим українська студентська молодь на еміґрації серед чужого студентства зустрічається з організаціями й рухами молоді інших націй, і починається український корпораційний рух.

Неначе синтеза цих двох рухів, однакових по суті, а тільки відмінних формою, постають серед українського старшого пластунства гурти й громади, своєрідні корпорації й ордени, у яких шляхом добору організуються старші пластуни-студенти, чи то на принципі психічної близькости, товариського спільного життя, чи вкінці навіть фантазійних форм, церемоній та звичаїв. Їх членами стає зчасом вже не тільки студентська молодь, але й люди на громадських становищах.

Як перша і найстарша громада старшого пластунства ми, „Лісові Чорти", святкуємо сьогодні свято свого прапора.

Початок наш і ріст у наших пластових мандрівках. Сім літ тому, в липні 1922 року вийшли ми—гурток пластунів гімназистів і студентів — першою мандрівкою в Карпати. Соняшні, повні захоплення дні в горах і лісах, вогні й нічліги, таємний чар скель Урича, Бубнища й Розгірча, і в долини ми вернулися вже як Лісові Чорти.

За сім літ спільне життя і спільна праця в Пласті й організаціях молоді, а між тим табори, повні пригод мандрівки, забави, сміх та сонце створили з колишнього малого мандрівного гуртка сьогоднішній курінь „Лісові Чорти" в силі 53 люда.

За ними довга традиція організаційного життя у Пласті—нашої життєвої школи. З Пластом майже кожний з нас зв'язаний десятком і більше літ. До таборів його, до вогнів пластових зустрічей і мандрівок, до наших провідників і молодого пластового братства, щоб віддати їм свої сили і свій досвід, ми вертаємося рік-річно.

І коли опівночі в лісах розгоряється Ватра Великої Племінної Ради нашого лісово-чортівського племени, то прибувають Лісові Чорти і з краю, і з-за кордону, а для неприсутніх, тих, що думкою при нас, залишаємо у нашому колі навколо вогню Великої Ради порожні місця.

Зв'язані ми всі зі собою вузлами побратимства, спільним пройденим шляхом ідеї та праці, і між собою звемо себе латинською назвою фамілія. Для інших можемо бути орденом, бо за зверхньою формою в нас лицарський пластовий закон, або корпорацією, бо в нас і внутрішня дисципліна, і добір членів за девізою „честь і товариськість"— одна зі сторінок нашої ідеології.

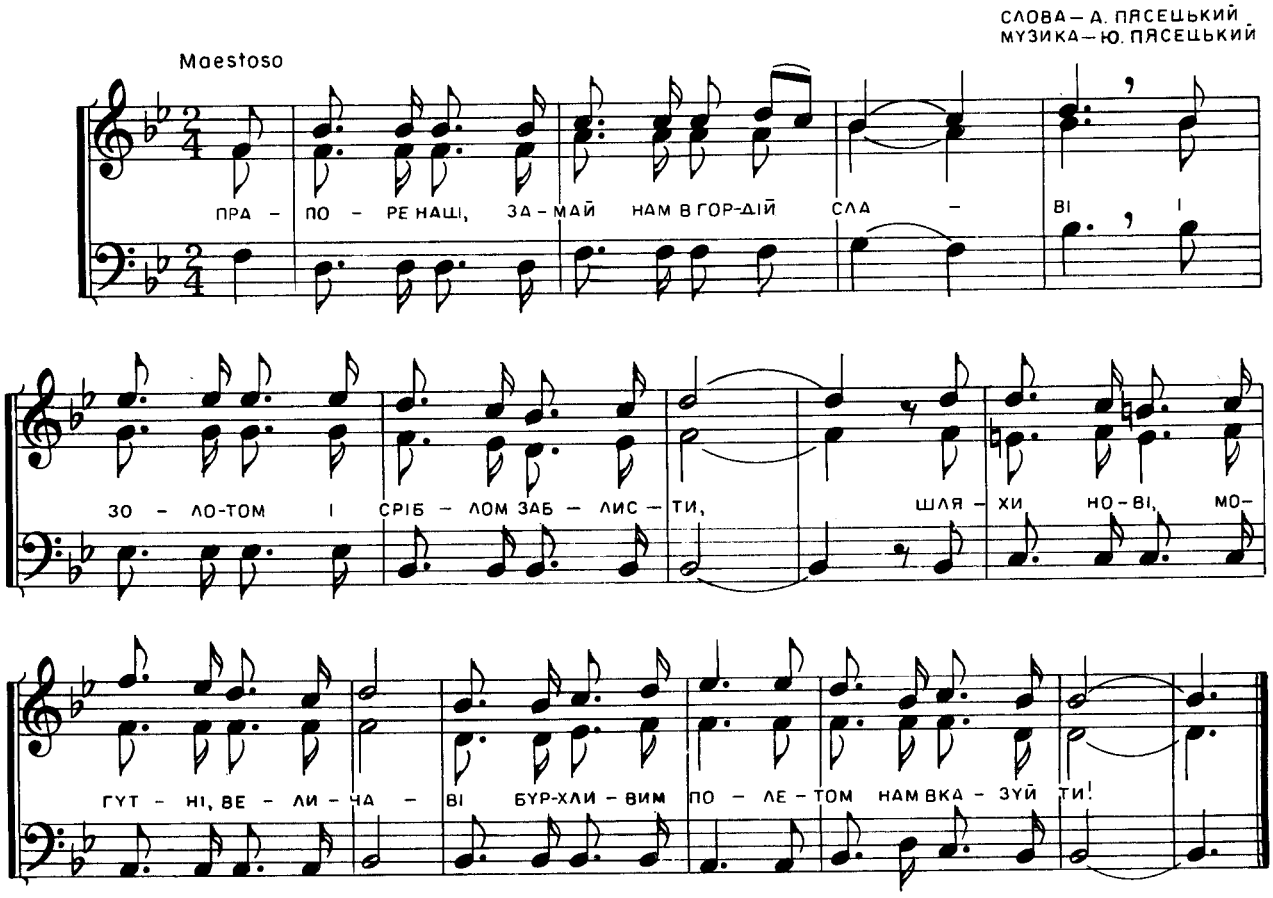
Коли ж ідеться про нашу велику ідею, про нашу найвищу мету—то ми третій курінь старших пластунів „Лісові Чорти". І посвячуючи сьогодні наш чорно-золото-червоний прапор, що гаптували і шили його білі руки наших пластунок—нам згадується буйна, кривава легенда прапора полків Наполеона, цісарських орлів, що за них його ґренадири і вояки гинули до останнього.

Лісові Чорти з прапором у зеленосвяточнім поході на Янівський цвинтар у Львові 1930. Веде В. Янів—канцлер ЛЧ; 1. трійка, зліва: А. Пясецький, Ю. Старосольський, Р. Мармаш; 2. трійка: ?, „Мурмурандо", В. Кархут; 3. трійка: „Шані", ?, ?

ПРАПОРЕ НАШ

ГИМН „ЛІСОВИХ ЧОРТІВ“

1. Прапоре наш, замай нам в гордій славі
І золотом і сріблом заблисти,
Шляхи нові, могутні, величаві
Бурхливим полетом нам вказуй ти!

2. Прапоре наш, зорій нам у неволі
Вогненним сяєвом воскресних днів,
Не дай зламатись нам в тяжкій недолі
І в грудях розпали завзяття й гнів.

3. Прапоре наш, веди нас в бій побідний
Крізь блиск мечів, і дим, і смерть, і кров.
Аж як воскресне нарід наш свобідний,
Нехай прийме тебе під свій покров.

4. Прапоре наш! Багато впаде в бою,
Багато згине в тюрмах, засланнях.
Усім їм перед смертю їх страшною
Явися ти в останніх тихих снах.

5. Прапоре наш! Колючий звій терновий
Сплетемо ми стражданням цим страшним.
Він зміниться тобі в вінок лавровий
Під сонцем волі світло-осяйним!

Володимир Янів

ТАБОРУВАННЯ І „СОКІЛ“ У ВИХОВАННІ НОВОГО ТИПУ УКРАЇНЦЯ, З ВІДЗНАЧЕННЯМ РОЛІ ІВАНА ЧМОЛИ

Табір на Соколі 1929 р. вимагає з декількох причин при з'ясовуванні суспільної функції Пласту і Лісових Чортів ширшого насвітлення. У ньому найкраще проявилися найсвітліші риси курінної історії, у тому поглибленому розумінні, коли в зв'язку з зовнішніми небезпеками перестала захоплювати форма, а полонював зміст. У змісті вбачалося насамперед службу Батьківщині, і те бажання служби дозволило завжди сполучувати завдання Пласту з ширшим розумінням громадської роботи, від якої пластунові не можна було відмовитися. Та служба вимагала повного опанування тіла і духової концентрації, що були можливі тільки завдяки гартові, який виникав з довголітньої заправи, але вимагав також сили волі,—звичайно при повній фізичній справності. Тоді моттом ставало часто „дальше“, „вище“, „швидше“, „довше“, не для рекорду, але для впевнення, що молодому поколінню стане сили, як цього буде треба, для якогось сподіваного „Маратону“. Рекорд ставав тільки заохотою, а не метою.

Для такого самовияву ми мали саме тоді пригожі умовини, коли за нами була співдія при стоплюванні різних елементів у ЛЧ упродовж двох років. До цього ж нашому колективові ідеально відповідав наш тодішній комендант табору—скавтмастер Іван Чмола, який для мене особисто своєю згідністю слів і діл був найкращим пластовим виховником і зразком. Це був один з великих полковників славетної військової формації Першої світової війни—Січових Стрільців під проводом полк.

Іван Чмола,
співосновник Пласту, комендант 1. табору УПЮ-ів на Соколі б. Підлютого, липень 1926.

Є. Коновальця. Коли полк. А. Мельник та полк. Р. Сушко після трагедій перейшли в підпілля у рядах УВО—я не маю певности, чи те саме зробив полк. І. Чмола. Але це нам зовсім не було істотне. Полк. Чмола був з раси провідників, які полонюють на кожному пості. Твердий для себе, твердим він був і для вихованців, яких полонював прикладом. Бувало, в перші роки пластування він на мандрівних „випадах" з табору заздалегідь перестерігав, щоб у тяжку туру не вибирався ніхто непідготований, і навіть старався „загубити" нездару вчасно, щоб не було пізнішого спинювання в дальшому марші.

Скупий на слова і ще скупіший на похвали, він умів дати пізнати, кого цінить. У нашому молодечому запалі (ми були у віці 21-23 рр., Чмола мав тоді понад 35 років—народжений 1892 р.) ми горіли, щоб не осоромитися перед „залізною людиною".

Моє початкове знайомство з Чмолою не ворожило спеціяльної симпатії. При представленні мене комендантові як секретаря табору він трохи згірдливо запитав: „Чи секретар зможе прочитати наказ так, щоб його можна було чути на крилах дворяду на вітрі, чи в часі дощу?" І питання його було настільки виправдане, що моя постава міщуха була далека від військової... Але ж у відповідь на питання я почув—щасливо для мене—стримуваний сміх всіх ЛЧ з булави, які добре знали, що що-як-що, але кричати я вмію. Зрештою, початкове недовір'я при першім наказі розвіялося. „Пробу голосу" я успішно склав. Перші таборові дні були в мене зайняті всякою „канцелярщиною", якої,

зрештою, Чмола не негував, розуміючи, наскільки вона потрібна для загального схоплення справжнього стану чи пізнішого звіту для ВПК. Він пильно обсервував кожний крок, а мене бачив постійно. До речі, лінивства не любив на перехід. Але перед першою, короткою покищо, прогулянкою на найближчий верх коротко запитав: „Що писар робить?" На те я відповів, що кінчаю реєстри згідно з дорученням. „Писар піде зі мною",—впало коротке вирішення, на що й була коротка відповідь: „Наказ". Звичайно, я вправді був стурбований, що реєстр трохи припізниться, але ж вирватися з канцелярії у верхів'я—це була справжня приємність. Ішли ми поруч легко, втягаючи повними грудьми гірське повітря. Чмола мовчав, приспішуючи кроку; приспішував з ним і я. Приспішувався в нас автоматично і віддих, алеж хто сповільнював би темп ходу, як верх наближався...

Друга проба була за мною. Але рік випав багатий на різні—багато тяжчі—проби. Почалися безнадійні гірські зливи, у той рік зокрема дошкульні. Опанувати настрій юнаків, які товпилися в куренях,—до речі, без відповідного спорядження—не було легко. На щастя, ми мали добрий інструкторський кадр. Гірше, що повені перервали єдине сполучення із зовнішнім світом: вузькобіжну залізничу лінію. За деякий час становище ставало загрозливим, бо не вистачало припасів у таборовому магазині. Ситуацію мала опанувати булава. П'ятичленна стежа ЛЧ пішла пішком до найближчої місцевости з крамницями—Перегінська, віддаленого від Сокола яких 16 км. Звичайно, перейти цю дорогу не було тяжко, хоч і треба було обходити розмоклі насипи чи перескакувати розлиті потоки. У стежі, якщо добре пам'ятаю, були: Крушельницький, Мурмурандо, Рожанковський, Тарнавський і я. У Перегінську справилися ми доволі хутко із закупами. Гірше було з вантаженням візків (двох), які мали бути поставлені на рейки. Припасів було приблизно півтори тонни. Попихати візки не було навіть тяжко, якщо дорога не підіймалася надто стрімко вгору. Алеж нас було тільки п'ять (двох на візок, п'ятий мав лямпу освітлювати дорогу), отже дорога таки довжилася, а тут і ніч надійшла—темна, що ледве можна було будь-що побачити. Сяк-так пробивалися ми в темряві до місця, де дорога була перервана. Там чекала вже друга стежа ЛЧ (4), і треба було переносити весь вантаж по намоклому схилі, в болоті—кількасот метрів. Від часу до часу переривав працю дощ, але баритися було ніяк, і тяжкі міхи ми переносили з закушеними в зусиллі зубами, дбаючи, щоб у болото не скотився цінний вантаж. Світало, як ми добилися до табору. Гірська ніч у негоду була зимна, але ми були злиті потом. Стійка при входовій брамі дала сиґнал, і візки розвантажували вже інші таборовики, які таки добре непокоїлися за нас. Втомлені, але щасливі, що не розчарували у покладених надіях і що звільнили від відповідальности булаву, ми заснули міцним сном. Наш трохи старший

Табір УПЮ-ів на Соколі: у таборовій канцелярії 26 липня 1929. Зліва: О. Тарнавський, В. Янів, сквм. І. Чмола.

ЛЧ Петро Ісаїв переконував Чмолу, що ми заслужили на признання, але Чмола—зрештою вірно—уважав, що ми виконали тільки обов'язок. А проте було приємно таки почути після наказу теплі слова Виховника, що їх пильно ловили наймолодші юнаки, які таки добре налякалися марева „голоду". З практичних потреб самого життя родилося справжнє розуміння пластової „елітарности"—бути „першим" не на „постах", але в твердій службі. І таки свідомість виконаного—зрештою таки нелегкого—обов'язку була найкращою нагородою.

А дощі не вгавали. Одного дня не можна було навіть знайти хвилини на нормальне закінчення дня наказом та молитвою на таборовій площі. Читання наказу перенесено до одного з будинків, молитву і звинення прапора із щогли припізнювано з години на годину, аж прийшла постанова, що до виконання цього обов'язку виступлять тільки старші пластуни (отже майже виключно ЛЧ). Густі хмари ще стемнювали тьму ночі, а дощ падав не краплями, а цілими струмами. Прапор на щоглі, насякнутий водою, лопотів грізно на дикому вихрі і поволі спливав згори вниз, не тільки тому, що такий був припис, але й тому, що трудно було втримати линви. А чота стояла німо й у безрусі, водячи тільки очима за прапором. Що тоді передумалося в тих хвилинах... І як бажалося, щоб колись прапор ми

стягали як воїни українських збройних сил! А потім і молитва. Скільки разів сьогодні чую „Боже великий, творче всесвіту", зокрема у тяжкий час, коли тривога насяде на душу, моя думка лине у наше скобине гніздо у рідній несвоїй землі. До куреня вернулися ми промоклі до нитки, але з почуттями, які несли ми згодом у тюрми й концентраційні табори, з гарячим бажанням у найтяжчий час ворожої наруги й знущання:

„Прапоре наш, замай нам в гордій славі,
Ще й золотом і сріблом заблисти!"

Ні, слів тоді не було треба, і ми, розвішуючи сорочки і дзвонячи в лихоманці зубами, ні звуком не виявили своїх думок, але кожний був такий щасливий, що й він був у чоті вибраних, щоб не занедбати урочистого церемоніялу, належного для символу наших змагань, але й не наразити здоров'я повірених нашій опіці юнаків.

Цей вечір був нашим найбільшим святом у таборі—з таким пієтизмом ми підійшли до нашого завдання. Але при перших проблисках сонця прийшли наші таборові будні. Чмола вирішив залишити тривку пам'ятку від таборовиків 1929 р.—для майбутніх. Призначено день на поширення спортової площі (нівеляція грунту йшла досі пиняво), на проведення стежок, на обсадження їх деревами. Щоб викликати належну поставу всіх таборовиків, які мали віддати максимум зусиль, треба було ентузіязму булави, підтриманого всіма Лісовими Чортами, щоб побачити усміх вдоволення на устах коменданта. Як міщух, я сам не дуже рвався до робіт, на яких я мало розумівся, напр. рівняння доріг або садження дерев чи кущів (хоч це були фізично легші завдання). Але для мощення дороги треба було піску з пляжу над Лімницею. І я покірно носив на плечах міхи з піском, від ранку до вечірнього наказу (з перервою на обід). Раз-у-раз. Дорога не була близька, а з вантажем треба було йти круто вгору. Дорогу ту проміряв я туди й назад двадцять разів (як вирішив, стаючи до праці); а нагороду за це одержав яких 40 років згодом, коли мені цю подію пригадав один фаміліянт, який тоді дивився на цілу булаву очима юнака-таборовика. Він бачив у нас приклад: ми мали бути перші не в наказах, але у праці...

На Соколі був я згодом ще тільки раз—знову як член булави 1930 р. (обозний), і знаю, що стежки утрималися доволі добре, але дерева були ще малі. Звичайно, ми замінили ті, які всохли. Алеж оповідали ті, які приблизно за 10 років табір відвідували чи його організували, що дерева розрослися в алею. Сьогодні, мабуть, тієї „Алеї ім. Івана Чмоли" нема, бо багато пам'яток (навіть, здавалося б, триваліших) у Батьківщині знищено. Але хто може забути Виховника, що організації дав сотні зразкових пластунів і десятки провідників? Думаю, що наші спогади і сьогодні повинні спонукати нас поставити собі питання, наскільки ми йдемо далі вказаним шляхом...

Табір УПЮ-ів на Соколі: Рання руханка, липень 1929.

Серед подібних зайнять—теренових вправ у природі, доповнюваних гутірками в куренях—нова подія змінила наші пляни. Ми саме готувалися з табором до мандрівки на найвищу гору у недалекій околиці—Ігровище, коли несподівано приїхали три курінні друзі зі Львова: сьогоднішній Начальний Пластун Юрій Старосольський у супроводі Піка Пясецького і Романа Мармаша. Ю. Старосольський і другий ЛЧ з табору—Є. Коропецький мали з доручення ВПК поїхати на Джемборі, що відбувалося в Англії. Але теж було доручення нам від проводу ОУН: перенести газету „Сурму" із Закарпаття до Львова. У тій виправі брав участь Пік Пясецький і організував цю виправу від самого початку. Із Закарпаття діяв у порозумінні з Піком ст. пл. Володимир Забавський.

Ті, що мали їхати на Джемборі, не могли одержати нормальних пашпортів, і їх треба було перекинути через „зелену границю". На Закарпатті, на „Чорноріцькому верху" мали їх очікувати друзі з Праги. Вістка про точну дату прийшла доволі пізно, і фаміліянти приїхали на

Сокіл залізничкою опівдні, напередодні перед домовленою зустріччю. Отже часу було дуже мало, тим більше, що Є. Коропецький мав ще передати маґазин на Соколі наступникові. На Чорноріцький верх провадив один з найтяжчих туристичних шляхів—попід Ґрофу і через Попадю. Кожний можливий „блуд" перекреслював цілий плян. Тому провід „виправи" мусів перейняти найбільше досвідчений і ознайомлений з тереном: ним був незаперечно В. Врецьона. До того делеґати мали зі собою різні інформативні матеріяли, призначені на імпровізовану виставку в Лондоні, багато ганчарських виробів, подарованих тов. „Нова Хата" для роздачі різним скавтським провідникам. В сумі обтяження було доволі велике, і стежа ЛЧ мусіла бути більша. Часу на роздумування не було багато; ми швидко порадилися, і стежа мала мати—крім передбачених делеґатів на Джемборі та обидвох фаміліянтів зі Львова—всіх Лісових Чортів, що були в найкращій формі: обидва Врецьони, Андрій Пясецький, Старосольський молодший і я. Алеж треба було одержати згоду скавтмастра Чмоли як коменданта табору. У той час я вже мав найбільший контакт із Чмолою, і „дипломатичну місію" доручено мені. Вправді була це виправа з доручення ВПК і в загальнопластовій місії, але йшлося про те, що ми позбавляли табір на деякий час провідного кадру. Звичайно, щодо відпущення Є. Коропецького не могло бути труднощів, але щодо звільнення двох членів булави і трьох інструкторів сквм. Чмола мав застереження. „Адже ж завтра йде мандрівка з тереновими вправами!" заопонував він. Я реплікував, що залишаємо достатню кількість старших пластунів—приблизно одного на 10 юнаків, і це досить. „Добре,—признавав Чмола,—алеж післязавтра є зайняття в таборі, і тут і обозний і ви необхідні!" Небагато надумуючись, я сказав: „Завтра ми є сяк-чи-так у таборі, і післязавтрішнім днем не потребуєте журитися". Варто було бачити тоді міну Чмоли, який—трохи зачудований зухвалою самопевністю—тільки іронічно спитався: „Були ви на Попаді?" Ні, я не був справді і трохи послабив своє самопевне твердження: „Не ґарантую, що будемо завтра ввечорі, але післязавтра стаємо до раннього наказу". Чмола любив риск, а може ще хотів випробувати, що з того вийде. Він погодився, кидаючи „визов". „Буде добре, якщо ви прийдете післязавтра на ніч". Я ще раз заопонував: „Прошу пам'ятати моє зобов'язання".

Наші наради, підготови й розмова з Чмолою забрали в сумі кілька годин, отже ми поспішали, і за декілька хвилин стежа була готова до вимаршу. Іти довелося без шляхів, збочами гір, а це тільки утруднювало завдання: ми оминали звичайні дороги, щоб не зустрінути поліційних стеж, частих у прикордонній смузі. Доки було ясно, ще не було проблеми. До бездоріж ми привикли. Алеж вийшовши з табору біля

17-ої години, мали ми небагато годин до сумерку. Ми намагалися бодай зробити за той час найтяжчий шмат дороги (узбіччями). Ніч була, на щастя, місячна. Врецьона справді мав прекрасний туристичний інстинкт, а основне: ніколи не показував вагань назовні. Зрештою, перед дорогою він вивчив цілу туру напам'ять. Коротко: до півночі ми мали найнеприємнішу частину обходження звичайних шляхів за собою,— почувалися отже теж безпечніше щодо можливости „зустрічі" з прикордонною поліцією. Сон був короткий, під зоряним небом. Встали зі світанком і—звичайно—розбудили себе у крижаній гірській воді. І минала година за годиною, з вантажем, з верха на верх, в постійному чергуванні згори вниз і знову навпаки. Для скорочення дороги—часто через жереб. Приблизно 9 годин тяжкого маршу, майже без зупинки, у постійному неспокої, що зійдемо зі шляху або спізнимося на домовлену пору. Алеж пощастило: спізнення було незначне—годинне, що в даних умовах не рахувалося. На умовленім верху чекали домовлені друзі.

Спочивати не було коли. Перепаковано вантаж. Замість експонатів на Джемборі ми отримали відповідну кількість „Сурми", і взяли її друзі, які самі з підпіллям ніколи нічого спільного не мали. Але хто думає в таких умовах? Ледве був час підкріпитися, обмінятися кількома словами, побажати Парасілюсові і Балембі „доброго плаю", і пішли „спасати честь": була год. 15-та, а ми мали приблизно 12 годин ходу, якщо навіть урахувати, що постановили не йти дебрами. У такому становищі найкраще взагалі не думати. Звичайно, успішне закінчення першої частини завдання підбадьорювало. Алеж мене особисто мучило дане слово. Ми сливе не спочивали, тільки коротко зупинялися, щоб з'їсти щось прихапцем. Добре було ще, коли краєвиди давали якесь відпруження. Гірше, коли зійшли до залізничих рейок і постановили йти ними, щоб через утому не збитися зі шляху. А тоді саме смеркало. На нещастя трапилася нагода дістати молоко у стаї, і ми понапивалися його, а це в дорозі мало ті наслідки, що дехто просто таки на ходу засипляв. А тут нудьга дороги: за поперечними бальками рейок нові й нові: десятки й сотні, які для скорочення часу рахується спочатку, але при тисячах лік уривається.

Я з розпукою глянув, як товариші дороги присіли: чи схочуть встати? Дехто й лаявся за зайву „амбіцію". Тоді я здетерміновано вирішив іти,—зблудити не можна було, а ніч була ясна. Врецьона здецидовано підтримав. Тоді вже ніхто не протестував. На мент ми ожили, побачивши біля насипу „льору": малий візок без керми, тільки з отвором на дрючок, що ним гальмується; при схилі візок їде сам. Не багато думаючи, ми поставили візок на рейки, ледве всі могли на ньому з наплечниками поміститися, і рушили в дорогу: після повені, не знаючи, чи рейки не пошкоджені. Напів дрімаючи, ми мчали в невідоме.

Теоретично Пік мав гальмувати візочок; алеж практично всім нам було байдуже, за вийнятком одного: щоб дальше і щоб скоріше. Так ми заощадили з десяток кілометрів, але дорога могла скінчитися трагічно, коли ми в'їхали між два ряди поскладаних дерев'яних сяжневих полін, до висоти двох метрів. Щойно тоді схотіли ми спинити, а хоч звільнити біг візка, який мчав з нечуваною швидкістю. На увагу, що треба сповільнити темп, Пік щось невиразно пробурмотів, а коли ми його розбудили, всякі заходи були даремні. Візок мчав далі, без сповільнення. Один більший камінчик на рейках, і ми були б порозбивалися об ряди дерева. Пішли в рух наші пластові палиці, якими ми стримували вже всі візок, але це виглядало наче тріскотіння скорострільна площадці, коли палиці зіскакували з бальок. Після емоції, яка видавалася нам грізнішою ще й тому, що ми всі були півсонні, за деякий час таки пощастило візок спинити. Зорієнтувавшися, що ми недалеко Осмолоди, в якій була станиця поліції, ми скинули візок з рейок і, не звертаючи тим разом уваги на небезпеку, вийшли таки на шосе і перейшли попри дуже ясно освічену станицю; це нас трохи здивувало, бо тоді доходила північ. До Сокола мали ми ще 8 км. дороги, яку однак дуже добре знали; зрештою, це був уже битий шлях. В околиці відомої купелевої оселі (з митрополичим палацом) у Підлютім очікувала нас несподіванка: з темряви вийшли якісь дві постаті, як виявилося—виховники новацького табору, в тому числі моя пізніша наречена й дружина. Вони видимо зраділи, побачивши нашу стежу. Виявилося, що в нашій відсутності на Соколі весь день був обшук поліції—можливо, що щось десь донеслося, що ми мали йти через кордон. На Соколі думали, що нас переловили по дорозі і тому поліція прийшла до табору. Знову ж Софія, перед кількома тижнями звільнена з тюрми після процесу „листопадівців", могла думати, що ми йдемо з „небезпечним вантажем" (це, зрештою, було правдою), і вважала своїм обов'язком нас попередити. Звичайно, ця вістка нас розбудила, і останні кілометри ми вже йшли знову швидше. Заки ми ввійшли до табору, ми скинули „компромітуючі" наплечники у схованку перед табором і полягали спати. Була приблизно 2-га година ранку, і нам залишилося 4 години для відпочинку. Вранці ми з можливо найбайдужішими мінами (але не без скриваної гордости) зголосилися до зайнять, попрохавши тільки звільнення від ранньої руханки, якої ми мали досить попереднього дня: за нами були 72 кілометри мандрівки й маршу у найдикішій частині Ґорґанів. Чмола також не виявляв „здивування"; але я добре пригадував його передбачування, що, мовляв, буде гаразд, як прийдемо 24 години пізніше... Наша пригода нас дуже зблизила. Звичайно, важило наше слово, але не виключаю, що ми не були б у силі його дотримати, якби ми його не дали саме Чмолі.

На останню велику мандрівку в часі нашого табору ми вибралися з Чмолою, який дуже радів нею: звичайно, він ішов тільки з вибраною групою і сам хотів мати на закінчення табору сильніше враження. Вибрано дводенну туру на Довбушанку, один із тяжко доступних верхів. Алеж сльота цього літа таки добре дошкулила. Два дні ми майже весь час мокли і насміхалися з „Дуська", який у нових туристичних чоботах обминав старанно калюжі, щоб не промочити ніг, поки не впав по коліна у воду... Але нові туристичні черевики сталися прокльоном теж і для Чмоли: вони йому так надавили ноги, що він, чи не вперше, не міг нам додержати кроку, а це нас остільки сповняло певною сатисфакцією, що учні, врешті, дорівняли незрівнянному майстрові... Інша річ, нам було прикро, що наша остання мандрівка кінчилася без мажорного визвуку. До того у мряках та „мжичці" ідеальна нагода, щоб мандрівників чеплялася „нечиста сила", і блуд нас водив знову.

За декілька днів ми мали прощатися, і при готуванні кінцевого наказу було приємно почути, що сктм. Чмола трьох з булави, що були

Табір УПЮ-ів на Соколі: від'їзд юнаків з табору вузькоколійною залізничкою 30 липня 1929.

одночасно членами Ради Стану, подав до відзначення до ВПК.*)

На жаль, сктм. Чмола не погодився на моє прохання перебрати комендантуру табору в 1930 р. Сумлінний у виконуванні своїх обов'язків, він готувався саме до вчительського іспиту, а три тижні вакацій були для нього занадто важливі. Правда, він був ще із стежею ЛЧ на зимовій лещатарській (лижварській) виправі у січні 1930 р. у Славську. Власне кажучи, це мав бути перший лещатарський табір УПУ, але охочих було замало. До цього й зима була химерна, і було мало снігу. Зате настрій присутніх був прекрасний.**) Перебуваючи у Славську, я мав ще раз змогу переконатися про послідовність Чмоли. Ми були гостями в домівці Карпатсько-Лещатарського Клюбу, яка складалася з двох кімнат. Одного вечора, коли ми вже лягали спати після форсовного дня у горах, приїхали зі Львова три відомі старші громадяни з КЛК і закурили у зайнятій нами кімнаті цигарки. Тоді Чмола різким голосом звернув увагу, що не слід курити в кімнаті, де сплять молоді пластуни, легені яких після мандрівки дуже вражливі на дим. Панове мовчки—без слова— вийшли з кімнати.

Табір на Соколі 1930 р., хоч у ньому взяло участь багато ЛЧ (але було нас тоді менше, ніж 1929 р.), не мав того розмаху і фантазії. Насамперед, напередодні табору згинув у боєвій акції Гриць Пісецький, для якого була передбачена важлива функція в таборі. Це нас дуже пригнобило. Булава не змогла також знайти з комендантом Романом Шипайлом того взаємного зрозуміння, яке панувало у 1929 році. Зрештою, цілий настрій був якийсь пригнічений, бо більше відчувалося підзорливе око поліції (перед сумнозвісною пацифікацією). Можна тільки додати, що в лютім та березні 1931 р. проведено у зв'язку з табором ревізії, м. ін., у коменданта й у мене (двічі). Під одним з куренів селянський пастушок, який часто забігав до табору і якого ми завжди гарно гостили, знайшов дві гранати і повідомив про це поліцію. Однак ні поліція, ні судове слідство не змогли виявити ніякого зв'язку між знайденими гранатами й таборовим проводом. Слідство припинено.

У майбутнє понесли ми із собою таборовий настрій наших переживань, зокрема табору 1929 року, який відзначався тим, що численна участь старших пластунів під ідеальним проводом І. Чмоли—з провідницьким хистом і певною легендою минулого—надала йому відповідного динамізму, такого бажаного у вихованні молоді.

*) Дат поодиноких наших пригод неможливо устійнити. Сам табір відбувався 1929 р. в липні, 1930 в серпні (30. VII.-27. VIII.). Урядові Вісті ВПК ч. 3 (29) повідомляли в обіжнику 20/19, що з членів булави „свастикою заслуги" відзначено: В. Врецьону, О. Тарнавського та В. Янева", а з ЛЧ отримали тоді це відзначення ще В. Кархут і Мурмурандо (Пласт. Шлях, ч. 2 за травень 1930, стор. 20).

**) Опис табору я подав у „Молодому Житті" з того часу. Він тривав від 10 до 15 січня. У таборі, крім сктм. Чмоли та його дружини, були чотири ЛЧ (Врецьони, Макарушка та я) і один юнак з Яворова, В. Кунанець.

Табір УПЮ-ів на Соколі: відвідини митрополита Андрея, графа Шептицького в таборі, серпень 1930. Наліво від митрополита: Северин Левицький—Верховний Отаман, М. Шипайло—комендант табору, д-р Річинський, ?, ?, В. Врецьона ЛЧ, М. Доберчак ЛЧ; направо від митрополита: о. Ковальський, ?, В. Янів ЛЧ, Р, Мармаш ЛЧ, ?, Я. Макарушка ЛЧ, Р. Загайкевич ЛЧ.

Табір УПЮ-ів на Соколі: провід і учасники, серпень 1930.
Зліва: стоїть Р. Загайкевич ЛЧ; сидять у 1. ряді: „Мурмурандо" ЛЧ, О. Пашкевич ЛЧ, Є. Коропецький ЛЧ, Я. Макарушка ЛЧ, В. Янів ЛЧ, обозний, сотник Б. Гнатевич, М. Шипайло, комендант табору, лікар Річинський, В. Врецьона ЛЧ, скарбник, М. Доберчак ЛЧ, Р. Мармаш ЛЧ, С. Зощук.

Петро Пясецький

ВИПРАВА З ТАБОРУ НА СОКОЛІ В 1929 РОЦІ НА „ЗЕЛЕНУ ГРАНИЦЮ“

Вліті 1929 року мало відбутися і відбулося світове скавтське Джемборі в Англії. Наша пластова організація постановила вислати туди делеґацію українських пластунів.

Про пашпорти годі було думати, треба було переправити нашу делеґацію „на зелену границю“, значить—перейти нелеґально польсько-чехословацький кордон. За цю справу взялися Лісові Чорти.

Я мав доручення улаштувати зустріч з закарпатськими пластунами, які мали забрати нашу делеґацію до Праги, а звідтам вона мала б поїхати на Джемборі до Лондону в Англії.

Я написав листа до Володимира Забавського до Праги, з'ясував плян висилки нашої делеґації на Джемборі і подав, що місцем зустрічі на кордоні буде кордонний стовпик Чорноріцький верх ч. 115 о год. 12-ій опівдні. А Володимир Забавський мав прислати телеграму, в якій буде подана дата зустрічі на кордоні. Делеґатами на це Джемборі призначено двох Лісових Чортів, а саме Юрія Старосольського (Парасілюса) і Ґенка Коропецького (Балембу). Балемба не знав до останньої хвилини, що йому призначено взяти участь у цій виправі. Він якраз був учасником табору на Соколі. Я очікував нетерпеливо телеграми. Одного дня в липні, повернувшися з міста до хати, зустрінув свого батька, а той сказав мені, що прийшла була телеграма з Праги, заадресована тільки: „Пік—Львів“, а зміст її був: „дня такого і такого“. Чи до тебе?—спитав батько мене. —Я сказав, що то не до тебе, і віддав листоноші телеграму, але спершу відписав зміст.

Я побіг негайно до Парасілюса і повідомив його, що післязавтра, о год. 12-ій полудня, будуть чекати на нас на кордоні два закарпатці: Іван Роман і Володимир Забавський.

****

(Виправу на це Джемборі в Лондоні і на інше Джемборі описав Парасілюс у „Свободі" вліті 1963 року. Опис буде повторений у спогадах про участь Лісових Чортів у світових Джемборі. Тому тут подаємо лише виправу Лісових Чортів з табору на Соколі для перепачкування делеґатів через польсько-чехословацький кордон.)

****

Я і Парасілюс негайно зібралися і за ніч уже доїхали до Брошнева, а далі залізничкою до табору на Соколі.

Влодко Врецьона, що тоді, мабуть, був обозним у таборі, став комендантом виправи. Балембі ми сказали, що він також є делеґатом на Джемборі і має негайно зібратися та приготовитися в дорогу. Без слова протесту Балемба пішов по таборі пошукати в когось порядний однострій, а знайшовши, поміняв його за свій приношений.

З табору ми вийшли під ніч з двох причин: щоб зайти на час на 12-ту дня на умовлене місце і щоб оминути вночі кордонну сторожу чи те місце, де вона звичайно крутилася біля Осмолоди.

Ми не йшли ні дорогами, ні стежками, а йшли головно узбіччями, диковинами, поміж зломами і вивертами та перетинали вбрід потоки. Оминувши так Осмолоду, ми йшли цілу ніч у напрямі на Дарів, ночували чи радше відпочивали коротко серед лісу. Ми мусіли йти тихо, без співів чи голосних розмов, а в часі постоїв не палили вогню. Крім Парасілюса і Балемби, усі учасники виправи тримали по черзі стійку, бо їх обох ми щадили, знаючи, які ще труднощі перед ними.

Досвіта йдемо далі, хоч у лісі ще було темно. Під час постою—відпочинку настоячки нагло гримнув постріл. Це Влодко Врецьона провіряв револьвер і необачно вистрілив, а куля свиснула мені попри вухо. От були б Лісові Чорти мали клопіт, якби ця виправа була покінчилася трагічно! Здається, був наказ, щоб ми не мали ніякої зброї, і ми дивувалися, що власне Влодко мав зі собою револьвер.

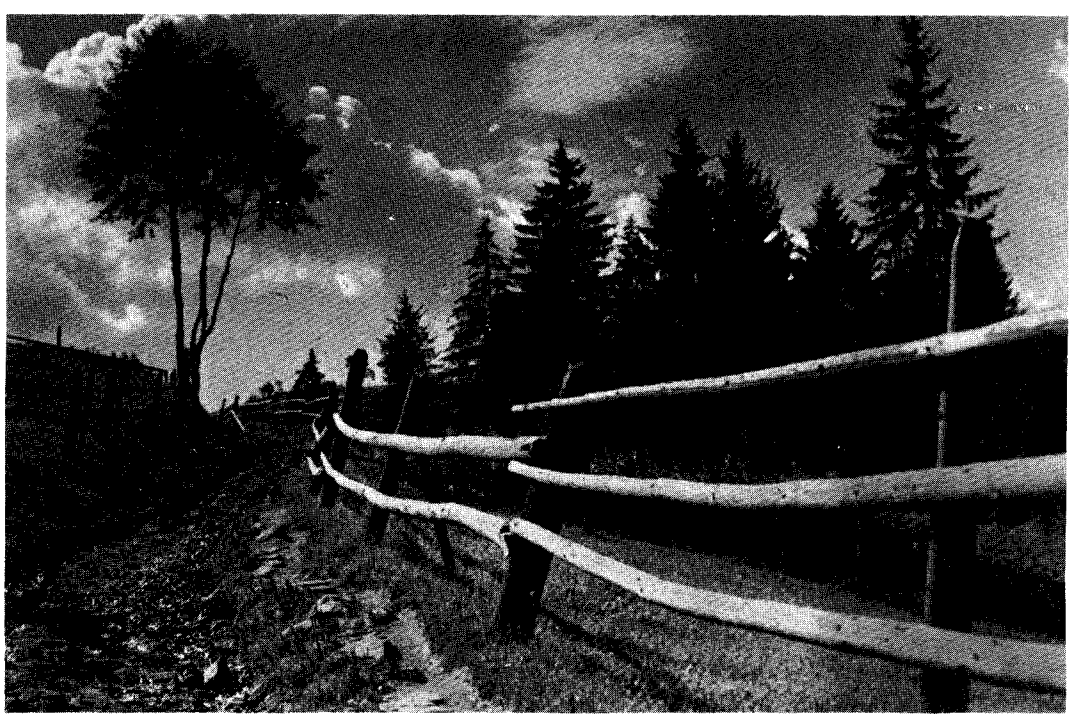
Ніч була зимна, і таким був вчасний ранок. Йдучи далі, ми щораз приспішували ходу, але всеодно трохи спізнилися. Обидва наші закарпатці чекали на нас, сховані в кущах. Парасілюс ледве доліз, бо мав наплечник повний кераміки—експонатів, а в руках прапор Лісових Чортів, звинений у рульон, і держак у футералі.

Заки ми розпрощалися зі закарпатцями, вони передали нам повних два наплечники нелегальної газети „Сурми", що її видавала Українська Військова Організація. Сьогодні ніхто навіть не зуміє відчути, як небезпечно було тоді мати вантаж „Сурми" зі собою, а ще на добавок нам у пластових одностроях. Однак тоді „море було нам по коліна, а Міссісіппі по кістки"...

Перевтомлені, ми зійшли з гір біля Дарева над річку і залізничку, „бухнули" візок, який лежав біля тору, посідали на нього і пустились долі до Осмолоди. Я гальмував грубим дрючком, але перевтомлений заснув у певному моменті. Пробудився від шаленої швидкости візочка. Моментально звелів, щоб усі помагали гальмувати пластовими палицями, риючи ними по землі. На щастя, загальмували. Всеодно їхали дуже швидко і лиш „свиснули" попри „постерунок" (станицю) польської поліції. На щастя, поліціянти вже спали. Була це перша вночі. За якийсь час ми залишили візок біля тору залізнички, а самі пішли пішки. Дехто спав находу; тяжко в це повірити, але так було.

Заки дійшли до табору, у Підлютому передали вантаж „Сурми", кому було доручено.

На цій виправі було нас біля десять. Був з нами і покійний Дусько Пясецький. Інших годі пригадати, вже призабув.

Воринння (плоти) при гірській доріжці.

Ярослав Макарушка

СЬОМА МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ по Поділлі в серпні 1929 року

З верхів на низини

Традицією Лісових Чортів було мандрувати по горах, по наших Карпатах. Але метушлива вдача Лісових Чортів спонукала їх розгорнути ширше коло мандрування та відвідати також і широкі поля нашого Поділля, а зокрема місця боїв УСС-ів та Української Галицької Армії.

Після юнацького пластового табору на Соколі 1929 року, який, як звичайно, вели Лісові Чорти, і після Великої Племінної Ради, яка відбулася на Кам'янці біля Підлютого, ми вибралися в дорогу: залізницею через Станиславів до Товмача, а далі пішком по Поділлі.

Учасниками цієї нашої мандрівки були такі Лісові Чорти: Володимир Врецьона, Роман Загайкевич, Ярослав Макарушка, Іван Мриц, Андрій Пясецький, Мирослав Раковський, Омелян Тарнавський і Роман Барановський.

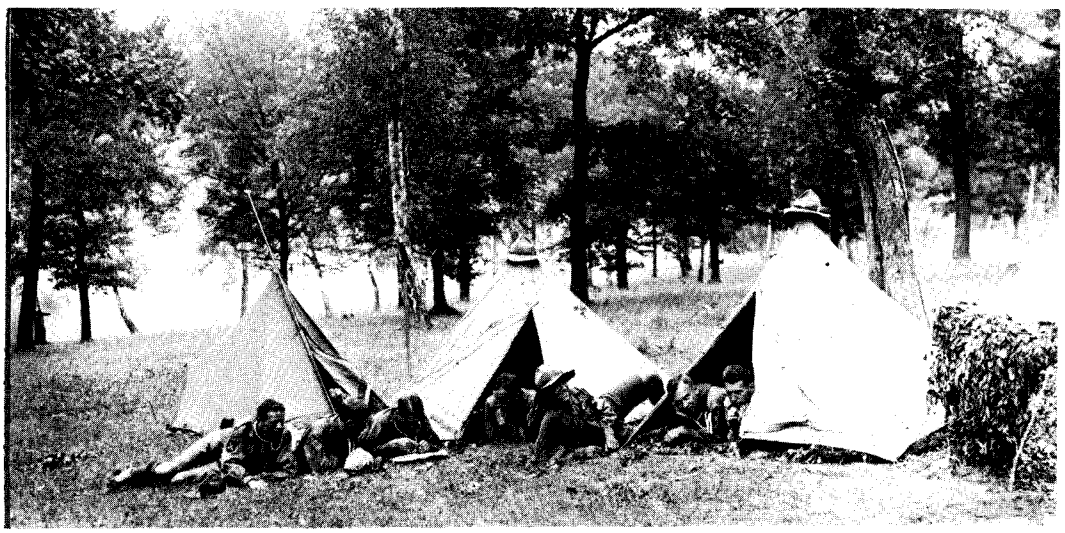
У залізничій почекальні в Станиславові (тепер Івано-Франківське) зустрічаємо несподівано проф. Северина Левицького, Верховного Отамана Українського Пластового Уладу, який, як вийшло з розмови, їхав туди, куди й ми прямували, себто до водного табору Чорноморців в Монастирку біля Ісаакова над Дністром. Між обома куренями: Чорноморцями та Лісовими Чортами була шляхетна ривалізація в Українському Пласті за ініціятиву, працю і провід, або популярно сказавши, за перше місце. Цілком випадково так склалося, що Верховний Отаман мав відвідати табір Чорноморців для юнацтва, маючи як прибічну гвардію Лісових Чортів!

Раннім ранком пересідаємо в Станиславові на поїзд до Палагіч, а потім до Товмача.

Товмач—гарне повітове містечко з великою українською церквою та—як звичайно—з жидівськими крамницями. Переходимо через Товмач і прямуємо до села Олеші. В селі зустрічаємо гостинного ґазду, розмовляємо з ним, а він гостить нас холодним квасним молоком. Спасибі (ще й сьогодні) за це молоко! Воно відсвіжило нас і додало сили до дальшої мандрівки. Інший ґазда, їдучи до Ісакова, бере нас на свій віз. В'їздимо у це гарне село, що розкинулося на правім, дуже високім березі Дністра.

Водний табір Чорноморців, що розклався на плоскім і низькім березі Дністра, біля дубового гаю, виглядав з цього високого берега чудово. Шатра були вміло і симетрично розставлені, на таборовій щоглі майорів на верху український національний прапор, а нижче прапор 10-го куреня УСП Чорноморців.

Коли Чорноморці побачили нас, вони вміло причалили на своїх човнах до правого берега Дністра, де ми зійшли стрімкою стежкою вниз. Всідаємо на човни, а Чорноморці міцно й удало веслують, щоб перебороти дуже бистрий сірий струм води на середині ріки. Дусько каже, що Т-во Сільський Господар хотіло побудувати на цім місці могутню електричну станцію, на закруті Дністра, але не дістало дозволу від польської влади. Ця станція мала давати електричну енергію для великої частини Галичини.

Сьома мандрівка ЛЧ—по Поділлі:
ЛЧ на відвідинах водного табору „Чорноморців" к. Ісакова н. Дністром, серпень 1929. Зліва: А. Пясецький, О. Тарнавський, В. Врецьона, Я. Макарушка, Р. Загайкевич, М. Раковський, І. Мриц.

Перепливаємо Дністер без пригод. Чорноморці вітають нас гостинно. Вони, певно, не знають, що ми зустріли Верховного Отамана випадково. Розставляємо наші шатра, купаємось у Дністрі, а ввечорі беремо участь у таборовій ватрі.

Два дні минули, як сон, і ми помандрували далі м'якими подільськими дорогами в напрямі до Золотого Потока. Які різні ці дороги від наших кам'янистих стежок у Ґорґанах! Бувало, ідучи верхами Ігровища і Сивулі, ми скакали по тих цекотах незгірш диких кіз, а перехід тривав доволі довго. А тут ідемо м'яко і легко. Минаємо чудовий яр Дністра біля Раківця і вкінці доходимо до хутора Гаї коло Бучача, до родини Казновських, посілости Володимира і Марії, свояків Мемелька. Вранці йдемо відвідати нашого фаміліянта Стрільця в Рукомиші; панна Нуся, сестра Стрільця, обшиває наш лісово-чортівський прапорець синьо-жовтою обвідкою. Наступного дня зранку Казновські дають нам великий драбинястий віз, і ми разом із Стрільцем їдемо на схід до Улашковець. Переїжджаємо через Бучач, який має неабияку сенсацію: українські пластуни, та ще й на возі! Та ми звисока подивляємо красу Бучача, не звертаючи уваги на заінтриговані погляди місцевого населення, а зокрема польських поліцаїв.

Минаємо Бучач і виїздимо на рівні подільські поля. Сонце гріє, скидаємо сорочки. „Їдеш так",—каже Вуна,—„лежиш собі безжурно на возі, і ніщо тебе не зворушує: ні те, що поміж ребра давить ложка, яка вистає з якогось наплечника, ні те, що Мемелько хоче конче навчитися

Сьома мандрівка ЛЧ—по Поділлі:
ЛЧ на возі, по дорозі з Бучача до Улашківець, серпень 1929. Зліва: В. Врецьона, Я. Макарушка, О. Тарнавський, Р. Загайкевич, А. Пясецький, І. Мриц і візник.

трубіти на Мрица трубі так, що нам малощо не потріскають барабанчики у вухах".

На сьому годину вечора в суботу доїздимо до містечка Улашковець, де батько Тарнавського був тоді парохом. Отець Яків Тарнавський, а ще більше мама Мемелька, паніматка Богданна з Глібовицьких, гостять нас дуже щиро, і ми проводимо приємні години на розмовах і піснях. Ночуємо на свіжому запашному сіні під голим небом. На другий день, в неділю йдемо до церкви на Службу Божу. Народ дуже пильно і з зацікавленням нам приглядався, бо люди бачили оце вперше леґендарне „пластове військо"—пластунів в одностроях.

На другий день у понеділок ми їдемо возом о. Якова Тарнавського далі до Глубічка, де парохом був вуйко Мемелька, відомий на ціле Поділля священик-патріот о. Антін Казновський, що мав досить численну родину.

Пообідавши, лишаємо там наші наплечники і йдемо швидким маршем до сусіднього села Більча Золотого, щоб оглянути тамошні славні печери і скупатись у річці Сереті. Більче Золоте прекрасне: оточене вінком-короною горбоватого терену, покритого лісом. Нагадує швайцарський краєвид.

Сьома Мандрівка ЛЧ—по Поділлі:
ЛЧ в домі о. Тарнавського в с. Улашківці, серпень 1929. Зліва, в одностроях: Р. Загайкевич, І. Мриц, А. Пясецький, О. Тарнавський, Р. Барановський, Я. Макарушка, В. Врецьона, М. Раковський; сидять спереду: пані Тарнавська і о. Тарнавський, батьки Омеляна.

Знаходимо провідника по печерах Максима Перуна і під його проводом злазимо в печеру. Вхід дуже стрімкий, майже прямовисний. Кожний з нас присвічує собі дорогу свічкою і оглядає з недовір'ям темні, почорнілі від коптю стіни. У печері зразу дуже холодно. Входимо до малої печери, з якої розходиться на всі боки п'ять коридорів. Ідемо одним з них. Виглядаємо, як тіні зі свічками в руках. Під ногами вогко, місцями болото. Час до часу котрийсь із нас ударить головою об виступаючий камінь і тільки зідхне. Стіни хідників вигладжені водою, мов би людською рукою. Місцями кристали творять малюнки на стінах, а в однім місці на стелі неначе постать жінки з авреолею довкола голови. Оглядаємо ці печери приблизно годину, зустрічаємо декуди по кутах людські і тваринні кістки. Хідники поширюються часами в трохи вищі і більш просторі печери. Врешті вилазимо; вдаряє нас гаряче, душне повітря. Зустрічаємо Олега Кандибу, археолога, сина поета Олександра Кандиби (Олеся), м.і. теж члена Пласту і члена ОУН, що за часів німецької окупації був заступником голови Проводу УН, полк. Андрія Мельника. У 1942 р. німецькі окупанти арештували Олега Кандибу в Києві, потім запроторили його до концентраційного табору в Саксенгавзені, де він під час допитів загинув смертю героя-мученика.Обіцюємо йому помагати на другий день при розкопках. Втікаємо перед грізною дощевою хмарою до Глубічка, але перед самим селом обливає нас зливний дощ. По смачній вечері в гостинному домі о. Казновського і його дружини Теодосії поринаємо на м'якім сіні в обійми Морфея.

Омелян Тарнавський в Глубічку з нами розпращався, вже далі не мандрував і вернувся додому до Улашковець.

Рано-раненько прокидаємося; поснідавши і подякувавши за гостину родині Казновських, відходимо двійками. Гордо й свобідно лопоче над нашими головами наш курінний прапорець. Доходимо до Більча Золотого на десяту годину, лишаємо наплечники в о. Теодора Гребенюка і, переодягнені у гіршу одежу, йдемо до печери.

Злазимо вглиб і, помагаючи археологові Кандибі, починаємо копати. Скрізь у печері повно напливової землі. Коли розітнемо її прямово, показуються дві смужки вугілля, кожна 2 міліметри завгрубшки. Це сліди вогнищ і рознесеного з них вугілля передісторичних людей. Між смужками знаходимо багато мальованих черепків, сліди охри; декому пощастило знайти веретено, ігли і кільце з намиста. Видно, що передісторичні люди не були такі дуже ліниві, бо мали навіть свої прикраси. Робота в печері дуже цікава, лишень досить зимно. Знахідки, як каже наш археолог, з кінця камінної та початку мідяної доби. Складаємо знахідки на три купи і відходимо. Ночуємо у родини Гребенюків у Більчу Золотому.

Встаємо о сьомій вранці, прощаємося з болем серця з панною

Надею і з нашим археологом, а також зі Стрільцем і Дуськом, які покидають нас, і відходимо швидким маршем у напрямі на Королівку. Наша п'ятка переходить через Юріямпіль, Королівку і зупиняється у Ков'ятині, що лежить у гарному ярі. Швидко оточує нас громада селян, і з ними впродовж години ведемо оживлену розмову. Врешті прощаємося й з ними і відходимо; над нашими головами знову лопоче моторно лісово-чортівський прапорець.

Доходимо до Кривча, що ділиться властиво на дві частини; на жидівську з чорними дахами, що лежить на горі, і на українську, положену більше в долині. На горі є також руїни замку. Заходимо до о. Назаревича, лишаємо наплечники і йдемо оглядати чудову печеру в Кривчі, яку відкрив українець, інж. Ґутковський. Провідником по печері, яка тепер під опікою староства, є поляк. Печери в Кривчі не мають ніяких слідів людського життя, зате під оглядом краси стоять далеко вище ніж печери в Більчу Золотім. Чисті, незакопчені стіни, великі, до 12 метрів високі „залі", місцями гарні сталяктити і сталяґміти, а міка блищить подекуди, як дзеркало, чудово заломлюючи світло. Печери справді такі гарні, як і все інше, що знаходимо на просторій українській землі. Ночуємо в дуже гостинного о. Назаревича.

Встаємо вранці о 4-ій годині і йдемо швидким кроком до Ґермаківки, щоб залізницею переїхати до міста Копичинець. У Копичинцях спинюємося, відпочиваємо і через Нижбірок Старий і Новий доходимо аж до села Городниці. Ночуємо в о. Берната. (по о. Гребенюкові це другий колишній член леґіону УСС-ів, якого зустрічаємо). Вранці йдемо на Службу Божу. Городниця—село велике і гарне. З розмови в домі о. Берната довідуємося багато цікавих речей про просвітний і кооперативний стан повіту. Прощаємося по обіді з родиною Бернатів і відходимо в напрямі на Товсте, де ночуємо в домі о. Іванчука.

Знайомимося з його симпатичними донями, і панна Галя представляє нам свого великого пса, що своєю повагою і непорушливістю становить живий контраст до його власниці. На другий день зранку лишаємо наплечники і йдемо над Збруч в околицю Крутилова і Пущі. Краєвид Медоборів по одному і другому боці Збруча такий однаковий, що мимоволі злегка затискаємо зуби... Оглядаємо келію пустельника в Пущі і довго не можемо відірватися від цього прекрасного закутка. Вертаємося і ночуємо ще раз у хаті родини Іванчуків.

На другий день після обіду відходимо в напрямі на Грималів. Минаємо його і йдемо нічним маршем, пильно вимішуючи черевиками липке подільське болото і минаючи кургани на роздоріжжях. Доходимо до Глещави. Де-не-де брехне пес. Влазимо до недокінченої хати, що стоїть на краю села, і засипляємо на підлозі. Вранці виходимо о 4-ій годині і приходимо на 11-ту до Теребовлі.

Заходимо до о. декана Мохнацького. У тім домі живі ще й передвоєнні пластові традиції: найстарший син родини Мохнацьких, інж. Славко, показує нам передвоєнні числа „Пластового Табору". Він веде тепер у Теребовлі пл. юнацький курінь. Наймолодший син Юрко—завзятий пластун, новак. Теребовля—чи не найкраще положене місто на Поділлі. Оточує його річка Гнізна, а над містом домінує гора з великим старовинним замком з грубезними мурами. Можна йти вигідно в чвірку, плечем в плече, верхом цього муру. Гора відділює Гнізну від річки Серета. На другім боці гори, зверненім більше до Серета, стоять ще добре втримані руїни манастиря оо. Василіян.

Відходимо з Теребовлі аж на другий день по полудні. Юрко Мохнацький відводить нас коротшою дорогою через ліс аж до Струсова. Пізно ввечорі доходимо до Семиківець і ночуємо у дяка. Розмовляємо з ним, згадуємо минулі часи, а господиня показує нам прегарний полтавський рушник, що його привезла з Наддніпрянської України.

Вранці відходимо. Зупиняємося біля стрілецької могили в Семиківцях. Стоїть самітня, велика, серед пустого поля. Поле кругом засіяне шрапнелями та крісовими кулями. Кілька пригорщ тих знахідок складаємо на могилі під хрестом. Переходимо через Слободу, де перечікуємо гарячий полудень у тіні церкви. Сюди привозить нам на вельосипеді якийсь зустрічний чоловік глечик квасного молока. Минаємо Козову і Дубще. Краєвид змінюється. Ідемо шляхом, що в'ється поміж досить великими горбами. На вечір доходимо до села Шибалина, що лежить під самою Лисонею, і ночуємо тут в о. Міґоцького.

Зранку відходимо на Лисоню. Виходимо стежкою на верх. Що крок, то більшої пошани набираємо до тих людей, що тут воювали. Яма коло ями. Глибокі і плитші порозривані окопи, порозкидані консерви, понищені ґазові маски, великі й менші відламки ґранат. Де-не-де біліють кості. В однім місці знаходимо навіть могилку з двома білими кістяками. На верху гори могила, яку висипав бережанський пластовий кіш. Цього року могила нижча і ширша, ніж була минулого року. У долині видимо як на долоні Бережани і біленьку ленту Золотої Липи. Сходимо до Бережан. Тут заходимо до пластової домівки, а гостинні бережанці під проводом свого рухливого кошового В. Рижевського зараз нас розквартировують. У Бережанах плаваємо по прекраснім великім ставі, беремо жваву участь у Фестивалі й забаві, ночуємо ще раз і аж по полудні наступного дня відходимо.

Ідемо нічним маршем до Рогатина через Куряни, Демню, Підвисоке та Пуків. Нічні марші дуже любимо і всім тим, що ходять по долах, їх дуже поручаємо. Холодно, лиш ясний вічний місяченько освічує краєвид. Скрізь дивні таємничі тіні, на білім шляху чорніють наші відбитки. Деколи лунає спів з поля або чути скрипіт воза. То жен-

ці, користаючи з гарної погоди, викінчують працю. Ідемо жваво, і небаром виринають перед нами перші хатки Рогатина. З огляду на те, що є година пів до дванадцятої вночі і, як каже Вуна, пора зовсім не надається до роблення „візит"—кладемося під полукіпок і засипляємо твердо.

Сьогодні вже 20-го серпня. Прокидаємося і відходимо до Рогатина, де в будинку гімназії лишаємо наплечники за дозволом директора місцевої української гімназії Миколи Чайковського, а самі робимо візиту Ярові Гладкому, що саме в Рогатині мешкає. Цілий час нашого побуту в Рогатині він нас дуже солідно підгодовує, використовуючи доброту своєї мами. Ідемо до Черча, оглядаємо його джерела, п'ємо різні мінеральні води і лишаємося тут до вечора. Зустрічаємо тут львівського адвоката і батька наших двох „фаміліянтів", Парасілюса і Шані, д-ра Старосольського, що гостить нас підвечірком, а потім іде з нами на прохід і розповідає нам багато цікавого про перебування УСС-ів у Черчі. Архітектура черчанських хат дуже оригінальна—можна сказати оборонна: кожне хазяйство неначе обведене муром, так що з вулиці вікон зовсім не видно. Ідемо до Рогатина, ночуємо в „Чорноморця" Яра Гладкого. Вранці оглядаємо ще різні рогатинські особливості, як церкви, іконостаси тощо. О 3-ій годині по полудні вирушаємо в напрямі на Конюшки. По дорозі мав нас покинути Вуна, відходячи на Чагрів, але він нас затягає також туди. Приходимо на іменини дядька Вуни, о. Лопушанського, так що аж по 12-ій вночі ідемо спати. На другий день прощаємося з о. Лопушанським, з батьками Вуни та з ним самим і відходимо на Галич, куди приходимо на годину 11-ту вночі. І тут кінчиться властиво наша мандрівка. Лише два—Мриц і Врецьона—ідуть далі до пластового табору на Соколі в Ґорганах, щоб карпатським горам скласти привіт від рівних і розлогих та золотистих від доспілої пшениці подільських ланів.

Андрій Пясецький

НА ПОДІЛЛІ

Поле широке—сіре—похмуре
В даль простяглося, гине в просторі,
Втомлене сонно в обрію-морі
Мертво застигло, темне й понуре.
Думи припали в порох на шляху,
Зломана воля впала без бою,
Душу зневіра вкрила тугою,
Мрії заснули, здавлені в жаху...

—Схована заздро гаєм терневим
Рожі пільної китиця цвила,
Ясна і свіжа яр роз'яснила,
Землю килимом вкрила рожевим.—

Де ж ти поділось, поле похмуре,
Хто ж розігнав вас, думи ліниві,
Хто ж розбудив вас, мрії сонливі?
Цвітом зацвило поле понуре!
Молодість свіжа, горда воскресла,
Воля сталева душу зміцнила,
Ясна надія душу зціпила,
Чорну зневіру хвилею знесла!

Роман Барановський
Омелян Тарнавський

ВОСЬМА МАНДРІВКА ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

(Човнами по Волині і Поліссі від 2-го до 24-го липня 1930 року)

Карпатські гори стали місцем народження Лісових Чортів, а мандрівки—їх життям. Щороку вони „злiталися" туди, щоб промірювати верхи Бойківщини, мандрувати через дикі Ґорґани й чарівну Гуцульщину, а там ще й піти на низини доріжками Золотого Поділля. Цими мандрівками вславилися Лісові Чорти не тільки серед пластової братії, але й серед нашого суспільства в Галичині.

Одначе цим Лісові Чорти не вдоволялися. Їх манили дальші мандри у ті терени нашої Батьківщини—на Волинь і Полісся, що їх Польща відмежувала політичним, т. зв. сокальським кордоном від Галичини, не бажаючи між ними зв'язків. Для того польська влада порозв'язувала всі волинські пластові частини, а численних пластунів (-ок) запроторила в тюрми, караючи їх тільки за те, що вони любили свій край, свій народ та бажали йому служити.

Тож коли у відсіч тим польським репресіям пролунало гасло „ламати т. зв. сокальський кордон, ламати його на кожному відтинку і кожним способом", Лісові Чорти не завагалися піти туди перші, щоб не тільки пізнати свій край, але й у зустрічі з тамтешнім українським населенням ширити ідею єдности всієї нашої Батьківщини. Тому ці мандрівки „на північ" не тільки найбільш очайдушні й цікаві, але й дуже важливі. Саме й тому вони заслуговують на окреме місце в літописі наших споминів.

Першу знану нам мандрівку з Галичини на Волинь зорганізував і провів В. Кархут (Адьо) ЛЧ, зв'язковий 50-го ремісничого куреня Уладу Пластунів Юнаків (УПЮ) ім. скватм. Остапа Вахнянина у Львові, що

його він заснував, як також 84-го (ремісничого) куреня УПЮ ім. Дмитра Вітовського в Жовкві з участю 10 юнаків тих куренів, при помочі Тараса Крушельницького (Чачі) ЛЧ,. Мурмуранда ЛЧ та Лонгина Робака ЛЧ від 4-го до 20-го серпня 1929 року. Цікавішими „гультіпаками" з ремісничих куренів були: Довганик (Паташонцьо), Березюк (Рейвах) і Червачинський.

Траса цієї мандрівки: Львів, Жовква, де й відбулося врочисте посвячення двох човнів, „Скоба" і „Хортиці", Мости Великі і звідтам ріками: Рата, Буг, Луг, Орешка, Полонка і Стир, попри місцевості: Сільце Белзьке, Сокаль над Бугом, Старгород, Голуб'є, Устєлуг, Володимир, Зимне, Сільце Володимирське, Маркостав, Чесний Хрест, Буткопичі, Локачі, Біскупичі, Білий Стік до Луцька.

Хроніку цього водного табору написав Карпо Летючий (Тарас Крушельницький), популярно званий Чача, п.н. „На тихчих Водах", що була друкована від 5-го вересня 1929 р. в українському львівському часописі „Новий Час", а також видана окремою книжечкою у В-ві „Іскра" у Львові в 1930 р. Вже на еміґрації в Детройті, США ці спомини були втретє передруковані з ілюстраціями у виданні 3-го Куреня Уладу Пластунів Сеніорів (УПС) і 3-го Куреня Уладу Старших Пластунів (УСП) „Лісові Чорти" з 1957 р. п.н. „На байдаках," що появилося з нагоди Ювілейної зустрічі у 45-ліття Пласту.

У зв'язку з посвяченням човнів автор таборової хроніки Чача дуже цікаво згадує у споминах історію тих човнів. „Адьо дав 120 примірників свого посібника п.н. „Перша проба пластуна". Лонгин Робак розпродав їх, 84-ий жовківський пластовий курінь УПЮ ім. Дмитра Вітовського збудував за одержані з розпродажу гроші два човни, 50-ий пл. курінь УПЮ ім. Остапа Вахнянина зі Львова виконав усі залізні роботи, а з посвячення заплачено всі борги, і так ні з чого постали, немов земля з мряковиння, два нові пластові човни. Посвячення човнів доконав жовківський парох у присутності 3-ох пар хресних батьків, 8 трійок пластунів і великої товпи народу".

Першу свою водну мандрівку по Поліссі відбули Лісові Чорти в часі від 2-го до 24-го липня 1930 року. Учасниками були: Володимир Врецьона (Влодко)—комендант, Іван Мриц (Моріц), Юрій Цегельський (Ціґель), Богдан Кордюк (Дік), Мурмурандо, Гриць Пісецький (Цуньо), Омелян Тарнавський (Мемелько), Степан Рожанковський (Мамка), Роман Мармаш (Шіґет), Роман Рогожа (Мала), Володимир Янів (Янкель-Рабин), Андрій Пясецький (Дусько), Олекса Сокіл (Пташок), Ярослав Масляк (Маслякуй), Ярослав Макарушка (Пузон), Юрій Старосольський (Юрасик-Парасілюс), Євген Кулик (Кацапушка), Євген Коропецький (Балемба), Олекса Курчаба (Лентас), С. К. (Хвостик) і Євген Бартош (Ґацьорник).

Восьма мандрівка ЛЧ—човнами на Полісся: залога трьох човнів, липень 1930. Зліва, перед рядом: В. Врецьона; у ряді: „Коржик", Р. Рогожа, Є. Кулик, О. Курчаба, Ю. Цегельський, Є. Коропецький, Я. Масляк, Я. Макарушка, Б. Кордюк, В. Янів, С. Брик, О. Сокіл, Р. Мармаш, Г. Пісецький, С. Рожанковський, А. Пясецький, Ю. Старосольський, „Мурмурандо", І. Мриц, О. Тарнавський.

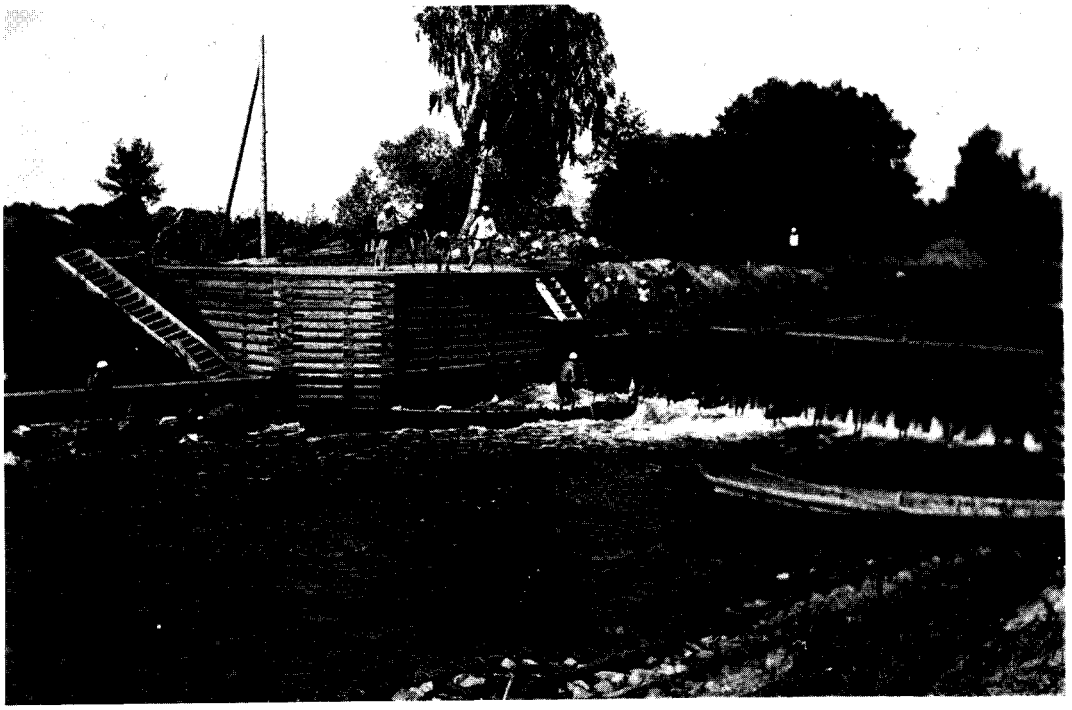
Траса мандрівки, яка охоплювала 800 км., проходила з Бузька (місце збірки і виїзду), а звідтам річкою Буг через Камінку Струмилову, Руду Сілецьку, Вільну Поторицьку, Сокаль, Ульвівок, Літовиж, Сліпче, Стрижів, Увів, Залуже, Орхів, Забуже, Берестя над Бугом, Пінськ і назад до Львова.

Три човни „Ярко", „Вікінг" і „Крути", що мали передтим неофіційні назви: „Стара Война", „Параґраф" і „Авізо", посвятили в Сокалі 6-го серпня 1930 року два сокальські священики з великою участю місцевих громадян.

Цю мандрівку Лісових Чортів дуже барвисто описав Борис Скобар (Омелян Тарнавський) у серії статтей п.н. „На байдаках" в українському тижневику в Перемишлі „Український Голос", а опісля їх передруковано вдруге вже після прибуття до США і Канади у виданні 3-го Куреня УПС і 3-го Куреня УСП „Лісові Чорти" п.н. „На байдаках" у 1957 р. Це видання (разом 70 сторінок) присвячено вшануванню пам'яті Дуська (Андрія Пясецького) і Цуня (Гриця Пісецького), двох учасників виправи на Полісся, що віддали своє юне життя на службі Батьківщині.

Восьма мандрівка ЛЧ—човнами на Полісся: човни на Королівському каналі, липень 1930.

Восьма мандрівка ЛЧ—човнами на Полісся: човни перед „язом“ (загатою).

Восьма мандрівка ЛЧ—човнами на Полісся:
ЛЧ в о. декана Карп'яка в селі Ульвівок, пов. Сокаль, 7 липня 1930. Зліва, сидять на землі: Роман Рогожа, „Коржик", Олесь Курчаба; на кріслах: Омелян Тарнавський, пані Карп'як, о. Карп'як, Влодко Врецьона, стоять: Юрко Старосольський, Юрко Цегельський, Євген Коропецький, „Мурмурандо", Ярослав Макарушка, Володимир Янів, Олесь Сокіл, Галя Карп'як, Степан Рожанковський, Галя Біленька (Врецьона), Гриць Пісецький, Іван Мриц, Ярослав Масляк, Євген Бартош, Євген Кулик, Роман Мармаш, ?, Андрій Пясецький.

Восьма мандрівка ЛЧ—човнами на Полісся: ЛЧ під школою в Бересті Литовськім, липень 1930.

У цьому виданні, крім передруків споминів п.н. „На тихих водах“ і „На байдаках“, поміщені ще два додаткові спомини, написані вже після 2-ої світової війни на еміґрації: Юрія Старосольського (Парасілюса) п.н. „Навіґаре нецессе ест“ і Івана Мрица (Моріца) „Пішком з Пінська до Львова“.

У статті Парасілюса між іншим написано: ...„Життя Лісових Чортів—це мандрівки... багато літ перед поліською „виправою“ і багато літ після неї. А все ж поліська виправа з липня 1930 р. стане епопеєю між лісово-чортівськими мандрами. Двадцять один день природи й пригод, сонця, води й вітру... двадцять ночей під зорями або під шатрами на пахучих травах і п'янких ложах з очерету... А понад усе—двадцять один день шукання нових шляхів і відкривання Батьківщини... Багато шляхів промандрували Лісові Чорти відтоді по Батьківщині, а потім на чужині. Але згадана поліська виправа зайняла в літописі споминів Лісових Чортів своє окреме місце. Тому й годиться, щоб увійшла вона тепер у тривалу хроніку: як така імпресивна частина історії Лісових Чортів, як характеристична подія нашого Пластового Уладу і як—хоч на маленькому відтинку— причинок до історії „ламання сокальського кордону“ і відносин між західньоукраїнськими областями, що були під Польщею в часі перед Другою світовою війною“.

Іван Мриц описав у статті „Пішком з Пінська до Львова“, як то три фаміліянти, Ціґель, Хвостик і він, Моріц, мусіли довго мандрувати, бо не вистачило їм грошей на поворотну дорогу до Львова. Після закінчення водної мандрівки Бугом до Пінська їм трьом залишилося тільки 20 злотих. На залізничий квиток до Львова для одного було забагато, а для трьох замало. Позичати гроші не дозволяла амбіція, а тому, що під час вакацій мали доволі вільного часу, а люди і природа Полісся їх манили, вирішили вони пішком дістатися додому. Дібравшись щасливо до Камінки Струмилової, де парохом був старенький дідо Ціґля, на цілу Галичину відомий і всіма надзвичайно шанований о. шамбелян Цегельський, і відпочивши там, мусіли, щоб доїхати до Львова, через брак 50 ґрошів всісти до поїзду не в Камінці Струмиловій, але два кілометри дальше, на станції в Сапіжанці.

Тут вони довідалися про відбутий попереднього дня напад боївки ОУН на поштовий амбулянс під Бібркою. У нападі брав участь їх товариш і фаміліянт з водної прогулянки Бугом до Пінська, Гриць Пісецький. Він, втікаючи і окружений поліцією, пострілом з револьвера покінчив своє молоде життя 30-го липня 1930 року. Гриць виконав напад у пластовому однострою, бо він не мав часу заїхати додому, щоб переодягнутися. Пізніше вони довідалися, що станцію в Камінці Стумиловій обступила поліція, яка на них ждала. Так урятувала їх від криміналу нестача 50 ґрошів.

У 30-ліття водної мандрівки на Полісся Юрій Старосольський 1960 року склав віршик-спомин п.н. „Ріками тихими“.

Юрій Старпсольський

РІКАМИ ТИХИМИ...

Ріками тихими, водами - водами
Ген по Поліській Землі
Гнались під вітром та вслід за пригодами
Наші в'юнкі кораблі.

Гнались за юними мріями - мріями
Ген в зачарований світ,
Мавка де кличе і де над обріями
Чапля знімається в літ.

Ночі під небом, під зорями - зорями:
Пахнув п'янкий очерет,
Дні повні сонця і дні грізні бурями,
Простір, що кликав вперед...

Десь там далеко, за морями - морями,
Де на нас ждуть кораблі,
Ждуть нас під вітром, під сонцем, під зорями
На українській землі.

Завваrа: Цей віршик-спомин написаний на ВП Раді Лісових Чортів у 30-ліття водної мандрівки Лісових Чортів на Полісся.

Восьма мандрівка ЛЧ—човнами на Полісся:
Один з човнів на ріці Пині коло Пінська, липень 1930.

Іван Р. Костюк

ЯК Я, НАРЕШТІ, СТАВ „ЛІСОВИМ ЧОРТОМ“

Змалку я любив мандрувати... Маючи всього навсього чотири роки, я, за Тарасом Шевченком, пустився в дорогу до... „стовпів, що підпирають небо“. В той час мої батьки жили у Львові, оподалік залізничої станції Львів-Підзамче. При вулиці Жовківській 64 приміщувалася українська приватна школа ім. Короля Данила й захоронка УПТ „Рідна Школа“. У захоронці ми навчались віршів Шевченка й по-дитячому знали життєпис Кобзаря України. Мені чогось забажалось помандрувати „у світ заочі“... Одного дня, після забави в захоронці, замість вернутись додому, я помандрував вулицею Жовківською аж до рогачки, а там, повз фабрику горілок Яна Бачевського, залізничим шляхом замандрував на Знесіння (передмістя Львова), де мене знайшов австрійський жандарм. Це, як бачите, діялось ще за Австрії, і австрійські жандарми не були мені такі осоружні, як згодом, коли я вже став підлітком, учнем гімназії й пластуном, були польські поліцаї. Я розказав йому всю історію про Шевченка і про стовпи, що підпирають небо. Добряга, мабуть українець, бо говорив зі мною по-українськи і либонь знав про Шевченка, взяв мене за руку і завів до моїх батьків, які вже зголосили на поліції про моє загублення, шукаючи за мною по всіх усюдах. Довелось мені того вечора стояти в куті... Та мандрівництво й охота мандрувати мене вже ніколи не покидали. Залюбки я мандрував по всіх закамарках рідного міста, пізнавши його і його околиці, як рідну кишеню. Мандрував я самотужки і з пластунами, аж одного дня домандрувався до помешкання Климентія Монцібовича (Муська) при вул. Хмільовського, де мої мандри закінчилися, цим разом у пошукуванні за „Лісовими Чортами“. А сталося воно ось як:

Бувши пластуном-юнаком, членом 7-го куреня УПЮ ім. Князя Льва Першого, що діяв на філії Української Академічної Гімназії, де я навчався від 1923 року, я „залюбився" в „Лісових Чортах"... Зустрічаючись із ними при нагоді різнородних збіговищ, прогулянок, на „Соколі" та в приватному й студентському житті, вони припали мені до вподоби. А вже найбільшим моїм улюбленцем був Петро Пясецький (Пік), з яким я заприязнився під час Великодніх Свят і „Божих Гробів", коли то під його командою доводилось мені кожного року сповняти почесну службу стійкового біля Плащаниці й під час Воскресної Утрені у Храмі Святого Юра. Склалось так, що в 1930 році, після розв'язання Пласту, більша частина членів нашого куреня не реактивізувалася в тайному Пласті, чи пак у секретно існуючих старшопластунських куренях. Лише нас шістьох: Володимир Таранович, Олекса Курчаба, Олекса Сокіл, Микола Лебедь, Роман Рогожа і я—не закінчили свого пластування в УПЮ. По гімназійній матурі у червні 1931 року ми обидва з „Капралем" (таке було пластове порекло нашого курінного—Володимира Тарановича) були прийняті в члени 3-го куреня УСП, де вже на рік раніше були вище згадані друзі. А й нелегко було туди дістатися!

Пластова домівка у Львові при вул. Бляхарській ч. 9 під час сходин 7. куреня УПЮ, 1928.

Мабуть, добрі рекомендації наших виховників і зв'язкових (Влодка Врецьони, Яра Гладкого й Івана Сенева) були нам у цьому помічні. А може й наша діяльність у Пласті й поза Пластом спричинилася до цього. Не знаю, як хто, але я за весь час мого пластування тільки й мріяв про те, щоб не розставатися з Пластом і стати якнайскоріше „Лісовим Чортом". І мої мрії здійснилися.

У червні 1931 року, тиждень після матури, Роман Рогожа (Мала), що вже рік раніше гордився бути Лісовим Чортом, сказав мені „дуже секретно", що Лісові Чорти готові прийняти мене в свої члени, тільки я мушу прийти до них на „обнюхування"... „Яську,—казав Мала,—у п'ятницю дня такого й того маєш бути о годині 6-тій вечора на Марійській площі побіля каварні „Де ля Пе", де ждатиме на тебе твій батько—Пузон". „Який батько, що за батько"?—зарепетував я. „Мовчи! Ти нічого не знаєш"!—таємничо усміхаючись, відповів Мала. Ми з Ромком були однолітки. Він народився 9-го липня 1913 року, а я 6-го серпня того ж року, отже на 27 днів він старший за мене. Він здавав матуру на рік раніше, і в 1931 році, коли я тількищо став „цівіс академікус" і абсольвентом УАГ, Мала вже був на першому році студій на Львівській Політехніці. І як не було послухати його наказу? Точно в означений час я з'явився на побачення з моїм „батьком".

Показалося, що „син", тобто я, був тільки знайомий зі своїм лісово-чортівським батьком Ярославом Макарушкою (Пузоном) і знав його, як і інших Лісових Чортів тільки „з видження". Я відрекомендувався по пластовому моєму майбутньому „батькові", і він, попихаючи мене одною рукою поперед себе, почав зі мною розмову, випитуючи мене про все і про вся. Проходжуючись зі мною по Марійській площі й Академічній вулиці в напрямі пам'ятника Фредра й будинку „старого університету" при вул. Миколая, мій „батько" ставив різні питання, а я мав давати йому короткі відповіді. Про що він тільки не випитував мене! І про батьків, і про братів і сестер, і про навчання в школі, і про мої пластові знання, і про „декалог націоналістів", і про Адама і Єву... І це було, мабуть, те „обнюхування", про що секретно згадував мені Мала.

Продовжуючи допитування, неначе в суді, ми й не зчулися, як різними закамарками, головними й побічними вулицями прийшли на „постій" ЛЧ, що того дня приміщувався в помешканні Муська при вул. Хмільовського. Я вже знав той будинок, в якому мешкала родина Монцібовичів. На першому поверсі жили там мої пластові друзі з 7-го куреня, Стефко і Влодко Брики разом з батьками (проф. д-р Іван Брик і мама з роду Король), у яких я густо-часто перебував. Там я застав старих знайомих, також „з видження" або спільного пластування: Муська, Піка, Дуська, Балама, Адя, Шаня, Парасілюса, Слона, Влодка, Бемоля, Шприцу, Щура, Маньку та інших „Лісових Чортів", про яких

память затратилася, а серед них Малу, що, як завжди, привітав мене дружньою усмішкою на його постійно молодому обличчі. Мене представив присутнім мій „батько", і почалося дальше „обнюхування"... У суматосі, метушні й на веселих „балаках", у яких перед вів Пік, Слон ненароком копнув мене в коліно, і це мабуть було „пасування" мене на „Лісового Чорта"... Зовсім так, як це робили німецькі студенти-бурші, або наші корпоранти з академічних корпорацій „Батурин", „Дніпро", „Чорне море". Тільки корпорантам з такого пасування зоставалися близни (шрами) на обличчі, а в мене зосталася близна на коліні, якою я аж ніяк не міг пишатися, як це робили корпоранти... Після дискретного „пронюхування" мене як нового „інтруза" була поважна, а після поважної весела програма, на якій я почувався вдоволений і щасливий, як у рідної мами. Побуваючи вперше серед моїх нових пластових друзів, здавна мною вимріяних Лісових Чортів, з якими моя кострубата доля зв'язала мене оце вже 50 років, я радів, як мала дитина... По закінченні збіговища ми всі розходились „конспіраційним способом" по домах. Ми з Малою подалися на морозиво, запиваючи моє прийняття в „Лісові Чорти" безалькогольним пивом з української фабрики безалькогольних напитків „Здоров'я".

Ще того самого року, в часі Різдвяних Свят, я був міхоношею для „Лісових Чортів", що колядували по домах українських громадян довкола Храму Святого Юра, при вулицях Потоцького, 29-го Листопада, Льва Сапіги, Міцкєвіча й Чарнецького, не „на рідну кишеню", а на благородні громадські й політичні цілі.

Упродовж наступних років я ще декілька разів побував на принагідних збіговищах, виконував різні доручення курінного проводу, брав участь у виступах, що їх потайки влаштовували „Лісові Чорти". Працюючи від 1931 року аж до розвалу Польщі секретарем Головної Ради Українського Протиалькогольного і Протинікотинного Т-ва „Відродження" у Львові (не за гроші, а за саме Спасибі!), всяко сприяючи Богданові Кравцеву („Графові") у пластовому видавництві „Вогні", студіюючи на львівському університеті, музикуючи разом з Леонідом Яблонським (Ябцьом) та нашою спільною оркестрою на львівських балях, вечерницях, а вліті, під час шкільних ферій у „Живці-Черчі", у „Стаховій Волі" й „Зелем'янці", вряди-годи „замешкуючи" у львівських поліційних арештах і разом з Малою „відпочиваючи" три місяці в бережанській тюрмі, а в часі війни виконуючи ролю дольмечера й пропаґандиста „Адольфа Серапонтовича Армії"—я завжди, по своїм спроможностям, пам'ятав про пластовий закон і кодекс „Лісових Чортів".

А там покотилися роки... Всі ми розбрилися по світі. Одні на студії, другі на додаткові студії у тюрмах і в „Березі Картузькій", ще інші

займали різнородні підрядні й керівні становища у власних чи загальногромадських і політичних установах і організаціях. Чимало з-поміж нас відійшли на „Вічну Ватру", пропали без вісті або полягли в нерівному бою за Батьківщину... Після війни, у 1945 році, ті, що зосталися при житті, зійшлися знову. Поповнивши наші проріджені ряди новим нарибком і допливом свіжої крови, ми знову розбрилися по всьому світі, щоб служити Богові й Україні, собі й Батьківщині на користь, а Пластові й Великому Племені „Лісові Чорти" на славу!

ГЕЙ – ГУ, ГЕЙ – ГА, ТАКЕ ТО В НАС ЖИТТЯ

(Два голоси)

Слова й муз.: Тарас-Чача
Крушельницький, ЛЧ

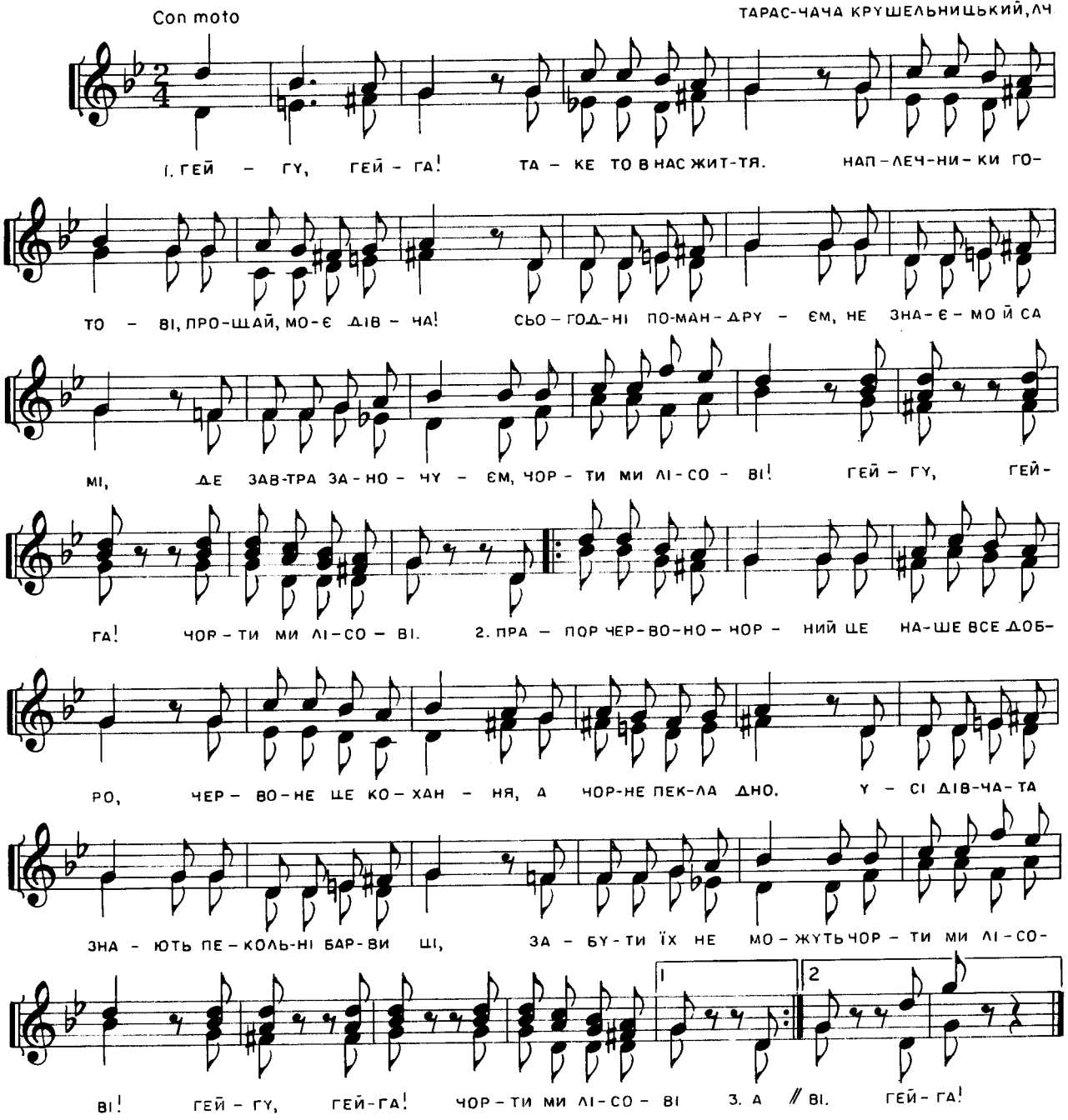
Гей-гу, гей-га! Таке то в нас життя...
Наплечники готові, прощай, моє дівча!
Сьогодні помандруєм, не знаємо самі,
Де завтра заночуєм... Чорти ми лісові!
Гей-гу, гей-га! Чорти ми лісові!

Прапор червоно-чорний—це наше все добро,
Червоне—це кохання, а чорне—пекла дно...
Усі дівчата знають пекельні барви ці,
Забути їх не можуть... Чорти ми лісові!
Гей-гу, гей-га! Чорти ми лісові!

А як прийдеться стати зі зброєю в руках,
Маршалок поведе нас, замає гордо стяг!
І сипнемо сто тисяч у груди сатані,
Люциперові решту! Чорти ми лісові!
Гей-гу, гей-га! Чорти ми лісові!

ГЕЙ – ГУ, ГЕЙ – ГА, ТАКЕ ТО В НАС ЖИТТЯ

СЛОВА Й МУЗИКА:
ТАРАС-ЧАЧА КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ, ЛЧ

Юрій Старосольський

НАШІ ПЕРШІ ДЖЕМБОРІ

В часі між двома світовими війнами наші пластуни брали двічі участь у світових Джемборі. Верховна Пластова Команда вислала у 1929-му році двох ЛЧ—Юрка Старосольського і Євгена Коропецького, а в 1933 р. (вже після розв'язання Пласту під Польщею) знову Ю. Старосольського і Чорноморця Івана С. Містимо тут спомин Юрка Старосольського про ці наші Джемборі зі щоденника „Свобода" 23, 24 і 25 квітня 1962 р.

****

Знову зближається світове скавтське Джемборі, велика зустріч, що кличе молодь усіх вільних країн землі. Певно, поїдуть і наші хлопці до соняшної Геллади. Здається, що й перешкод ніяких немає, як тільки зберуть гроші на дорогу: спорядження, звичайно, готове, транспорт, хоч би джетами, чекає, а паспорти за кілька днів пошта принесе додому.

І пригадується мені, як інакше воно було, коли ми, українські пластуни з Галичини, вибиралися на світові Джемборі. Тоді навпаки, гроші якось легко, хоч інколи дискретно, постачала громадська скарбниця; спорядження ще можна було сяк-так „зорганізувати", транспорт уже був проблемою, і велику частину дороги треба було відбувати „автоногами", а паспорти були під польським режимом нездійсненною мрією. Та ми радили собі по-пластовому—очевидно, не завжди вдало.

Був рік 1929-ий, час найвищого розвитку нашого Пласту в Галичині, саме напередодні його розв'язання польською владою, власне за його буйний ріст (волинські відділи розв'язано раніше).

Отже розправляв дужі крила наш Пласт і вже зривався летіти у світ. Саме зближалося всесвітнє Джемборі в Лондоні, і туди хотів вислати Пласт свою делеґацію. Мало нас їхати двоє, і мене призначено одним із них. Отож про паспорти ми навіть і не думали. Але був за кордоном, головно в Празі, наш СУПЕ—Союз Українських Пластунів Еміґрантів, то він мав нам допомогти. Треба було тільки дістатись на той бік Карпат, через польсько-чехословацький кордон. Але це для нас була не новина.

Згідно з наказом я чекав вдома—у Львові. До Лісового Чорта Піка мала прийти законспірована вістка з Праги.

І так одного ранку прибіг до мене зі своєї святоюрської квартири Пік і повідомив: післязавтра, о 12 годині дня, будуть чекати нас на Чорноріцькому верху в Ґорґанах, біля кордонного стовпика ч. 115. Завтра після обіду треба вже вирушити з табору на Соколі.

Вдома знали тільки, що я їду „в гори", як кожного року. Лише в батьковому усміху міг я вичути притаєне хвилювання, коли він бажав мені щасливої дороги.

За ніч доїхали ми з Піком до Брошнева на залізничій лінії Стрий-Станиславів, а звідтіля, до схід сонця, рушили далі вузькоколійною лісовою залізничкою. Сорок другий кілометр, де був Сокіл, нібито недалека віддаль, але наша залізничка не поспішала; попихкуючи, попиваючи воду з Лімниці та частенько зупиняючись, викинула нас на місці аж десь біля десятої години.

Мій майбутній супутник Євген Коропецький (Балемба) таборував уже на Соколі, але й досі на знав, що стелиться дорога йому до Лондону. Я завжди подивляв його „пластову готовість". Бо я був хоч психологічно приготований, а він виїхав з дому на невинне таборування. Але не довго надумувався. Ми вишукали між таборовиками найпорядніший однострій, убрали в нього Євгена і були готові до дороги. А була вона довга і нелегка.

Проводити нас мала група Лісових Чортів з Влодком (В. Врецьоною) на чолі. Проблема була в тому, що недалеко починалась уже прикордонна смуга, яку пильно берегли. Тож як тільки ми вийшли з табору після обіду, зразу подались у ліс. І так гущавиною, без доріжок, через повалені пні, по спорохнявілому підшитті, западаючись у ями і продираючись через плетінку коріння, мандрували ми на південь. Навіть заспівати не вільно було.

Ґорґани—це дика частина Карпат, а з них пасма Аршиці, Ґрофи аж до Попаді—найдикіші. Але первісна краса їх була особливо близька нашим серцям. Тільки цим разом нам ніколи було любуватися видом верхів, та й майже не видно було їх з гущавини.

Ще заки запав вечір, ми зголодніли й утомились, але часу на спочинок не було. А мені приходилось особливо важко. Ще у Львові я дістав „пропаґандивний матеріял" на Джемборі: літературу, летючки чи книжки та керамічні вироби нашого мистецтва. Це був нічого собі тягар, а ще до того в горах. Крім цього, я ніс у наплечнику прапор Лісових Чортів, а він був теж із солідного матеріялу та ще й у твердій обгортці. В руках, замість пластової палиці, я ніс складений дубовий держак від прапора з мосяжним окуттям, у тяжкій брезентовій торбі. Очевидно, і чимало особистих речей мав я з собою, вибираючись у таку далеку дорогу. Тому, що в прикордонній смузі завжди була небезпека, що ми могли розгубитись, кожен мусів нести все своє.

Незабаром у лісі споночіло, але Влодко підганяв нас далі і далі. Бо часу було обмаль. Навіть полаятись з ним чи подискутувати не було можна, бо обов'язувала тиша. Тільки галуззя тріщало в нас під ногами, але здалеку не міг пізнати ніхто, чи це від людського, чи від тваринного ходу. Там ведмеді були в себе вдома. Дикий кабан вискочив із кущів перед нами і погнав геть з черідкою сорокатих пацят. Якийсь звір, певно раптом скочив важко з дерева на землю і зник у пітьмі. А несамовиті звуки нічних птахів творили не надто приємну музику. Було справді пізно, коли ми лягли на відпочинок під деревами. Не розкладали ватри і чаю не варили. Повечеряли хлібом, салом, куском чоколяди і запили те все водою з потоку. Сон наш був короткий, але зате, як кажуть, „твердий"—у подвійному розумінні: внутрішньо від утоми, а зовнішньо від твердого, камінного ложа.

Ще тільки чуби найвищих смерік почали купатись у сонці, коли ми вже вибирались у дальшу дорогу, знова таки на хлібі з салом, чоколяді й воді з потоку.

Вже ми були на верхах, на узбіччі Попаді. Але втратили багато часу, обминаючи небезпечні місця, і поблукали трохи. Наші друзі з того боку Карпат на нас чекали, і тому ми мусіли прискорювати ходу. Гурт наш розтягався чимраз більше. Тільки Влодко і я зі своїм вантажем пнялися щосили по стрімкому узбіччі.

Не забуду я тих ганчарських виробів і тих кількасот останніх метрів, коли я вгинався під їх тягарем, а все ж останками сил, неначе в якомусь запамороченні, дряпався вгору. Умовлена година зустрічі давно вже минула. Але таки застали ми ще наших друзів: з-поза кущів вилізли Іван Роман і Володимир Забавський, щоб нас привітати. Та я не був до того здатний, бо повалився на землю „долі лицем" і довго лежав, ледве дихаючи, з серцем, здавалося, у горлі.

Надійшли всі інші. Трохи погуторили ми, розпрощалися з Лісовими Чортами і пішли в дві чужі держави по обидва боки

українських Карпат. Лісові Чорти пішли до табору на Соколі, обвантажені нелеґальною „Сурмою", що приходила з Праги для передачі в Західню Україну.

Пізніше виявились несподівані труднощі, і паспортів до Лондону ми не дістали. Євген поїхав ще в Прагу, а я—до табору наших закарпатських пластунів у Лугах біля Свалява. Але мій наплечник не був уже мені тягарем, пропаґандивну кераміку забрав від мене пластун Прижмурене Око (Леонід Бачинський) і потаскав їх на Джемборі.

Зв'язок із закарпатськими пластунами був теж у межах нашої програми. Тоді ще звали ми їх „закарпатськими пластунами" так, як і ціла та волость українська звалась тоді в нас Закарпаттям.

Побув я з ними місяць. Спершу в таборі, де мені при ватрі дали урочисто пластове ім'я „Вітер" („щоб вітер цей частіше привівав до нас з-поза Карпат"!), а потім на мандрівці вздовж цілого пасма Карпат від заходу до Говерлі на сході. Як „закарпатець" був я теж на зустрічі з галичанами недалеко романтичного Синевірського озера і на Говерлі. Там розпрощався з моїми новими друзями і пішов домів.

А „Прижмурене Око", що був еміґрантом з центральних областей, за свою політичну діяльність дістав наказ від чеської влади покинути Закарпаття і поселився в Галичині. У Львові оповідав нам про свою участь у Джемборі в Лондоні, про свої пропаґандивні розмови з різними важливими особами світового скавтінґу. І що хвилини ілюстрував свій звіт наддніпрянським стилем: „А я йому, так сказать, тиць ганчарського вироба!" „А я їй тиць ганчарського вироба!" І були ми горді з успіхів наших ганчарських виробів. Тільки я не міг забути мого маршу останками сил під крутий, непривітний Чорноріцький верх.

*****

Минуло чотири роки, і мені знову наказ: Готуйсь на Джемборі! Та як же інакше було воно тепер! Вже три роки тому Пласт був розв'язаний польською владою в Галичині. Пластування відбувалося під різними іншими видами і назвами. А проте й тепер ми мали неабиякі амбіції і надалі вважали себе членами світової громади молоді. Тож ми уважали тепер за особливо важливе взяти участь у її світовій зустрічі. Ця зустріч—Джемборі—мала відбутися цим разом на Угорщині в Ґеделе біля Будапешту, отже й віддаль була невелика. До того ж на Джемборі вибиралась велика група закарпатських пластунів, і ми мали шанси вкрутитися між них. Знову було нас двоє: Іван С. з „Чорноморців" і я — Лісовий Чорт. Ми мали власним зусиллям дістатися до пластового табору в Лугах на Закарпатті, де відбувався кількатижневий вишкіл учасників Джемборі.

Я вибрав собі шлях через Скільські верхи, бо знав їх добре з зимових лижварських („лещатарських") мандрівок. І Луги були недалеко з того боку.

І так одного літнього вечора я був у Славську, недалеко кордону. Сутінки вже лягали на село, тільки добре знайомі верхи Тростян, Ільза, Високий Верх грілися ще в промінні вечірнього сонця. Було тихо, трохи таємничо в цю сіру годину між днем і вечором.

Я знайшов собі пристановище в ґазди-бойка за селом, повечеряв у нього, але ліг спати таки на призьбі, щоб раненько не турбувати господарів. Не треба було будильника, бо холод і роса, що вкрили мене мокрим рядном, збудили мене досвіта.

Коли перші промені сонця прилетіли з-поза верхів, я був уже далеко на хребті, що вів на Високий Верх. Ще був мокрий і змерзлий, але не мав часу думати про це. Кордон ішов тут полонинами та оголеними верхами, і нелеґального мандрівника було видно здалеку. Тому я хотів бути якнайдалі, заки ясний день міг зрадити мене прикордонній сторожі. Та всетаки наздігнав мене день і добре змучив мої ноги і нерви, поки я минув кордонний стовпчик і збіг у кущі по чеському боці.

Увечорі, коли ватра горіла в таборі в Лугах, я вже сидів між друзями—закарпатськими пластунами. Був там уже й Іван С.

Два тижні перебували ми в цьому таборі. Тільки комендант Грім і ще два-три пластуни знали, звідкіля ми. Для інших, щоб прикрити наш галицький акцент, були ми еміґранти, яких так багато жило в Чехо-Словаччині і яких завжди чимало бувало вліті на Закарпатті. Мені теж побільшили моє старе пластове ім'я на „Вітер з Братіслави", бо той Юрко Ш., що на його ім'я я мав їхати на Джемборі, жив у Братіславі.

Час від часу приїздила до нас перевірча комісія крайового скавтського проводу на Закарпатті, до якого належав і наш Пласт. Тоді, як член цього проводу, відвідував нас також Юліян Ревай, пізніший прем'єр Карпатської України. Ми всі мали до нього велике довір'я, але наскільки пригадую, він „нічого не знав" про нас, двох „лівих" учасників. Але позатим у демократичній Чехо-Словаччині не було звичаю слідкувати й підозрівати людей, і в таборі ніхто нас багато не розпитував. Було весело, і ми придбали собі багато приятелів.

Але клопіт не спить. Недалеко від нашого табору був табір для дівчат, що мали їхати на Джемборі як гості. При ватрах і у вільних хвилинах ми нав'язували з ними товариські ґутірки. Але якось довідались щось про нас цікаві дівчата, а від них довідалася їхня комендантка, пані У. Була вона старша й мила пані, але дуже „урядова" й перелякана.

І ось саме напередодні виїзду до Ґеделе вчинила пані У. бучу. Ми чули, як вона говорила поденервовано про „двох з того боку", що хочуть

зайцем пробратися на Джемборі; скандал, небезпека і т.д. Сама ходила по таборі й шукала. Ясно, що нас не знайшла. Ми тільки переморгнулися з Громом і зникли в лісі. Її заспокоїли, що ми роздумали і вирішили не їхати. Та вона не дуже тому вірила.

Поїзд мав відходити зі Сваляви вранці. До схід сонця ішли пластуни довгим шнурком до станції, а поруч нишком-тишком прокрадались і ми з Іваном. Бо пані У. і її штаб не вірили нікому і добре пильнували. Але заки вона дійшла до станції, щоб сторожким оком оглянути кожного, хто входив до вагона, ми вже лежали там під лавкою.

Тепер уже не було таємниці для пластової братії. Наскільки собі пригадую, навіть син пані У., милий високий юнак, був у конспірації і „нічого не знав і не бачив". На нас накидали ще й дощок, що їх пластуни везли на будову стінок для шатер. З-під них, придушені, чули ми, як пані У. проводила останню перевірку вагонів. Так пролежали з годину, але не нудились. Пластуни на лавках уже заспівали, а ми з-під лавок їм підтягали. Потім почали „шибувати" наші вагони сюди й туди, почепили їх до поїзду, і нарешті були ми в дорозі на Угорщину. Пані У. ми вже більше не бачили; здається, залишилася в Сваляві. Щойно тоді ми вилізли тріюмфально з наших скриток.

На угорському кордоні контроль пройшов гладко, бож були ми вписані як слід у збірний паспорт, хоч і на позичені прізвища.

І так ми заїхали до Геделе, королівського парку біля Буданешту, де стояло скавтське місто. Новий світ відкрився перед нами. Широкий був це світ усіх націй, рас і кольорів шкіри, що зійшлися, об'єднані візією кращого завтра, до якого всі мандрували, хоч окремими шляхами. Був це світ дружнього співжиття, взаємного обміну радостями і турботами. Особливо ми, з галицької волости, вдома придушувані політичним поневоленням, сильно відчували близькість цього широкого, вільного світу. І мали ми багато що розказувати. Кожну вільну хвилину між парадами, виступами та офіційними програмами ми використовували на розмови з хлопцями, нав'язували знайомства, обмінювались пам'ятками.

Проминув час Джемборі, як у гарному сні. Знов ми були в поїзді, переїхали щасливо мадярсько-чеський кордон, і там я розпрощався з моїми друзями—закарпатськими пластунами. Далі мандрував сам...

Іван Р. Костюк

КОСТЮМІВКИ ЛІСОВИХ ЧОРТІВ

До найкращих танцювально-розвагових починів під час м'ясниць-карнавалу, що тривав від „Маланки" (Нового Року) аж до Великого Посту, у передвоєнному Львові зачислялися безсумнівно „костюмівки", що їх влаштовували Лісові Чорти. Про одну з них, у якій я брав участь як новоспечений Лісовий Чорт, варта бодай коротко розказати. Хоч би для „екземпля трагунт", „для грядучих поколінь" та „щоб та слава не пропала"...

Ще за австрійських часів на площі Теодора під числом 5 славилася „Випожичальня костюмуф менскіх і дамскіх, до сьлюбу і на вшелькє потшеби". Перед кожною костюмівкою там гуло, як в улику. За п'ять польських злотих (тодішня польська валюта) можна було там передягнутися в „козака", „турка", „гетьмана", „короля", „султана", арабського „шейка", еспанського „тореадора" й американського „кавбоя"... За п'ять злотих і за малою грошовою кавцією, залежно від вартости й свіжости костюма, кожний, хто хотів, міг передягнутися і на одну карнавалову ніч стати балериною, циганкою, чарівницею, коминярем, поліцаєм, зайчиком, песиком, котиком, вовком і лисичкою та їм подібним „анімальсом". Звичайно, це були вибраковані з театральних ґардероб прерізні одяги-костюми, хитро підрепаровані й відсвіжені власниками випозичальні, що вміли свій крам не лише позичати, але й на всі застави реклямувати та для кожної нагоди пристосовувати.

Мені було сказано: „Маєш зодягнутися в пристойний, скромний і гідний новоспеченого „Лісового Чорта" костюм. На забаві разом з

іншими виконуватимеш ролю ґардеробника. То значить: прийматимеш і видаватимеш верхнє одіння гостей, кальоші, снігівці й капелюхи та за добровільні пожертви видаватимеш тальони і глядітимеш за порядком у ґардеробі й на залі. Не зодягайся за ведмедя, бо буде тобі загаряче й неповоротно"... Сказано—зроблено. За п'ять злотих у багатющій на лахміття випозичальні я вибрав собі костюм еспанського тореадора. Довгі, обтислі штани, біла мережана сорочка, камізелька з візерунками биків, широкий крисатий капелюх, чобітки на високих закаблуках, широкий пояс, усе з чорного оксамитного матеріялу, і „гішпан" готовий...

Ще заранням до початку забави я з'явився в просторому й на той час репрезентативному будинку „Ремісничо-Промислової Палати" при Стрілецькій площі, де відбувалася „моя" костюмівка й де до війни львівська сметанка влаштовувала свої балі-вечерниці, а український львівський театр „малих форм" „Цвіркун" під управою акторів П. Остої-Залуцького й Петра Сороки давав свої театральні вистави. Вже на вулиці й у трамваї мій костюм викликав чимале здивування, веселі настрої й насмішки у прохожих і пасажирів, а на залі і в ґардеробі, де я почав своє „урядування", удостоївся серед членів журі вирізнення як унікальний і оригінальний. (Інших тореадорів на костюмівці не було!)

Перші костюмові вечерниці Лісових Чортів: Львів, заля Т-ва Бесіда в Народньому Домі, 22 січня 1927.

Простора й вибаглива заля з бальконами, як і всі приміщення на буфет і ґардероба, потонули у притемненому червоному світлі. Це надавало всьому „пекельний настрій". На стінах пишалися карикатури й плякати, що зображували „заслужених" Лісових Чортів та всяку чортячо-пекельну твар, роботи лісово-чортівських майстрів зі Степаном Луциком (Емпіпою) у проводі. Великі, звисаючі зі стелі світляні канделябри й свічники на стінах палали вогненними язиками і вказували щораз то численніше напливаючим учасникам костюмівки, що вони попали таки до справжнього пекла.

Точно о десятій годині вечора починається забава. Танцюючі пари, усі зодягнуті в найбільш вишукані й інтриґуючі костюми, під звуки на той час найкращої оркестри „Ябцьо-джаз" під проводом Леоніда Яблонського (Ябця) — скрипаля й Анатоля Коса (Таці) — піяніста й акордеоніста, пливуть по залі неначе в зачарованій казці... „Пара за парою!" запрошує до хороводу неперевершений на таких імпрезах Роман Барановський (Стрілець) як головний аранжер костюмівки. Попід стінами, у вигідних фотелях розсілися старші пані й панове— опікуни й піклувальниці молодих панянок. (Егеж! І таке колись у нас бувало!). Якщо молоді дівчата, звичайно пластунки, учениці середніх і студентки високих львівських шкіл, не мають своєї пари, їм на підмогу поспішають Лісові Чорти як „фордансери". Адже ж вони не лише добрі музиканти, але й несогірші з них танцюристи! Ніхто не „продає петрушку"! Всі танцюють! За це вже дбає Стрілець. Всі мусять бути вдоволені! А найбільше мами і їхні дочки, що глядять за женихами. Неодне подружжя заякорилось у ту пекельну ніч, щоб згодом, по свадьбі, мати ціле життя рай на землі...

Після хороводу й взаємного познайомлення щасливі пари розпливаються по залі під розкішні мелодії аргентінського танґа й віденського вальса... Світляні рефлектори раз-у-раз зміняють напрям і колір освітлення залі. Аранжер закликає до „котильйонового вальса". Пані обдаровують своїх партнерів найрізнороднішими котильйонами, прикріплюючи їх на груди своїх обранців. Панове реваншуються свіжими квітами, вписуючись у карнети своїх богинь та запрошуючи їх до чергових танців. Опівночі удекорований котильйонами Стрілець запрошує всі пари до лянсьєра і кадриля. Штудерні це були сальонові танці! Не всі танцюючі давали собі раду з найрізнороднішими фігурами, вихилясами, поклонами й кокетерійними обертасами! Неначе живий, пестрий килим, змережаний з різних кольорів, форми й вигляду костюмів, розпростерся на залитій світляними прожекторами залі...

„Пара за парою!"—командує Стрілець. „Шассе, решассе, турдіме, сольобалянсе"—він продовжає, а зафрасовані пари , споглядаючи на сусідів, виконують накази аранжера. Повага, шик і ґрація проявляються

Другі костюмові вечерниці Лісових Чортів: Львів, заля Т-ва Бесіда в Народньому Домі, 28 січня 1928.

з кожного поруху і кроку танцюючих пар... „Пара вліво, пара вправо!" „Перша пані, другий пан роблять собі реверанс"—гомонять фігуральні заклики Стрільця і викликують серед танцюючих щоразто більше веселого завзяття і перфекції у виконуванні поодиноких, насправді сальонових фігур цього, сьогодні вже призабутого, французького походження аристократичного танцю. Кадриль закінчується загальним хороводом. Мала передишка і оркестра грає найновіші козирі (шляґери) з ньюйоркського „Бродвею", що їх нестружений Ябцьо замовляв за посередництвом книгарні Полонєцького при Академічній і Клементини Танської вулицях. „Румба" замінює „каріоку", „фокстрот" уступається перед „сльовфоксом", „віденський вальс" переходить у „повільного вальса". А там знову сентиментальні танґа з репертуару варшавськово „Кві про кво", берлінського „Вінтерґартену", паризького „Максима" й лондонського „Пікаділлі"—запрошують на паркет розбавлену публіку. Блискучі, чорні „лякерки" (чоловічі півчеревики) й сіяючі золотом та сріблом жіночі „корки" (мештики) вистукують на блискучій підлозі у ритмі музики, що її дискретно, без шуму, галасу й зайвого гомону

передає з підвищення оркестра й співають талановиті співаки-рефреністи.

Стрілець запрошує танцюючі пари до ще одного фігурального танцю—також сальонового, французького лянсьєра. Закарбувавши у своїй пам'яті нелегкі фігури, він проголошує: „РРРО"! Пані до середини! Панове кошичок! Шур, ретур, детур—попід мур—вже на весело гомонять слова майстра на всі руки й ноги, аранжера костюмівки. Лянсьєр закінчується. Аранжер і комітетові забави запрошують танцюючі пари й усіх гостей на перекуску до буфету. „Просимо до буфету! Пані фундують, панове платять"—за Стрільцем гомонить ніколи не сумуючий і завжди веселий Пік. Члени оркестри й гості переходять до заставлених столиками кімнат, де неперевершено ввічливі мами, бабці, тітки, сестри й добровольці-пластунки обслуговують гостей смачними паштетами, рибами, борщем, голубцями, м'ясивом, канапками й тортами, заздалегідь ними вдома приготованими й до буфету подарованими. Запашна справжня кава зі сметанкою й цейлонський чай з „Народної Торговлі" та прохолодні напитки, содові води й безалькогольне пиво з української фабрики „Здоров'я" помагають спрагненим яствія й питія гостям з неабияким апетитом споживати Божі дари. А за той час на залі збираються співаки та при акопаньяменті завжди готових до виступів талановитих піяністів виводять на всі лади й голоси українські народні, козацькі, стрілецькі та пластові пісні. Члени жюрі вирішують, кому дати нагороди за оригінальні костюми, а старші пані й панове при столиках з картами грають бріджа й цинциличку, забавляючись при тому анекдотами на злободенні теми й сплетничанням...

Після перерви й підкріплення в буфеті оркестра голосним „тушем" закликає всіх гостей до уваги й вислухання остаточного вирішення жюрі в справі нагород для звитяжців. Оплесками й ґратуляціями публіка вітає переможців, що парадним маршем дефілюють по залі, викликуючи загальне вдоволення серед присутніх. Невтомний Стрілець проголошує загальну коломийку. За коломийкою слідують гопак, козачок, аркан, гуцулка й катерина. Неначе буйний вітер зі степів і карпатських верховин, понеслись у швидкому темпі танцюючі пари... Тут поле до хизування мають ті, хто вивчав ті танці у незабутнього Василя Авраменка. „Голубчик", „присюди", „дрібушка", „щупак"—закликає танцюючих аранжер і сам зі своєю партнеркою дає приклад, як слід танцювати ці неперевершені гордощі—національні танці України. По закінченні виступу звеличників національних танців мала передишка, і пані приготовляються до „дамен-вальса". „Пані вибирають"!—проголошує Стрілець, і під звуки Штравсових вальсів стурбовані партнерки запрошують своїх вибранців серця до танцю. „Ручка в ручку"! „Очко в очко"! „Носик у носик"—загріває танцюючі пари до

інтимности нестружений аранжер і сам поринає в обіймах своїх партнерок... „Панове вибирають"!—заохочує він заздрісним оком споглядаючих на танцюючі пари незапрошених до „дамен-вальса" холостяків. Оркестра заміняє мелодії віденських вальсів на українські. „Човен хитається серед води"—лине українська пісня в темпі вальса. Її підхоплюють танцюючі, і залю заливає могутній спів у супроводі оркестри... „Гей там у Вільхівці, там дівчина живе", „Бодай ся когут знудив, що мене рано збудив", „Як з Бережан до кадри Січовики манджали"—пісня за піснею перекликається з оркестрою і грімким перегулом переливається по залі і всьому будинкові, даючи знак, що забава добігає до кінця.

Та година ще молода! До білого світанку ще далеченько... На загальні й індивідуальні бажання гостей оркестра грає українські танґа, фокстроти, сльовфокси й вальси, що їх музику й слова творили Леонід Яблонський, Анатоль Кос-Анатольський, Богдан Весоловський, Євген Козак, Осип Курочко, Володимир Балтарович, Василь Безкоровайний, Ярослав Масляк та інші. Закохані (адже ж був час вже „закохатися"!) пари не здають позицій і в сутінках залі, перерізуваної щоразто новими світляними ефектами, за що дбають чортяки-електроніки, поринають у любовному настрої... З естради линуть тужливі тони скрипки й акордеону, переплітані притишеним голосом рефреніста:

„Прогуляєм ніч до ранку, вип'єм щастя до останку...
А на білому світанку скажу словечко Тобі:
Що будеш на віки моя, моя, МОООООЯ!..."

Треті костюмові вечерниці Лісових Чортів: Львів, Ремісничо-Промислова Палата, 18 лютого 1930.

Крізь просторі вікна забавової залі пробиваються перші промені світанку... Година 6-та ранку. Забава закінчена. Оркестра грає прощальне танго під звуки пісні, слова якої самі за себе говорять: „Прощаюсь, Ангеле, з Тобою... Прощаюсь, серце ти моє. Во вік тебе я не забуду, Ти скарбе, щастя Ти моє“... Стрілець дякує учасникам костюмівки за співучасть. Гучними оплесками вдячности за знамениту забаву реваншуються гості. Ґардеробники і я з ними маємо повні руки зайняття...

Без зайвовго поспіху, у дружніх настроях, весело й безжурно розходяться учасники забави по своїх домах. Хто пішки, бродячи в пухкому сніжку, хто санками, запряженими вибракованою з армії фіякерською шкапою, хто „бальоном“ (трамваєм)—проводить свої скарби домів і сам поспішає в стебло, щоб точно опівдні прибути до церкви на „дванадцятку“ й на умовлену зустріч з новою симпатією... А там ждуть на вас будні, повсякденна праця, навчання, пластові й громадські навантаження, яких завжди було більше, чим безжурних забав!

Такі то були костюмівки Лісових Чортів во врем'я оно у рідному Львові! Хоча сьогодні в Америці молодші наші фаміліянти відновили цю гарну традицію й кожного року в місяці листопаді влаштовують в Нью-Йорку „лісово-чортівські костюмівки“, та це вже не ті часи й не ті костюмівки, що ми їх переживали в Рідному Краю! Не той Миргород! Не ті люди й не ті забави!

ТІ, ЩО ВІДІЙШЛИ НА „ВІЧНУ ВАТРУ“

Завваження: *Упорядники цього видання доклали багато зусилля, щоб зібрати нижче подані інформації якнайдокладніше; вони просять вибачення за якінебудь мимовільні неточності й за те, що деякі одержані інформації годі було помістити повністю через їх розмір, а інших основних інформацій не можна було взагалі подати, бо не вдалося їх роздобути.*

ГРИЦЬ ПІСЕЦЬКИЙ, „Цуньо“, нар. 15 лютого 1907 в с. Корнів, пов. Городенка, Галичина; ЛЧ від 1929; студент вищої торговельної академії; член УВО; згинув під м. Бібрка, під час бойової акції УВО 30 липня 1930.

СТЕПАН ОХРИМОВИЧ, „Степан“, нар. 18 вересня 1905 в м. Сколє; ЛЧ від 1925 до 1927; визначний студентський діяч, член-основник ОУН, провідник Крайової Екзекутиви ОУН; по виході з польської тюрми помер в с. Завадів к. Стрия 10 квітня 1931.

АНДРІЙ ОХРИМОВИЧ, „Харлампій", нар. 1 лютого 1904 в м. Заліщики; ЛЧ від 1924; інженер-хемік; голова студ. т-ва „Основа" у Львові 1928-1929; член Верховної Пластової Команди у Львові; згинув трагічно у Львові 2 грудня 1931.

ТАРАС КРУШЕЛЬНИЦЬКИЙ, „Чача", нар. 1909 в Коломиї (?); ЛЧ від 1929; студент філософії; талановитий молодий письменник; розстріляний більшовиками (у Києві?) в грудні 1934.

ВОЛОДИМИР ТАРАНОВИЧ, „Капрал", нар. 28 липня 1911 в с. Завалійки к. м. Волочиська, Поділля; ЛЧ від 1931; поручник артилерії польської армії; помер у Кракові, Польща, у пізню осінь 1940.

БОГДАН ПАВЛЮК, „Мєнчак", нар. 10 січня 1912 в Стрию; ЛЧ від 1930; інженер-лісник; член підпільного Пластового Центру від 1939; заступник голови Центру 1939-1941; пропав без вістки в Перемищині на весну 1941.

ОЛЕКСАНДЕР КУРЧАБА, „Лєнко", нар. 13 червня 1912 у Львові; ЛЧ від 1930; студент медицини; член ОУН; активний у студентських і спортових організаціях і в Пласті; ув'язнений німцями, помер на тиф у Кракові, Польща, в січні 1942.

АНДРІЙ ПЯСЕЦЬКИЙ, „Дуcько“, нар. 1909 у с. Реклинець к. м. Жовква; ЛЧ від 1927; інженер-лісник; викладач на ліс. відділі Львівської Політехніки 1939-1941; один з ініціяторів Село-Пласту; член Тимчасового Правління Я. Стецька 1941; розстріляний як закладник німецьким Ґестапо у Львові 25 листопада 1942.

ЛЬОНГИН РОБАК, нар. 1911 (?); ЛЧ від 1929; студент інж. (?); згинув у час летунського нападу на Україні вліті 1944.

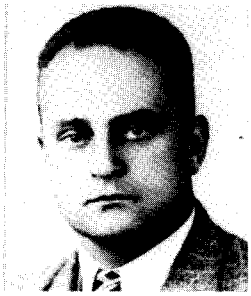
РОМАН МАРМАШ, „Шіґет“, нар. 12 червня 1905 у с. Вишенка Велика, Галичина; ЛЧ від 1922; д-р права; 1. комендант Уладу Старших Пластунів 1925; активний теж у Просвіті, УКТОДІ, Союзі Українських Адвокатів; мабуть згинув в УПА, в янівських лісах під Львовом, 1944.

ЯРОМИР ОЛЕСНИЦЬКИЙ, „Яроні“, нар. 27 грудня 1914 у Власім, Чехо-Словаччина; ЛЧ від 1932; д-р медицини, хірург; лікар Укр. Дивізії „Галичина“; згинув як лікар УПА в Поручені, бережанської округи, 3 березня 1945.

ОЛЕКСАНДЕР ПАШКЕВИЧ, „Ґіз“, нар. 5 квітня 1908 в Тернополі; ЛЧ від 1928; студент інженерії; член Крайової Екзекутиви ОУН 1932-1934; ув'язнений поляками 1934-1937; згинув у більшовицькім концентраційнім таборі на Сибірі, мабуть у грудні 1945.

БОГДАН ГАЛУЩИНСЬКИЙ, нар. 23 серпня 1906 в м. Золочів; ЛЧ від 1925 до 1930; інженер-електрик; електротехн. підприємець під час 2. світ. війни; помер у Балтіморі, Меріленд, США, 29 липня 1949.

РОМАН ШУХЕВИЧ, „Шух", нар. 17 липня 1907 в м. Краківець, Галичина; ЛЧ від 1926 до 1927; студіював інженерію; член УВО і ОУН; в'язень польських тюрем і концентр. табору у Березі Картузькій; член штабу Карпатської Січі; голова Генерального Секретаріяту УГВР і командир УПА („Тарас Чупринка") 1943-1950; згинув у бою з більшовиками в с. Білогорща к. Львова 5 березня 1950.

РОМАН МАЦЮРАК, „Піньо", нар. 24 листопада 1904; ЛЧ від 1923 до 1930; інженер-електрик; голова студент. корпорації „Зарево" в Данцігу; член УВО і ОУН; власник електротехн. підприємства у Львові 1934-1939; помер на засланні в Сибірі 21 березня 1955.

ДМИТРО МИСЬКІВ, „Мале Яйко", нар. 9 листопада 1907 в с. Гайворонка в Підгаєччині; ЛЧ від 1948; видатний гром. і політ. діяч; член Проводу Закордонних Частин ОУН; член КПС Німеччини; помер у Мюнхені, Німеччина, 27 березня 1960.

КЛИМЕНТІЙ МОНЦІБОВИЧ, „Мусько", нар. 6 лютого 1906 в с. Паушівка, пов. Чортків; ЛЧ від 1924 до 1930; інженер-мірник; старшина Укр. Дивізії „Галичина"; помер в Англії 10 грудня 1961.

СТЕПАН ЛУЦИК, „Співак", нар. 10 жовтня 1906 у Львові; ЛЧ від 1928; артист-маляр; співосновник мист. групи „РУБ" у Львові 1932; автор проєкту прапора і відзнак ЛЧ; помер у Ст. Пол, Міннесота, США, 10 жовтня 1963.

ЮРІЙ СТУДИНСЬКИЙ, „Дзєкан", нар. 7 грудня 1903; ЛЧ від 1923; д-р права, д-р політичних наук, професор і декан УВУ, член українських і чужинецьких наукових установ; редактор „Християнського Голосу"; довголітній голова ЦПУЕН; помер у Мюнхені, Німеччина, 25 лютого 1965.

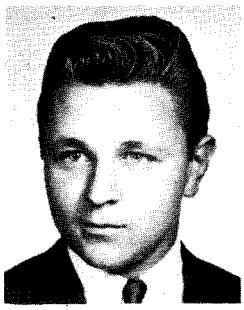
РОМАН ГОЛОД, „Фока", нар. 17 серпня 1905 в с. Дмитровичі к. Львова; ЛЧ від 1947; інженер-аґроном; член ОУН, в'язень нім. концентраційного табору в Бабинім Ярі к. Києва; гром. і пласт. діяч, станичний в Едмонтоні, Канада, кошовий і станичний у Торонто, співтворець „Лісової Школи", голова КПР Канади, член ГПБ і ГПР; співвласник забезпеченевої аґенції в Торонто; помер там же 26 грудня 1966.

БОГДАН ОКПИШ, „Мужинок", нар. 21 лютого 1903; ЛЧ від 1922 до 1925; інженер-архітект; помер на Україні в березні 1967.

ВОЛОДИМИР ВРЕЦЬОНА, „Влодек", нар. 11 червня 1907 у м. Винники к. Львова; ЛЧ від 1928 до 1960; лікар; член ОУН; кмдт. пластової округи Львів-місто 1928-1930; очолював провід підпільного Пласту 1931-1932; причасний при творенні Тимчасового Правління Я. Стецька 1941; член-основник Укр. Лік. Т-ва в США та Укр. Інституту Америки; помер у Бей-Шор, Н.Й., США, 4 вересня 1967.

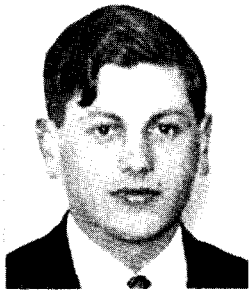
ОРЕСТ БІЛИЙ, нар. 30 січня 1946 в м. Авґсбурґ, Німеччина; ЛЧ МФ від 1963; абсольвент університету в Дітройті (B.S.); пласт. виховник і член Станичної Старшини в Дітройті; помер у Дітройті, Міч., США, 21 листопада 1967.

ТАРАС ГРУШКЕВИЧ, „Грушка", нар. 15 вересня 1907 у Тернополі; ЛЧ від 1926; інженер-будівельник; член ОУН; голова студ. т-ва „Основа", Данціґ, 1929; працював за професією у Львові, Станиславові (власне підприємство), Австралії та США; член Institution of Engineers, Australia і Т-ва Українських Інженерів у США; помер у Дітройті, Міч., США, 15 жовтня 1969.

СТЕПАН БОРИК, „Зиґзаґ", нар. 1926 (?); ЛЧ від 1946 до 1960; помер трагічно в Нью-Йорку 1970 (?).

ЄВГЕН КУЛИК, нар. 1910 (?); ЛЧ в 1930 тільки; адвокат; після 2. світ. війни директор індустріяльного підприємства в Юґославії; помер в Юґославії 1970.

РОМАН ФАЙҐЕЛЬ, „Бабай", нар. 12 грудня 1903 в с. Новиця, пов. Калуш; ЛЧ від 1924; інженер-аґроном; до 1939 вів рільниче господарство (фільварок); 1942-44 співвласник паперової ґуртівні й вирібні паперових продуктів у Львові; гром. діяч, член пластових проводів на Україні й у Канаді; помер у Торонто, Канада, 2 червня 1971.

ДМИТРО ПІЛЕЦЬКИЙ, „Піль-Паламар", нар. 20 жовтня 1925 в с. Коропець к. Бучача; ЛЧ від 1947; інженер-будівельник; член юнацтва ОУН; в'язень нім. концентр. табору в Шлюссенбурґу; гром. діяч, станичний у Чікаґо 1968-1970, член КП Ради; помер у Чікаґо, Ілл., США, 9 лютого 1973.

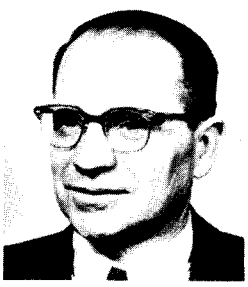
ПЕТРО ІСАЇВ, „Батько Ісая", нар. 26 червня 1905 в с. Ліски к. Коломиї; ЛЧ від 1926; д-р філософії. історик, журналіст, публіцист, дійсний член НТШ, Амер. Історичного Т-ва та Амер. Історичної Асоціяції; активний у Пласті як виховник і редактор „Молодого Життя" 1927-1929 і в „Обнові", яку очолював; редактор кат. журналу „Дзвони" 1931-1938 та співредактор кат. тижневика „Шлях" у США; помер у Філядельфії, Па, США, 23 лютого 1973.

ЯРОСЛАВ АНДРУХОВИЧ, „Сук", нар. 8 квітня 1907 в Станиславові; ЛЧ від 1948; абсольвент учительської семінарії; член УВО, ОУН; гром. діяч, творець і виконавець у ділянці театрального мистецтва; пластовий провідник; спортовий організатор і суддя; помер в Аделяїді, Австралія, 1 лютого 1975.

ЄВГЕН ВРЕЦЬОНА, „Ґанді", нар. 1 жовтня 1905 в м. Винники к. Львова; ЛЧ від 1928; інженер-хемік, на еміґрації журналіст; гром. і головно політичний діяч, член УВО, ОУН; організатор військових частин на Карпатській Україні 1939; в'язень польських тюрем і концентраційного табору в Березі Картузькій; в'язнений і катований мадярами; президент Закордонного Представництва УГВР; помер у Базелі, Швайцарія, 4 лютого 1975.

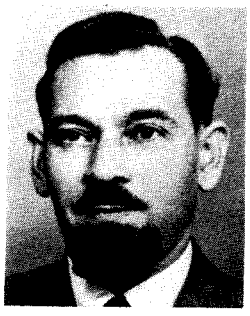
ЮРІЙ ПЯСЕЦЬКИЙ, „Де Балам", нар. 12 червня 1903 у с. Звертів к. Львова; ЛЧ від 1922; інженер-будівельник; в'язень концентр. табору в Березі Картузькій; пластовий провідник, організатор і редактор пластових видань (м.і., другого видання „Життя в Пласті"); компонував пластові гимни і пісні (м.і., пісню „Гей-гу, Гей-га!"); відзначений трикратно орденом св. Юрія в золоті; помер у Торонто, Канада, 31 травня 1975.

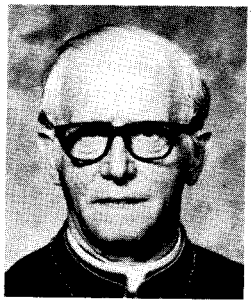
БОГДАН КРАВЦІВ, „Граф на Кичерці", нар. 5 травня 1904 в с. Лоп'янка, повіт Долина; ЛЧ від 1922; член УВО, 1. голова Крайової Екзекутиви ОУН; в'язень польських тюрем і концентраційного табору в Березі Картузькій; студентський, пластовий і гром.-політичний діяч; поет, літературний критик, редактор (м.і., „Молодого Життя", „Америки" 1950-1953, „Свободи" 1955-73, "Ukraine, A Concise Encyclopaedia"); дійсний член НТШ і УВАН, почесний співробітник гарвардського Українського Наукового Інституту; голова КПС США 1955-1957 і КПР 1957-1960, член ГПБ; помер у Ратерфорді, Н. Дж., США, 21 листопада 1975.

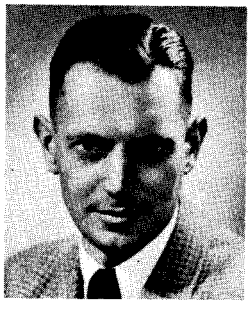
ОСИП СТЕЦУРА, „Бемоль", нар. 25 грудня 1907 у Львові; ЛЧ від 1928; мґр. права і політичних наук; член ОУН; в'язень польських тюрем; концертовий і оперовий соліст, бас-баритон; член Булави УПС США; помер у Рівердейлі, Н.Й., США, 21 лютого 1976.

МИХАЙЛО КОРЖАН, „Карапуць", нар. 11 листопада 1912 в с.Закомарче, Галичина; ЛЧ від 1966; орган. референт Крайової Екзекутиви ОУН; в'язень концентраційного табору в Березі Картузькій; український православний священик, протоієрей; викладач УВУ, ректор УТГІ; голова КПС Німеччини; помер у Мюнхені, Німеччина, 27 вересня 1977.

ІВАН ПРОКОПОВИЧ, „Архикардинал", нар. 21 вересня 1906 в с. Новий Яричів к. Львова; ЛЧ від 1946; український католицький священик, крилошанин; помер у Дітройті, Міч., США, 13 листопада 1977.

ІВАН МРИЦ, „Моріц", нар. 12 серпня 1906 в Тернополі; ЛЧ від 1925; лікар-ляринголог; першун у лижварських („лещетарських") змаганнях у Галичині; член Укр. Лікарського Т-ва в Німеччині; лікар-опікун переселенців, лікував і оперував безкоштовно незаможніх; помер в Авґсбурґу, Німеччина, 29 жовтня 1978.

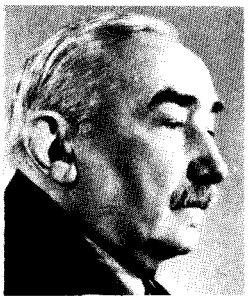
АНДРІЙ МИЦЬО, „Партизан“, нар. 5 листопада 1922 в с. Полонна, повіт Сянік; ЛЧ від 1948; інженер; воїн УПА; член ОУН(р); довголітній виховник, кошовий, станичний; член проводу „Лісової Школи“ та її комендант 1970, 1971; реф. орг. КПС США; голова КПС США 1975-1979, помер у Мейплвуді, Н. Дж., США, 3 січня 1979.

МИХАЙЛО РУДКО, „Джемборай“, нар. 2 березня 1917 в с. Дитятин, повіт Рогатин; ЛЧ від 1955; абсольвент вищої торговельної школи; член ОУН, член Проводу ОУН-з; довголітній директор ЗУАДК на Европу, щедро допомагав людям у потребі; провідник пластової групи на скавтським Джемборі в Атенах 1963; помер у Мюнхені, Німеччина, 23 травня 1979.

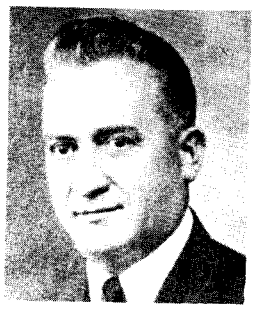
СТЕПАН ЧАЙКОВСЬКИЙ, „Кітай“, нар. 25 травня 1925 в с. Унятичі, повіт Дрогобич; ЛЧ від 1945; економіст і обезпеченевий фахівець; основник і перший курінний Молодої Фамілії ЛЧ; станичний у Гартфорді, США; голова таборової комісії „Бобрівки“; член КПС США та ГПБ; президент кредитівки „Самопоміч“ у Гартфорді, Конн., США; помер там же 23 березня 1980.

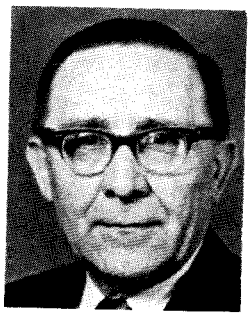
ВАСИЛЬ КАРХУТ, „Адьо“, нар. 1905; ЛЧ від 1924; лікар, письменник, пластовий діяч; перший організатор ремісничого Пласту; редактор журналу „Вогні“ і в-ва „Іскра“; автор посібника „Ліки навколо нас“; в'язень концентраційного табору в Березі Картузькій, німецьких тюрем і совєтських концентраційних таборів; помер у Львові 9 жовтня 1980.

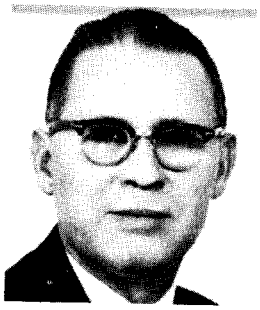
МИРОСЛАВ ШЕВЧИК, „Турист“, нар. 15 жовтня 1911 в с. Коровники к. Перемишля; ЛЧ від 1956; працівник кооперації в Україні; член Кр. Пласт. Проводу в Австралії 1950-1951; основник пласт. станиці в Аделяїді та довголітній її станичний; активний в організаціях Визвольного Фронту; помер в Аделяїді, Австралія, 20 січня 1981.

МИХАЙЛО ПЛАХТІЙ, „Будз“, нар. 1 червня 1907 в с. Зарайсько б. Самбора; агроном; викладач УТГІ, Нью-Йорк; активний в Укр. Термінол. Центрі; фундатор Укр. Гарвардського Центру дотацією 128.000 дол.; помер у Нью-Йорку, США, 29 січня 1981.

ВОЛОДИМИР САВЧАК, „Шейк“, нар. 18 лютого 1910 в Перемишлі; ЛЧ від 1950 до 1971; д-р права, пласт. і гром. діяч; член ГПБ 1954-1958, член ГПР 1962-1967, голова КПР США 1963-1971; голова Т-ва Укр. Правників у США, голова Укр. Об'єднаного Комітету міста Нью-Йорк; звичайний член НТШ, член Кр. Ради УККА, член ООЧСУ; помер у Нью-Йорку, США, 20 червня 1981.

ОСИП БОЙЧУК, „Яйко“, нар. 26 січня 1907 у Львові; ЛЧ від 1948; д-р права; член УВО; гром. і політ. діяч; член Верховної Пластової Команди у Львові 1925; голова Гол. Пласт. Старшини 1952-1954; голова Гол. Пласт. Булави 1958-1962; голова Гол. Пласт. Ради 1954-1958 і 1962-1967; редактор „Листів до Братів Фаміліянтів“ 1971-1981 та „Пластових Вістей“ ГПБ; активний у „Рідній Школі“ в Дітройті; помер у Дітройті, Міч., США, 21 серпня 1981.

ТЕОДОР ЛЮДКЕВИЧ, „Бузьок“, нар. 22 квітня 1934 в с. Пєчиско, повіт Остжешуф, Польща; ЛЧ від 1955; абсольвент університету Стоні Брук, Н.Й. зі ступенем "В.А."; проєктувальник експериментальних інструментів; помер у Порт-Джефферсоні, Н.Й., США, 6 вересня 1981; похоронений на Calverton Nat. Cemetery, Rte 25A, Calverton, L.I., N.Y.

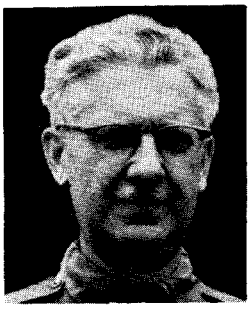
МИХАЙЛО ГАЙДУК, „Місяченько“, нар. 11 липня 1928 у Самборі; ЛЧ від 1948; економіст, довголітній завідувач одного відділу Westinghouse Electric Corp. у Філядельфії; любитель фотографії й мистецтва, колектор старовинних ікон, церковних книг, хрестів тощо; підготовив видання про лемківські церкви; помер біля Філядельфії, Па, США, 25 березня 1982.

ВАСИЛЬ ІСАЇВ, „Базилько", нар. 2 червня 1903 в с. Ворона, повіт Говмач; ЛЧ від 1926; інженер-гірник і винахідник, автор низки наукових праць, одержав нагороду „Lucien Denoel", Liége 1961; помер в Аахен, Німеччина,16 березня 1982.

ТЕОДОР КОЗАК, „Андибер", нар. 21 жовтня 1929 у Львові; ЛЧ від 1948; підприємець; завідувач у мебльовій індустрії; співтворець пласт. станиці в Торонто, гніздовий, організатор новацьких таборів; помер у Міссіссага к. Торонто, Канада, 29 липня 1982.

СТЕПАН ЩУРОВСЬКИЙ, „Щур", нар 22 жовтня 1903 в с. Липівці; ЛЧ від 1923; начальник відділу „Маслосоюзу" на Шлеську 1931-41; від 1952 в Дітройті, Міч.; активний у пл. станиці, курені „Лісових Чортів", „Укр.-Амер. Осередку", „Самопомочі"; зразковий „добрий самаріянин", відзначений орденом „Вічного Вогню", помер 5 лютого 1983 на Фльориді, похоронений в Дітройті.

ПОКАЗНИК ІМЕН

А

Авраменко Василь 211
Аксентій Ганка 19
Анатольський КосАнатоль 212
Андрухович Ярослав 220
Айхлер 124, 125, 127

Б

Балтарович Володимир 212
Бандера Степан 44, 49, 50, 61
Барановський Роман 8, 13, 16, 19, 132, 135, 156, 178, 181, 187, 209
Бартош Евген 188, 191
Бачинський Марко 13, 53
Бачинський Леонід 12, 204
Безкоровайний Василь 212
Березюк 188
о. Бернат 183
Білас Василь 61
Біленький Ф. 32
Біленька Галина 44, 67, 191
Білий Орест 219
Білоскурський Іван 43, 62
Боднарович О. 31, 32, 35, 36, 43, 45, 61
Борик Степан 219
Бойчук Осип-Ерміль 10, 11, 16, 19, 44, 67, 109, 114, 139, 223
Бойцун 44
Брик Степан 45, 138, 140, 189, 196
Брик Володимир 138, 140, 196
Брик Іван 196
о. Бучацький О. 11, 33
Бялий Володимир 38, 62

В

Величко Юрій 53
Вербенець Володимир 140, 142
Весоловський Богдан 212
Весоловський Ярема 9, 13, 19, 26, 53, 75, 79, 83, 85, 101, 109, 113, 120, 121, 129, 135
Вітковський О. (псевдо Янева) 63
Волинець 112, 122, 131
Воронка О. 43, 62
о. митр. Войнаровський-Столобут Тит Евгеній 14, 119, 120, 128
Войтович В. 11
Врецьона Володимир 8, 12, 16, 19, 39, 41, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 60, 61, 62, 67, 142, 169, 170, 173, 174, 176, 178, 179, 180, 181, 185, 188, 189, 191, 196, 218
Врецьона Евген 8, 16, 19, 29, 31, 32, 37, 44, 48, 49, 53, 55, 61, 62, 169, 173, 220

Г

Гаврилюк І. 11
Гайдук М. 223
Галайчук Богдан 19, 129
Галущинський М. 40, 217
Ганкевич Л. 61
Ганушевський 44, 91
Гапій Осип 16, 50, 61, 142
Гарасимович Я. 44
Гладкий Орест 53, 62
Гладкий Яро 34, 47, 63, 67, 68, 72, 185, 196
Гнатевич Богдан 19, 174
Голод Роман 57, 218
Горбовий М. 33
Городецький Володимир 79, 82
о. Гребенюк Теодор 182
Гребенюк Надя 183
Грицай Д. 50, 127
Грім Іван 205, 206
Грушкевич Тарас 13, 53, 135, 219

Ґ

Ґеник В. 37
Ґлезінґер 120
Ґутковський 183

Д

Данилишин Дмитро 61
Дашкевич-Степанівна Олена 10
Дворянин О. 10
Демчук Ростислава 10
Дзірґач (див. порекла) 13, 52, 53
Доберчак Микола 19, 174
Добрянський Аґатон 148, 149, 150
Добрянський-Демкович Михайло 55, 61
Довганик 188
Долинський Лев 11
Донцов Дмитро 40
Дороцький Богдан 47, 52
Дужий М. 43, 45, 47
Дурбак Тарас 44

Ж

З

Забавський Володимир 168, 175, 176, 203
Забавський Іван Роман 176, 203
Загайкевич Роман 174, 178, 179, 180, 181
Заклинський 33
Залуцький Остап 208

Занько Б. 43, 47
Зощук С. 174
Зубенко Іван 13, 52, 53, 79, 109, 113
Зубик Р. 37

І

Іваненко М. 33
о. Іващук 183
Іванчук Галя 183
Ісаїв Петро 11, 14, 16, 19, 33, 44, 47, 48, 55, 56, 60, 62, 67, 142, 153, 156, 166, 220
Ісаїв Василь 224

К

К. Петро 79, 85
о. Казновський Антін 181, 182
Казновська Теодора 182
Казновська Марія 180
Казновський Володимир 180
Кандиба Олесь 182
Кандиба Олег 182
о. і пані-матка Карпяки 191
Карпяк Петро (Лянгус) 144
Карпяк Галя 191
Кархут Василь 8, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 40, 41, 60, 67, 135, 142, 161, 173, 187, 222
Кедр Р. (псевдо Манастирського І.) 14
Кивелюк Богдан 71
Кусілевський Володимир 120, 124
Клим Павло 44
Кметик Володимир 11, 44
Книш Зенон 32, 61
Козак Евген 212
Козак Теодор 224
Козарний Петро (псевдо) 10, 67, 87
Кокорудз І. 60
Колодзінський Михайло 47
Конашевич 128
Коновалець Евген 29, 60, 164
о. Коржан Михайло 221
Коржик (псевдо див. порекла) 8, 10, 11, 13, 15, 16, 61, 65, 122, 135, 151, 152, 188, 189, 191
Кордасевич 120
Кордюк Богдан 19, 39, 42, 50, 62, 68, 188, 189
Кордюк О. 10, 68
Коренець Стефанія 10
Коренець А. 44
Коропецький Евген 8, 16, 19, 35, 60, 62, 168 169, 174, 175, 188, 191, 201, 202
Кос Анатоль (Таця) 209
Костельник 69
Костюк Іван Р. 48, 56, 138, 194, 195, 207
Котович З. 11
Коцко Адам 27, 34
Кравців Богдан 10, 11, 13, 15, 16, 27, 31, 33, 36, 48, 50, 55, 57, 60, 61, 63, 67, 79, 83, 85, 95, 113, 150, 151, 159, 197, 221
Кравців Марія 62
Крушельницький Тарас 15, 19, 37, 40, 41, 56, 62, 165, 188, 199, 215
Кулик Евген 188, 189, 191, 219
Кульман В. 123, 127
прел. Куницький Л. 33, 128, 150, 153, 154, 157
Кунанець В. 173
Курочко Осип 212
Курчаба Олександер 48, 50, 188, 189, 191, 195, 215

Л

Лапка Петро 79, 85, 87
Лебедь Микола 50, 195
Левицький Северин 9, 10, 11, 19, 26, 29, 33, 34, 40, 44, 60, 66, 67, 127, 153, 155, 174, 178
Ленкавський С. 39
Леонка 121
о. Лициняк 128
Лициняк Евген 53
Лісовський Роберт 71
о. Лопушанський 185
Луцик Степан 209, 218
Лушпинський Плятон 144
Людкевич Теодор 223

М

Мазепа 125, 126, 127, 142
Макарушка Богдан 126, 127, 129, 130, 132, 135, 173
Макарушка Любомир 33, 43
Макарушка Ярослав 16, 19, 44, 50, 61, 62, 174, 178, 179, 180, 181, 188, 189, 191, 196
Макарушка Ірина (Пежанська) 10, 33
Макарушка О. 33
Макух І. 40
Малицька Константина 70
Малюца І. 44, 47, 63
Малюца А. 44
Манастирський Іван 11
Маркусь Володимир 15, 53, 59, 60
Мармаш Роман 8, 10, 11, 16, 19, 26, 33, 44, 60, 61, 62, 67, 85, 87, 89, 156, 168, 174, 188, 189, 191, 216
Мармаш Василь 16

Мармаш Зеновія 16
Мармаш Ґена 16
Марченко Андрій 47, 49
Масляк Ярослав 45, 46, 48, 188, 189, 191, 212
Масюк Володимир 16, 19, 82, 118, 125, 128, 132, 135
Мацюрак Роман 10, 11, 13, 19, 66, 67, 217
Мащак О. 43
"Мездя" 44
Мельник Андрій 49, 120, 121, 164, 182
Миськів Дмитро 217
Мицик Роман 32, 50, 53, 54, 57, 61, 135
Мицьо Андрій Зенон 222
о. Миґоцький 184
Міліянчук Василь 47
Міляннч Атанас 46, 47, 48, 50, 51, 52, 53, 54, 57, 63, 66
Міляннч С. 47, 61
Мірчук Петро 63
Могильницький Р. 43, 45, 62
Монцібович Климентій 10, 194, 217
Монцібович Р. 44
Мойсеович Софія 11, 33, 45, 48
Мочерняк 101, 102
о. Мохнацький 184
Мохнацький Ярослав 184
Мохнацький Юрко 184
Мриц Іван 16, 135, 178, 179, 180, 181, 185, 188, 189, 191, 192, 221
Мриц Л. 33
Мриц А. 44
Мурлика (див. порекла) 12, 19, 62, 78
М. В. 85

Н

Навроцька Дарія 11, 15, 33
Надрага Туна 133
о. Назаревич 183
Новицький С. 125

О

Окпиш Богдан 79, 84, 85, 87, 101, 109, 110, 113, 218
Олесницький Яромир 68, 69, 216
Олесь О. 182
Остапович В. 32, 33
Остоя-Залуцький П. 208
Охримович Андрій 9, 12, 13, 16, 19, 26, 47, 60, 62, 118, 132, 215
Охримович Степан 15, 27, 39, 42, 43, 44, 47, 61, 63, 214
Охримович Марія 16, 44
о. Охримович Роман 80, 81

П

Павлюк Богдан 67, 68, 69, 215
Падох Ярослав 44
Паліїв Кекилія (Цьопа) 33, 67
Панчишин Маріян 68
Паньківський К. 33
о. Патрило 128
Пашкевич Л. 44
Пашкевич Олександер 8, 16, 19, 50, 61, 62, 174, 216
Пежанський Михайло 121
Пеленський Ю. Евген 14, 44
Пеленський Зенон 43
Перун Максим 182
Пєрацкі 48, 50
Печерський М. 182
Питляр Орест 133
Пілецький Дмитро 230
Пісецький Гриць 12, 35, 44, 50, 64, 65, 173, 188, 189, 191, 192, 214
Плахтій Михайло 223
Поліха Теодор 9, 12, 19, 132, 135, 140, 142, 150
Постолюк П. 45
Пристай Ольга 47, 63
о. Прокопович Іван 221
Проців Я. 44
Пстрак 93
Пясецький Петро 8, 13, 16, 19, 32, 39, 41, 44, 50, 62, 85, 87, 109, 113, 118, 120, 121, 132, 135, 136, 140, 148, 168, 175, 195
Пясецький Юрій 8, 13, 16, 18, 35, 52, 53, 62, 66, 85, 87, 100, 113, 120, 121, 131, 142, 156, 162, 168, 220
Пясецький Андрій 8, 16, 17, 18, 19, 35, 37, 39, 44, 50, 61, 62, 66, 67, 135, 151, 152, 156, 161, 162, 169, 178, 179, 180, 181, 182, 186, 188, 189, 191, 216
о. прел. Пясецький Олександер 41

Р

Рак Богдан (Дада) 128
Рак Ярослав (Мортек) 44, 47, 53, 63, 128
Раковський Мирослав 7, 9, 13, 33, 52, 53, 66, 135, 148, 178, 179, 181
Ревай Юліан 205
Рибачек Богдан 16, 44, 138
Рижевський В. 33, 184
Річинський Арсен 15, 18, 19, 33, 174
Робак Лонгин 188, 216
Рогожа Роман 44, 64, 68, 69, 71, 188, 189, 191, 195, 196
Рожанковський Степан 16, 19, 44, 62, 66, 118, 132, 135, 144, 165, 188, 189, 191

Рожанковський Теодор 144
Романенчук Богдан 47, 62
Рудко Михайло 70, 222
Рудницька Мілена 45

С

Савка 125
С. Іван 201, 204, 205
Савчак Володимир 223
Савчинський Остап 128
Салик Степан 19, 79, 85, 87, 101, 104, 105, 106, 129, 140
Сайкевич Р. 43
Свєнціцький І. 45
Семенюк Ю. 10, 33, 34
Сениця В. 62
Сенів Іван 196
Сербин А. 33
Середницька М. 33
Сидір Ярослав 138
Сидорів 44
Сковронський Л. 43
Собінський 60
Сокіл Олександер 50, 188, 189, 191, 195
Сорока Петро 208
Сосновський Михайло 63
Сроковський 93
Станько Володимир 123, 124
Старосольський Юрій 8, 13, 16, 17, 18, 19, 32, 36, 44, 48, 51, 60, 61, 67, 68, 70, 72, 118, 132, 135, 143, 147, 151, 155, 156, 161, 168, 175, 188, 191, 192, 193, 201, 202, 204
Старосольська Уляна 17, 70
Старосольський Володимир 40, 45, 63, 185
Стернюк Богдан 11, 13, 15, 19, 109, 118, 122, 129, 135, 156
Стефуранчин 129
Стецура Осип 60, 61, 148, 221
Струтинський М. 45
Стрийська І. 33, 44
Студинський Юрій 13, 48, 49, 218
Сушко Р. 164

Т

Таранович Володимир 138, 195, 196, 215
Тарнавський Омелян 8, 11, 16, 19, 34, 41, 54, 57, 62, 165, 166, 173, 178, 179, 180, 181, 182, 187, 188, 189, 191
о. Тарнавський Яків 181
Тарнавська Богданна 181
Тиктор Іван 15
Тисовський О. 33
Тисовський Степан 60
Тюшка О. 44

У

пані У. 205, 206

Ф

Файгель Роман 19, 20, 61, 132, 135, 139, 140, 156, 219
Федак 137
Фіголь Анатас 16, 39, 42, 45, 53, 54, 56, 57, 62, 72, 155, 156

Ц

Цегельський Юрій 13, 19, 132, 135, 188, 189, 191
о. шамб. Цегельський 192

Ч

Чайківський Микола 185
Чайківський Степан 222
Чапельський Ілярій 86, 120
Чемеринська Анна 47, 63
Червачинський 188
Чехут Богдан 44
Чмола Іван 12, 14, 17, 19, 58, 82, 109, 118, 123, 129, 143, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 171, 172, 173

Ш

Ш. Юрко 205,
Шав'як Ярослав 44,
Шані (див. порекла) 8, 16, 61, 62, 135, 150, 161, 169, 196,
Шевчик Мирослав 222,
митр. Шептицький Андрей 14, 120, 130, 134, 141, 155, 174,
Шипайло Роман 19, 173, 174,
Шматера Юрій 15,
Шухевич Роман 13, 50, 53, 60, 217,

Щ

Щуровський Степан 13, 19, 118, 122, 127, 129, 135, 224,

Я

Яблонський Леонід (Ябцьо) 212,
Янів Володимир 7, 8, 11,15,19, 20, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50, 53, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 67, 129, 135, 137, 149, 151, 163, 165, 166, 169, 173, 174, 188, 189, 191,
Янович Іван 44, 48,
Ясеницька М. 43,
Яцкевич Л. 44,

ПОКАЗНИК ПОРЕКЛ

А

Адьо—Василь Кархут 142, 187, 188, 196, 222
Андибер—Теодор Козак 224
Архикардинал—о. Іван Прокопович 221

Б

Бабай—Роман Файґель 139, 140, 142, 150, 219
Базилько—Василь Ісаїв 224
Балам-Балам—Юрій Пясецький 87, 93, 142, 150, 196, 220
Балемба—Е. Коропецький 175, 176, 188, 202
Батько Ісая—Петро Ісаїв 142, 220
Бемоль—Осип Стецура 148, 196, 221
Бицьо з Полонин—Роман Мицик 150
Бодьо-Мужинок—Богдан Окпиш 84, 109
Будз—Михайло Плахтій 223
Бузьок—Теодор Людкевич 223

В

Влодко—Володимир Врецьона 142, 178, 196, 202, 203, 218
Водоскоб—Володимир Городецький 81
Вуна—Мирослав Раковський 150, 178, 185

Г

Галайда—Богдан Кравців 79, 82, 95
Грушка—Тарас Грушкевич 219

Ґ

Ґанді—Евген Врецьона 220
Ґацьорник—Евген Бартош 188
Ґіз—Олександер Пашкевич 216
Ґраф—Богдан Кравців 150, 151, 197, 221

Д

Дзєкан—Юрій Студинський 218
Джемборай—Михайло Рудко 222
Дзірґач—Ю. В. 13, 52, 53, 151
Дік—Богдан Кордюк 188
Дрот—О. Тисовський 153, 155
Дусько—Андрій Пясецький 151, 152, 172, 177, 178, 179, 183, 188, 189, 196, 216

Е

Емпіпа—Степан Луцик 209

З

Зигзаг—Степан Борик 219

К

Капраль—Володимир Таранович 139, 140, 144, 195, 215
Карапуць—о. митр. М. Коржан 221
Карпо Летючий—Тарас Крушельницький 188
Кацапушка—Е. Кулик 188
Киця-Ільо—Орест Білий 219
Кітай—Степан Чайковський 222
Конґрес—Володимир Масюк 82
Коржик—С. К. 8, 10, 11, 13, 15, 16, 61, 66, 122, 135, 151, 152, 188, 189, 191

Л

Лаба-Голодомор—Петро Лапка 79, 85, 87
Ладзьо—Володимир Брик 138
Лєнко (Лєнтас)—Олекса Курчаба 188, 215
"Люципер"—Ярема Весоловський 22, 30, 84, 106
Лянґус—Петро Карпяк 144

М

Мала-Сирітка—Роман Рогожа 65, 188, 196, 197
Мале Яйко—Дмитро Миськів 217
Мамка—Степан Рожанковський 144, 150, 188
Манька—Осип Гапій 142, 196
Мармарош-Шіґет—Роман Мармаш 150, 188, 216
Маслякуй—Ярослав Масляк 188
Мемелько—Омелян Тарнавський 178, 188
Мєнчак—Богдан Павлюк 215
Місяченько—Михайло Гайдук 223
Мордохват—Роман Загайкевич 178
Моціц—Іван Мриц 150, 151, 178, 188, 192, 221
Мужинок—Богдан Окпиш 218
Мунешті Петро К. 79
Мурмурандо (Мурлика)—В. М. 12, 19, 62, 78, 79, 81, 87, 113, 129, 132, 135, 142, 149, 151, 161, 165, 173, 174, 188, 189, 191
Мусько—Климентій Монцібович 194, 196, 217

Н

Нуся—Анна Барановська-Помірко 180

П

Парасілюс (Юрасик)—Юрій Старосольський 150, 170, 175, 176, 188, 192, 196

Партизан—Андрій Зенон Мицьо 222
Паташонцьо—Довганик 188
Пік—Петро Пясецький 116, 127, 129, 140, 142, 143, 148, 150, 171, 195, 196, 197, 202, 211
Пільо Паламар—Дмитро Пілецький 220
Піньо—Роман Мацюрак 151, 152, 217
Пісуньо—Гриць Пісецький 188, 214
Прижмурене Око—Л. Бачинський 204
Пташок—Олекса Сокіл 188
Пузон—Ярослав Макарушка 178, 188, 196

Р

Рабин—Володимир Янів 149, 150, 188
Рейвах—Березюк 188
Рибакуй—Лонгин Робак 188

С

Сальче—Степан Салик 78, 79, 80, 140, 141, 142, 143, 145, 150
Сень-Немова—Іван Зубенко 79
Сірий Лев—Северин Левицький 116, 126, 127
Скобар Борис—О. Тарнавський 189
Слон—Атанас Мілянич 196, 197
Софія (Мойсеович-Янів) 171
Співак Емпіпа—Степан Луцик 218
Степан—Степан Охримович 214
Стрілець—Роман Барановський 150, 178, 180, 183, 209, 210, 211, 213
Сук—Ярослав Андрухович 220

Т

Таця—Анатоль Кос 209
Турист—Мирослав Шевчик 222

Ф

Фока—Роман Голод 218

Х

Харлампій—Андрій Охримович 215
Хвостик—С. К. 192, 215

Ц

Цігель—Юрій Цегельський 188, 192
Цісар—Ярема Весоловський 79, 84
Цуньо—Гриць Пісецький 188, 189, 214

Ч

Чача—Тарас Крушельницький 188, 199, 215
Чмоль—Іван Чмола 109, 110, 111, 112, 114, 116, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 128, 129, 143

Ш

Шані—І. С. 61, 62, 135, 150, 161, 169, 196
Шейк—Володимир Савчак 223
Шприца—Богдан Макарушка 196
Штефко—С. Брик
Шух—Роман Шухевич 217

Щ

Щур—Степан Щуровський 120, 197, 224

Я

Ябцьо—Л. Яблонський 197, 209, 210
Яйко—Осип Ерміль Бойчук 114, 223
Яроні—Яромир Олесницький 216
Ярко—Ярема Весоловський 101, 103, 105, 106, 125, 127, 129, 135

ЗМІСТ

		Стор.
1.	ПЕРЕДМОВА	1
2.	Із Книг Битія Великого Племени Лісових Чортів	4
	ІСТОРИЧНА ЧАСТИНА	
3.	Вступ до історичної частини	7
4.	Дія Лісових Чортів у Пласті 1922-1945 рр. за спогадами тодішнього Верховного Отамана Северина Левицького (подав М. Раковський)	9
5.	Володимир Янів: Суспільна функція Лісових Чортів у міжвоєнну добу	20
6.	Роман Рогожа: Діяльність Лісових Чортів у тайному Пласті (1930-1945 рр.)	64
	МЕМУАРНА ЧАСТИНА	
7.	Вступ до мемуарної частини	73
8.	Ярема Весоловський: Мандрівки Лісових Чортів у Карпатах (1922-1930 рр.)	75
9.	Ярема Весоловський: Перша мандрівка Лісових Чортів: Борислав — Розгірче (1922 р.)	79
10.	Богдан Окпиш: Друга мандрівка Лісових Чортів: Підлюте — Яремче — Шешори — Коломия (1922 р.)	85
11.	Богдан Кравців: Сім віршів з мандрівок	95
12.	Юрій Пясецький: ,,Гей-гу, гей-га'' — пісня Лісових Чортів	100
13.	Збірні спогади: Третя мандрівка Лісових Чортів: Ворохта — Сивуля — Підлюте (1923 р.)	101
14.	Збірні спогади: Четверта мандрівка Лісових Чортів: Підлюте — Бубнище — Маківка (1925 р.)	109
15.	Петро Пясецький: Обласний Пластовий Табір на Соколі (1926 р.)	118
16.	Богдан Макарушка: Мої спомини про Сокіл і Фамілію Лісових Чортів (1926-1927 рр.)	130
17.	Мирослав Раковський: П'ята мандрівка Лісових Чортів: Сокіл-Ворохта (1927 р.)	135
18.	Іван Р. Костюк: А в таборі на Соколі...	138
19.	Юрій Старосольський: На Маківці	146
20.	Мирослав Раковський і Петро Пясецький: Шоста мандрівка Лісових Чортів: Маківка-Сокіл (1928 р.)	148
21.	Петро Ісаїв: Посвячення прапора Лісових Чортів	153
22.	о. прел. Л. Куницький: Проповідь на посвячення прапора Лісових Чортів (1929 р.)	157

23. Богдан Кравців: Промова на посвячення прапора Лісових Чортів 159
24. Андрій і Юрій Пясецькі: ,,Прапоре наш'' — гимн Лісових Чортів 162
25. Володимир Янів: Таборування і Сокіл у вихованні нового типу українця 163
26. Петро Пясецький: Виправа з табору на Соколі на ,,зелену границю'' (1929 р.) 175
27. Ярослав Макарушка: Сьома мандрівка Лісових Чортів ,,З верхів на низини'' (1929 р.) 178
28. Андрій Пясецький: ,,На Поділлі'' 186
29. Роман Барановський і Омелян Тарнавський: Восьма мандрівка Лісових Чортів: по Волині й Поліссі (1930 р.) 187
30. Юрій Старосольський: ,,Ріками тихими'' 193
31. Іван Р. Костюк: Як я, нарешті, став Лісовим Чортом 194
32. Тарас Крушельницький: ,,Гей-гу, гей-га, таке то в нас життя'' 199
33. Юрій Старосольський: Наші перші Джемборі 201
34. Іван Р. Костюк: Костюмівки Лісових Чортів 207
35. Ті що відійшли на ,,Вічну Ватру'' 214
36. Показник імен 225
37. Показник порекл 229

На видання цього Збірника зложили пожертви:

Родина покійного Гриця Пісецького — Зиновія з Пісецьких і Олександер Камінські	100.00 дол.
Дарія Пісецька	50.00 дол.
Лісовий Чорт Архидідько Степан Салик (колекцію монет оцінену тентативно)	3,000.00 дол.
Інші члени куренів УПС і УСП-ів ,,Лісові Чорти''	3,850.00 дол.

Всім жертводавцям сердечна подяка.

СВОБОДА
УКРАЇНСЬКИЙ ЩОДЕННИК
СВОБОДА, ЧЕТВЕР, 2-го СЕРПНЯ 1984

Ольга Кузьмович

Книжка, що її створили дружба, любов і сантимент

„І року Божого 1922, місяця липня 22 дня зродилося Велике Плем'я „Лісових Чортів". І дало воно Українському Народові та Пластові робітників і провідників. І дало героїв, що на жертівнику Батьківщини поклали свої молоді голови. І росло воно числом, силою і славою...
А об'єднується воно спільним розумінням пластової ідеї, власним стилем пластування і своєрідними особистими прикметами своїх членів..."

Із книг Битія великого Племени „Лісових Чортів"

Кожного року, в дні 22-го липня члени пластових куренів „Лісові Чорти" відзначують святочно, де б вони не були, день постання цього особливого пластового з'єднання, яке має за собою тепер вже понад шістдесят років традиції, виповненої патріотичними поривами, громадською працею, добрими ділами, романтикою і всім тим, що питоменне українським пластунам.

У цьому році Велике Плем'я „Лісових Чортів" може додати до свого святкування, а з тим до своєї історії, ще один виїмковий осяг, який залишиться незнищимим. Це книжка п. н. „Лісові Чорти — їх життя і буття" – ювілейно-історично-мемуарний збірник у їх шістдесятиріччя. Збірник цей опрацювала редакційна колегія під проводом Романа Барановського, якому допомагали Іван Костюк, Мирослав Раковський і Юрій Старосольський, а мистецьке оформлення виконав Іриней Юрчук.

Хоча збірник має дату видання 1983 рік щойно тепер він на руках членів куренів „Лісові Чорти" та тих виїмкових вибранців, які мали щастя одержати його від видавців.

А можна справді говорити про щастя, коли маєте в руках таку виїмкову, в сьогоднішніх, скупих на добрі видання, книжку. Переглядаєте її, перекидуєте окремі сторінки, перечитуєте спомини, подивляєте старанність графічного оформлення, величезний архіварний матеріял світлин, мап наших Карпат з позначеними шляхами мандрівок і відразу знаєте, що таку книжку можна видати лише спільним зусиллям гурту людей, яких в'яже любов до України і своєї організації, справжня дружба і сантимент, що каже записати спомини про минуле і про тих, які його творили. Не диво, що кожного, хто тримає в руках збірник „Лісових Чортів", огортає якийсь особливий настрій, пересичений тугою за пережитим минулим або тугою за тим, що не судилося було пережити такого минулого, таких юних років.

А в збірнику находите все те, що можна сподіватися від зразкового історично-мемуарного видання. Там історія Великого Племени „Лісових Чортів", і праця поодиноких його членів та цілости в громадському та політичному житті у добі поміж двома світовими війнами, і діяльність у тайному Пласті. А далі іде обширна мемуарна частина, в якій точно описана кожна із восьми мандрівок молодих „Лісових Чортів" в Карпати і на Полісся з картографічними мапами: тут також спомини про їхні табори, жартівливі пригоди і розповіді про традиційні львівські костюмові забави, їхні пісні, вірші і курінний кодекс, що обов'язує усіх членів.

Вкінці, найбільше зворушлива, остання частина, безконечний, здається, список тих, що відійшли на „Вічну Ватру" зі світлинами покійних членів та коротким життєписом. Тут, немов у калейдоскопі, пересуваються добре відомі і менше знані обличчя, а з ними події і чини, яких вони були творцями. Більшість — це видатні постаті нашого політичного, громадського, мистецького і пластового життя. І хоча слова пояснень коло кожної знімки короткі, але які вони знаменні: „згинув під час бойової акції", „розстріляний большевиками", „пропав без вісті", „помер у в'язниці на тиф", „розстріляний Гестапом", „згинув в УПА", „згинув на Сибірі"...

Читаючи про цю, здається, безконечну чергу, мимохіть насуваються слова із гимну „Лісових Чортів", написані одним із тих, що згинув розстріляний Гестапо:

„Прапоре наш! Багато впаде в бою,
Багато згине в тюрмах, засланнях.
Усім їм перед смертю їх страшною
Явився ти в останніх тихих снах"...

Чогось хочеться вірити, може під впливом цієї виїмкової книжки, що справді тим усім, що згинули на протязі років війни у боротьбі з ворогом явився їхній прапор, яким вони за життя так дорожили, а на якому пишається пластова лелійка і відзнака „Лісових Чортів".

„У цій книзі", — пише у передмові Юрій Старосольський, (член Племени „Лісових Чортів" а тепер Начальний Пластун), — „Лісові Чорти" презентують свою історію. Це не суха хроніка дат і подій: така хроніка ледве чи можлива і ледве чи віддала б справжній зміст життя і діяння куреня, які не завжди даються записати датою і подією. Це збірка нарисів, споминів, документів, які повинні хоч частково віддати життєву філософію Лісових Чортів, їх романтичний та ідеалістичний світогляд, їх особливий стиль життя і їх дію, яка випливала з цього. Може була ця дія трохи особлива, як були особливими ті, що її творили. Але одночасно була вона справді пластова і справді українська дія. Ми думаємо, що її треба записати в рекордах української історії..."

